

UNIV.-BIBL.
13 JUN 1967

296/74

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA

117

GÖTEBORGS FLICKSKOLOR

EN HISTORISK ÅTERBLICK

AV

EDIT HEDIN

FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA

EDIT HEDIN
GÖTEBORGS FLICKSKOLOR

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
BOKSERIE GRUNDAD AV B. RUD. HALL OCH UTGIVEN AV
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
ÄRG. XLVII 1967
VOL. 117. UNDER REDAKTION AV ALBERT WIBERG

GÖTEBORGS
FLICKSKOLOR
EN HISTORISK ÅTERBLICK

AV

EDIT HEDIN

*Arbetet utgivet med anslag från
Göteborgs stad*

STOCKHOLM 1967

FÖRORD

Vid den tid då undertecknad pensionerades förberedde man ett bokverk som skulle ges ut i samband med Göteborgs stadsfullmäktiges 100-årsjubileum. Undertecknad ombads då att för detta verk samla in uppgifter om stadens flickskolors historia. Härvid framkom mycket av intresse som inte kunde inrymmas i ett arbete som ju skulle innehålla något om var och en av stadens många verksamhetsgrenar. De forskningar som då bedrevs för att få fram nödiga uppgifter ligger till grund för föreliggande arbete, och då nu flickskolornas historia innebär ett avslutat skede har från flera håll önskemål framställts om att vad som här nedtecknats skulle befordras till trycket.

Att den för länge sedan nedlagda Lundénska privatskolan och Göteborgs Högre Samskola tagits med bland flickskolorna beror på att dessa skolors historia erbjuder mycket som är intressant och att de i flera avseenden samarbetat med flickskolorna. Båda hade en speciell flickskolelinje och hade som medlemmar av Flick- och Samskoleföreningen gemensamma intressen med flickskolorna. Det blev också naturligt att i det i samband med stadsfullmäktiges 100-årsjubileum planerade verket ta med Göteborgs Högre Samskola bland flickskolorna, då denna skola såsom varande en privat sådan inte placerats in bland de allmänna läroverken.

De källor som använts är huvudsakligen skolornas årsredogörelser och protokollsböcker samt minnesskrifter som utgivits vissa jubileumsår. Uppgifter har dessutom inhämtats ur arkiverade gamla papper, ur tidningsartiklar och uppslagsböcker. I ett par fall — det gäller Jonas Kjellberg och Sigrid Rudebeck — har otryckta minnesanteckningar utnyttjats. Skolornas rektorer har även välvilligt lämnat muntliga upplysningar. Dessutom har uppgifter hämtats ur Kungl. kungörelser och brev och, beträffande bokens inledande kapitel, ur där nämnda delar av Statens offentliga utredningar.

Att boken kunnat tryckas beror helt på att Göteborgs stadskolle-

Omslagsbilden: "1600-talskvinnan".

Efter en av Carl Larssons målningar i Nya Elementarläroverket

Skånska Centraltryckeriet, Lund 1967

gium ställt medel till förfogande, för vilket härmed frambäres ett varmt och värdsamt tack. Det tack jag är skyldig Föreningen för svensk undervisningshistoria, som velat låta det hela ingå i sin årsbokserie, skulle främst ha riktats till årsböckernas redaktör, fil. dr Albert Wiberg, som följt arbetet med tryckningen med stort intresse och genom sin vänliga omtanke varit ett ovärderligt stöd. Detta tack kan dock inte nå honom, då han helt hastigt avled den 24 april och denna årsbok alltså blev den sista han redigerade. Den tacksamhet som går till honom frambäres nu inför hans minne.

I övrigt ber jag varmt få tacka de många som hjälpt och uppmuntrat mig: kommunalrådet Åke Norling, som genom sitt inflytande i stadskollegiet möjliggjorde stadens anslag, skoldirektör Bertil Wijk och hans medhjälpare i skolstyrelsen, som biträtt mig vid förhandlingarna med Föreningen för svensk undervisningshistoria, fil. dr Harald Wideen som genomläst manuskriptet och uppmuntrade mig att söka anslag för att få det tryckt. Jag tackar även skolinspektör rektor Daga Runge och förre folkskolläraren Olof Emanuel Olsson, vilka båda genomläst manuskriptet, samt rektor Ingrid Larsson och fröken Kerstin Rydholm, som hjälpt mig med korrekturläsning. I övrigt tackar jag varmt skolornas f.d. och nuvarande rektorer och andra vilka intresserat sig för och biträtt mig under arbetet samt hjälpt mig med bilder ur skolornas förråd eller från privat håll.

Göteborg i maj 1967.

Edit Hedin

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Förord	1
DEN SVENSKA FLICKSKOLANS KORTA HISTORIA	5
Pensioner s. 5. Statsanslag s. 7. Normalskolekompetens s. 9. Botten- skoletanken och skolornas kommunalisering s. 11. 1940 års skol- utredning s. 14. 1946 års skollkommission s. 19. Försöksverksamhet s. 24. 1957 års skolberedning s. 25. Riksdagsbeslut i skolfrågan s. 32. 1962 års fackskoleutredning s. 32.	
SOCIETETSSKOLAN I GÖTEBORG FÖR DÖTTRAR	38
FRUNTIMMERSFÖRENINGENS FLICKSKOLA	44
Kommunaliseringen s. 70.	
KJELLBERGSKA FLICKSKOLAN	77
Stiftaren s. 81. "Tant Eldrups" tid s. 87. Therese Kamph s. 104. Märtha von Friesen s. 109. Thyra Kullgren s. 117. Hillewi Gödecke s. 120. Kjellbergska kommunala flickskolan s. 127.	
MATH. HALLS SKOLA	134
Kommunaliseringen s. 144.	
MAJORNAS ELEMENTARLÄROVERK FÖR FLICKOR	149
Kommunaliseringen s. 167. Majornas kommunala flickskola s. 170.	
GÖTEBORGS LYCEUM FÖR FLICKOR OCH DESS FÖRE- GÅNGARE	177
Andersins Privata Elementarläroverk för flickor s. 177. Rektor Holmlin s. 178. Gunilda Wigerts flickskola s. 181. Göteborgs Ly- ceum för flickor s. 182.	
GÖTEBORGS NYA ELEMENTARLÄROVERK FÖR FLICKOR	187
Kommunaliseringen s. 215. Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor, kommunal flickskola s. 220.	
SIGRID RUDEBECKS SKOLA	226
Flickskolan utbygges med realskola, gymnasium och folkskole- seminarium s. 236. Skolan under 1930-talet s. 249. Flickskolans kommunalisering och gymnasiets omorganisation s. 251.	

VASA FLICKSKOLA OCH DESS FÖREGÅNGARE	269
Masthuggets Elementarläroverk för flickor och Hilda Bergs skola s. 269. Vasa flickskola 270.	
VASA KOMMUNALA FLICKSKOLA	276
SAMSKOLOR	298
LUNDÉNSKA PRIVATSKOLAN	299
Eva Rodhes skola s. 302. Lundénska privatskolan 1914—1931 s. 304.	
GÖTEBORGS HÖGRE SAMSKOLA	307
Personförteckning	335

DEN SVENSKA FLICKSKOLANS KORTA HISTORIA

FLICKOR AV "HÖGRE STÄND" UNDERVISAS I PENSIONER

Det dröjde i vårt land länge innan flickornas undervisning och utbildning blev föremål för åtgärder från det allmännas sida. Man ansåg att flickornas uppfostran helt var hemmens sak. Gossen skulle utbildas för att en gång kunna fylla sin plats i kyrkans eller det världsliga samhällets tjänst. Men kvinnan hade sin uppgift som maka och mor i hemmet. Och därför skulle hennes fostran och utbildning ske i hemmet. Visserligen fanns en bestämmelse i 1575 års kyrkoordning om att man kunde hålla "pigeskolor", men några sådana skolor är inte kända med undantag av den som Johannes Rudbeckius skall ha grundat i Västerås år 1632 och som man egentligen inte vet mer om än att den existerat. Man vet inte ens hur länge.¹

Att en kvinna skulle ägna sig åt studier ansågs av mången inte bara onödigt utan direkt olämpligt och skadligt. Studierna drog henne ju bort från hemmets värld, där hon hade sin givna plats. Därför stod kvinnobildningen i Sverige länge på en skäliga låg nivå.

En flicka av s. k. högre stånd under 1700-talet borde naturligtvis kunna läsa, skriva och räkna samt vara hemmastadd med kristendomens huvudstycken. Men för övrigt var det mest fråga om sällskapstalanger. Man skulle kunna föra konversation på franska, spela klavér och dansa. Dessutom gällde det att kunna teckna och måla samt förfärdiga finare handarbeten. För att bibringa husets unga

1) År 1651 förordnades Laurentius Erci Harakerensis till lärare i "pige-Scholan" vid Kopparberget, där följaktligen då skolmässig undervisning för flickor förekom; likaså synes liknande undervisning ha förekommit i Borås sedan lärarna på 1660-talet blivit tvenne. Under 1700-talet förekom flickundervisning i Visingsö gymnasium. (Anm. av årsbokens redaktör dr A. Wiberg)

döttrar dessa kunskaper och färdigheter anställdes guvernanter, ofta kallade "fransyskor". Inte sällan var de också infödda fransyskor utan någon kännedom om svensk kultur.

För dem som inte ville eller inte hade möjlighet att hålla guvernant för sina döttrar fanns sedan slutet av 1700-talet s. k. pensioner, grundade av någon ensamstående kvinna, som på så sätt fann möjlighet att skaffa sig ett levebröd. Dessa pensioner kan betraktas som våra första egentliga flickskolor. Huvudvikten lades vid undervisning i språk, förnämligast franska. Dessutom gavs någon kunskap i historia och geografi. Målsättningen var alltjämt sällskapstalanger, vilka ju en del av eleverna kunde ha glädje av, men som för andra var helt värdelösa. Pensionerna var dels hel-, dels halvpensioner. Stundom var de helt obetydliga och alls inga internat utan endast avsedda för ortens barn. Man samlades kring ett bord i lärarinnans hem. Det berättas att det stundom ålåg eleven att själv medföra stol. Någon klassindelning förekom givetvis inte, utan flickor på olika åldersstadier undervisades gemensamt.¹

I början av 1800-talet tycks pensioner ha förekommit i så gott som alla vårt lands städer och även här och där på landsbygden. Den fostran som gavs i pensionerna har ansetts vara yttlig. Men även om en del av dessa pensioner var undermåliga som bildningsanstalter, torde detta dock inte varit fallet med dem alla. Det fanns kvinnor som på egen hand lyckades skaffa sig en bildning som höjde sig över den som de flesta av deras kön fick nöja sig med och som höll skola inte för att förtjäna sitt uppehälle utan av längtan efter att få ta hand om unga människor och ge dem fostran och moderlig vård.

¹) Sporadiskt går dylik undervisning mycket långt tillbaka i tiden. Enligt Acta Synodalia i Västerås för år 1679 fanns då här och var i stiftet "Hustrur" och "Enkior", vilka "föruthan det at de informera barn in Catechismo, tillijka lära dem syy, och der igenom sitt uppehälle sökia", och prästerna ålades att på allt sätt understödja dem. År 1695 fick kaptenskan Anna Maria Eberhard tillstånd att fritt få utnyttja rum i ett "Stadsens publique huus" i Stockholm för en "Sy-skola af spetsar, frantzar och allehanda slags knytning" och på 1720- och 1730-talen får vi i samma stad höra talas om en pension för "Högförnämt, ädelt och hederligt ungdoms Fruentimmer", där man undervisade i tyska, franska, kristendom, modersmål, matematik, sång och musik, dans, ritning, lackering samt dessutom "uti alla slags Sömmar, Marseille arbeten, wirckande, broderande, knippande och kläders förfärdigande" m. m. (Anm. av dr Wiberg.)

STATEN ÖVERTAR ANSVARET FÖR KVINNOBILDNINGEN

Privata flickskolor får statsanslag.

Under hela 1800-talet var intresset för uppfostringsfrågorna livligt, men åsikterna kring dessa frågor gick ofta starkt isär. Genom 1842 års folkskolestadga gjordes folkundervisningen obligatorisk för såväl gossar som flickor. Stadgan tillkom genom beslut av riksdagen 1840—1841. Vid denna riksdag hade emellertid frågan om likhet eller åtskillnad mellan gossars och flickors uppfostran varit en fråga vars avgörande inte ansågs självklart, och den hade livligt debatterats i stånden.

Som tidigare nämnts, ansågs läroverkens uppgift vara att förbereda manlig ungdom för prästens eller den världslige ämbetsmannens kall, men under 1800-talet trängde så småningom den tanken igenom att läroverken även borde skänka en allmän medborgerlig bildning på en högre nivå än den folkskolan kunde ge. Därmed kom flickornas rätt till en sådan bildning med i diskussionen, och man ställde under debatt huruvida staten inte hade skyldighet att sörja för att samma möjlighet gavs flickan som gossen.

År 1844 väcktes en motion i adelsståndet om "en normalskolas inrättande för fruntimmersundervisningen". Motionären, kyrkoherde Anders Lagergren i Norrköping, f. d. rektor vid Wallinska skolan i Stockholm, opponerade kraftigt mot den gängse åsikten att det var tillräckligt för kvinnan med den utbildning hon kunde få av sin mor i hemmet. Han ville att en statens normalskola för flickor skulle inrättas, vilken skulle kunna bli en mönsterskola för övriga flickskolor i landet. Den skulle även ha en högre avdelning för utbildning av lärarinnor. En privatskola skulle aldrig kunna få samma normerande inflytande som en statlig sådan, menade motionären. Trots att motionen fick stöd i riksdagen, avvisades den. Enligt utskottsutlåtandet var det lämpligast att kvinnans uppfostran alltjämt betraktades som enskild familjeangelägenhet. Adeln ställde sig visserligen förstående, men frågan föll utan debatt i de övriga stånden.

Frågan om flickornas uppfostran togs upp av följande riksdagar och föll framåt. Särskilt underströks behovet av kompetenta lärarinnor för den kvinnliga undervisningen. I februari 1858 gjorde riks-

dagen för första gången ett uttalande som visade att den började förstå vikten av att staten åtog sig ansvar även för kvinnans högre utbildning. Då enade sig nämligen ständerna om en skrivelse i vilken anhölls "att Kungl. Maj:t täcktes låta uppgöra och till Rikets näst sammanträdande ständer öfverlämna förslag till undervisningens ordnande för den kvinnliga ungdomen, med huvudsakligt afseende fäst vid bildande af lärarinnor".

Trots att regeringen denna gång främst av ekonomiska skäl ställde sig tveksam och ej framlade proposition i ärendet, togs vid riksdagen 1859—1860 förslaget om en anstalt för lärarinneutbildning upp i motioner på riddarhuset och i borgarståndet, och riksdagen fattade beslut om att upprätta ett statligt seminarium. I april 1861 öppnades i Stockholm "Seminarium för bildande av lärarinnor", från 1878 kallat "Högre Lärarinneseminarium". År 1863 öppnades seminariets provskola, vilken blev begynnelsen till den enda statliga skola av högre flickskoletyp som existerat, Statens normalskola för flickor. Normalskolan kan sägas ha fått sin egentliga begynnelse med läsåret 1864—1865, då 141 elever intogs i sex klasser. Till att börja med utgjordes dessa klasser av en förberedande och fem flickskoleklasser, av vilka de fyra lägsta var tvååriga. Antalet årsklasser var alltså i själva verket tio. Snart tillades ytterligare en klass, och under 1870-talet skedde en omorganisation, och man räknade från den tiden tre förberedande klasser och åtta klasser i den egentliga flickskolan.

Tanken på statens ansvar för den högre kvinnliga undervisningen hölls alltjämt levande, och 1866 tillsattes en kunglig kommission som skulle utreda frågan och som i sitt 1868 framlagda betänkande föreslog att flickskolor skulle upprättas av stat och kommun i förening. Staten borde lämna ett årligt understöd, kommunerna skulle svara för lokalerna och se till att genom elevernas terminsavgifter en summa inflöte som motsvarade hälften av statsbidraget. En fullständig organisationsplan hade gjorts upp. Man tänkte sig att på en treårig småbarnsskola skulle följa en sexårig flickskola och ett tvåårigt lyceum. Avgångsexamen från lyceet skulle bereda tillträde till universitetet. 1873 och 1874 års riksdagar hade att ta ställning till propositioner om upprättande av sådana skolor, men statsutskottet avstyrkte av ekonomiska skäl och rekommenderade i stället riksdagen att understödja redan befintliga privata flickskolor. 1874

års riksdag beviljade då 30.000 kronor till understöd — med högst 3.000 kronor till varje — åt sådana högre skolor för kvinnlig ungdom vilka ansågs vara i behov därav, under villkor bl. a. att elevernas årsavgifter inte uppgick till högre belopp än 50 kronor och att kostnadsfri undervisning lämnades åt en elev för varje till 300 kronor uppgående belopp av det läroverket beviljade understödet.

Emellertid sökte endast nio skolor bidrag ur det av riksdagen anvisade anslaget, däribland två i Göteborg, Fruntimmersföreningens flickskola och Majornas elementarläroverk för flickor. Anledningen till det ringa antalet bidragssökande var att ytterst få skolor kunde underkasta sig villkoret angående elevavgifterna. Redan vid 1876 års riksdag ändrades också villkoren för statsbidraget. Riksdagen beviljade då ett anslag, förhöjt till 40.000 kronor, men fortfarande maximerat till 3.000 kronor för varje skola, under villkor att elever till det antal Kungl. Maj:t för varje skola bestämde skulle erhålla undervisning dels kostnadsfritt, dels mot en årsavgift som inte finge överstiga 50 kronor. Efter denna förändring av villkoren sökte alltfler skolor statsbidrag, och under årens lopp höjde riksdagen avsevärt anslaget till flickskolorna. De båda göteborgsskolor som sökte statsbidrag år 1874 erhöll sådant för år 1875. Om man erhållit anslag för *en* period hade man att söka förnyat anslag för en följande, vilket då beviljades såvida inte särskilda skäl till att dra in anslaget förelåg. Av göteborgsskolorna erhöll Sigrd Rudebecks skola statsbidrag 1883, Nya Elementarläroverket för flickor 1892, Mathilda Halls och Gunilda Wigerts skolor 1897 och Hilda Bergs, sedermera Vasa flickskola, samt Kjellbergska skolan 1903. Under årens lopp uppställde riksdagen nya villkor för statsanslaget. Genom dessa villkor kunde staten utöva ett normerande inflytande på skolorna.

Kungl. Överstyrelsen för rikets allmänna läroverk tar hand om flickskolorna och Kungl. Maj:t ger normalskolekompetens.

År 1885 begärde riksdagen en utredning beträffande flickskoleväsendet och en kommitté tillsattes. Kommitténs år 1888 framlagda betänkande var baserat på en grundlig undersökning av samtliga skolor. Liksom 1866 års kommission hade kommittén gjort upp en

enhetlig organisationsplan. Man tänker sig nu att den egentliga flickskolan skall vara sjuårig med en tvåårig fortsättningskurs. I mindre städer föreslår man att samskolor skall upprättas. Det framlagda förslaget ledde dock inte till något riksdagens beslut.

1896 sattes som villkor för statsanslaget till flickskolorna att kommun eller enskilda donatorer skulle lämna bidrag som uppgick till minst samma belopp som statens. Dessutom ställdes på skolorna vissa krav beträffande antalet årsklasser och lärjungar samt beträffande lokaler och undervisningens ordnande. År 1902 höjdes statsanslaget betydligt, och då tillkom även villkoret om viss minimilön för lärarinnorna. 1905 ställdes flickskolorna under överinseende av den i samband med 1904 års läroverksreform upprättade Kungl. Överstyrelsen för rikets allmänna läroverk.

1904 års läroverksreform innebar bl. a. att statliga samskolor upprättades. Härigenom tillmötesgicks önskemål, dels om att staten skulle kraftigare engageras när det gällde flickornas utbildning, dels om en medborgerlig examen för sådana elever vid läroverken som ej fullföljde sina studier upp till studentexamen.

Då vissa rättigheter och förmåner var förknippade med den s. k. realskolexamen, anhöll flickskolornas representanter hos Kungl. Maj:t att samma förmåner måtte beviljas elever med godkänt avgångsbetyg från högre flickskola. Läroverksöverstyrelsen hade intet att erinra mot att flickskolorna erhöi sådan rättighet, och i Kungl. brev av den 14 juni 1907 säger sig Kungl. Maj:t i varje särskilt fall vilja besluta angående tillerkännande åt högre flickskolas avgångsbetyg av samma kompetensvärde som realskolexamen för flickor. En av de skolor vars ansökan om sådan rättighet tidigast behandlades var Mathilda Halls skola i Göteborg.

Emellertid kom frågan i nytt läge då centralstyrelsen för den år 1901 stiftade Flick- och Samskoleföreningen inkom med yrkande om att den kompetens som borde tillerkännas elev med godkänt avgångsbetyg från högre flickskola ej skulle jämföras med den som realskolexamen berättigade till, utan att avgångsbetygets kompetensvärde skulle likställas med avgångsbetyg från Statens normalskola för flickor. Dels låg bakom detta krav den tanken att flickskolan med sin längre studietid i realiteten måste kunna ge gedignare kunskaper än realskolan, dels opponerade man sig på flickskolehåll mot att läroverksöverstyrelsen hade krävt något slags slut-

prov för att flickskolan skulle kunna erhålla med realskolexamen likvärdig kompetens. Flickskolorna hade så småningom utformats till examensfria skolor, och man höll på examensfriheten. Överstyrelsen tillstyrkte "normalskolekompetens", och 1909 bestämdes att de särskilda flickskolorna av Kungl. Maj:t kunde tillerkännas rätt att för sina elever utfärda avgångsbetyg medförande samma rättigheter och förmåner som gällde för avgångsbetyg från Statens normalskola för flickor. Bestämmelsen gällde skolor med åttaårig lärokurs, byggd på treårig förberedande skola.

Bottenskoletanken och flickskolornas kommunalisering.

Vid de flesta flickskolor fanns en treårig förberedande skola i vilken även gossar mottogs. För denna skola erhöi ej statsanslag, men den högre flickskolans lärarinnor hade rätt att ha viss del av sin tjänstgöring förlagd till de förberedande klasserna. Från demokratisk synpunkt har helt naturligt parallellskolsystem ansetts mindre önskvärdt, och under 1800-talet diskuterades vid upprepade tillfällen frågan om lämpligheten av gemensam bottenkola för alla högre skolor. Vid 1903 års riksdag framfördes kravet på att läroverken skulle berövas sina förberedande klasser och folkskolan göras till gemensam bottenkola för alla av bl. a. Fridtjuv Berg, som redan 1883 utgivit en skrift, betitlad "Folkskolan som bottenkola", och länge kämpat för denna sak.

För att tillmötesgå önskemål från folkskolehåll om en linje som ledde till realskolexamen och var direkt byggd på genomgången sexårig folkskola beslöt 1909 års riksdag att *kommunala mellanskolor* med samundervisning skulle upprättas.

1918 tillsatte Kungl. Maj:t en *skolkommision* med uppdrag att utarbeta förslag till ett mera enhetligt svenskt undervisningsväsen. Kommissionen, vars ordförande blev dåvarande ecklesiastikministern, Värner Rydén, skulle utgå från den tanken att staten hade samma ansvar för flickornas som för gossarnas undervisning. I sitt betänkande, som förelåg 1922, föreslog kommissionen förstatligande eller kommunalisering av flickskolorna. Alla högre skolor skulle bygga på den sexåriga bottenkolan. Detta revolutionerande förslag väckte en livlig debatt, och 1924 tillkallade Kungl. Maj:t särskilda sak-

kunniga, som skulle ”verkställa ytterligare bearbetning av frågan om det svenska undervisningsväsendets organisation”. De sakkunnigas betänkande framlades 1926 och innehåller förslag till kurs- och timplaner för flera flickskoletyper med olika anknytning till folkskolan.

Frågan om statens skyldighet att sörja för flickornas undervisning löstes genom *1927 års skolreform* på så sätt att de flesta statliga allmänna läroverk öppnades för flickor. I de största städerna, Stockholm, Göteborg, Malmö, Hälsingborg och sedermera även Örebro, upprättades särskilda flickläroverk.

1927 års riksdag ansåg att flickskolan, sådan den utgestaltats genom årtiondena, utgjorde en så värdefull tillgång att den inte borde försvinna ur skolsystemet. Man föreslog därför att den skulle bevaras i form av *kommunal flickskola*. 1927 års *skolsakkunniga* fick i uppdrag att göra en utredning och framlägga förslag. De sakkunniga framlade redan samma år ett betänkande, som innefattade förslag om upprättande av kommunala flickskolor, byggda på 6-årig folkskola och omfattande 5 eller 6 årsklasser.

I proposition till 1928 års riksdag föreslogs emellertid att den kommunala flickskolan skulle anknytas såväl till folkskolans sjätte som till dess fjärde klass. I förra fallet skulle den vara sexårig, i senare fallet sjuårig. Riksdagen biföll Kungl. Maj:ts proposition, och den 24 september 1928 utfärdades *Stadga och undervisningsplaner för kommunala flickskolor*.

Riksdagsbeslutet innebar för samtliga flickskolor, vilka så småningom utvecklats till åttaåriga och i allmänhet även hade tre förberedande klasser, att de nu måste bygga på fyraårig eller sexårig bottenskola. De skolor som behöll sina förberedande klasser måste förvandla den förberedande skolan till en fyraårig och helt privat skola. Det stöd staten givit genom att låta den högre skolans lärarinnor förlägga viss del av sin tjänstgöring till de förberedande klasserna upphörde helt. Då dessa privata förberedande skolor inte hade någon ekonomisk bärkraft, måste de så småningom avvecklas.

Något tvång för enskild flickskola att ombildas till kommunal sådan förelåg inte, utan de enskilda flickskolorna erhöi som dittills sina anslag från stat och kommun. Men dessa anslag var inte tillräckliga för att lärarlönerna skulle kunna hållas i nivå med de löner som gavs i de statliga och kommunala skolorna. Dessutom

måste de privatskolor som inte hade stora donationer att falla tillbaka på alltjämt uppta höga terminsavgifter, vilka kunde kännas betungande för målsmännen. Många flickskolor sökte dock i det längsta behålla den frihet de hade som privata skolor, men i längden gick det inte för dem att hålla sig uppe i konkurrensen, och under 1930- och 40-talen anhöi så gott som alla högre flickskolor hos vederbörande kommunala myndighet om kommunalisering. Den kommunala myndighetens beslut hade att fastställas av Kungl. Maj:t. Den första flickskola i Göteborg som kommunaliserades var Majornas elementarläroverk för flickor, som blev kommunal flickskola 1936. Den sista kommunaliseringen ägde rum tio år senare, 1946, då Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor och Sigrid Rudebecks skola ombildades till kommunala flickskolor. Under den mellanliggande tiden hade stadens övriga flickskolor beviljats kommunalisering.

Kommunaliseringen innebar främst att stadsfullmäktige övertog det ekonomiska ansvaret för skolan. Härigenom kunde terminsavgifterna sänkas. Till år 1957 upptogs i Göteborgs kommunala flickskolor en terminsavgift av 40 kronor. Mindre bemedlade elever betalade halv avgift eller var helt befriade från terminsavgift. Genom beslut av 1956 års riksdag avskrevs från och med läsåret 1957—1958 terminsavgiften helt vid läroverk och kommunala skolor i hela riket.

Då staden övertog huvudmannskapet för en skola avgick den dittillsvarande styrelsen, och stadsfullmäktige tillsatte en efter parlamentariska regler sammansatt styrelse.

Vad undervisningen beträffar, innebar kommunaliseringen ingen kännbar förändring för skolorna, då dessa redan tidigare anpassat sina undervisningsplaner efter den kommunala flickskolans med möjlighet till den ämnesdifferentiering på högstadiet som detta innebar.

Den kommunala flickskolans sexåriga linje visade sig äga föga livskraft, då den förlängde skoltiden med ett år, och ytterst få elever sökte sig till denna linje, medan tillströmningen till den sjuåriga linjen år för år ökades. Alltjämt framfördes också det demokratiskt motiverade kravet på större enhetlighet i skolväsendet, och vid riksdagarna 1936 och 1937 motionerades om femåriga flickskolelinjer. Man ifrågasatte även vid denna tid om en speciell skola för flickor längre kunde anses motiverad. 1938 tillsattes fyra

sakkunniga att inom ecklesiastikdepartementet ”verkställa utredning och avgiva förslag angående den kommunala flickskolans organisation”. Särskilt gällde det för de sakkunniga att utreda vilka konsekvenser anordnandet av en femårig linje, byggd på sexårig botten-skola, kunde tänkas medföra. Fastän de sakkunniga, vilka framlade betänkande 1939, inte fått i uppdrag att utreda frågan om flickskolans existensberättigande överhuvudtaget, ansåg dock ordföranden, herr Conrad Jonsson, och ledamoten herr Hjalmar Svensson — båda riksdagsmän — att även denna fråga borde tas upp till behandling. Man konstaterade att flickskolans fördelar framför realskolan, med vilken den formellt jämfördes, var den lugnare arbetstakten och möjligheten till ämnesdifferentiering. Skillnaden var dock inte så stor. Flickskolans särprägel låg egentligen i examensfriheten. Men man hoppades att utvecklingen skulle leda till examensfrihet för alla skolor. Vad en femårig flickskola beträffar, påpekade dessa båda sakkunniga att en sådan skola, byggd på sexårig botten-skola, ju borde ge bättre studieresultat än en fyraårig realskola, vilken även var byggd på sexårig grundskola. De båda herrarna förordade därför en femårig linje, och de menade att en sådan linje borde ersätta såväl den sjuåriga som den dödfödda sexåriga linjen. Den kommunala flickskolan borde alltså bli en femårig skola, byggd på sexårig botten-skola. Kommun som så önskade skulle dock tillåtas ha en sjuårig linje på kommunens egen bekostnad.

De två övriga sakkunniga, flickskolerektorerna Elisabeth Dahr och Martha Grönvall, framhöll däremot i särskilt yttrande, att en sådan fördjupning av studierna som den dåvarande kommunala flickskolans bildningsmål förutsatte, inte skulle kunna vinnas i en förkortad skola och att förverkligandet av den föreslagna femåriga flickskolan, byggd på sexårig botten-skola, måste medföra en sänkning av den svenska flickskolebildningens nivå.

1940 års skolutredning ställer frågan om flickskolans organisation och existensberättigande under debatt.

Den 22 november 1940 tillsatte Kungl. Maj:t en kommitté att ”verkställa utredning rörande skolväsendets organisation m. m. och framlägga därav föranledda förslag”. Skolutredningen, vars ordfö-

rande var ecklesiastikminister Gösta Bagge, framlade under åren 1943—1947 en rad betänkanden. I betänkandet nr II, där en utredning görs angående sambandet mellan folkskola och högre skola, framhålles att genom 1927 års skolreform, då de flesta läroverk öppnades för flickor och särskilda flickläroverk upprättades i de större städerna, den tidigare rådande olikställigheten mellan manliga och kvinnliga lärjungar kunde sägas helt ha upphävts. I visst avseende var flickorna för övrigt nu förmånligare ställda än gossarna, då de ofta kunde välja mellan läroverkens examenslinjer och flickskolornas examensfria linjer. Missgynnade kategorier var däremot dels barn från ekonomiskt svagare hem, dels landsbygdens barn. Gjorda undersökningar hade visat att dessa båda kategorier var underrepresenterade inom det högre skolväsendet. Skolutredningen tog i detta sammanhang upp frågan om anknytningen mellan folkskolan och den högre skolan. Det gamla och ofta upprepade kravet att grundskolan, d. v. s. den för alla barn gemensamma barndomsskolan, skulle över hela linjen göras sexårig framfördes åter. De som hade ivrat för den gemensamma botten-skolan hade menat att systemet med klassavdelningar i den högre skolan, parallella med folkskolans klasser, var ägnat att skärpa klassmotsättningarna i samhället. Från folkskolehåll hade också ofta framhållits den splittring och oro i folkskolans arbete övergången från olika klasser till den högre skolan medförde. Fem av skolutredningens femton ledamöter anslöt sig till denna uppfattning. De föreslog att efter viss övergångstid den dubbla anknytningen skulle avvecklas och att den reform med folkskolans sjätte klass som grund för all högre undervisning som partiellt hade genomförts i och med 1927 års riksdagsbeslut nu skulle genomföras fullständigt. En sådan reform skulle även gynna landsbygdens barn, för vilka det var fördelaktigast att så lång tid som möjligt stanna kvar i den skola som fanns i närheten av hemmet. Skolutredningens majoritet ansåg dock inte tiden mogen för ett så radikalt steg utan önskade att den dubbla anknytningen tills vidare skulle bibehållas. Alla, med undantag av ordföranden, var dock eniga om att något borde göras för att studietiden för elever från folkskolans sjätte klass inte onödigtvis skulle förlängas. Detta kunde lämpligen ordnas på så sätt att undervisningen i folkskolan differentierades, så att lärjungar med tillräckliga studieförutsättningar skulle kunna på tre år — i stället för

som dittills fyra — efter genomgången sjätte folkskoleklass nå fram till realexamen. Och man anhöll om att i erforderlig omfattning försök med sådan differentiering måtte anställas. Beträffande differentieringens omfattning hade man dock delade meningar. De flesta av skolutredningens ledamöter önskade att differentieringen skulle påbörjas i femte klassen, och några av dessa ville hemställa att kurserna i femte och sjätte klassen för de elever som tänkte sig övergå till högre skola i allt väsentligt skulle sammanfalla med realskolans kurser. De däremot som ivrigast yrkade på att den sexåriga botten-skolan snarast möjligt skulle förverkligas önskade minsta möjliga differentiering och menade att det skulle vara tillräckligt med språk-undervisning i sjätte klassen för lärjungar, väl kvalificerade att delta i sådan undervisning, medan man i övrigt skulle följa folkskolans kurser.

De av utredningens medlemmar som inte ansåg tiden mogen för ett allmänt genomförande av den sexåriga folkskolan som grundskola för den högre undervisningen, motiverade sin ståndpunkt bl. a. därmed att folkskolan befann sig i en period av omdaning. I sitt betänkande nr IV, framlagt år 1945, gör skolutredningen en undersökning beträffande skolpliktstidens skolformer och anger riktlinjer för den framtida utvecklingen. Då 1918 års skolkommision hade föreslagit att den högre skolan skulle bygga på sexårig botten-skola, var folkskolan i sin helhet sexårig. 1936 hade riksdagen fattat beslut om sjuårig obligatorisk skola. Denna var 1940 inte helt genomförd, men riksdagen hade beslutat att läsåret 1948—1949 den sjuåriga obligatoriska skolan skulle vara genomförd i hela landet. En del skoldistrikt hade begagnat sig av en möjlighet som givits att göra folkskolan åttaårig. Och skolutredningen ansåg att åttaårig obligatorisk skola snarast borde helt genomföras. Detta krav motiverades med att folkskolan måste ge bättre allmänbildning, vilken skulle bidra till att utplåna "en ofta besvärande klasskillnad". Dessutom behövdes grundligare yrkesorientering än vad den sjuåriga skolan kunde ge. Och även sett ur folkskolans egen synpunkt borde denna skola kunna ge undervisning i främmande språk. "Blott en utsträckt språkundervisning kan slå upp fönstren mot världen på vid gavel", hette det. Redan tidigare hade kraven på nioårig skola framförts för att folkskolan skulle komma upp i nivå med realskolans avslutningsklass. En sådan skola skulle bli "gemensam enhets-

skola för alla svenska barn mellan 7 och 16 år". Skolutredningen fann dock inte tiden mogen för införande av ett nionde skolår. Framför allt menade man att det krävdes reformering av lärarnas utbildning redan för att införa en åttonde obligatorisk klass, och man kunde inte tänka sig en utveckling i alltför snabb takt. Det ansågs dock lämpligt att kommuner som önskade det och hade möjlighet därtill, efter Kungl. Maj:ts medgivande skulle kunna anordna skola med större antal klasser än åtta, då härigenom värdefulla erfarenheter skulle kunna vinnas. Redan tidigare hade möjlighet funnits att anordna frivilliga klasser utöver den obligatoriska skolans högsta, och denna rätt föreslogs bibehållen.

Så länge skolplikten var sjuårig, krävdes fortsättningsskola som avslutning på skolpliktstiden. Fortsättningsskolan föreslogs av skolutredningen avvecklad i och med införandet av ett åttonde skolår.

Samtliga ledamöter utom undervisningsrådet Kärre föreslog dessutom att skolpliktstidens skolformer skulle samorganiseras i en enhetsskola, bestående av ett för alla barn gemensamt grundstadium och från detta utgående linjer, i vilka de unga skulle kunna, så vitt möjligt oberoende av bostadsort och ekonomiska förhållanden, erhålla den för var och en bäst passande utbildningen. Inom en så anordnad enhetsskola föreslogs olika linjer sammanförda till skolenheter med enhetlig administration.

Man önskade att principbeslut angående ny skolorganisation i enlighet med i betänkandet framställda grundsatser snarast skulle fattas. Skolutredningen underströk att enhetsskolans problem var att finna en lösning som med nödvändig differentiering förband största möjliga enhetlighet. Och man förutsatte att i samband med ett principbeslut statsmakterna skulle fatta ståndpunkt jämväl i fråga om differentieringens utformning.

Den 31 december 1946 framlade skolutredningen *ett särskilt betänkande angående flickskolan.*

En grundlig undersökning hade gjorts beträffande fördelarna av samskola, resp. särskolor för gossar och flickor. Ett viktigt argument för flickskolan hade varit att den kunnat ställa det dubbla bildningsmålet: utbildning för hemmet och för yrkeslivet. Utredningen menade dock att utvecklingen gick dels i riktning mot alltmera inskränkta moders- och husmodersplikter, dels i riktning mot alltmer ökat intresse och större kunnighet hos män i fråga om hus-

liga sysslor. Konsekvenserna av denna utveckling måste bli att skolan borde ge elementär utbildning i hem- och hushållsangelägenheter åt båda könen. Men man ansåg trots detta en särskild skolform för flickor väl motiverad och hänvisade till enhetligheten och helgjutenheten i flickskolans studiegång. Realskolan hade tillrättalagts för gymnasiet och som underlag för teknisk-praktiska banor. Flickskolan gav däremot näring åt de humanistiska och estetiska intressen som flickor äger under ungdomsåren. Att flickskolan kunde ge bättre förberedelse för hemmet än realskolan var ytterligare en fördel. Man påpekade även värdet av den i flickskolan rådande examensfriheten. Slutligen påpekades att det naturligtvis finns gossar för vilka en skola av flickskolans typ kunde vara lämplig. En studieväg för gossar ledande till "normalskolekompetens" hade också på sina håll prövats.

När det gällde att fastställa flickskolans mål, ansåg skolutredningen sig inte böra trycka för mycket på flickornas egenart, då man inte kan bevisa att skillnaden mellan gossar och flickor har sin grund i någon konstitutiv olikhet. Däremot koncentrerar sig de kvinnliga lärjungarna kring en viss intresse- och arbetstyp, de manliga kring en annan. Och skolutredningen föreslog att flickskolan skulle sätta som sitt mål att bereda den kvinnliga ungdomen tillfälle att inhämta ett högre mått av allmän medborgerlig bildning, med hänsyn tagen till flickornas särskilda behov och intressen, och att i samband därmed teoretiskt och praktiskt förbereda dem för verksamhet inom hemmets område.

Med avseende på flickskolans anknytning till grundskolan föreslog skolutredningens majoritet en elvaårig skolgång med anknytning antingen till folkskolans fjärde eller till dess sjätte klass, i senare fallet dock med villkor att möjlighet till språkstudier kunde beredas i klasserna 5 och 6 i folkskolan och att eleverna i dessa klasser även i övrigt kunde inrikta sitt skolarbete mot en kommande flickskolekurs. För elever från landsbygden borde dock möjlighet alltjämt finnas till sexårig flickskola, byggd på sexårig botten-skola.

Minoriteten menade att flickskolan borde inordnas i den av skolutredningen planerade enhetsskolan och att dess enda form skulle vara på sexårig grundskola byggd femårig flickskola.

1946 års skolkommision föreslår på nioårig grundskola byggd flickskola.

Innan skolutredningen helt avslutat sitt arbete, tillsattes 1946 års skolkommision med uppdrag att verkställa fortsatt utredning rörande skolväsendets organisation m. m. och framlägga därav föranledda förslag. Kommissionens ordförande var till att börja med dåvarande ecklesiastikministern, statsrådet Tage Erlander, som emellertid samma år blev statsminister. Ordförandeskapet övertogs då av den nye chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Josef Weijne.

I yttrande till statsrådsprotokollet den 12 januari 1946 angav statsrådet Erlander riktlinjer för skolkommisionens arbete. Han anförde därvid bl. a. följande:

"Det synes råda en relativt stor enighet om att det svenska skolväsendet bör underkastas en genomgripande omgestaltning beträffande såväl målsättning och organisation som arbetsmetoder och kursplaner. De beslut, som komma att fattas i denna fråga, bli av grundläggande betydelse för vårt samhälles fortsatta framåtskridande och komma att under avsevärd tid sätta sin prägel på vårt samhällsliv. Besluten böra därför icke fattas utan djupgående prövning och moget övervägande. 1940 års skolutredning har i sina omfattande och om grundliga förberedelser vittnande betänkanden i enlighet med utredningsarbetets planläggning anlagt väsentligen fackmässiga synpunkter på de föreliggande arbetsuppgifterna. För att dessa skola bli allsidigt belysta böra de emellertid även skärskådas ur mera allmänna synpunkter. Det är givetvis av största vikt, att lekmanna- och föräldraintressena därvid få komma till tals och att allmänpolitiska synpunkter få göra sig gällande." Departementschefen anger kommissionens huvuduppgift vara att uppgöra en plan för det allmänna skolväsendets framtida organisation och riktlinjer för dess genomförande.

I sitt betänkande av den 4 juni 1948 säger sig kommissionen framlägga förslag till allmänna riktlinjer för en demokratisering av det svenska skolväsendet. Skolans främsta uppgift anges vara att fostra demokratiska människor. Skolan bör vara den miljö där barnet fostras till frihet och självständighet på samma gång som det lär sig att samarbeta med andra och respektera deras egenart. För en

sådan fostran krävs nya arbetsmetoder. Skolan måste överge metoder som stammar från medeltiden och skapar osjälvständighet och auktoritetstro. Metoderna bör ge de unga tillfälle till aktivitet och initiativ. Skolan skall inte vara en pluggskola, där undervisningen huvudsakligen bedrivs genom att läraren frågar och eleverna svarar. Eleverna skall fostras till sanningsökande samt självständigt tänkande och handlande.

Skolutredningen hade inte ansett sig kunna föreslå att skolplikts-tiden gjordes längre än åtta år. Skolkommissionen föreslår nioårig skolplikt och anser att omläggning till nioårig skola bör ske i samband med genomförandet av enhetsskoleprincipen. Tiden syntes kommissionen nu mogen att upphäva parallellskolsystemet och förverkliga den enhetsskoletanke som redan 1918 års skolkommission gjort till sin. Kommissionens förslag är att folkskola och realskola skall sammanslås till en enda skola, en nioårig medborgarskola. Denna skola bör vara uppdelad på tre stadier: ett treårigt lågstadium, där undervisningen bedrivs av småskollärare, ett treårigt mellanstadium med undervisning av klasslärare och ett treårigt hög-stadium med undervisning huvudsakligen av akademiskt utbildade ämneslärare. Undervisning i engelska föreslås inträda i femte klassen. Men kommissionen avvisar tanken på uppdelning av lärjungarna efter studiebegåvning i denna klass. Differentieringen bör uppskjutas till den tid då eleverna är mogna att välja yrke. Man tänker sig att härmed skall vinnas att en del elever med såväl teoretisk som praktisk begåvning väljer ett praktiskt yrke och att man på så sätt skall undgå risken att få hela folket uppdelat i "studiebegåvningar och andra", vilket helt säkert skulle bli fallet om differentieringen vidtoges så tidigt som under femte skolåret. Kommissionen ansåg alltså att följden av en för tidig differentiering skulle bli att de praktiska yrkena utarmades på begåvningar och att därigenom de och deras utövare skulle nedvärderas. Kommissionen ansåg det dock nödvändigt med viss differentiering vid undervisningen i engelska redan från och med femte klassen. I sjunde klassen, då eleverna ansågs vara mogna att tänka på yrkesval, skulle tillkomma rätten att välja mellan tyska och ett praktiskt ämne eller en extra övningskurs i svenska. I klass 8 föreslås valfriheten bli något mer omfattande, men först i nionde klassen bör den verkliga differentieringen av eleverna med linjedelning ske. De elever som tänker sig fortsätta

på gymnasiet hänvisas till klass 9 g och de som tänker sig yrkes-utbildning till klass 9 y. För övriga elever anges klass 9 a vara den lämpliga, då denna klass avsågs ha mer allmän karaktär.

Kommissionen föreslog att nioårig skola skulle upprättas i varje kommun, varvid man tänkte sig mindre bygdeskolor på lågstadiet och högstadiet förlagt till en gemensam centralskola. På den nio-åriga skolans grund skulle all vidare utbildning bygga. Och man menade att trots den sena differentieringen den allmänna bildnings-nivån inte skulle behöva sänkas, då man skapat vissa garantier häremot. Språkundervisningen skulle påbörjas redan i femte klassen, andra språket kunde tillväljas i sjunde klassen och tredje språket i nionde klassen. Dessutom föreslogs att elevantalet i klasserna skulle minskas och att undervisningen inom klassens ram skulle individualiseras. Av alla elever skulle krävas en kortare grundkurs, medan de mer intresserade och studiebegåvade skulle ha möjlighet att välja en mer omfattande överkurs. I nionde klassen tänktes eleverna göra "ny start", och klass 9 g beräknades motsvara första ringen av fyraårigt gymnasium.

Kommissionen föreslog att systematisk försöksverksamhet med den nya skolformen skulle anordnas under statens ledning och att särskilda försöksskolor skulle komma till stånd. Den kompetens den nioåriga skolan skulle ge skulle vara jämförbar med realexamen, dock utan att någon slutexamen med samma karaktär som realexamen skulle anställas.

Beträffande flickskolan ansåg skolkommissionen att denna skolas egen utveckling hade försvagat argumenten för dess bibehållande som särskild skolform och att den av kommissionen föreslagna skolorganisationen kunde tillgodose flickornas behov av en för dem avpassad utbildning.

Flickskolan var en gång pionjärskola. Steg för steg hade den emellertid avstått eller nödgats avstå från sin ursprungliga fria ställning. Etapperna på denna väg hade varit de normerande statsbidragen, normalskolekompetensen, den kommunala flickskolan och anknytningen till gymnasiet, nedläggandet av Högre lärarinneseminariet år 1943 och lärarutbildningens anpassning efter läroverkslärarnas utbildning. Denna utveckling hade resulterat i att flickskolorna var varandra i stort sett lika, att flickskolan inte längre hade att uppvisa någon utpräglad särart i förhållande till andra skolformer

samt att experimentverksamheten i det stora hela avstannat. Samundervisningen hade också blivit allt vanligare och kommit att te sig som den naturliga formen av fostran. Särundervisningen kunde upprätthållas endast som undantagsform. Olägenheterna med samundervisning hade angivits vara olika utvecklingstakt hos manlig och kvinnlig ungdom, viss olikhet i fråga om intressen och risken för flickornas överansträngning. Skolutredningen hade dock påpekat att dessa olägenheter inte kunde anses konstitutiva för samundervisningen som sådan.

Skolkommisionen menade att den nya skolan, vilken liksom flickskolan skulle vara examensfri, bättre än realskolan skulle kunna tillgodogöra sig de fördelar som samundervisningen har framför särundervisningen, och kommissionen förordade i princip att samundervisning skulle ersätta särundervisningen i det nya skolsystemet.

Att flickskolan inte hade någon plats inom den obligatoriska skolans stadium ansåg kommissionen utan vidare klart, då den ju föreslog att allt parallellskolsystem skulle avskrivras. Däremot ansåg den att flickskolan kunde tänkas som en av de olika vägar till vidareutbildning till vilka den obligatoriska skolan skulle leda. Kommissionen tänkte sig flickskolan som en skolform som avsåg att vid sidan av fortsatt bildningsarbete, med tonvikt på språk och humaniora, även ge viss utbildning för hemmets uppgifter. Efter klass 8 skulle man kunna övergå till treårig flickskola. Kommissionen ansåg också att ingenting borde hindra att klasserna 7 och 8 förlades till en flickskola, då det var mindre väsentligt inom vilken skolenhet skolgång skedde, blott ifrågavarande skolstadiums allmänna struktur bibehölls. Flickskolans lärjungar borde dock efter att ha genomgått klasserna 7 och 8 ha samma möjligheter till val mellan 9 g, 9 a och 9 y som till klass 9 inom flickskolan.

Någon utvidgning av flickskoleväsendet ansåg emellertid kommissionen inte borde ifrågakomma. Den räknade i stället med att en del flickskolor som femåriga skulle komma att bli alldeles för små och därför bli tvingade att avveckla.

Att kommissionen på ovanstående villkor föreslog att flickskolan skulle bevaras som särskild skolform motiverade den med att flickskolan på sina håll var föremål för stort intresse från målsmännens sida och samlade mellan femton och tjugo tusen lärjungar.

Gentemot skolkommisionens majoritet hävdade dock fem av dess

ledamöter att det skulle innebära en inkonsekvens att till flickskolan överföra flickavdelningar ur sjunde och åttonde klasserna. Fiktionen att den femåriga flickskolans första och andra klass tillhörde enhetsskolan skulle inte kunna upprätthållas. Dessa ledamöter ansåg inte heller att den treåriga flickskolan hade någon funktion att fylla, då enligt deras mening flickor som önskade vidareutbildning efter nionde klassen kunde hänvisas till gymnasiet, från vilket kommissionen tänkt sig att elever som inte skulle fortsätta sina studier vid universitetet kunde avgå från klass 11. För mer praktiskt inriktade elever skulle klass 9 y och därefter någon yrkesskola innebära lämplig utbildning.

För att den väldiga reform av skolsystemet som skolkommisionens förslag innebär skulle kunna genomföras, måste även lärarutbildningen helt omläggas. Den dittillsvarande lärarutbildningen, som bl. a. rest organisatoriska och personliga barriärer mellan olika lärarkategorier, kritiserades från olika synpunkter, och kommissionen föreslår en omläggning i etapper. Kommissionens program innebär att de blivande lärarna antingen skulle förvärva sina kunskaper och insikter enbart på gymnasiet eller, om de skulle undervisa på skolans högre stadier och behövde akademisk utbildning, genom fortsatta studier vid universitet och högskolor. Men den pedagogiska utbildningen skulle för alla lärarkategorier förläggas till särskilda fackutbildningsanstalter, för vilka kommissionen föreslår namnet *lärarhögskolor*.

Skolkommisionen ansåg att, för att den eftersträfvade enhetligheten i skolsystemet skulle kunna förverkligas, alla skolor i en kommun borde ställas under en gemensam kommunal styrelse, vars ledamöter skulle väljas av kommunens beslutande myndighet.

Skolkommisionen fastslog slutligen vikten av att principbeslut om skolreformen fattades av 1949 års riksdag. Man måste naturligt nog räkna med en lång övergångstid. Åtskilliga av kommissionens förslag förutsätter nämligen en omfattande försöksverksamhet. Om sorgsfulla lokala förberedelser måste företas, tillgången på lärare måste ökas och lärarutbildningen omläggas. Snarast möjligt borde dock alla skolor ställas under samma lokala styrelse som folkskolorna. Vissa andra reformer skulle också kunna genomföras under övergångstiden. Bl. a. hade kommissionen föreslagit att skolsociala anordningar skulle utsträckas till alla skolor, och en sådan reform

borde utan vidare kunna genomföras. Kommissionen föreslog även att särskilda försöksskolor skulle upprättas och en central instans för försöksverksamheten organiseras. Till sist fastslog skolkommisionen att den nya skolan borde vara en skola i utveckling. Skolreformen får aldrig betraktas som avslutad. Försöksverksamheten bör vara en integrerande del av skolverksamheten som sådan. Skolan får aldrig stanna i slentrian.

Försöksverksamhet under 1950-talet.

I Kungl. Maj:ts proposition till 1950 års riksdag framlades förslaget om en obligatorisk nioårig skola som mål för en fortskridande skolreform, och riksdagen fattade beslut i överensstämmelse härmed. Försöksverksamhet med den nya skolformen hade påbörjats redan under läsåret 1949—1950, och inom skolöverstyrelsen hade fr. o. m. juli 1949 upprättats en särskild rotel för pedagogisk försöksverksamhet. I sitt remissyttrande hade skolöverstyrelsen tillstyrkt skolkommisionens förslag om en nioårig skola, men hade dock framhållit som sin åsikt att kommissionen undervärderat den traditionella skolan och i viss mån överskattat betydelsen och effektiviteten av det arbetssätt den själv föreslagit. Skolöverstyrelsen framhöll svårigheten i att i heterogena klasser bedriva individualiserad undervisning och ansåg att man därför jämsides med det av kommissionen föreslagna systemet med odifferentierade klasser borde pröva "en noga avvägd kombination av klassundervisning, individualisering och grupparbete i klasser som genom differentiering gjorts mer homogena".

Under 1950-talet bedrevs en omfattande försöksverksamhet. Det särskilda utskottet hade i sitt utlåtande till 1950 års riksdag framhållit att försöksverksamheten borde vara inriktad på det framtida förverkligandet av en i hela sin längd obligatorisk nioårig enhetsskola. Denna skulle "i den mån den tillämnade försöksverksamheten ådagalägger lämpligheten, ersätta folkskolan, fortsättningskolan, den högre folkskolan, den kommunala mellanskolan och realskolan". Flickskolan, liksom den praktiska realskolan, nämns inte i detta sammanhang. Försöksverksamheten anordnades i kommuner som frivilligt anmält sig vilja stå till förfogande härför.

Till dessa kommuner hörde Göteborgs stad. Försöksverksamheten leddes av och redovisades inför skolöverstyrelsen. Vid sidan av försöken med enhetsskola anställdes vissa försök även inom existerande skolformer. I denna försöksverksamhet kunde även flickskolorna delta, vilket de också gjorde. Försöksverksamheten skulle pågå under hela 1950-talet, och vid årtiondets slut borde tiden vara inne för en sammanfattande utredning i differentieringsfrågan.

Vissa beslut i överensstämmelse med principutlåtandet 1950 fattades av 1950-talets riksdagar. Så beslöts 1951 att statliga realskolor inte vidare skulle få upprättas, och 1954 beslöts upprätta en första lärarhögskola i Stockholm. 1956 års riksdag fattade viktiga beslut om skolväsendets ordnande på realskolestadiet under övergångstiden. Såväl realskola som flickskola skulle bygga på sexårig bottenkola. Den treåriga realskolan och den femåriga flickskolan förklarades vara huvudformerna. Den sjuåriga flickskolan och den sex- och femåriga realskolan började därför att avvecklas. Engelska gjordes obligatoriskt i den sexåriga bottenkolans båda högsta klasser. Flickskolorna fick år 1950 ny kurs- och timplan, vilken successivt tillämpades, och ny stadga för högre kommunala skolor utfärdades 1958. De nya bestämmelserna innebar att i stället för uppdelningen i en teoretisk och en praktisk linje i flickskolans högsta klasser med fritt tillval av ämnen på de båda linjerna, en fast uppdelning på tre linjer skulle tillämpas. Var och en av dessa linjer, en humanistisk, en allmän linje och en reallinje, kunde dessutom uppdelas på två grenar, av vilka en hade en praktisk orientering. 1956 års riksdag beslöt även att alla terminsavgifter vid statliga och kommunala skolor skulle avskaffas från och med läsåret 1957—1958. Den 1 juli 1958 trädde en av 1956 års riksdag stiftad skolstyrelselag i kraft. Enligt denna ställdes olika skolformer — såväl kommunala som statliga — under en gemensam lokal skolstyrelse, vilket innebar att de olika skolornas lokala styrelser hade att nedlägga sina mandat.

1957 års skolberedning föreslår att flickskolan skall avvecklas.

År 1957 fick ecklesiastikminister Edenman Kungl. Maj:ts uppdrag att tillsätta högst nio sakkunniga att verkställa den föreslagna

sammanfattande utredningen i skolfrågorna. De sakkunniga antog namnet 1957 års skolberedning och framlade sitt huvudbetänkande om den nioåriga obligatoriska skolan — vilken de föreslog skulle kallas *grundskolan* — och dess påbyggnader den 10 juni 1961.

Skolberedningen ansluter sig till skolkommissionens förslag om de tre treåriga stadierna. I sina direktiv till beredningen framhåller departementschefen att den mest krävande uppgiften och kärnpunkten i beredningens arbete skulle bli den förnyade avvägningen mellan inre pedagogisk och yttre organisatorisk differentiering. Under försöksverksamheten hade försöken med odifferentierade avdelningar i klasserna 7 och 8 varit högst obetydliga. Dock borde undersökning göras i vad mån hjälpmedel av olika slag kunde ställas till lärarnas förfogande för att underlätta differentiering inom klas-sens ram, och man borde söka komma fram till "en fullt realistisk uppfattning om vad genomsnittsläraren kan prestera under olika förhållanden".

Beredningen finner att frågan om vid vilken tid den organisatoriska differentieringen skall inträda inte är löst. Främst pedagogiska skäl talar för tidig differentiering. Det är lättare för läraren att anpassa sin undervisning efter elevernas mognad i homogena klasser. För ett sammanhållet låg- och mellanstadium talar främst sociala skäl. Man anser att bedömningen av eleverna på ett alltför tidigt stadium inte kan bli fullt rättvis, då deras prestationer alltid beror inte endast av deras studiebegåvning utan även av deras hemmiljö. Vid en tidig differentiering skulle det därför lätt kunna hända att begåvade elever från hem utan utpräglat studiemedvetande skulle gå miste om en utbildning som de genom sin begåvning är lämpade för. Då en sen differentiering dessutom medför att allmänbildningen fördjupas hos alla elever, kommer den att bidra till att de reella skillnader som härrör från olikheter mellan hemmen utjämnas. Det sammanhållna högstadiet blir då ett led i undervisningens demokratisering. En tidig linjedelning skulle också gynna de större samhällena på landsbygdens bekostnad, då det erfordras ett brett befolkningsunderlag för att ett linjedelat högstadium som är tillräckligt variationsrikt skall kunna genomföras.

Beredningen anser visserligen att ett sammanhållet högstadium inte är fullt genomförbart i dagens situation. Men i princip är dess förslag att ingen organisatorisk differentiering skall förekomma på

låg- och mellanstadiet. Dock anser man att vid statens försöksskolor försök i begränsad omfattning med sådan differentiering må göras.

Skolkommissionen hade föreslagit att undervisning i engelska skulle inträda i femte klassen. Beredningen tänker sig att obligatorisk engelska påbörjas redan i fjärde årskursen. Andra språket, vilket kan vara tyska eller franska, är frivilligt och inträder i sjunde årskursen, medan tredje språket förläggs till gymnasiet och andra påbyggnader till den obligatoriska grundskolan. För de valfria ämnen uppdelas eleverna i de högsta årskurserna i grupper, men för övrigt föreslås årskurserna 7 och 8 sammanhållna.

I nionde årskursen inträder den fulla linjedelningen. Skolkommissionen föreslog uppdelning på tre linjer, beredningen vill ha fem sektorer, av vilka alla utom den gymnasieförberedande tänkes uppdelade i en teoretisk och en praktisk gren.

Skolpliktstiden inträder i allmänhet det år då barnet fyller 7 år och varar tills det fyller 16 år. För dem som önskar fortsätta sin skolgång efter fyllda 16 år men inte tänker fortsätta vid gymnasium utan på annat sätt vill öka sin allmänbildning eller ytterligare förbereda sig för inträdet i yrkeslivet, tänker sig skolberedningen tvååriga *fackskolor* av olika art.

Beredningen föreslår en humanistisk, en teknisk, en merkantil och en sociekonomisk fackskola samt tänker sig att fackskolan skall ersätta flickskolan och den praktiska realskolan, då den liksom dessa skolformer erbjuder en elvaårig utbildningsväg, vilken dessutom är rikare på variationer än de skolformer den skall ersätta. Beredningen uttalar också som sin uppfattning att traditionerna från flickskolan och den praktiska realskolan och dessa skolors tillgångar i form av pedagogiska erfarenheter så långt som möjligt bör bevaras och ges liv i fackskolorna. Man anser därför att kommuner med flickskolor eller praktiska realskolor bör komma i förhållning vid upprättande av fackskolor, dels därför att byggnader och inventarier lämpligen kan övertagas av den nya skolformen, dels därför att den nya skolan kan bygga på den gamla skolans traditioner.

Den skolform som tänkes ersätta flickskolan är den humanistiska fackskolan, eller den humanistiska skolan, som beredningen anser att denna skola kan kallas. "Den syftar till att ge en utöver grund-

skolan fördjupad och vidgad allmänbildning med möjlighet till viss inriktning av i huvudsak språklig eller matematisk-naturvetenskaplig karaktär." Beteckningen humanistisk används här i en vidare betydelse än den traditionella. Beredningen säger att skolan är humanistisk i sin mångsidighet, inte i sin begränsning till en viss grupp av ämnen. Eleverna avses få välja mellan ett antal ämneskombinationer som samlar sig på två huvudriktningar, en realbetonad och en språkbetonad. Dessutom kan tillväljas vissa estetiska och praktiska ämnen, varigenom möjlighet ges till "vidgad konst- och stilhistorisk orientering" samt "skapande verksamhet inom ett estetiskt specialområde".

Det påpekas att den humanistiska skolan är allmänbildande och inte yrkesorienterad. Detta till skillnad från övriga fackskolor. Beredningen framhåller att den för eleverna och deras föräldrar bör te sig som "ett attraktivt alternativ till gymnasiet". Den är ett år kortare än gymnasiet och ger större utrymme för praktiska och estetiska ämnen. Avgångsbetyg från sådan skola bör ge kompetens för en del vidareutbildningsanstalter som annars skulle krävt gymnasium. Då samtliga fackskolor bör stå öppna för elever av båda könen, förklarar beredningen beträffande den humanistiska skolan att den ersätter flickskolan men har vidgat syfte, då den vill tillgodose såväl pojkars som flickors intressen. Särskilt bör den locka elever med inriktning på estetiskt specialområde.

Den humanistiska skolan är en tvåårig fackskola, men beredningen tänker sig att den kan gjutas samman med klass 9 h i grundskolan till en treårig enhet, så att eleverna slipper byta klass både efter åttonde och nionde skolåret, vilket de i annat fall skulle få göra.

Beredningen föreslår att fackskolorna skall vara kommunala och att kommun som så önskar skall kunna få upprätta fackskolor försöksvis från och med höstterminen 1963 och att fackskolor mera allmänt upprättas höstterminen 1965.

En av skolberedningens expertgrupper hade fått till speciell uppgift att finna en lösning på frågan om flickskolans ställning vid den allmänna övergången till nioårig skola. En annan expertgrupp skulle arbeta med den praktiska realskolans problem. Ordförande och sekreterare för flickskolans expertgrupp blev rektorn vid kommunala flickskolan i Malmö, Birgit Rodhe. En särskild undersök-

ning rörande ovannämnda skolors elevrekrytering m. m. utfördes samtidigt vid institutionen för pedagogik vid Uppsala universitet. Av de båda undersökningarna beträffande flickskolan framgick att denna skola gav sina elever god förberedelse för yrkesvalet och goda förutsättningar på arbetsmarknaden och vid inträdet till vidareutbildningsanstalter. Av tillfrågade elever hade 83 % förklarat sig nöjda med såväl skolform som val av linje.

En enkät bland målsmännen hade givit vid handen att dessa uppskattade flickskolan i första hand därför att den erbjöd lugn arbetstakt och goda undervisningsämnen. Man kunde vidare av målsmanenkäten dra den slutsatsen att målsmännen ansåg det väsentligare att det karaktäristiska för flickskolans studiegång bevarades än att den skulle förbli en skola reserverad för flickor. Även skolberedningens expertgrupp kom i sin undersökning fram till att det knappast kunde anses motiverat att reservera en viss skolform för flickorna.

De slutsatser expertgruppen drog av sina undersökningar var i huvudsak följande:

1. Den kommunala flickskolan bör omvandlas till en normalskola som i princip står öppen för både flickor och pojkar.
2. Undervisningsplanen bör anpassas efter en sådan omvandling.
3. Inga åtgärder bör vidtagas som skulle vara ägnade att försämra skolformens förmåga att tillgodose flickornas behov av utbildning för ett dubbelt framtidsperspektiv.
4. I organisatoriskt avseende syns bindande och generella beslut i frågan tills vidare böra undvikas. Kommunerna bör ha möjlighet att välja om de önskar en normalskola med samundervisning eller om de vill behålla sin kommunala flickskola och på annat sätt tillgodose pojkarnas motsvarande bildningsbehov. Man anser också att möjligheten att för flickor reservera sådana årskurser av normalskolans studiegång som kan komma att ligga inom den obligatoriska skolans högstadium bör prövas, under förutsättning att parallell organisation för pojkar anordnas.

Efter att ha diskuterat anordningen med normalskola, byggd på någon av grundskolans klasser 6—9, kom expertgruppen fram till att den ville rekommendera en femårig normalskola, byggd på grundskolans sjätte klass och i princip öppen för flickor och pojkar. Normalskolans elever borde som dittills flickskolans kunna övergå

från näst högsta klassen till treårigt gymnasium, och övergång till normalskolan från olika klasser av grundskolans högstadium borde möjliggöras.

Experterna ansåg att normalskolan, liksom dittills den kommunala flickskolan, borde utgöra en fristående skolform, ehuru organisatoriskt sammanbunden med övriga skolformer på samma åldersstadium.

Skolberedningen, som hade att ta ställning till experternas förslag, ansåg dock att vissa av flickskolornas speciella värden kunde tillvaratas på andra vägar. Men beredningen uttalar sin uppskattning av flickskolan på följande sätt:

”Det är inte någon överdrift att säga, att flickskolan i mångt och mycket stått som en förebild för skolreformatorer av olika årgångar, för skolkommissionen lika väl som för skolberedningen. Flickskolans lugna obrutna studiegång, dess mångsidiga ämnesuppsättning med utrymme för såväl teoretiska som estetiskt-praktiska ämnen, dess variationsmöjligheter för att tillgodose skiftande behov och intressen hos olika elevkategorier, möjligheterna att undvika alltför tidiga läsningar, som stänger porten till en vidare sektor i fråga om fortsatt utbildning och yrkesinriktning, liksom examensfriheten är egenskaper hos skolformen, som man så långt möjligt vill se förverkligade för alla ungdomar, inte bara för en begränsad skara. Skolberedningen har i sitt förslag till grundskolans utformning sökt nå detta mål.” Men man tillägger: ”Grundskolans högstadium med dess rikare möjligheter och den på grundskolan följande uppsättningen av skilda fackskolor, var och en med olika utbildningsalternativ, ger ett till det nuvarande och framtida utbildningsbehovet rikare och bättre anpassat register av utbildningsmöjligheter än vad flickskolan kan ge. Härtill kommer att ett bibehållande av flickskolan skulle kunna försvåra förverkligandet av ett mål liknande dess eget i ett större sammanhang. Med beredningens förslag till grundskolans utformning framstår det sålunda som en naturlig konsekvens, att den organisatoriska och pedagogiska helhet som grundskolan avses utgöra inte splittras genom att flickskolan tillåtes bestå som en skolform parallell med grundskolans högstadium.”

Att experterna i sin utredning kommit fram till ett annat resultat förklarar beredningen därmed att beredningens förslag till ut-

formning av grundskolan inte förelåg när dessa experter utförde sitt arbete.

Varken experterna eller beredningen ansåg behovet av särundervisning så starkt att det skulle motivera flickskolans bibehållande som en särskild skolform för flickor.

Skolberedningens förslag är sålunda att den kommunala flickskolan skall upphöra som särskild skolform och uppgå dels i grundskolan, dels i fackskoleorganisationen. Även de flickskolelinjer eller normalskolelinjer som är knutna till andra skolformer avses bli avvecklade.

Tidpunkten för flickskolans avveckling varierar beroende på tidpunkten för grundskolans upprättande i vederbörande kommun. Sista gången intagning av elever i flickskolans första klass kan få ske är vid början av läsåret 1967—68. I Göteborg togs elever in i första klassen av femårig flickskola och tre- eller fyraårig realskola sista gången höstterminen 1962.

Skolberedningens digra betänkande utmynnar i förslag till en skollag, som skall antas av riksdagen, och vid sidan därom en allmän skolstadga, som innehåller tillämpningsföreskrifter till skollagen samt bestämmelser för grundskolan och för var och en av på denna byggda skolformer.

Bland särskilda yttranden som tillagts skolberedningens betänkande märks särskilt högerrepresentantens, fil. mag. fru Birgitta Sjöqvists, yttrande angående förslaget till lösning av differentieringsfrågan. Då detta förslag utgör en kompromiss mellan olika meningsriktningar, ansåg sig fru Sjöqvist kunna biträda det. Men förslaget hade aldrig blivit prövat. Dessutom hade bland lärarna en kraftig opinion gjort sig gällande mot den s. k. Visbykommunen, som utfärdades av beredningen sommaren 1960. Fru Sjöqvist yrkade därför uppskov på fem år med verkställandet av det beslut angående grundskolans genomförande som riksdagen förutsattes skola fatta under våren 1962. Under femårsperioden borde det nya systemet få träda i funktion i ett begränsat antal skoldistrikt av olika typer. Därvid borde erfarenheter som gjordes, ingående studeras och påverka den slutliga utformningen av grundskolan.

Riksdagen fattar beslut i skolfrågan.

Den 6 mars 1962 avlämnades den kungl. propositionen om skolreformen. I huvudsak följer Kungl. Maj:ts skolberedningens förslag. Den nioåriga skolans namn föreslås bli grundskola. Mellanstadiets lärare föreslås kallas folkskollärare. Beredningen hade föreslagit mellanskollärare. I fråga om högstadiets organisation följer departementschefen i huvudsak beredningens förslag. För att de bäst begåvade inte skall hållas tillbaka i de sammanhållna klasserna föreslås att de skall kunna få läsa snabbare än sina kamrater och, om det är möjligt och lämpligt, på så sätt få hoppa över någon årskurs.

Den kungl. propositionen behandlades i riksdagen den 23 maj 1962. Riksdagen följde i allt väsentligt det särskilda utskottet och därmed propositionen. Högern hade frångått sitt av fru Sjöqvist framlagda förslag om uppskov med reformen och ytterligare försöksverksamhet och hade i stället i partimotion krävt rätt för de lokala skolcheferna att sammanföra elever i grundskolans sjunde och åttonde klasser i klassavdelningar på grundval av elevernas fria val och alternativkurser. Motionen avslogs av riksdagen, som även avslog så gott som alla övriga reservationer och motioner i ämnet.

1962 års fackskoleutredning bortelimineras den humanistiska skolan.

Skolberedningen hade föreslagit att flickskolan skulle ersättas dels av motsvarande klasser i den nioåriga grundskolan, dels av en ny skoltyp, den tvååriga fackskolan. I februari 1962 bemyndigades chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst tio sakkunniga att utarbeta förslag till fackskolans utformning. De sakkunniga, vilka kallade sig fackskoleutredningen, framlade sitt betänkande i december 1963. Då fackskolan tänkts som ett alternativ till det treåriga gymnasiet, stod fackskoleutredningen under sitt arbete i ständig kontakt med den samtidigt pågående gymnasieutredningen.

Vad som närmast kommer som en chock för dem som efter studium av skolberedningens förslag hoppats på en smidig övergång från flickskola till humanistisk skola är att fackskoleutredningen

funnit lämpligt att reducera skolberedningens fyra typer av fackskola till tre och därvid strukit just den humanistiska skolan. Redan vid remissbehandlingen av skolberedningens förslag hade från flera håll förklarats att man funnit den gränsdragning beredningen gjort mellan den humanistiska och den social-ekonomiska fackskolan oklar. Dessutom ansågs den humanistiska skolan med sin allmänt orienterande karaktär utgöra ett allvarligt hot mot folkhögskolan, helst som skolberedningen tänkt sig att vid intagningen av elever till fackskolorna en viss kvot skulle hållas öppen för äldre ungdomar som hade något eller några års erfarenhet av förvärvslivet. Överhuvudtaget ansågs skolberedningens förslag böra överarbetas, och det även i så måtto att skarpare gränsdragningar gjordes mot gymnasiet och mot yrkesskolorna.

Remissinstanserna hade ifrågasatt om inte den humanistiska och den social-ekonomiska fackskolan borde sammanslås, och fackskoleutredningen föreslår tre typer av fackskola: *social, ekonomisk* och *teknisk*, den tekniska uppdelad på fyra linjer: *maskinteknisk, elteknisk, byggteknisk* och *kemiteknisk*.

I fackskoleutredningens slutliga sammanfattning heter det beträffande fackskolans innehåll och utformning:

”Fackskolan är en frivillig, tvåårig examensfri skola, byggande på grundskolan. — — — I fackskolans mål och uppgifter ingår att främja utvecklingen av elevernas personlighet, ge dem arbets- och studieträning, utveckla deras färdigheter i språk och matematik, ge vidgad och fördjupad orientering om samhället, folkens kulturella och religiösa förhållanden samt orientering om den tekniska och vetenskapliga utvecklingen. Därjämte skall fackskolan genom en målinriktad utbildning ge mer eller mindre utpräglad förberedelse för elevernas kommande yrkesverksamhet.”

Meningen är alltså att fackskolan skall vara dels allmänbildande, dels yrkesorienterad. I sina direktiv till fackskoleutredningen hade departementschefen påpekat fackskolornas uppgift att ”i viss mån ersätta den utbildning som hittills givits av å ena sidan den kommunala flickskolan och den praktiska realskolan, å andra sidan de kommunala tekniska skolorna och vissa andra därmed jämförliga skolor och utbildningsvägar hörande till yrkesskolväsendet.” Det gällde här för fackskoleutredningen att iaktta den rätta balansen, så att fackskolan kan ge ”en bred grundutbildning med ganska

stora inslag av allmänbildning” och att specialiseringen ”så långt det är möjligt och lämpligt” hålles tillbaka.

Den fackskola som är minst yrkesinriktad är den sociala. Jämförd med skolberedningens humanistiska skola får den sociala fackskolan ”en starkare inriktning mot i vid mening sociala och vårdande yrken jämte serviceyrken”. Det blir denna typ av fackskola som huvudsakligen övertar flickskolans uppgifter. Man tänker sig också att den sociala fackskolan mest kommer att rekryteras av kvinnlig ungdom. Men redan i propositionen till 1962 års riksdag hade departementschefen gjort följande påpekande: ”Med viss avvikelse från skolberedningens förslag beträffande omändringen av den äldre organisationen med praktisk realskola och kommunal flickskola föreslår skolöverstyrelsen, att fackskolororganisationen redan från början bör utbyggas enligt allmänna planeringsprinciper utan särskilt hänsynstagande till befintligheten av berörda äldre skolformer.” Skolberedningen hade, som sagts, tänkt sig att humanistisk skola först och främst skulle upprättas på orter där flickskola fanns och man alltså kunde fullfölja denna skolas traditioner och överta dess byggnader, inventarier och materiel. Men här sätter departementschefen stopp för dylikt traditionstänkande. Man skall vid fackskolans upprättande utgå från nollställning. Statsrådet Edenman tillägger dock i propositionen: ”Beredningens önskemål om en smidig övergång från den äldre till den nyare organisationen med tillvaratagande av befintliga tillgångar i form av lokaler och lärare samt en värdefull pedagogisk erfarenhet och tradition torde i allt väsentligt kunna tillgodoses inom ramen för den av skolöverstyrelsen hävdade — och enligt min mening riktiga — principen för organisationens utbyggnad.”

Skolberedningen hade föreslagit att en typ av fackskola skulle benämnas merkantil. Fackskoleutredningen förändrade namnet till ekonomisk med den motiveringen att denna skola ”kommer att inrymma ej endast specialiseringar mot distributions-, kameral- och korrespondentområden utan även mot förvaltningsuppgifter”.

Endast den tekniska fackskolan har fackskoleutredningen tänkt sig uppdelad i olika grenar. Detta hindrar dock ej att eleverna i de båda övriga fackskolorna genom att välja olika grupper av tillvalsämnen kan inrikta sig på vissa specialiseringar. Genom av arbetsmarknaden gjorda undersökningar för fackskoleutredningens

räkning kom man fram till att majoriteten av eleverna i den sociala fackskolan kommer att ägna sig åt sociala och vårdande yrken, en avsevärt mindre grupp tänkes gå till det pedagogiska avnämningområdet och en mycket liten procent till konstnärliga yrken. Fackskoleutredningen förklarar att då den sociala fackskolan främst bör ge ”en förberedande utbildning för sociala och andra yrken, som på olika sätt innebär kontakt med andra människor och som av sina yrkesutövare kräver förmåga att arbeta självständigt”, den bör ge eleverna ”ökade insikter i olika mänskliga frågor samt god kunskap om samhället.” — ”Genom den allmänna bredden i utbildningen kan den sociala fackskolan liksom den av skolberedningen föreslagna humanistiska skolan också vara ett studiealternativ för elever som ännu inte vunnit klarhet om sitt framtida yrkesval och därför önskar en tämligen allmän utbildning”.

Bland obligatoriska ämnen i fackskolan märks — förutom sådana som förekommit i flickskolan — samhällskunskap, socialkunskap, konsumentkunskap, familjekunskap och kontorsteknik. Bland ämnen som förekommer i fasta tillvalsgrupper eller som fritt valda ämnen märks dessutom främmande språk — även italienska, spanska och ryska — dramatik, hushållsteknik, maskinskrivning, trafik- och motorkunskap. Dessutom förekommer skolans vanliga övningsämnen, dock jämfört med flickskolan i minskad omfattning. Vad man saknar är den möjlighet till estetisk specialisering som den humanistiska skolan avsåg att ge. I en not i fackskoleutredningens betänkande läser man dock att Kungl. Maj:t ”då särskilda skäl därtill föreligga” äger ge tillstånd till sådan specialisering.

I den ekonomiska fackskolan intar ämnet företagsekonomi en stark ställning med nio timmar i första årskursen och fyra i andra. Dessutom förekommer utom maskinskrivning stenografi, redovisning, förvaltning, affärskorrespondens och sekreterarbete.

Endast i den tekniska fackskolan förekommer ett av skolberedningen lanserat ämne, *ergonomi*, med moment från psykologi och biologi.

I övrigt står för den intresserade en riklig litteratur om den nya skolan till buds.

Försöksverksamhet med fackskolor påbörjades, såsom fackskoleutredningen föreslagit, läsåret 1963—1964, då sådana skolor upprättades i nio kommuner. Följande läsår anordnades försöksverksamhet i ytterligare nio. I Göteborg anhöll man om att redan från början få delta i försöksverksamheten med fackskolor, vilket dock av myndigheterna ej beviljades. Först i och med början av höstterminen 1966 har Göteborg erhållit fackskola, eftersom först vid denna tid grundskolans organisation blivit fullt genomförd i staden.

Ett problem som uppstår då skolor skall avvecklas eller omdanas gäller de donationer som är knutna till den skola som skall avvecklas. Inte minst gäller detta problem Göteborgs kommunala flickskolor. Skolöverstyrelsen har i skrivelse till Kungl. Maj:t den 7 februari 1957 tagit upp problemet i samband med vissa frågor rörande högre skolor inom försökskommunerna. Överstyrelsens förslag gäller donationsfonder vid statliga realskolor, angående vilka i princip föreslås att de skall överlämnas till skolstyrelsen för förvaltning. Överstyrelsen fann dock förenat med stora svårigheter att utfärda generella bestämmelser om hur man skall förfara med donationsfonderna och anser att skolor som äger sådana bör åläggas att inkomma med utredning och förslag. Även departementschefen ansåg att generella regler omöjligt kunde ges. Permutationsfrågorna borde därför i varje särskilt fall prövas av Kungl. Maj:t. Då flickskolorna inte direkt berördes av försöksverksamheten med enhetsskola, har frågan om dessa skolors donationsmedel till stipendie- och premiefonder ännu inte slutgiltigt behandlats, men troligt är väl att Kungl. Maj:ts avgörande i varje särskilt fall kommer att tillämpas även beträffande dessa skolor.

En fråga som har aktualiserats under åren 1962—1967, då Göteborgs flickskolor stått under avveckling, har gällt lokalernas användning och lärarnas tjänstgöring. Denna fråga har i allmänhet lösts genom att man tagit in elever från grundskolan i de ledigblivna klassrummen och fyllt ut lärarnas tjänstgöring med undervisning i dessa klasser. Under de allra sista åren har även klasser som tillhört skolor av annan typ placerats i lokalerna. Dessa klasser har bevarat tillhörigheten till den egna skolan, men flickskolans lärare har kunnat få något av sin tjänstgöring förlagd även dit.

Att man som lärare i den gamla skolan med stort intresse och inte så litet vemod följt skolfrågans utveckling är självklart. Som

framgår av ovanstående är det ett imponerande utredningsarbete som ligger bakom de beslut om nya skolformer som fattats, och det återstår endast att önska att den nya skolan skall kunna hålla vad den lovar och ge den kunskap och fostran som krävs just i denna tid.

SOCIETETSSKOLAN I GÖTHEBORG FÖR DÖTTRAR

Den första skola i Sverige som kan sägas ha liknat senare tidens flickskolor tycks vara den s. k. Societetsskolan i Göteborg. Denna skola tillhörde Evangeliska Brödräfsamlingen, vilken hade uppstått som en frukt av den religiösa väckelse som under 1700-talet utgick från Herrnhut i Sachsen och som hade sina förgreningar i olika länder. Herrnhutarnas andlige fader var greve N. L. von Zinzen-dorf.

I Göteborg hade en liten församling bildats vid mitten av 1700-talet, och trots gällande konventikelplakat hade Kungl. Maj:t år 1785 på ansökan av den förmögne köpmannen Sven Linhult beviljat denna församlings medlemmar "tillstånd och frihet, att till deras enskilda sammankomster och Andagtsöfningar få uppbygga och in-rätta en bekväm och tjenlig Sal". Sven Linhult skänkte för ändamålet en honom tillhörig tomt vid Kungsgatan, på vilken "Salen" omedelbart uppfördes. I den nybyggda fastigheten inrättades redan 1787 även en skola för döttrar till medlemmar av "Brödra-Societe-ten". År 1799 öppnades skolan även för gossar, vilka dock under-visades i särskilda klassavdelningar.

Då Societetsskolan hade mycket gott anseende, dröjde det inte länge förrän även göteborgare som inte tillhörde Evangeliska Bröd-raförsamlingen placerade sina barn i denna skola och personer från andra orter gjorde förfrågan om deras döttrar kunde tas emot i helpension. Hösten 1814 öppnades därför en "Pensions-Inrättning för Döttrar" med "fyra adeliga och åtta ofrälse elever". Fler kunde man inte ta emot på grund av bristande lokalutrymme, men i ett upprop år 1816 framhåller skolans ledning "med förundran och verklig blygsamhet" hur "denna bristfulla inrättning tid efter annan fått nya uppfordringar att föröka detta antal".

Sven Linhult och hans maka hade båda avlidit i början av 1790-talet och testamenterat hela sin förmögenhet till Evangeliska Bröd-

raförsamlingen i Göteborg. Denna församling kom härigenom i be-sittning inte endast av den tomt där Salen uppförts utan även av angränsande tomter vid Kungsgatan, Korsgatan och Vallgatan. Då dessa tomter inte var helt bebyggda, fanns möjlighet att där upp-föra ett skolhus, även om medel till ett bygge saknades. Beträffande Linhultska fonden hade donatorerna stipulerat att den finge an-vändas endast till Salens underhåll. Dessutom hade fastigheten här-jats av den brand som år 1802 ödelade området kring Domkyrkan, och disponibla penningmedel hade måst tas i anspråk för att åter-uppbygga den. Enligt ovannämnda upprop hade dock "omtänk-samme vänner" föreslagit "att på Stiftningens ödetomt en byggnad måtte uppföras med nödiga rum för små Flickors boning, skol-undervisning, underhåll och skötsel". Nu förelåg fastställd ritning till ett tvåvånings stenhus, och tanken var att detta skulle finansieras ge-nom lån. Man förklarar att man inte anser sig böra anlita den "mäst oegennyttiga välgörenheten" för realiserandet av byggnads-planen, då man inte ser någon möjlighet att ta emot fattiga barn utan någon betalning, såsom man gjorde vid "Skolundervisningsan-stalten", där man hade åtskilliga frielever.

Det visade sig nu att intresset för att åstadkomma den nya skol-byggnaden var stort. I "Strödda Underrättelser beträffande Socie-tets-Skolan i Götheborg för Söner och Döttrar", tryckt hos Sam Norberg 1818, ges intressanta och värdefulla upplysningar om såväl nybyggnaden som arbetet i skolan. Den första lånesumman teckna-des den 3 maj 1816, grundstenen till huset lades den 10 i samma månad, flera lån följde "just då de bäst behöfdes", och hushåll-ningen för pensionärerna i husets nedre våning kunde ta sin början den 3 december. Först den 29 maj 1817 skedde dock själva inflytt-ningen, och "under glädjetårar och bön invigdes högtidligen bygg-naden till Anstaltshus för Döttrar".

Ur ovannämnda "Underrättelser" citeras följande:

"På ena boningsrummet i öfra våningen placerades sju och på det andra åtta barn. Hvardera afdelning medtog tvänne Lärarinnor, åt hvilka vården om barnen, till deras inre och yttre väl, anförtrod-des. Med sina lärarinnor, bekommo eleverna, vid sidan af bonings-rummen, ett gemensamt Såf-rum, som intar hela längden af huset, och där hvar person har sin egen säng. Hela året igenom utvädras denna Såf-sal om dagen, och den kallare årstiden eldas där mot af-

tonen. I mörcka nätterna brinner där en lampa. Till befordran af ordning och snygghet äro Garderober inrättade, samt andra nödiga anstalter vidtagne. Också erhöillo Lärarinnorna för deras växlande fri-timmar tvänne Boudoirer."

Då man var mycket angelägen att kunna tillgodose långivarna med 6 procents ränta och dessutom snarast möjligt önskade återbetala lånen, hade man vid entrén placerat en sparbössa, försedd med följande inskription på en lackerad skiva: "Öppen för välgörenhet". Man hoppades att då lånen en gång blivit gäldade, insamlade medel skulle kunna användas "till förmån inom Institutet för en Pauvre honteux, eller till ett fattigt och värnlöst barns uppfostran här".

För inträde i skolan krävdes att man genom enskild undervisning lärt sig "känna bokstäfverna och stafva".

Gossar tog man alltjämt emot, men 1818 års "Underrättelser" ger följande upplysning: "Äldre söner, hvilka framdeles ämna gå den Akademiska vägen, eller hvad man kallar studera, äro icke egentliga föremål för denna Inrättning, i hvilken man hufvudsakeligen sysselsätter sig med de lefvande språken och allmännyttiga kunskaper".

"Undervisningen sker i Svenska, Tyska, Franska och Engelska språken efter de grammatikaliska grunder, hvilka äro ett hvar af dessa språk egna. För Döttrar har man likväl inskränkt sig till de tre förstnämnda språk."

Till undervisningsämnen hörde också "Geografie och Historie" samt för gossarna "Mathematik". Vidare citeras: "Ibland de föremål, som allena tillhöra skolan för Döttrar, är ifrån en Elev's spädasta intill senaste ålder i Institutet, undervisningen i Fruentimmersslöjder ett hufvudsakeligt åliggande. Här måste man i många delar följa tidehvarfvets smak; likväl tillåtes icke, att det för ögat prunkande utestänger, eller ens till någon del hindrar en Elev att vinna färdighet i en för framtiden i det husliga mer användbar och nyttig Söm."

I välskrifning undervisades "efter Engelska och Tyska föreskrifter, hvarvid på pennans hållande och grundstrecken för hvar bokstaf hafves mycket afseende".

I Musik och Ritning gavs undervisning vid sidan av det för alla fastställda schemat mot särskild avgift och beroende på "Föräld-

rarnas önskan samt deras barns fallenhet". — "Sång-öfning" hörde dock till den ordinära undervisningen.

Undervisningstiden var kl. 8—12 f. m. samt 2—5 e. m. varje dag utom onsdag och lördag, då eftermiddagen var fri. "Så kallade Ferier förekomma, så mycket möjligt är, sparsamt och på helt kort tid", heter det.

Man är dock, så mycket årstid och andra omständigheter tillåta, på det högsta mån om, att förskaffa Eleverna, imellan lectionstimorna, kropps-rörelse; häldst i fria luften". — "Tillfälle till Badning är här ock föranstalladt."

"Examen hålles tvänne gånger om året, Höst och Vår. Till den med Sönerna inbjudes deras resp. Fäder, och till den med Döttrarna likaså deras aktningvärda Mödrar."

Enligt ovan citerade "Underrättelser" hade till 1817 års slut 430 barn av båda könen åtnjutit undervisning i Societetskolan. De flesta av dessa var naturligtvis hemmahörande i Göteborg eller göteborgstrakten, men man hade också elever från olika håll i Sverige samt även från andra länder — från Finland, Tyskland, Holland, England och Irland. Speciellt nämns en yngling från Catalonien i Spanien, som blivit lämnad i Hel-Pension.

Helt naturligt lades vid denna skola den allra största vikt vid elevernas religiösa och moraliska fostran, och föräldrarna sattes från början in i skolans principer och hade att skriftligen förklara sig nöjda med dessa.

Det heter i "Underrättelser" av 1818: "Vid Religions-undervisningen nyttjas Svebilii Cateches och Bibeln, hvarvid man isynnerhet söker, att visa vigten af den med Bibeln enliga Läran om Syndares rättfärdiggörelse inför Gud, leda ungdomen till en allt mera utvecklad böjelse för sjelf-pröfning och ett barnsligt umgänge med Gud i bönen, samt fullt förtroende till honom, utom hvilket äfven de bästa föresatser så ofta blifva kraftlösa. Man vill ock icke förmoda annat, än att barnen, under den tid de nyttja undervisningen här, af sina närmaste och för deras sanna väl ömmande Anhöriga ledes till samma enfald och oskrymtade Gudstjenst."

Om hur man vakade över elevernas moraliska väl vittnar följande paragraf:

"Hel-Pensionärernas Brefvexling står under behörig uppsigt i Institutet; så ock deras Lectur; inga böcker, dem man för ungdom

finner medföra skada, eller åtminstone tidsspilla, tillåtes dem att på stället läsa.”

Av examensprogram från 1820- och 30-talen framgår att skolan åter blivit ren flickskola. Engelska förekommer inte bland examensämnen, inte heller Matematik, även om det mindre anspråksfulla Räkning står på programmet. Examen började med sång och bön och avslutades med ett kort tal, ”Choral och välsignelsen”. År 1826 hölls i olika klasser examen i följande ämnen: ”Innanläsning och Declamation i Svenska språket, jemte Bibelöfning, Svensk Grammatik, Tysk läsning och Grammatik, Fransk läsning, Geografie, Explication utur Franska språket, Geographie (i Tyska språket), Explication utur Tyska språket, Allmänna Historien (i Tyska språket), Fransk Grammatik och analysering, Svenska Historien, Geographie (i Franska språket), Räkning, Catechism och Bibellära.” Dessutom förekommer ”Framvisning af Elevernas handarbeten”, och ”under sjelfva Skolpröfnings-acten förevisas Profskrifter i Calligraphie, Handteckningar i Ritkonsten, samt Skriftliga öfningar i Tyska och Franska språken.” Musikuppväring omväxlar med de muntliga förhören. Det är tydligt att undervisningen i språk dominerar och att undervisningen i musik — även om den är frivillig — intar stort utrymme. För språkundervisningen var infödda lärare anställda, och synbarligen undervisade en sådan lärare även i sitt lands historia och geografi, varför examen i dessa ämnen i de högsta klasserna kunde hållas på det främmande språket. I ”Momenter beträffande Societets-skolan i Götheborg för Döttrar” av år 1833 framhålles som mål för undervisningen i ”Tyskan” och ”Franskan”: ”rent uttal, i möjligasta måtto felfri läsning, öfversättning, färdighet, att i dessa språken skriftligen och muntligen uttrycka sig, och deklamera” samt ”länder och folkslags kändedom”.

I andra delen av P. A. Granberg, Staden Götheborgs Historia och beskrifning, tryckt år 1815, talar författaren med den allra största uppskattning om Societets-skolan. Vad beträffar undervisningen i svenska språket framhåller han att ”den i våra skolor eljest så mycket försummade konst, att vid innanläsning gifva behörig tonvigt åt orden och uttryck åt meningen iakttages här med noggrannhet”. Från skolans håll känner man berättigad stolthet över den uppskattande artikeln, men beträffande det citerade uttalandet säger man anspråkslöst nog, att man måste bekänna att det inte all-

tid finns märkbart bevis på sanningen häri hos varje elev. ”Motstridiga inrotade vanor låta ock ofta icke lätt rätta sig. Imedlertid uppoffras ock vissa timmar i veckan helt till befördran af ren Declamation.”

Av ovan nämnda ”Momenter” av 1833 framgår att man är bekymrad över att skulden på huset ännu ej kunnat betalas. För att få medel till räntorna och till underhåll av skolhuset lät man varje elev betala en inskrivningsavgift av 12 Rdr B:co. Och man är angelägen om att elevernas avgifter betalas i förskott, då man inga fonder har för skolans räkning utan i det avseendet är helt beroende av dessa avgifter. Att elevavgifterna är ganska moderata framgår också av 1833 års ”Momenter”. För själva undervisningen betalades per kvartal 8 Rdr 16 sk B:co. Den extra undervisningen i musik kostade 6 Rdr 32 sk. B:co om den omfattade 2 timmar i veckan och 10 Rdr om den omfattade 3. För helpension betalades 41 Rdr 32 sk., allt räknat per kvartal. Ganska många elever som hade lång skolväg stannade kvar i skolan och intog sin middag där de dagar man hade eftermiddagslektioner. De betalade för fyra dagar i veckan 8 Rdr i kvartalet och hade att själva medföra ”couvert, nemligen knif, sked, gaffel och serviette”.

Societets-skolan upphörde i slutet av 1850-talet. Något år innan den nedlades anges elevantalet till 7 helpensionärer och 40 halvpensionärer, fördelade i fyra klasser. Man får också veta att från skolans öppnande intill dåvarande tid, år 1857, 1.040 lärjungar utgått från densamma.

I dagligt tal kallades Societets-skolan ”Salsskolan” eller helt enkelt ”Salen”. Att vara elev där kallades att ”gå på Salen”.

FRUNTIMMERSFÖRENINGENS FLICKSKOLA

Stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskola var år 1938, då den upplöstes och uppgick i Vasa kommunala flickskola, den äldsta av Sveriges då existerande flickskolor. Sin begynnelse räknade skolan från år 1815, då en "Association af Fruntimmer" bildades för att hjälpa de göteborgsfamiljer som råkat på obestånd under den ekonomiska depression som följde på högkonjunkturen under tiden för Napoleons kontinentalblockad och vilka därför inte kunde ge sina döttrar en uppfostran som motsvarade deras samhällsställning.

De välgörande damernas syfte framgår av följande år 1815 utsända uppprop, varmed följde en subskriptionslista:

"För nödens och behofwets barn i samhället äro visserligen utwägar widtagne att rädda dem från det elände och undergång, hwilket deras armod så ofta fullkomnat. En ny wälgörenhets-inrättning blir likwäl i dessa tider wisst icke öfwerflödigt, i synnerhet då den har til föremål at grundeligen hjälpa de Barn som däruti intages.

En Association af Fruntimmer i denna stad har således förenat sig at bereda behöfwande Barn, den hjälp som kunde motsvara deras behof, och wägar, i hopp at härwid mötas af flera wälgörande bland sitt kön, låta widlagde Subscriptions Lista utgå at därå må teknas, hwad hwar och en finner sig kunna antingen årligen eller endast för det närwarande afse, till utförande af et företag som för en början endast med inskränkning til et antal af 2 à 3 Barn kan påtänkas, och ansvara undertecknade för sorgfälligt användande af de medel som til detta christeliga ändamål kunna insamlas. Betty Scott. Marie Lamberg. Louise Lamberg."

Den institution, som med anledning av detta uppprop såg dagen, gick under de första åren under namnet "Pensionsinrättningen för fattiga flickor". I en odaterad handling från den första tiden anges syftet med verksamheten vara, att "antingen genom understöd till fattige barns föräldrar, eller ock genom barnens inaccorderande i

hel- eller halfpension, skaffa dessa medellösa små, en sådan uppfostran att de med gagn för sig sjelfwa, kunna wara andra nyttiga, men framför alt att deras moralité så bildas att de, sedan de utgått i werlden, må kunna wakta sig för de förwillelser, som der alltid möta."

Då den ekonomiska depressionen förmärktes i alla samhällsklasser och då dessutom två av de mest verksamma och intresserade damerna — fru Louise Lamberg och hennes efterträdare i styrelsen, kommerserådinnan Malm — avled kort efter institutionens tillkomst, var det till en början inte så lätt att insamla medel till den nya "wälgörenhetsinrättningen". År 1819 gjordes dock en ny kraftanstängning. Fru Marie Lamberg, som efter de nyssnämnda damernas bortgång övertagit ansvaret, samlade den 16 april detta år i sitt hem några av medlemmarna i "Föreningen för fattiga flickors uppfostran". Från detta liksom från närmast följande sammanträden föreligger utförliga protokoll. Närvarande vid sammanträdet den 16 april var, utom fru Lamberg själv, "Fru Generalskan Grefwinnan von Rosen, Fru Öfwerstinnan Utfall, Fru L. Oterdahl samt Enkefru L. Petersson". Dessutom deltog i sammanträdet "Herr Doctorn och Biskopen m. m. af Wingård, Doctorn och Commend. Dubb samt Fru Scott", vilken sistnämnda dam tydligen ej var medlem i föreningen.

Fru Lamberg hade efter fru Malms bortgång övertagit kassan och redogjorde för förvaltningen under de gångna åren. Man konstaterade att föreningen ägde ett kapital på 714 Rdr Banco, vilket dels tillkommit genom medlemsavgifter, dels utgjorde "medel som influtit för de handarbeten flere utaf stadens unga Damer med ett så warmt och älskansvärdt nit för ändamålet förfärdigat".

I en i samband med sammanträdet upprättad redogörelse beklagar fru Lamberg, att "den förhoppning man ägt att se Inrättningen förkofrad" gäckats. Den hade tvärtom måst reduceras. Just då inskränkte sig verksamheten till att man betalade 2 Rdr B:co per månad till en lärarinna, som mot denna ersättning undervisade "tweenne fattiga Barn". I övrigt meddelar fru Lamberg beträffande vad som utträttats under de första åren: "Inrättningen har dessutom den tillfredsställelsen, att veta sig hafva räddat ett spädt barn från undergång, hwilket uti en koja vid Nybro blifvit lemnat af Modren som rymt, hos en gammal käring. Genom frimurare Barnhus Direc-

tions benägenhet, har detta barn ehuru icke vistande på Stadens grund, blifvit där intaget emot en lindrig afgift, hwaruti Inrättningen, efter samtal med flera dess medlemmar bidragit med Rdr 76.32 B:o.”

Under sammanträdet överlade man om vilka barn man borde hjälpa och bestämde att ”understöd uteslutande skulle ägnas sådana flickebarn, hwars föräldrar, fastän af bättre Classen (Pauvres Honteux) likwäl genom tryckande omständigheter ej kunde lemna dem en sådan uppfostran att de med nytta för sig sjelfwe kunde wara andre till gagn; och hwarföre Handwårks- och arbets-Clasens barn, såsom ej i stånd att draga någon egentelig fördel af förenings hjälp, blefvo från allt åtnjutande deraf uteslutne.” Det bestämdes även ”att den uppfostran som skulle lemnas barnen, skulle endast derpå gå ut att bilda dem till skickelighet att gagna i ett tarfligt hus, och då hwarken föreningens förmåga kunde sträcka sig, eller barnens wäl fordrade, att de blefvo undervisade i finare fruntimmersarbeten, ansågs utom Christendomskunskap, skrifwa och räkna, vanlig sömm, spinna, sticka och wåfwa, och om tillfälle dertill kunde winnas бага och brygga, för de wiktigaste kunskaps-grenar hwari barnen undervisas borde.” Och då man ännu inte hade medel att ”upprätta någon hushållning” bestämdes ”att barnen tillswidare skulle inaccorderas på något dertill tjenligt ställe, för att få undervisning i ofwannämnde fruntimmersgöromål”.

Till föreningen hade vid denna tid 47 damer anslutit sig. Till styrelse valde man vid sammanträdet sex av dessa, nämligen de fem närvarande föreningsmedlemmarna samt ”Fru Biskoppinnan af Wingård”. Två herrar utsågs till resp. sekreterare och skattmästare. Styrelsens åliggande skulle bli att undersöka vilka barn som skulle få åtnjuta förmånen av föreningens hjälp, ordna med deras inackordering och vid det sammanträde som skulle hållas var tredje månad ”undersöka hwad framsteg barnen gjort genom en liten examens anställande”. I övrigt ålåg det styrelsen att vaka över att man följde ”de statuter som skulle upprättas för Fruntimmersföreningen, hwilket namn ledamöterna öfverenskommo stiftningen skulle bära”.

Enligt de statuter som senare utarbetades skulle undervisningen vara avgiftsfri och utgifterna bestridas genom medlemsavgifter, inkomster av försålda handarbeten och frivilliga gåvor. Den årliga medlemsavgiften var 4 Rdr B:o. Tanken var att medlemmarna

skulle vara gifta damer och att unga flickor skulle bidra genom att förfärdiga handarbeten, som skulle utlottas eller försäljas på marknad eller auktion.

Angående styrelsen eller direktionen stadgas: ”Skolans Direktion, som vid allmän sammankomst väljes af alla bidragande Ledamöter, utgöres af Heders-Ledamöter och 7 tjenstgörande Ledamöter.” Att de sistnämnda skulle vara damer var självfallet. Till sekreterare och skattmästare skulle dock väljas ”män af allmänt förtroende”. Dessutom skulle vid viktigare tillfällen ”ansedde män” inbjudas att deltaga i överläggningarna. Direktionen skulle utse ”Lärmästarinnor”. Dessutom stadgas: ”Samtliga Direktionens Ledamöter, utom Skattmästaren och sekreteraren fördela sig emellan efter öfverenskommen ordning den närmare tillsynen öfver skolan hvilken besökes åtminstone en gång i månaden.”

Beträffande eleverna stadgas: ”Döttrar af Handlande och Ämbetsmän hafva företrädesvis rättighet till inträde i denna skola.” - ”Alldeles utfattiga och värnlösa barn antagas i såkallad helpension så snart Inrättningens fond det medgifver.” Elevernas ålder fastställdes till 6-12 år. Enligt stadgarna skulle examen anställas varje år i oktober månad. Examen brukade hållas i samband med föreningens årliga sammankomst inför vid denna sammankomst närvarande föreningsledamöter.

Skolans första föreståndarinna var fru Trina Lysell. I december 1819 kunde hon framträda inför direktionen med åtta elever och förevisa deras skrivböcker och handarbeten, vilka sistnämnda anges bestå av lapptäcken, strumpor m. m. Fru Lamberg hade lämnat materialier till handarbetena, och styrelsen beslutade att dessa ”skulle tillswidare tillfalla de flickor som förfärdigat dem, såwida de voro snälla och flitiga”.

Vid allmän sammankomst hos fru Lamberg den 23 mars 1820, då förutom direktionen ett större antal av sällskapetets övriga medlemmar infunnit sig, hölls förhör med barnen i katekes och biblisk historia, varjämte även handarbeten och skrivböcker uppvisades. Vid sammanträdena brukade biskop Carl Fredrik af Wingård i egen-skap av hedersledamot i direktionen närvara, och i protokollet från ifrågavarande sammanträde heter det:

”Herr Doctorn och Biskoppen m. m. af Wingård föreslog härefter att Styrelsen borde köpa ett exemplar af nya Psalmboken, på det

Barnen i skolan tidigt måtte göra sig bekanta med denna ypperliga bok. Detta bifölls allmänt. Herr Doctorn och Biskoppen behagade dessutom förära till Skolan Ett Exemplar af Bibeln, samt till hwar och en af de nu examinerade nio barnen ett exemplar nya testamentet.”

Att skolan fyllde ett behov framgår klart av de rörande och ödmjukt formulerade ansökningshandlingar, ställda till de högädra, goda och välgörande fruarna, som bifogats protokollen. År 1823 förelåg två inträdesansökningar, underskrivna av fru J. Heilborn, med anhållan om att två flickor ”af Judiska Nationen” måtte intas i skolan. Den ena intogs på grund av ”den värkligt bedröfliga belägenheten” i vilken hon råkat. Den andra var egentligen ej fullt berättigad till inträde, men hennes ansökan bifölls ”i anseende till det förekommande understöd, vilket fruntimmersföreningsskolan fagnade sig utaf flickans trosbekännarinna”.

Genom medlemsavgifterna, avgifter för försålda handarbeten och på grund av frikostiga större penninggåvor växte skolans kapital, så att antalet elever kunde ökas. Kapitalet sattes under den första tiden in i herr Jan Lambers affärsföretag och hade 1823 stigit till 1.883 Rdr B:o. Man beslutade då att av denna summa 1.500 Rdr skulle avsättas som en grundfond, av vilken endast räntan finge användas. Tydligt är att framgången i hög grad berodde på att styrelsen inte lämnade någon möda ospard, när det gällde att väcka intresse för skolan i allt vidare kretsar. I ett upprop av år 1824 meddelas att under de gångna åren sammanlagt 23 elever varit intagna. Av dessa hade 8 under de senaste fem åren åter lämnat skolan och ”genom Styrelsens omsorg antingen funnit uppehälle uti ansedda hus, eller blifwit återlemnade till deras familjer, såsom nyttiga och arbetsamma menniskor”. För att man skulle få möjlighet att hjälpa fler flickor än hittills, beslöts samma år att ”ingen flicka hädanefter skulle erhålla tillstånd att längre änn fyra år begagna fria undervisningen uti sällskapets skola”.

År 1820 hade fru Lysell åtagit sig att motta två föräldralösa flickor i helinackordering mot en årlig summa av 200 Rdr B:o för båda. För enbart undervisning avlönades fru Lysell vid denna tid med 1.16 Rdr Banco per elev och månad. År 1825 anhöll hon genom sin dotter hos styrelsen om att få undervisa minst 18 flickor, så att hon ”till sin utkomst kunde derföre påräkna fulla månads-

penningar”. Följande år beviljades detta, och 1827 fastställdes elevantalet till 24 och avlöningen till 2 Rdr i månaden per elev. Dessutom bestämdes att inga helpensionärer vidare skulle antas.

Enligt protokoll av den 20 oktober 1824 hade Hennes Maj:t Drottning Desideria förklarar sig vilja vara ”inrättningens höga beskyddarinna”, och samma år redovisas bland influtna gåvor en sådan à 100 Rdr B:o från Hennes Maj:t Drottningen. Om styrelsens uppskattning av drottningens välvilja vittnar bl. a. protokoll av den 6 mars 1828. Det heter där: ”Till Herr Skattmästaren hadde Fru CommerceRådinnan Lamberg aflämnat Ett Hundrade Riksdaler Banco, med hvilken hedrande summa Herr CommerceRådet Lamberg betalt et utsytt Skärmstycke som han sig af sällskapets förråd tillhandlat, och öfwerlämnades nu det Bref, hwaruti Herr CommerceRådet gifwit penningarna, hwaraf inhämtades at sådant skedt på den 10:de Februari, eller Hennes Majestet Drottningens, Skolans Höga Beskyddarinnas, namnsdag.”

Av tillgängliga handlingar framgår, att styrelsens första ordförande, fru Marie Lamberg, och hennes make, kommerserådet Jan Lamberg, gjort en betydande insats under skolans tidigaste skede. I deras hus hölls inte endast styrelsesammanträden, utan där samlades också föreningens samtliga medlemmar för att åhöra examen med barnen. Inte så sällan fick skolan dessutom motta penninggåvor av makarna Lamberg.

År 1830 uppgick skolans fond till 2.398 Rdr B:o. Summan var ju trots allt ganska blygsam, och 1834 föreslog därför dåvarande kassaförvaltaren, grosshandlaren och brukspatronen A. G. Levgren, att man skulle överlämna fonden till ”Sällskapet de Fattiges Wäners Skola”, vilket motiverades därmed att sällskapet hade ”samma föremål för sina uppoffringar som Fruntimmers Föreningen” samt att ”den enskilda välgörenheten anlitas från så många håll att man ej kan undra öfwer om årsavgifterna mindre rundt inflyta”. Direktionen beslöt höra föreningens ledamöter om detta förslag. Dessa tycks dock inte varit hågade att ge upp verksamheten utan hoppades tydligen på bättre tider. Tio år senare, år 1844, överlämnades den första större donationen, 4.000 Rdr B:co, till skolan. Donatorer var just ovannämnde grosshandlare Levgren och hans syskon. Det heter i donationsbrevet, att syskonen Levgren av sin avlidna mor fått i uppdrag att ”wid hennes död med någon gåfwa ihågkomma

den för fattiga flickor här inrättade skola, hvilken af Götheborgs Christligt sinnade och aktningvärda Fruar, både blifwit grundlaggd, wårdad och utwidgad”, och att ”det war en af vår k. Moders och Swärmoders käraste önsknningar att kunna bidra till fattiga barns Christliga och tarfliga uppfostran till arbetsamma och Samhället gagnande menniskor.” Ytterligare en donation tillkom 1848, då efter framlidne brukspatronen F. U. von Aken överlämnades en gåva på 333 Rdr 16 skilling Banco, och i början av 1858 fick skolan ännu en testamentarisk gåva på 1.000 Rdr riksmünt efter under föregående år avlidna kommerserådinnan Eleonore Dickson, född Bagge. År 1850 uppgick fonden till 12.503 Rdr B:co, 1865 var den 29.607 Riksdaler riksmünt, och 1880 hade skolan ett kapital på 42.422 kronor.

Fru Lysell hade till medhjälpare sina båda döttrar, av vilka den ena avled 1844 och den andra, mamsell Carolina Lysell, år 1830 efterträdde sin mor som föreståndarinna. Fru Lysell fortsatte dock ännu länge att biträda vid undervisningen. I en femårsberättelse från tiden 1830—35 läses följande: ”Skolans lärarinnor, Fru Lysell med döttrar, fortfara att med nit och skicklighet undervisa flickorna i läsning och handarbeten. Till religionsundervisningens och den intellektuella bildningens befrämjande har H. H. Doctorn, Biskopen och Commendören af Wingård, som under sin vistelse i staden såsom Hedersledamot godhetsfullt bevisat Directionens sammanträden, föreslagit och anmodat Herr v. Pastorn Magister Björck, att en timme i veckan biträda, hvarföre Directionen till honom anslagit en årlig ersättning af 33 Rdr 16 sk. Banco att ur Föreningens Cassa utbetalas.” Att en präst skulle vara anställd vid skolan och ombesörja en del av kristendomsundervisningen blev från denna tid en självklar sak.

Biskop af Wingård, som sedermera blev ärkebiskop, förde ett visserligen svårsläsligt, men mycket utförligt diarium, vilket förvaras i Uppsala universitetsbibliotek. Han har där bl. a. antecknat sina sammanträden med Fruntimmersföreningens flickskolas direktion. Om sammanträdet den 16 april 1819 säger han att han deltog ”på kallelse uti Fruntimmersföreningen till några bättre mans fattiga barns undervisning och uppfostran. Utom donationer och årsafgifter af Fruar hade Fruntimmersföreningen vunnit en icke obetydlig inkomst af Fruntimmersarbeten som benäget blifwit dem skänkta och

Mamsell Carolina Lysell

begärligt sålda under pågående Marknad.” Han anger att även den kände doktor Dubb hade ålagts att tillsammans med honom följa och stödja företaget. Om sammanträdet den 23 mars 1820 säger han: ”Dr Dubb och jag sökte hjälpa de goda fruarna med sitt bestyr.” Han talar också om att han skänkt en bibel till skolan och säger bl. a.: ”Lärarynning passande.” Den 10 november 1821 säger han sig ha bevisat en ”sammankomst i Fruntimmersföreningen der jag ordnar som Rådgifvare. Läsningen var klen; handarbetena bättre. När tid är bör de flertaligare flickorna återlämnas till Föräldrar ell. på annat sätt anställas för att förtjäna sitt uppehälle, annars stannar Skolan och gör ej det allmännare gagn som vederbör. Skolan är för kostbar, häldst omkring 600 Rd åtgå, hvartill medel framdeles torde saknas.”

Doktor Rurik Holm har studerat biskopens diarium, och på Kjellbergska skolans 75-årsfest citerar han biskop af Wingårds ord om Fruntimmersföreningens flickskola: ”Läsningen var klen” och menar att biskopen i samband med denna kritik givit uttryck för farhågor beträffande skolans bestånd. Av ovanstående framgår dock att farhågorna har mer samband med ekonomiska svårigheter än med kritik av ”läsningen”. Att fälla något omdöme beträffande under-

visningen vid skolan med anledning av ovanstående uttalande synes också vara tämligen förhastat. Hur härmed än må förhålla sig berättas i protokoll av den 20 december 1830 om hur styrelsen åhörde examen med eleverna, ”hwarwid de ådagalade wacker kunskap uti Läsning, Christendomen, Bibliska historien och räkning; äfwensom prof förewisades af deras framsteg i Skrifning och flera slags sömnader samt handarbeten, hwilka i allmänhet woro rätt wackra, och bewisade såwäl Flickornas willighet att efter hwars och ens ålder och fattningsförmåga inhämta nyttiga kunskaper som Lärarinnornas skickelighet och bemödande at dem meddela, hwarföre de äfwen af Herr Doctorn och Biskoppen tackades och uppmuntrades at dermed fortfara; ärbjudande sig Herr Doctorn och Biskoppen at genom tidningarne låta allmänheten ärfara dess witsord om skolans förvaltning, samt upmana till understöd för dess fortfarande”. Vid ett följande sammanträde i januari 1831 fick biskopen motta styrelsens tack ”för det goda witsord herr Doctorn och Biskoppen giwit inrättningen i dagsbladen”. I protokoll den 21 december 1831 talas dessutom om examen, som hållits i Frimurare Samhällets Sal denna dag, och där heter det: ”Alt witsordade Lärarinnornas, Mamsellerna Lysells, skickelighet och nit till barnens förkofran i de ämnen som wid skolan underwisades, hwarföre de ock ärhöllo Styrelsens tacksägelse.”

År 1850 tilldelade direktionen fru Lysell och hennes döttrar en gratifikation av 50 Rdr Banco, och 1858 belönades mamsell Lysell med guldmedalj för medborgerlig förtjänst. Om överlämnandet av medaljen berättas i protokoll av den 28 juni 1858.

”Derefter öfwerlemnades af Herr StatsRådet och Commendören Fåhraeus i närvaro af samtliga skolbarnen samt åtskilliga Herrar och Damer hwilka af Direktionens Ordförande blifwit till denna högtidlighet inbjudne, åt skolans Förestånderska och första Lärarinna, Mamsell Carol. Lysell den belöning — en medalj i guld af 8de storleken — Som Kongl. Maj:t i nåder funnit för godt att, för 43 års trogen och nitisk verksamhet i denna skola, henne tilldela — jemte en widfogad halskedja af guld, bekostad af ledamöterna af skolans Direktion. Herr Statsrådet tolkade härwid wigten och betydelsen af det mödosamma kall, som har till föremål det yngre slägtets uppfostran och bildning, samt lyckönskade Mamsell Lysell till den sällsynta framgång, hwarmed hon så länge innehaft och

ännu värdigt motsvarade det maktpåliggande förtroendet att förestå en Stiftelse, som, om den ock i hänseende till sin uppkomst kunde kallas enskild, likwäl i det allmänna synbarligen spridt mycket gagn; hwarjemte Herr Statsrådet i de förbindligaste ordalag betygade sin aktning för de Damer, hwilka genom sina frikostiga bidrag icke blott fortfarande upprätthållit denna lika gagnande som behöfliga inrättning, utan ock på enahanda sätt betryggat dess framtida bestånd, — och då han nu wore en tolk af de mångas tacksamhet, hwilka under Mamsell Lysells sorgfälliga handledning wunnit sin uppfostran, skattade han sig lycklig att hafwa kunnat witsorda en förtjenst, lika verklig, som hittills från den allmänna uppmärksamheten undangömd, och att nu se densamma genom detta wedermäle af Kongl. Maj:ts nåd både uppmuntrad och belönad. De församlade Skolbarnen undfägnades af Direktionens Ordförande Fru Biskopinnan Bruhn och deltog i den skål, som af Fru Biskopinnan föreslogs för deras wälförtjenta och wördade Lärarinna Mamsell Lysell.”

Fru Lysell upplevde den ansenliga åldern av 102 år, 4 månader och 10 dagar. Hon avled 1866. Hennes dotter Carolina blev 82 år gammal och dog 1882. Den ovan omtalade medaljen förvaras i Göteborgs kulturhistoriska museum.

Fram till den omorganisation av Fruntimmersföreningens flickskola som ägde rum år 1865 skilde sig skolan i yttre avseende nog inte från de talrikt förekommande pensionerna. Den enda skillnaden var att undervisningen var avgiftsfri, att skolan var en välgörenhetsinrättning. Hur det dagliga livet gestaltade sig framgår av följande skildring, hämtad ur skolans hundraårsberättelse och baserad på en f. d. elevs minnen från 1840—1850-talen:

”Lokalen utgjordes av föreståndarinnans bostad. I ett af rummen stod ett långt slagbord. Kring detta sutto både lärarinna och barn, lärarinnan vid ena kortändan, de större barnen vid sidorna på långa bänkar, de små på pallar. När läxorna skulle förhöras, satte sig lärarinnan på en stol mitt i rummet, så att de barn, som hörde till samma läxlag, kunde ställa sig omkring henne i en ring. Den mesta tiden ägnades åt handarbete. Dessutom hade man katekes, biblisk historia, innanläsning, skrifning och räkning samt något geografi och svensk historia. Ännu på 1850-talet deltog Fru Lysell i undervisningen, företrädesvis i handarbete. Hon satt då i ett inre

rum med sin stickning, och flickorna fingo i tur och ordning gå in till henne och läsa innantill i bibeln, där hvar och en hade sitt märke liggande. Under handarbetstimmarna sutto eleverna på pallar omkring henne. Skoldagen började kl. 8 med morgonbön, under hvilken barnen voro stående. Sedan fortgick arbetet till kl. 2, endast afbrutet af en halftimmes frukostrast vid 10-tiden — den enda fristunden. Någon tambur med hängare för barnens ytterplagg fanns ej. Ordningssmannen för veckan eller "ordnarinnan", som hon kallades, lade kapporna på hvarandra på ett bord i rummet, och hattarna sattes den ena öfver den andra på tvenne hatthållare på byrån som två höga pyramider."

År 1865 tillsatte skolans direktion en kommitté med uppdrag att undersöka huruvida en omorganisation inte vore av behovet påkallad. Till medlemmar i denna kommitté utsågs direktionens kassaförvaltare, grosshandlare J. J. Ekman, grosshandlare E. Lindström, expeditionssekreteraren magister A. T. Bruhn samt inspektor över Göteborgs folkskolor, magister J. Wallin. Kommitténs förslag framlades samma år, och omorganisationen verkställdes i överensstämmelse med detta förslag. I samband härmed pensionerades mamsell Lysell och efterträddes som föreståndarinna av mamsell Marie Berner. Nya stadgar antogs den 21 april 1865. Enligt dessa skulle skolan uppdelas i två avdelningar eller klasser. I den övre klassen skulle — om så kunde ske — läsas "ett främmande språk, t. ex. Tyska eller Engelska". Bland undervisningsämnena nämns nu även Naturlära. Dessutom skulle i undervisningen ingå Ritning, Sång och Gymnastik. Gymnastik kunde ordnas på så sätt att man tillsammans med De Fattiges Wänners skola och Kjellbergska skolan fick disponera en av folkskolans stora salar för ändamålet. Undervisningen "uti nyttiga fruntimmers handaslöjder" skulle om möjligt inbegripa "förfärdigande af gångkläder". För övrigt stadgas: "Undervisningen bör så meddelas att den odlar tanken och utvecklar begreppet. Således vare all tanklös utanläsning ovillkorligen förbjuden. — Af alla läroämnen intager Kristendomskunskapen det första och viktigaste rummet." — "För intagning i Skolan", heter det, "fordras ren och säker Innanläsning, någorlunda grundlig kunskap uti Luthers lilla Katekes och Bibliska Historien, de första grunderna för Skrifning och Räkning, eller det kunskapsmått, som genomgås i stadens småskolor. Intet barn inskrifves, som ej fyllt

Skolhuset Chalmersgatan 7.

åtta år. — Eleverna få kvarstanna i skolan tills de blifvit konfirmerade.”

För att möjliggöra den förändring av skolan som uppdelningen i två klasser innebar förhyrdes något större lokaler, och man flyttade 1866 från Vallgatan 24, dit skolans lokaler hittills varit förlagda, till Södra Larmgatan 11. Denna förbättring blev möjlig bl. a. därigenom att styrelsen fick motta en donation på 5.000 riksdaler av sin ordförande, änkefru Cathrine Charlotte Geijer, vilken några år senare skänkte ytterligare 2.500 kronor. Elevantalet, som 1844 höjts till 28 och 1850 till 30, kunde nu utökas till 40.

Det dröjde dock inte länge förrän man fann att även en uppdelning i två klasser med tre eller fyra läxlag i varje inte fyllde de anspråk man vid denna tid ställde på en skola som dock skulle ge något utöver vad som gavs i folkskolan. En ny kommitté tillsattes 1872, och denna kommittés omorganisationsplan genomfördes 1873. Eleverna uppdelades nu i tre tvååriga klasser. Undervisning skulle enligt stadgar av den 22 november 1875 ges i såväl tyska som engelska. Dessutom nämns bokhålleri bland undervisningsämnena, men gymnastiken har försvunnit, antagligen på grund av svårigheten att anskaffa såväl lokal som gymnastiklärare. Inträdesåldern har höjts till 9 år. Då skolans lokaler inte kunde rymma de tre klasserna, förhyrdes ännu något större sådana i huset Landsvägs-gatan 14, och elevantalet utökades till 45.

Emellertid var inte heller denna undervisningslokal tillräcklig, och många elever måste avvisas. Dessutom ville man gärna upprätta en fortsättningsklass för att bättre tillgodose den praktiska utbildningen. Man anhöll därför 1880 hos stadsfullmäktige om att staden ville upplåta fri tomt för skolbyggnad. En sådan erhöles också, belägen Chalmersgatan 7. För att få medel till nybygget hade man ingen annan utväg än att som hittills anlita den privata välgörenheten och försöka få till stånd en byggnadsfond. Styrelsens dåvarande ordförande, fru Harriet Kjellberg, och hennes make, grosshandlare Jonas H. R. Kjellberg på Storeberg, satte sig i spetsen för insamlingen och bidrog själva med 2.000 kronor. Största bidraget, 5.000 kronor, kom från fastighetsaktiebolaget D. Carnegie & Co, fru Eleonore Dickson, född Willerding, skänkte 2.500 kronor, och när insamlingen var uppe i 20.000 kronor, vågade man sätta i gång bygget, som kostnadsberäknats till 37.000 kr. Byggmästare F. O.

Peterson uppförde skolhuset efter ritningar, uppgjorda av arkitekt C. Fahlström. Den 6 oktober 1882 förrättades invigningen av domprosten Anton Rosell. Byggnaden var avsedd för 75 elever, tre klasser med 25 elever i varje, samt dessutom för den tilltänkta fortsättningsklassen, men genom att den översta våningen hyrdes ut och huset också inrymde föreståndarinnebostad, fanns möjlighet till utvidgning.

I samband med att man flyttade in i det nya huset avgick skolans föreståndarinna, fröken Marie Berner, från sin befattning. Hon avled några år senare, den 15 juni 1888. Till hennes efterträdare som föreståndarinna antog styrelsen fröken Johanna Lundgren, som sedan vårterminen 1878 varit lärarinna vid skolan. Från början av år 1887 erhöles skolans föreståndarinna rätt att närvara vid styrelsens sammanträden.

För fröken Lundgren ordnades bostad i skolhusets bottenvåning. Den översta av de fyra våningarna hyrdes ut till fröknarna Anna Kockum och Charlotte von Schéele. Fröken Kockum tjänstgjorde under 26 år, 1879 — 1905, som sekreterare i skolans styrelse. Fröken von Schéele var sedan 1873 anställd som lärarinna i sång och pianospelning vid Kjellbergska flickskolan och undervisade dessutom i sång vid flera av stadens övriga flickskolor. Hon gav även pianolektioner i sitt hem, och säkert hörde en del av flickorna vid Fruntimmersföreningens flickskola till dem som fick undervisning i pianospelning av henne.

Som nämnts i den historiska översikten, erhöles Fruntimmersföreningens flickskola statsanslag redan från och med år 1875. År 1896 sattes som villkor för statsbidraget till flickskolorna bl. a. att dessa skulle, oberäknat s. k. förberedande klasser, meddela undervisning i ”minst 5 åldersklasser” samt att kommun eller enskilda donatorer skulle lämna ett anslag som uppgick till minst samma belopp som statsbidraget. Vad sistnämnda villkor beträffar, ansågs det uppfyllt dels genom de årsavgifter som medlemmarna i Fruntimmersföreningen erlade, dels genom att skolan inte betalade någon ränta till staden för den kostnadsfritt upplåtna skoltomten. Den efterskänkta räntan kunde alltså betraktas som ett stadens anslag till skolan. Däremot måste en omorganisation ske för att villkoret med de fem årsklasserna skulle uppfyllas, och styrelsen tillsatte åter en kommitté med uppgift att utarbeta förslag till omorganisation. I kom-

mittén invaldes styrelsens ordförande, biskopinnan Elisabeth Rodhe, samt styrelseledamoten fru Hulda Elliot. Dessutom adjungerades med densamma skolföreståndarinnan Eva Rodhe, grosshandlare G. Barclay och professor Ernst Carlsson. Kommittén hade att ta ställning till frågan om klassernas antal och föreslog att de tre tvååriga klasserna skulle upplösas i sex ettåriga, och styrelsen fattade beslut i enlighet med kommitténs förslag. Man beslöt även att inträdesfordringarna skulle höjas. Och i de nya stadgarna, som antogs den 26 maj 1896, anges dessa till "en ålder av fyllda 9 år samt ett kunskapsmått motsvarande det som inhämtas i första klassen av stadens folkskolor eller tredje förberedande klassen av elementarläroverken". Fullt genomförd blev omorganisationen först under läsåret 1899—1900, då skolan inrymmer sex klasser jämte en fortsättningsklass och har ett elevantal av 148. Hela skolhuset hade nu måst tas i bruk för undervisningen.

I 1896 års stadgar uppräknade läroämnena är: "Kristendom, Svenska, Tyska och Engelska språken, Historia, Geografi, Matematik, Naturkunnighet, Välskrivning, Teckning, Sång, Handarbete, Gymnastik, Bokhålleri, Klädsömnad och Huslig ekonomi."

1875 års stadgar ger styrelsen rättighet att "om behovet påkallar — af eleverna uppbära årsavgift, dock ej överstigande 25 kronor i terminen", detta i överensstämmelse med ett av de första villkoren för statsanslaget. Någon årsavgift upptogs emellertid inte vid skolan förrän 1879, då styrelsen beslöt att de elever som möjligen kunde åstadkomma det skulle erlägga en avgift av 5 kronor i terminen. 1885 höjdes terminsavgiften till 10 kronor med rättighet för styrelsen att befria medellösa elever helt eller delvis från terminsavgiften. 1896 fastställdes avgiften till 25 kronor, 1917 till 30 kronor och 1918 till 50 kronor i terminen. Ett antal frielever fanns dock alltid vid skolan. Och styrelsen ansåg att med ett tillräckligt antal frielever skolan fullföljde stiftarnas bestämmelse om fri uppfostran åt flickor som är i behov därav. 1896 fastställdes antalet frielever till minst 30. Från och med år 1900 hade skolan jämte statsanslaget även anslag från Göteborgs stad. Att man från denna tid sökte anslag från staden motiverade man därmed att sedan skolan blivit sexklassig hyresgästerna måst sägas upp, varigenom inkomsterna minskats samtidigt som utgifterna ökats.

De damer som stiftade Fruntimmersföreningens flickskola lade

Klass III 1898-99. Klassföreståndarinnan Hulda Leatz.

stor vikt vid elevernas praktiska utbildning. Under den första tiden undervisades vissa veckodagar endast i handarbete, och år 1861 anmärker skolans revisorer på handarbetets dominans på bekostnad av andra viktiga ämnen. Men det gällde ju att flickorna skulle kunna "gagna i ett tarfligt hus", och i en tidningsartikel från 1896 anges skolans uppgift vara att "meddela en grundlig, måttfull allmänbildning samt huvudsakligast utbilda eleverna för praktisk duglighet". Så länge skolan ägde bestånd var också styrelsen angelägen om att de praktiska ämnena skulle ges berättigat utrymme. 1865 års stadgar innehåller, som nämnts, en bestämmelse om klädsömnad, och i en intressant tidningsartikel från 1882, då det nya skolhuset stod färdigt att tas i bruk, heter det: "Då skolans medel icke tillåta att utbilda eleverna till lärarinnor, såsom i Kjellbergsskolan, har Fruntimmersföreningens flickskola satt till sitt mål att, så mycket som möjligt är, vid sidan af tankearbetet, utveckla de praktiska anlagen, och dana barnen till att vid utträdet ur skolan blifva nyttiga medlemmar i sina hem eller skickliga att på det mera prak-

tiska området, så som genom bokhålleri söka sin utkomst.” Det framhålles att brist på utrymme och medel tidigare gjort det omöjligt att inom skolan ordna kurser i klädsömnad och bokhålleri. Vad sistnämnda ämne beträffar, hade eleverna varit hänvisade till en eftermiddagskurs i Slöjdföreningens skola, och för klädsöm hade skolan sedan 1877 ”bekostat undervisning hos aktningstvårda sömmerskor”. Dessutom tilläggs: ”Läsundervisningen är dock så ordnad att de flickor som ha håg och fallenhet för fortsatta studier kunna ingå i Kjellbergska skolans högsta klass.”

Då man trots lokalfrågans lösning år 1882 till att börja med av ekonomiska skäl tycks ha tvekat när det gällde att upprätta den planerade fortsättningsklassen, erbjöd sig fru Harriet Kjellberg, som vid denna tid lämnat styrelsen men kvarstod som hedersledamot, att skänka 200 kronor årligen, såvida en klass för klädsömnad inrättades, och läsåret 1885—1886 har fortsättningsklassen blivit verklig. Till att börja med undervisades där endast i bokhålleri och klädsömnad och från och med 1900, då man låtit inreda skolkök, även i hushållsgöromål. För undervisning i huslig ekonomi lämnade då staten ett särskilt anslag på 500 kronor till flickskolorna. Så småningom upptogs dock på schemat även svenska, främmande språk och andra teoretiska ämnen, och från och med hösten 1908 har fortsättningsklassen försvunnit och i stället en sjunde klass upprättats. Höstterminen 1908 var elevantalet 162.

Gymnastik förekommer återigen på schemat från och med vårterminen 1887, till att börja med endast i skolans lägsta klasser. Lokal för gymnastiken hyrdes nu i Mathilda Halls skola. Sedan inrättades i skolhusets vindsutrymmen en gymnastiksal dit gymnastiken från och med vårterminen 1891 kunde förläggas.

Frumtimmersföreningens flickskola erhöll rätt att utfärda avgångsbetyg medförande normalskolekompetens år 1913, sedan den 1912 gjorts åttaårig genom tillägg av ytterligare en klass. Även i övrigt hade skolan under årens lopp anpassats till likhet med landets övriga högre flickskolor. Redan de villkor som uppställdes för att man skulle erhålla understödet från staten hade nödvändiggjort en sådan anpassning. År 1904 infördes franska som tredje språk men lästes till att börja med endast i fortsättningsklassen.

Med den omorganisation av skolan som vidtog 1896 och med de ökade krav som redan då ställdes på tidsenliga undervisnings-

Skolköksgrupp från början av 1900-talet. Skolkökslärarinna Alma Öberg.

lokaler är det klart att skolans fastighet snart befanns icke hålla måttet. Redan 1897 väcktes i styrelsen förslag om nybyggnad. År 1902 tillsattes en byggnadskommitté, och man ansökte så småningom om tomt. Den gången strandade frågan på grund av oklarhet beträffande stadsplanen. 1905 tillsattes en ny kommitté, men när förslag till tomt förelåg, var byggnadspriserna sådana att styrelsen inte ansåg sig ha råd med ett bygge. Men som man var övertygad om lokalernas olämplighet, kom frågan åter upp, och på våren 1913 fattade styrelsen beslut om att realisera planen på nybyggnad och försöka erhålla bidrag av ”välvilliga och för skolan intresserade personer”. Skolans kassaförvaltare var sedan 1906 konsul Carl Ossian Kjellberg. Genom att vända sig till vänner och bekanta lyckades han samla ihop en nybyggnadsfond, vilken vid hans avgång som kassaförvaltare år 1917 uppgick till över 100.000 kronor. De största bidragen, 10.000 kronor, kom från fru Oscar Ekman, fru Olof Wijk, fru A. Seaton, friherrinnan Louise Falkenberg och stadsmäklare och fru Willgodt Kullgren. Själv lämnade konsul Kjellberg vid sin avgång ett gåvobrev på 10.000 kronor, i vilket

han säger sig vilja bidra till "förverkligandet af den nya byggnaden, som för skolans framtid är ofafvisligen nödvändig". Den gången var det det första världskriget som gjorde att man tills vidare måste skrinlägga byggnadsplanerna.

År 1922 mottog skolan en större testamentarisk gåva från fru Elin Melvilles, född Levgren, sterbhus. Donationen lydde på 74.347 kronor och mottogs med stor tacksamhet samt lades 1924 till byggnadsfonden. Frågan om nybyggnad aktualiserades, och man inledde underhandlingar med staden för att återfå en tomt som tidigare varit anvisad. Denna tomt låg inom det område som upptogs av 1923 års utställning och hade återtagits av staden när utställningen anordnades. Kunde man ej återfå denna tomt, anhöll man om anvisning på annan lämplig sådan. Under de följande åren undersökte man även om någon närliggande privatägd fastighet kunde vara till salu, och antagligen för att eventuellt kunna sälja skolans fastighet inlöste styrelsen den tomt vid Chalmersgatan på vilken skolhuset var byggt. Att alla dessa sonderingar inte ledde till önskat resultat berodde inte endast på att man drog sig för de ekonomiska konsekvenserna av ett bygge utan även på den oro och osäkerhet inom flickskolevärlden som orsakades av det betänkande som år 1922 framlades av 1918 års skolkommision. Osäkerheten för de privata skolorna ökades sedermera genom 1927 års skolreform och riksdagsbeslutet om kommunala flickskolor år 1928. Emellertid blev behovet av förbättrade lokala förhållanden alltmer kännbart. Under 1920-talet ökades elevantalet till över 190, och under 1930-talet översteg det 200. Höstterminen 1934 hade skolan 212 elever.

Under sina sonderingar hade styrelsen bl. a. förhört sig om fastigheten Götabergsgatan 8, vars gård gränsade till den gård som tillhörde skolans fastighet. I början av 1936 kom förfrågan om styrelsen alltjämt reflekterade på denna fastighet. Dåvarande kassaförvaltaren, bankdirektör Thure Bernström, trädde i förhandlingar med ägaren, och arkitekt Sven Wedenmark utarbetade förslag till ombyggnad av de båda fastigheterna. Sedan ombyggnadsförslaget förelagts styrelsen och gillats av denna, undertecknades köpekontraktet i april. Den inköpta fastigheten betingade ett pris av 145.000 kronor.

Emellertid kom aldrig ombyggnadsförslaget till utförande. Från stadens sida hade frågan om kommunalisering av Fruntimmersföre-

Handarbetslektion i klass VIII våren 1927

ningens flickskola just då blivit aktuell, och efter att ha erhållit en skrivelse från en av drätselkammaren tillsatt beredning i början av sommaren 1936 beslöt styrelsen att inte verkställa den tilltänkta ombyggnaden utan endast ge lokalfrågan en provisorisk lösning. Med minsta möjliga förändringar anpassades den inköpta fastigheten efter skolans behov och förbands med den gamla. Ehuru denna lösning av lokalfrågan ej var på långt när tillfredsställande, innebar den dock en avsevärd förbättring. I den inköpta fastigheten inreddes två klassrum och nödvändiga specialrum. Sålunda fick man teckningssal och handarbetsrum samt lämpligare lokaler för undervisningen i huslig ekonomi och fysik och kemi. Dessutom inreddes frukostrum. Ett av klassrummen i den gamla fastigheten blev lärarinnerum, och skolköket omändrades till rektorsexpedition.

Vid denna tid hade själva Fruntimmersföreningen upphört att fungera. Det sista protokollförda sammanträdet hölls dock så sent som 1929 i närvaro av tre styrelseledamöter och tre föreningsmed-

lemmar. Tanken på en skola som en välgörenhetsinrättning hade under årens lopp blivit alltmer otidsenlig i och med att stat och kommun övertagit det ekonomiska ansvaret för skolväsendet. Då skolan år 1875 första gången erhöll statsbidrag utgjorde detta 500 kronor, medan 274 medlemmars avgifter uppgick till en summa av 1.644 kronor. Läsåret 1929—1930, då medlemsavgifter för sista gången redovisas, uppgick dessa till 250 kronor, medan anslagen från stat och kommun sammanlagt belöpte sig till 46.404 och terminsavgifterna till 16.725 kronor.

Vid sammanträdet hos fru Lamberg i april 1819 hade Fruntimmersföreningen 47 medlemmar. Genom upprop i tidningarna och genom personlig påverkan på vänner och bekanta hade man emellertid snart lyckats nå upp till en medlemsiffra på över 100. År 1860 är medlemsantalet 134, 1870 är det 174, och 1875 har medlemsiffra stigit med 100 till 274. Så högt når den dock aldrig mer. År 1880 är den 229, 1890 har den sjunkit till 211, och år 1929, då det sista sammanträdet hölls, tycks föreningen endast ha haft 25 medlemmar. Medlemsavgiften sattes från början till 4 riksdaler banco. 1858, då man i skolans räkenskaper övergår till riksdaler riksmünt, motsvaras denna summa av 6 riksdaler och från och med 1874 av 6 kronor. Först 1922 höjdes årsavgiften till 10 kronor.

Att föreningen upphörde 1929 hänger också samman med detta år utfärdad "Lag om tillsyn över stiftelser". Enligt denna lag skall egendom, vilken är anslagen att som självständig förmögenhet tjäna ett bestämt ändamål, anmälas hos K.B. i det län, där stiftelsens förvaltning huvudsakligen skall utövas. I överensstämmelse härmed anmäldes skolan som stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskola hos länsstyrelsen i december 1931. I samband med denna förändring utarbetades nytt reglemente för skolan. Detta föränleddes även av Kungl. kungörelse av den 5 juli 1929, enligt vilken för varje statsunderstödd enskild skola reglemente skulle fastställas av skolöverstyrelsen efter förslag av skolans styrelse. Det nya reglementet stadfästes av skolöverstyrelsen i mars 1932. Enligt detta ägdes skolan av stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskola. Föreningen kom härvid endast att existera som ett namn som man traditionsenligt ville behålla.

De personer som under årens lopp gav Fruntimmersföreningens flickskola sitt intresse och sitt moraliska och ekonomiska stöd var

Kollegiet 1931. Stående från vänster: Barbro Hall, Ellen Stenberg, Elsa Sierrin, Sigrid Afzelius, Kerstin Rydholm, Ellen Ståhlgren, Eva Södergren. Sittande: Gunhild Wetterqvist, Helena Grauers, Edit Hedin, Hulda Leatz, Holmfrid Holm, Gerda Gillblad.

medlemmar av Göteborgs mest inflytelserika familjer. Många av dessa var engagerade även i andra skolor och allmännyttiga företag men räckte ändå till såväl när det gällde medlemskap i föreningen som när det var fråga om att stödja skolan genom betydande donationer. Ej minst gällde detta om medlemmar av familjen Kjellberg, vilka ju först och främst hade att ägna sin egen släkts skola intresse och omtanke. I det föregående har talats om fru Harriet Kjellbergs och hennes makes insats för att skolan skulle kunna inköpa fastigheten Chalmersgatan 7. Här må tilläggas att när grosshandlare Jonas Kjellberg år 1896 avled, fru Harriet Kjellberg överlämnade dels en testamentarisk gåva på 5.000 kronor, dels ett ytterligare belopp

på samma summa som en gåva från sig själv. Om konsul Carl Ossian Kjellbergs insats som skolans kassaförvaltare är redan talat.

Genom 1927 års skolreform förvandlades, som tidigare nämnts, flickskolorna från åttaåriga till sjuåriga på fyraåriga bottenskola eller sexåriga på sexåriga bottenskola. Vid stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskola intogs läsåret 1930—1931 sista gången en första klass på den åttaåriga linjen och 1931—1932 för första gången en första klass på den sjuåriga linjen. För de få elever som togs in på den sexåriga linjen anordnades samläsning med den sjuåriga, sedan de under sitt första läsår fått extra undervisning i skolans första språk och eventuellt även i något annat ämne.

Följande damer har varit ordförande i skolans styrelse: kommerserådinnan Marie Lamberg, biskopinnan Harriet Bruhn, fru Cathrine Charlotte Geijer, fru Harriet Kjellberg, fru Martina Gibson, fru Hilda Kobb, fru Eliza Levgren, biskopinnan Elisabeth Rodhe, fru Fanny Grén-Broberg och fru Mattis Kullgren.

Under många år hade styrelsen manliga sekreterare. Första kvinnliga sekreteraren var fröken Fanny Grén. Då hon 1877 ingick äktenskap, överlämnade hon sekreterarskapet åt fröken Sofie Müller, vilken avled redan 1879, då fröken Anna Kockum, som tidigare nämnts, övertog befattningen som sekreterare. Bland skolans kassaförvaltare märks bl. a. medlemmar av familjerna Ekman, Wijk och Kjellberg.

Fru Fanny Grén-Broberg, som avled vid 88 års ålder den 30 november 1933, hade som ingen annan vid den tiden djupa rötter i skolans äldsta traditioner. Hennes mor var fru Jeanna Grén, född Santesson, och alltsedan den "Association af Fruntimmer" som stiftade skolan år 1815 bildades, hade damer ur den Santessonska familjen hört till dem som givit skolan sitt intresse och varit medlemmar i dess understödsförening. Under åren 1865—1882 var fru Jeanna Grén ledamot av skolans styrelse, och hon tog under denna tid sin dotter till medhjälpare i arbetet för skolan. Till sitt giftermål med grosshandlare Carl Broberg 1877 tjänstgjorde, som ovan nämnts, fröken Grén som styrelsens sekreterare. Fru Fanny Grén-Broberg hade ett klart minne av skolans första föreståndarinna, fru Trina Lysell. Under några år efter sitt giftermål deltog fru Broberg ej aktivt i skolans arbete, men 1894 inträdde hon som suppleant i styrelsen. 1898 blev hon ordinarie medlem, och 1906 blev hon åter

Fru Fanny Grén-Broberg.

styrelsens sekreterare. Protokollen är skrivna med hennes utomordentligt vackra handstil till 1929, då hon övertog ordförandeskapet efter biskopinnan Elisabeth Rodhe. Som ordförande utövade fru Broberg genom sin klara intelligens och sin viljestyrka stort inflytande. Sin andliga vigör förlorade hon aldrig och kunde därför, märkligt nog, stå kvar på ordförandeposten till sin bortgång, och in i det sista tog man hänsyn till hennes kloka omdöme och till hennes önskan att så mycket som möjligt skolans traditioner skulle fullföljas.

Till skolans traditioner hörde den praktiska inriktningen. År 1907 invaldes en av den svenska flickskolans verkligt prominenta gestalter, fröken Anna Wijkander, i skolans styrelse. Vid den tiden var frågan om nybyggnad aktuell, men man var mycket tveksam beträffande frågan om skolan någonsin skulle få den ekonomiska bakgrund som erfordrades för att man skulle kunna sätta byggnadsplanerna i verket. Fröken Wijkander gjorde då upp ett förslag till omorganisation av skolan. Hon tänkte sig att den skulle kunna bli en fyraårig praktisk fortsättningsskola. En sådan omorganisation skulle ligga i linje med det ursprungliga syftet, det fanns utsikter till statsbidrag för en sådan skola, skolhuset vid Chalmersgatan skulle vara

stort nog, det kapital skolan ägde skulle vara tillräckligt och slutligen — en styrelse av uteslutande damer skulle lättare kunna leda en sådan skola! Hur mycket styrelsen reflekterade på det framlagda förslaget framgår inte av protokollen. Tydligt är emellertid att man snart släppte tanken och fortsatte på den inslagna vägen att utveckla skolan till en fullständig åttaklassig flickskola. Och vad beträffar ”styrelse av uteslutande damer”, gick ju den saken att ändra. I stadgarna av 1865, 1875 och 1896 fanns en paragraf som föreskrev att styrelsen skulle utgöras av ”Damer, Sju till antalet”. Men vid styrelsesammanträde den 14 februari 1928 uppgjordes ett förslag till reviderade stadgar, vilket förslag antogs på sammanträde med Fruntimmersföreningens medlemmar den 18 februari samma år. Vad som låg bakom önskemålet om revidering var tydligen att man ville ändra paragrafen om styrelsens sammansättning. I de reviderade stadgarna har första meningen i nämnda paragraf följande lydelse: ”Skolans styrelse utses av Fruntimmersföreningen och utgöres av sju personer med en eller två suppleanter.” Och redan vid det styrelsesammanträde, då man fattade beslut om att föreslå föreningen denna förändring av stadgarna, beslöt man invälja lektor Sven Ohlon vid Latinläroverket till styrelsemedlem, såvida föreningen komme att anta de reviderade stadgarna. I det reglemente som stadfästes av skolöverstyrelsen den 8 mars 1932 stadgas dessutom att skolans föreståndarinna skall vara självskriven ledamot av styrelsen och att minst halva antalet av styrelsens ledamöter skall vara kvinnor. I september 1931 utsågs skolans kassaförvaltare, bankdirektör Thure Bernström, till suppleant i styrelsen. I december 1933 blev bankdirektör Bernström ordinarie styrelseledamot, och i maj 1935 fick styrelsen sin tredje manlige ledamot, i det att professor Sven Hultin, dåvarande rektor vid Chalmers tekniska högskola, invaldes på ledig suppleantplats.

Fröken Johanna Lundgren, som blev föreståndarinna år 1882, då skolan inflyttade i eget hus, pensionerades vid 55 års ålder 1908. Hon hade på grund av sjukdom ej kunnat tjänstgöra under de sista åren och efterträddes av fröken Lotten Lindborg, som varit lärarinna vid skolan sedan 1882 och tjänstgjort som vik. föreståndarinna under fröken Lundgrens sjukdomstid från 1904. Lotten Lindborg avgick med pension år 1916 och fick till efterträdare fröken Ellen Adamson, förut anställd vid Mathilda Halls skola som lära-

Den sista klassen av den åttaåriga flickskolan ett par månader före vårv-slutningen 1938. Klassföreståndarinna: Gunbild Wetterqvist.

rinna. Fruntimmersföreningens flickskolas sista föreståndarinna var fröken Edit Hedin (1930—1938), tidigare lärarinna vid Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor och från 1923 vid Detthowska skolan i Stockholm.

Då flickskolorna erhöll statsanslag ställdes de under viss kontroll av domkapitlet, och eforus hade att tillsätta inspektor för skolan, men genom Kungl. Maj:ts förordning av den 24 november 1905 ställdes de i stället under inseeende av den i samband med 1904 års läroverksreform upprättade överstyrelsen för rikets allmänna läroverk och den inspektor denna myndighet ägde förordna.

Inspektoratet vid Fruntimmersföreningens flickskola har utövats av följande personer: baron H. Fleetwood till och med år 1886, seminarierector S. Nygren, 1887—1906, rektorn, doktor Aug. Falck, 1906—1909, professorn, doktor Vilhelm Lundström, 1909—1910, lektorn, doktor C. A. Mebius, 1910—1918, lektorn, doktor Ernst Hedström, 1918—1923, lektorn vid Göteborgs folkskoleseminarium, teol. lic. Gustaf Walli, 1923—1924, och professorn vid Göteborgs Högskola, fil. dr Hjalmar Lindroth, 1924—1938.

Kommunaliseringen.

På våren 1936 erhöill styrelsen för Fruntimmersföreningens flickskola från "Drättselkammarens särskilda beredning för verkställande av utredning i fråga om kommunens anslag till de härvarande privatläroverken" en den 5 juni dagtecknad skrivelse, vari meddelades att styrelserna för Mathilda Halls skola, Göteborgs Lyceum för flickor och Vasa flickskola till drättselkammarens första avdelning ingivit en framställning om vidtagande av åtgärder för ombildning av nämnda tre läroverk till *en* kommunal flickskola. Drättselkammaren hade hänskjutit frågan för utredning till beredningen, och beredningen ansåg att om en kommunal flickskola skulle komma till stånd i stadens centrum en sådan anordning kunde komma att inverka på förutsättningarna för de övriga flickskolornas fortsatta självständiga tillvaro. Beredningen förklarar sig därför anse det värdefullt att få diskutera frågan med styrelsen för Fruntimmersföreningens flickskola och hemställer att styrelsen ville utse representanter att överlägga med beredningen.

Till sina representanter utsåg styrelsen sekreteraren, fru Hildur Ridderstad, styrelsesuppleanten professor Hultin och rektor Hedin. Dessutom fick advokat Georg Bodén i uppdrag att som styrelsens juridiska ombud delta i förhandlingarna. Då fastigheten Götabergsgatan 8 just inköpts, hyresgästerna där sagts upp till avflyttning och förslag till ombyggnad av de båda fastigheterna förelåg, meddelade man beredningen detta och föreslog att förhandlingar med det snaraste skulle komma till stånd, då ju dessa skulle kunna tänkas leda till ett beslut som kunde inverka på nämnda dispositioner.

Till skillnad från de tre skolor som hos stadens myndigheter anhallit om kommunalisering hade ju stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskola tillgångar som tillkommit genom donationer och bakom vilka inte förefanns något privatägarintresse. Beredningen hade nu den tanken att, om dessa tillgångar kunde överlätas på staden och Fruntimmersföreningens flickskola även ingå i den tilltänkta kommunala flickskolan, kommunaliseringsprojektet skulle få en helt annan tyngd och beredningen i sitt yttrande kunna förebära en bättre motivering för kommunaliseringen.

Då frågan om kommunalisering vid denna tid ingalunda varit aktuell för Fruntimmersföreningens flickskolas styrelse, ställde man

sig tveksam men ej avvisande till beredningens förslag. Sedan de av styrelsen utsedda ombuden trätt i förhandling med beredningen, förklarar styrelsen i skrivelse den 9 juli att den som styrelse för landets sannolikt äldsta flickskola känner ansvar inför gångna generationers arbete under en skolform som undan för undan utvecklats i takt med tidens krav och som ännu enligt styrelsens mening hade förutsättningar att förbliva den för flickor mest lämpade utbildningsformen. Även om en kommunal flickskola i viss mening skulle tillgodose samma utbildningsform, kunde det tänkas att värden som för skolans gynnare och donatorer varit av avgörande betydelse skulle tillspilloges genom den ifrågavarande förändringen. Å andra sidan medger styrelsen att de nya utbildningsmöjligheter som vid denna tid erbjöds flickorna kunde medföra ökad konkurrens för skolan samt att de ökade krav på materiell utrustning, bättre lokaler och högre lärarlöner som undan för undan uppställts kunde medföra ekonomiska svårigheter för densamma.

Trots sina betänkligheter förklarar styrelsen att den ej ställer sig avvisande till förslaget om att delta i kommunaliseringen, om ett bifall till detsamma kunde i så hög grad gagna den gemensamma utvecklingen av flickskolorna, att detta kunde motivera ett bortseende från Fruntimmersföreningens flickskolas egna önskemål. Styrelsen vill därför ta den framställda frågan under förnyat övervägande. En viktig synpunkt framhålles därvid vara att utbildningsmöjligheterna för flickor enligt flickskolelinjen genom en kommunalisering inte finge beskäras. Styrelsen finner det härvid riktigtast att Fruntimmersföreningens flickskola ombildas till en kommunal flickskola "med den utvidgning, som kan bliva bestämd", och som villkor ställer den kravet att skolans lärarepersonal utan vidare övergår till anställning i den nya skolan. Styrelsen förklarar sig på ovannämnda villkor vara villig på den nya skolan överföra sin nybyggnadsfond "om och i den mån sådant rättsligen kan ske".

I skrivelse av den 29 september förklarar beredningen sig icke kunna "för närvarande tillstyrka inrättande av en ny kommunal flickskola, såvida icke den ifrågasatta kommunaliseringen komme att omfatta även Fruntimmersföreningens flickskola". Men under förutsättning att Fruntimmersföreningens flickskola kommer att ingå i kommunaliseringen, vill beredningen tillstyrka inrättande av en kommunal flickskola av sådan storlek att den komme att bereda

plats för samma antal flickor som fanns vid de fyra berörda skolorna. Förslaget att skolans lärarinnor utan vidare skulle övergå i den nya skolan genom att Fruntimmersföreningens flickskola omorganiserades med den utvidgning som kunde bli bestämd fann beredningen väl motiverat och förordade en undersökning huruvida och i vad mån en sådan förmånsrätt kunde utverkas hos vederbörande statliga myndighet.

Advokat Bodén fick i uppdrag att undersöka om möjlighet fanns att överföra skolans donationer på Göteborgs stad. I skrivelse till styrelsen framhåller han att, då skolan vore att anse som en stiftelse, styrelsen hade att begära Kungl. Maj:ts sanktion på ett sådant förfaringsätt, varvid frågan ju till sist komme att bero av Kungl. Maj:ts avgörande. Han ansåg dock att hänsynen krävde att man efterhörde vid den tiden levande donatorers mening.

Som villkor för överlåtelsen av fonderna till Göteborgs stad hade styrelsen krävt förmånsrätt för skolans lärarinnor till anställning vid den nya skolan, och beredningens sekreterare, assessor Rohl Båth, hörde sig för hos skolöverstyrelsen om någon förhandsgaranti om en sådan förmånsrätt var möjlig, vilken fråga skolöverstyrelsen besvarade nekande. För att hela projektet inte skulle stranda på denna punkt, föreslog assessor Båth att lärartjänsterna skulle fördelas i proportion till skolornas storlek, räknad efter elevantalet, vilket i realiteten borde leda till samma resultat som styrelsens förslag. Tanken på en kommunalisering av Fruntimmersföreningens flickskola, utvidgad med de övriga flickskolorna, måste styrelsen uppge, då ett sådant arrangemang skulle inneburi att denna skolas lärarinnor övergått till den nya skolan och övriga tjänster anslagits till ansökan lediga, vilket skulle betytt fullkomlig osäkerhet för lärarinnorna vid de tre övriga skolorna.

Trots att styrelsen måste ge upp en del av sina krav, väckte helt naturligt Fruntimmersföreningens flickskolas särställning viss förstämning hos representanterna för de tre flickskolor som anhållit om kommunalisering, och det gällde att ordna saken på ett för alla parter någorlunda tillfredsställande sätt.

De villkor som Fruntimmersföreningens flickskolas styrelse till sist uppställde var i huvudsak följande:

att samtliga vid skolan fast anställda ämnes- och övningslärarinnor skulle erhålla anställning vid den kommunala skolan såsom or-

dinarie ämneslärarinnor, resp. övningslärarinnor med s. k. reglerad tjänst, att skolans kvinnliga vaktmästare skulle erhålla anställning med en årslön ej understigande den hon hade vid stiftelsens skola samt att pension garanterades såväl henne som skolans f. d. föreståndarinna fröken Lotten Lindborg, vilken varit garanterad ett extra pensionstillägg från skolan.

I skrivelse till styrelsen den 24 augusti 1937 förklarar beredningen ånyo att den med hänsyn till de ekonomiska konsekvenser för staden som ett bifall till den av de tre flickskolorna gjorda framställningen skulle medföra, icke för sin del kunde tillstyrka framställningen, såvida kommunaliseringen inte komme att omfatta även Fruntimmersföreningens flickskola med dess huvudsakliga tillgångar. Beredningen är därför villig framlägga förslag i överensstämmelse med de av Fruntimmersföreningens flickskolas styrelse uppställda villkoren och begär besked om styrelsens slutliga ställningstagande och om staden kan påräkna stiftelsens tillgångar överhuvudtaget.

Det beslut styrelsen fattade innebar att stiftelsens samtliga tillgångar skulle överlätas på den kommunala flickskolan, enligt balansräkning per den 30 november 1938 en summa på kronor 578.478:29. Dock skulle härifrån undantas dels skolans stipendie- eller minnesfonder, dels av nybyggnadsfonden c:a 75.000 kronor, vilken summa beräknades härröra från donatorer vilka vid tiden för kommunaliseringen ännu befann sig i livet och hade uppkommit på så sätt att man beräknat ränta på ränta på de summor som donerats. Tillsammans med de stipendiefonder skolan redan ägde skulle ovannämnda summa användas till stipendier och premier åt elever vid den nya kommunala skolan. Fonderna skulle förvaltas av drätselkammaren, men bestämmanderätten över räntemedlens användning skulle tillkomma stiftelsens styrelse, vilken sålunda skulle fungera som *stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskolas stipendienämnd* och äga rätt att komplettera sig själv. Den 3 februari 1938 fattade stadsfullmäktige beslut om att, under förutsättning av Kungl. Maj:ts medgivande, från och med höstterminen 1938 upprätta en kommunal flickskola i Göteborg, avsedd att ersätta de fyra berörda skolorna, och den 10 februari anhöll stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskolas styrelse i skrivelse till Konungen om tillstånd att få överlämna stiftelsens tillhörigheter till Göteborgs

stad med undantag av, dels sina stipendie- eller minnesfonder, dels ett belopp av 75.000 kronor ur nybyggnadsfonden, vilket beräknades härröra från fyra donatorer som önskade förvandla sina donationer till stipendie- eller premiefonder för den ifrågasatta nya kommunala flickskolan. Sedan länsstyrelsen begärt och erhållit en utredning om donationsbestämmelserna, tillstyrkte den i princip nådigt bifall till den gjorda framställningen, och i resolution av den 29 juli 1938 förklarade Kungl. Maj:t *Vasa kommunala flickskola* upprättad, räknat från och med den 1 juli samma år. Tillika förklarades hinder icke möta för stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskola att överlämna stiftelsens tillgångar med ovan angivna undantag till Göteborgs stad, under villkor att staden förbunde sig att förvalta den sålunda till staden överlämnade egendomen såsom en särskild fond, benämnd *Fruntimmersföreningens flickskolas fond*, vilken i den mån den komme att tagas i anspråk för skolbygge åt den tillämnade kommunala flickskolan skulle med motsvarande belopp redovisas som en tillgång, nedlagd i byggnaden. Till den del fonden icke anlätades för nyssberörda byggnadsändamål, finge dess avkastning endast användas till bestridande av den kommunala flickskolans löpande utgifter.

Enligt protokoll hållet vid sammanträde med stadsfullmäktige den 27 oktober 1938 har stadsfullmäktige åtagit sig de i nådiga beslutet den 29 juli 1938 angivna villkoren för överlämnandet av stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskolas tillgångar till Göteborgs stad.

De fonder över vars avkastning stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskolas stipendienämnd äger att bestämma är följande:

Fruntimmersföreningens flickskolas äldre stipendiefonder:

John Barclays stipendiefond, tillkommen genom en donation av grosshandlanden John Barclay och överlämnad till skolan den 11 december 1862 efter donators död. Donationen var på 1.666 $\frac{2}{3}$ riksdaler riksmünt och grundar sig på en av herr Barclay efterlämnad handling, enligt vilken han säger sig vilja överlämna denna summa för att uppfylla en av sin avlidna hustru, fru Martina Barclay, i livstiden närd önskan och föreskriver att räntan varje år den 13 december (hans hustrus dödsdag) skall bli "odelad tillställd den bland de under året afgående elever som Förestånderskan vid skolan anser hafva under sin skoltid, genom visad flit i förening

med ett hedrande uppförande, gjort sig förtjent att företrädesvis komma i åtnjutande deraf".

Stipendiet utdelades under många år på den av donator bestämda dagen, men då åtskilliga olägenheter var förknippade med denna anordning, ändrades så småningom dagen för utdelningen av stipendiet först till julavslutningen och, sedan Vasa kommunala flickskola övertagit stipendiet, till årsavslutningen på våren.

Fond till minne av en avgången elev. Av dåvarande kapten och fru Wockatz överlämnades i juni 1905 kronor 500, enligt gåvobrevet såsom ett tack till skolan för "den undervisning och vård, som under läsåren 1900—1905 egnats vår dotter Aina". Räntan skall användas till "premier åt flitiga och välartade elever".

Fröknarna Anna Kockums och Charlotte von Schéeles stipendium, tillkommet genom fröken Anna Kockums testamente och överlämnat efter hennes död 1929. Donationen var på 3.000 kronor, "hvaraf räntan årligen skall såsom stipendium utdelas till en eller två af skolans elever, hvilka för flit och godt uppförande komma näst efter den, som får det Barclayska stipendiet".

Mary Duffs minnesfond. Av fröken Elizabet Duff överlämnades den 2 december 1934 kronor 500, varav den årliga avkastningen skall "användas till inköp av en bok ur modern engelsk litteratur på originalspråket, som vid vårterminens slut överlämnas till någon av avgångsklassens elever, vilken med flit och intresse tagit del av undervisningen i engelska".

Enligt uppgift tillhörde Elizabet Duff en syskonskara på sex, av vilka Mary var den yngsta. Elizabet Duff överlevde alla sina syskon och dog i Alingsås vid 93 års ålder år 1939. Syskonen Duff säges ha varit allmänt kulturellt och socialt intresserade. Ett par brorsdöttrar till fröknarna Duff hade gått i Fruntimmersföreningens flickskola.

Av den summa på cirka 75.000 kronor — senare fixerad till 67.500 kronor — som undantogs, då nybyggnadsfonden överlämnades till staden, upprättades följande fonder:

Mattis och Willgodt Kullgrens premiefond, 25.000 kronor, varav räntan skall användas till premier åt elever "som utmärkt sig såväl för synnerligen gott uppförande som ock inom sin klass eller avdelning för de bästa kunskaper — helst som hjälp till fortsatt utbildning". Av ränteavkastningen skall högst hälften årligen ut-

delas och återstoden tilläggas kapitalet, tills detta uppgår till 50.000 kronor, varefter hela ränteavkastningen utdelas i form av omfördelade premier.

Lilly och Carl Ossian Kjellbergs Fond, 25.000 kronor. Ränteavkastningen skall användas till stipendier eller premier åt elever "som utmärkt sig för synnerligen gott uppförande samt för goda kunskaper". Speciellt önskar donator "att ett större stipendium utdelas till avgående elev, som visat särskild fallenhet för språk, för fortsatta språkstudier". Av fondens årliga ränteavkastning skall viss del, dock minst en tiondel, tilläggas kapitalet, innan utdelning för året må äga rum.

Emily Wijks, född Dickson, fond, 12.500 kronor, varav ränteavkastningen skall användas till stipendier eller premier "att tilldelas elever, som utmärkt sig för synnerligen gott uppförande samt för goda kunskaper". Av den årliga ränteavkastningen skall minst en tiondel tilläggas kapitalet, innan utdelning för året må äga rum, in till dess fonden uppgått till 15.000 kronor.

Fru Mary von Sydows fond, 5.000 kronor, varav den årliga ränteavkastningen skall användas till stipendier eller premier "att tilldelas elever, som utmärkt sig för synnerligen gott uppförande samt för goda kunskaper, företrädesvis i franska språket".

Beträffande samtliga år 1938 upprättade fonder innehåller gåvobreven den bestämmelsen att "premierna skola företrädesvis lämnas sådana elever, som enligt nu gällande reglemente för Fruntimmersföreningens flickskola varit berättigade till inträde i sagda skola, om denna fortfarande bibehållits".

KJELLBERGSKA FLICKSKOLAN

Den 22 oktober 1826, på vad Jonas Kjellberg kallade sin 75:e födelsedag — han fyllde då 74 år — undertecknade han det gåvobrev vari han donerar "Trettio tre Tusende Trehundra Trettio tre och en tredjedels Riksdaler B:o" att efter hans död "användas till upprättande af ett så kalladt Fruntimmers Seminarium i Götheborgs Stad". Han säger sig göra detta "till afhjelpande af en länge förd skälig klagan, att icke för Flickan, såsom för Gossen, gifvits någon publique och beständig uppfostrings- och bildnings-anstalt". Den undervisning som skall bedrivas vid den blivande skolan skall avse "allt hvad Flickan, för att beredas till en kunnig, sedig och väl utbildad Samhällsmänniska, god Maka och from Husmoder, har nödigt att lära och veta, hvartill må räknas språk och vetenskaper, allehanda nyttiga och prydliga Fruntimmers-slöjder, Musique, teckning m. m. Men framför allt, att en sann Christendom och en lefvande Gudsfruktan först och främst inplantas, hvarförutan det Mensklige lifvet med allt sitt vetande ej är annat, än bara flärd och fåfänga". Donator erinrar så om Frälsarens ord "i Matth. 7:13, 14, att den porten är vid och den vägen är bred, som drager till fördömelse, och de äro många som gå på honom; och den porten är trång och den vägen är smal, som drager till lifvet, och få äro de, som finna honom", och därefter tillägger han: "Flickor alltså, som i denna uppfostringsanstalt antagas, må under Lärotiden icke tillåtas gå i dansskolor, frekventera Balar och Comedier, såsom nöjen och tidsfördrif, hvilka ovedersägeligen göra hågen olustig och lynnæt oskickeligt för den intellectuella ädlare bildningen. Om sådant tillåtes, har det otvifvelagtigt, hvad ock erfarenheten lärt, ett menligt inflytande på de öfrige Eleverne, hvarföre detta villkor före antagningen, förelägges barnens Föräldrar."

Till sist heter det: "Med detta Institut synes en Pensions anstalt eller inrättning böra förenas, der de, som må hända blifva helt och hållit anförtrodde åt dess vård, synnerligast från andra orter,

kunna efter öfverenskommelse få sitt underhåll och skötsel.” Och gåvobrevet avslutas: ”Från ett så beskaffadt Läroverk vågar man hoppas, att med tiden skola kunna utgå de, som så egenskapade finna employ, som dygdige och Christelige Gouvernanter, eller så kallade Fransyskor i Herrskapshus annorstädes i Riket. Måtte allt lända till Guds, vår Frälsares och saliggörares ära och välbehag! Den anslagna fonden skall emot första intekningen placeras uti brandförsäkradt Stenhus i Götheborgs Stad och årliga Räntan användas till aflöningar och omkostningars bestridande.”

I januari följande år fastställde Kjellberg ”i samråd med christligt sinnade Män och Vänner samt efter egen bästa öfvertygelse” ett utförligt reglemente för den planerade skolan. Enligt ingressen till detta reglemente var skolan avsedd för ”så kallade bättre mans döttrar, hvarmed förstås endast, eller företrädesvis, högre Embets- och Tjenstemens, Borgares samt Contoirs och Handels Bokhållares i Götheborgs Stad och dess område”. I reglementets första paragraf heter det: ”Biskopen öfver Götheborgs Stift, såsom Christliga Stiftelsers förste Ephorus och Beskyddare, täcktes för all tid vara Heders-Ledamot af denna Stiftelse.” Direktionen skulle bestå av ”Sju för redelighet, nit och allmänt väl kände, och för Inrättningens ändamål ömmande Ledamöter, neml.: Trenne af Stadens Prästerskap, fyra af dess Embets- eller Tjenstemän och Borgerskap, hvaraf alltid en af Kjellbergska Släkten”. Kjellberg föreslår själv de sju personer vilka han anser bör bli medlemmar av direktionen och stadgar att i fortsättningen de prästerliga ledamöterna skall utses av Consistorium och de civila av Handels-Societeten. Dessa båda korporationer väljer även var sin revisor, ”som lemnar Directionen decharge öfver Förvaltningen m. m., hvilket i allmänna Tidningar kungöres.”

Med avseende på eleverna stadgas att de vid intagning i skolan bör vara minst 8 à 9 år och att de inte bör kvarbliva längre än till fyllda 16 à 17 år. Undantag från regeln om avgångsåldern kunde göras, om elev ”skulle röja en utmärkt fallenhet, att vid Institutet som Lärarinna kunna biträda”. — ”Hvar och en flicka bör vid intagningen kunna rent och tydligt läsa Svenska, och hafva börjat slätsöm”, heter det.

De läroämnen som föreskrives i reglementet är ”Christendomen, Skrifning, Räkning, Historien och Geografien; — och då en grun-

Jonas Kjellberg.

delig undervisning i Christendomen intager denna Skolas viktigaste ändamål, bör den icke ensamt lemnas åt Lärarinnan” utan en à två gånger i veckan bör ”en för Embetshåg, och bland andre kunskaper, synnerligast för Catechetiska undervisningen och Bibelförklaringen

renlärig känd, nitisk Prästman” undervisa i detta ämne. Önskvärt är att någon av direktionens medlemmar har tillfälle att någon stund varje vecka vara närvarande vid denne prästmans undervisning.

”För öfrigt undervisas uti slät- och brodørsöm, knyppling samt alla Fruntimers nyttiga slöjder.”

”De Flickor som genom flit och ett skickligt uppförande hafva fäst Directionens uppmärksamhet, och häruti erhålla sine undervisares intyg, få om de äga fallenhet och lust, som belöning, äfven fri undervisning uti Tyska, Franska och Engelska Språken, Ritning och Musik.”

”Ärligen anställles med Eleverne offentlig Examen i Styrelsens närvaro, hvartill icke allenast Barnens Föräldrar eller närmaste anhörige och ansedde Personer inbjudas, utan äfven alla de som för Barna-uppfostringen äga välvilja.”

Då kapitalet bör ge en årlig ränta av 1.960 riksdaler banco föreslås att av denna summa 1,500 riksdaler årligen används till ”hyra för Skolrum, så länge passande Local ej hunnit inköpas, till Lärares Salairen, inköp af Böcker, samt andre för Skolan och undervisningen nödige Inventarier, då husköp hunnit ske”.

Vad de personer som antas till lärare beträffar, bör dessa ”icke allenast äga kunskaper och skicklighet till Elevernes undervisning, utan ock härjämte förena värdiga seder och vandel. För Lärarinnor och ständigt antagne Lärare, gäller äfven förbudet af dans, Comedier och dylika flyktiga tidsfördrif”.

Till lärare får inte heller antas någon ”som hemligen eller uppenbarligen bekänner eller tillhör någon separat Religions mening eller Sect, af hvad beskaffenhet eller benämning det vara må, på det att Christendomen må efter Bibeln i hela dess omfång, och den rena Lutherska Läran, sådan vi nu äga den uti våra läroböcker, föreställas, läras och i Barnen inplantas”.

”Första Lärarinnan eller förestånderskan (Directrice) bör äga en grundelig kunskap, för att kunna undervisa i Christendomen, Historien, Geographien och uti något af Tyska, Franska och Engelska Språken, jemte alla enklare och finare Fruntimers arbeten. På dess mer eller mindre skicklighet bör dess Salaire bero, allt efter som Institutet betungas med flere eller färre biträden. Andra Lärarinnan (Lectrice) bör äga samma kunskaper, om ej alldeles med den

förras fullkomlighet; dock så, att undervisningen till en början af desse 2:ne, genom fördelning, kan bestridas.”

För övrigt ser Kjellberg framåt mot en tid då kapitalet vuxit och inkomsterna tillåter att skolan utvidgas och att flera lärarinnor anställles. Han önskar också att man, så snart man finner detta möjligt, skaffar skolan eget hus.

I en av de sista paragraferna föreskriver donator: ”Rubning af min Donation äfvensom hufvudsakliga förändringar af detta Reglemente, bör jag ej förmoda; men recommenderar likväl hos Prästerskapet och den af Kjellbergiska Släkten, som är ständig Ledamot af Directionen, att vaka öfver uppfyllandet af mine föreskrifter. Skulle ändå någon kränkning och omskapning till mehn för mitt syftemål försökas och vilja på ett eller annat sätt genomdrivas, tillägger jag härmed min Broders Sven Roland Kjellbergs barn och nedstigande afkomlingar att göra anspråk på och tillägna sig den af mig donerade fonden, såsom deras härigenom varande lagliga egendom.”

Och reglementet avslutas: ”Sluteligen tillönskar jag Guds nåd och välsignelse öfver denna af mig stiftade Inrättning. Måtte allt lända till Hans heliga Namns ära och medmenniskors fromma, till förkofran af sann dygd och Christelighet lefverne, som visserliga vinnes om Lärare och Lärarinnor med sådan lefnad och Exempel föregå Eleverne.

På Directionen beror det, att derpå hafva ett vakanda öga. Storeberg den 25 Januari 1827.

Jonas Kjellberg.”

Stiftaren

Jonas Kjellberg föddes i Husaby socken den 22 oktober 1752. Fadern var kronolänsmannen Jonas Svensson Kjellberg. Modern hette Elsa Ebba Mellin. Emellertid miste Jonas Kjellberg tidigt sina föräldrar, först fadern och efter tre år även modern, så att han vid 10 års ålder var helt föräldralös. Under de första åren efter föräldrarnas bortgång tycks han ha blivit omhändertagen av olika släktingar, men från början av 1765 fick han sitt hem hos en faster som var gift med kronolänsmannen Petter Sandborg, till vilken

Jonas Kjellbergs arv överlämnades. Denne man tycks dock inte känt något ansvar för hans uppfostran. Jonas Kjellberg berättar själv att han före moderns död gått i skola i Skara, men fastän fosterfadern höll sina egna barn i skola, lät han Jonas gå hemma och fördriva tiden bäst han kunde, och detta trots att arvet borde varit tillräckligt för att han skulle kunnat få fortsätta sin skolgång. Den unge Jonas tog då helt enkelt saken i egna händer och begav sig en dag, då farbrodern rest bort, till en skola i Thuns socken. Innan han gick delgav han dock fastern sina planer. Kost och logi fick han hos en bonde som hade sin gård i skolans närhet. Efter skoltidens slut fick han "emploj" på ett häradsskrivarekontor.

Innan Jonas Kjellberg flyttat över till häradsskrivaren kungjordes i församlingen, att den ungdom som det året ville förberedas för sin första nattvardsgång skulle anmäla sig hos församlingens pastor. Kjellberg berättar om detta: "Då ingen i huset jag vistades gaf minsta anledning att nu vore hög tid att förnya mitt döpelseförbund, gick jag utan att rådgöra med någon enfaldigt till Prästen och satte mig på Bänken med de andre Barnen, och när jag varit där ett par gånger, sade min förmyndare, att det kunde vara nog om man kallade Kyrkoherden hem en gång för att höra mig; men för detta tal var jag likasom döf, hvarken svarade eller talade, utan fortsatte min gång, och en tid därefter sade kyrkoherden: 'det fägnar mig, Lille Kjellberg, att du enfaldigt går hit likasom de andre Barnen. Ståndspersoner', tillade han', pläga eljest en och annan gång kalla Prästen till sig att förhöra deras Barn, hvarmed de mena alt vara välbestält, men för dig, hoppas jag det ej skall ofruktamt aflöpa."

Hos häradsskrivaren trivdes Kjellberg inte, då både han och hans hustru söp och förde ett ogudaktigt liv. Häradsskrivaren tålde inte heller Kjellberg, och det hela slutade med att han blev bortkörd. Efter en kort tids liknande anställning på annat håll begav sig Kjellberg 1770 till Göteborg för att ägna sig åt handeln, som han säger sig känna en utpräglad håg för.

I sina minnesanteckningar berättar Kjellberg om hur han i Göteborg fick kontakt med den kände pastorn och magistern Johannes Willin, som var anställd vid Fattighuskyrkan och hade grundat den efter honom uppkallade Willinska fattigfriskolan.

"Sedan jag där i en veckopredikan, under sann hjärterörelse samt

med många tårar under hela predikan hört den salige fattighuspredikanten Willin predika öfver Ef 4:13 gjorde jag hans bekantskap, sade honom mitt uppsåt, hvarefter han visade mig till en af sina vänner, hvilken antog mig i sin tjänst, den jag ock snart tillträdde."

Den man Jonas Kjellberg trädde i tjänst hos var handelsmannen Gustaf Santesson. Han var herrnhutare, och även Kjellberg anslöt sig till Evangeliska Brödräfsamlingen.

År 1775 kom superkargören i Ostindiska kompaniet J.P. Flygare till Santessons kontor för att få råd beträffande vem han skulle anlita för att göra upp ett haveri- och dykerimål. "Det kan min Kjellberg göra upp för dig", svarade Santesson på Flygares förfrågan om saken. För Kjellberg blev bekantskapen med Flygare av den största betydelse, då den ledde till att han gifte sig med dennes enda barn, Maria Elisabeth. Bröllopet firades 1779.

Samma år som Kjellberg gifte sig sökte och vann han förening med Göteborgs handels societet samt erhöi burskap som borgare i staden. Då han sålunda erhållit handelsrättigheter, blev han delägare i en firma som drevs under namnet Hollbeck & Kjellberg. Kompanjonen, Lars Hollbeck, dog emellertid år 1781, och Kjellberg övertog då firman och drev den i eget namn. 1808 gjordes Kjellbergs firma till aktiebolag, Jonas Kjellberg & Co. Delägare blev kusinen Aron Kjellberg och herr J. A. Stangenett.

Vid mitten av 1780-talet bröt såväl Kjellberg som Santesson och några andra församlingsmedlemmar med Evangeliska Brödräfsamlingen, och såsom framgår av Kjellbergska skolans reglemente, blev Jonas Kjellberg en hängiven medlem av den lutherska kyrkan. Anledningen till brytningen var följande.

Dåvarande biskopen i Göteborg, Johan Wingård, hade för att förbättra sin ekonomi hos Gustav III anhållit om att få bekläda även domprostens ämbete. Konungen hade lovat honom ämbetet om han blev vald, och för att vinna röster bland herrnhutarna hade han lovat dem att hos konungen stödja deras anhållan om att få uppföra en "sal" för sina sammankomster och andaktsövningar, vilket ju annars enligt konventikelplakatet inte var tillåtet. De herrnhutare som liksom Kjellberg upprördes över denna kohandel protesterade förgäves hos Brödraunitetens äldstes konferens i Tyskland. Då deras protest endast ledde till att de uppmanades till lydnad, utträdde de ur församlingen. Vad beträffar deras förhållande till

Wingård, som erhöill domprosteriet, betraktade de honom dock som sin domprost och visade honom den aktning "de efter mänsklig ordning borde". Kjellberg blev så småningom alltmer övertygad om att herrnhutarnas lära lämnade en del övrigt att önska, medan han i stället fann att en av den lutherska kyrkans anderikaste författare, Johan Arndt, "ledde in till Guds hela och sanna kännedom".

Det kan tyckas att den djupa och allvarliga religiositet som präglade Jonas Kjellberg alltifrån hans tidiga ungdom skulle lett honom in på den teologiska banan, men han tycks aldrig ha tvekat om att den utpräglade håg för handelsyrket som förde honom till Göteborg var en fingervisning om att han skulle göra sin insats inom affärlivets område. Han blev också en synnerligen framgångsrik affärsman. Men hans intresse hade även en mera allmän inriktning, och han gjorde betydande insatser i sin tids politiska och kommunala liv. I december 1784 blev han utsedd till en av Borgerskapets Äldste, vilken korporation motsvarar vår tids stadsfullmäktige, och 1787 blev han denna församlings ordförande, vilken post han innehade till slutet av 1789, då hans mandattid utgick.

Vid riksdagen i Norrköping år 1800 representerade Jonas Kjellberg sin stad i borgarståndet och utsågs där till medlem i det hemliga utskottet. Om Kjellbergs omutliga redbarhet och rakryggade hållning vittnar hans insats i utskottets arbete och vid riksdagen i övrigt. Utskottet hade bland annat att i något sammanhang behandla frågan om konungens vetorätt. Om detta berättar Kjellberg: "Det af konungen äskade veto förekom i en afdelning af sju ledamöter af utskottet. Fyra af oss hade öfverenskommit att afslå det samma, men aftonen förut hade de andra öfvertalats, och då votering var gjord yttrade sekreteraren Rosenblad till konungen: 'Jag har att meddela den glädjande underrättelsen om ett enhälligt ja.' Jag uppstod då och yttrade: 'Det måste finnas ett nej, hvilket är mitt, och jag anhåller, att det såsom mitt måtte antecknas i protokollet.' Detta gjorde sensation, och R. ursäktade sin ouppmärksamhet."¹⁾

Ett viktigt ärende vid denna riksdag var frågan om brännvins-skatten, vilken ditills utgått i form av arrendeavgift för brännings-

1) Om denna episod berättar Kjellberg ingenting i sina minnesanteckningar. Källan är Göteborgs jultomte 1898. Anteckningar af C. R. A. Fredberg.

rätten. I ett uppmärksammat anförande talade Kjellberg för bränningsarrendets avskaffande och yrkade på att det kronobränneri som alltjämt fanns i Göteborg skulle nedläggas.

I sina minnesanteckningar säger Kjellberg att riksdagsarbetet inte tilltalade honom. I Norrköping lärde han sig "hvad ringa gott kunde uträttas under en riksdag. Hvar och en såg på sitt, men ej på landets bästa."

I Göteborg, där Jonas Kjellberg 1787 tillsammans med två andra borgare utsetts att förestå stadens fattighus, var han tillsammans med William Chalmers och Pehr Dubb ivrigt verksam för att lindra nöden bland de fattiga och bidrog till ordnandet av den s. k. fattigförsörjningen, vilken gick ut på att utrota tiggeriet och ordna fattigvården genom det allmännas försorg.

Sitt intresse för bildningsverksamheten visade Kjellberg inte endast genom den storartade donationen till upprättande av en flickskola utan även genom frikostigt understöd av en söndagsskola för unga hantverkare, en föregångare till senare tiders aftonskolor. Denna skola hade stiftats av boktryckare Georg Löwegren och öppnats 1815. Undervisningen ägde rum varje söndag kl. 4 — 7 e. m. med undantag för jul- och sommartid. 1816 överlämnades till skolan en donation på 3.333 Rdr 16 Sk. B:o av makarna Jonas och Maria Elisabeth Kjellberg. Räntan skulle användas till att avlöna lärare vid söndagsskolan. Kjellbergs frikostighet mot denna skola hugfästes genom tre över donator slagna minnespenningar.

År 1825 donerade Kjellberg 1.000 Rdr B:o till understöd åt prästkandidater. Sedan 1809 var han ledamot av Wetenskaps- och Witterhetssamhället.

Jonas Kjellbergs hela liv bars upp av en levande gudsfruktan och präglades av osjälviskhet och plikt känsla. Att den fromhetstyp han representerade var den pietistiska stod helt i överensstämmelse med uppfattningen i hans samtid. I det Kjellbergska hemmet förekom aldrig spel eller dans. Han säger i sina minnesanteckningar att vid bjudningar i hans hem gästerna endast bjöds på middag, "så framt de icke voro af ett sinne med mig, efter jag icke hade något att roa dem med som på andra ställen. Blev ock aldrig hos andra till afton, där jag visste detta nöje (spel eller dans) öfvades. Att icke Gud välsignat mitt äktenskap med barn har jag äfven ansett som en nåd af Gud; ty jag vet intet kvalsammare, än om jag ansett att

mina barn ej velat skicka sig, om jag varit tvungen att tillåta dem ställa sig lika med denna världen eller uppfostras i fåfänga.”

Sedan Jonas Kjellberg lämnat herrnhutismen, blev han alltmer ivrigt verksam för den rena lutherska läran. På egen bekostnad lät han från tyskan översätta Köppen, Bibeln ett verk av gudomlig vishet, och skicka ut denna skrift till alla pastorsarkiv i landet. Även andra teologiska och uppbyggliga verk lät han översätta och utge. Och på sin ålderdom författade han själv en varningsskrift mot Swedenborgs lära. På riksdagen 1800 framförde också prästerståndet till honom sina tacksägelser för att han verkat för renläriga skrifterns översättande och spridande. Och han säger att han satte mer värde på detta än alla stjärnor och band.

Under hela sitt liv visade Kjellberg prov på enastående etiskt allvar och karaktärsstyrka. Även om han var en skicklig och framgångsrik köpman, drabbades han stundom av svåra förluster, och flera gånger härjades hans egendom av eldsvådor. Vid sådana tillfällen kände han starkt vikten av att i sitt inre vara frigjord från beroendet av jordiskt gods och guld.

En gång under Gustav IV Adolfs förmyndarregering hade Kjellberg gjort staten en tjänst genom att förmå köpmännen i Göteborg att erlägga en avgift till den väpnade neutralitetens upprätthållande under napoleonskrigen, och som en erkänsla för detta erbjöds han kommerseråds titel och värdighet. På samma gång som han kände sig smickrad av erbjudandet, upplevde han det som en frestelse som det gällde att övervinna. Och efter en svår själskamp skrev han ett ödmjukt avsägelsebrev.

År 1808 inköpte Kjellberg godset Storeberg i Tådene socken ej långt från Lidköping. Han säger sig ha börjat tröttna på stadslivet vid den tiden. Till att börja med tillbringade han endast somrarna på Storeberg. Men 1813 brann hans hus på den tomt som nu är Norra Hamngatan 26, och då flyttade han helt till Storeberg. Även om han i åtskilliga år framåt stod kvar i firman, hade han vid denna tid överlämnat ledningen åt sina kompanjoner.

När man 1806 ville att Jonas Kjellberg skulle bli ordförande i Göteborgs Handelssocietet undanbad han sig, huvudsakligen på grund av svag hälsa. Redan tio år tidigare hade han gjort en badresa till Tyskland och då även sökt Tysklands främsta ögonläkare.

1819 miste Jonas Kjellberg sin hustru, och när han 1826 under-

tecknade gåvobrevet på den stora donation som skulle möjliggöra upprättandet av ”ett s. k. Fruntimmers Seminarium” säger han sig göra detta i tacksam åminnelse av sin ”oförgäteliga Hustrus Maria Elisabeth Flygares bepröfvade dygd, oskrymtade Character och sälliga ändalyckt”. Maria Elisabeth var vid sin död 60 år. Aktenskapet var barnlöst, och den Kjellbergska släkten härstammar från Jonas Kjellbergs yngre bror, Sven Roland Kjellberg.

Jonas Kjellberg avled den 14 april 1832, några månader innan han skulle fyllt 80 år. På Tådene kyrkogård fick han sin grav.

Då Jonas Kjellberg skrev sitt donationsbrev, fanns ingen flickskola i Sverige som hade till klart uttalat syfte en högre nivå för kvinnobildningen än den som gavs i gängse flickpensioner. Men då donationen inte skulle utgå förrän efter donators död, dröjde det innan skolan kom till stånd, och dessförinnan hade Wallinska skolan i Stockholm börjat sin verksamhet år 1831. Initiativet till denna skola hade tagits av Johan Olof Wallin, som säges ha uppmanat rektor vid Maria Trivialskola, Anders Fryxell, att upprätta en skola för flickor ”med högre syfte än att lära franska och spela klaver”.

Skolan under ”Tant Eldrups” tid.

Den 4 maj 1832 öppnades Jonas Kjellbergs gåvobrev vid ett sammanträde i domprostgården. Närvarande var ”Biskoppen och Commendeuren Doctor C. F. af Wingård”, vilken kallat till sammanträdet, ”Herr Domprosten Doctor D. M. Hummel, Grosshandlanden J. A. Kjellberg och Herr Juveleraren J. D. Blomsterwall”. Samtliga hade av Jonas Kjellberg själv utsetts till medlemmar av direktionen för den tilltänkta skolan, varav biskopen i egenskap av hedersledamot. Av övriga av Kjellberg föreslagna direktionsmedlemmar hade två lämnat Göteborg, och följande år avled en tredje. Man hade därför den första tiden att se till att direktionen kompletterades genom val, förrättade av konsistorium och handelssocietet. När dessa val skett, utsågs domprosten Hummel till ordförande, och man ordnade med att gåvobrevet och reglementet trycktes i 200 exemplar. Först i mars 1835 var man färdig med att anslå 1.000 Rdr B:o ”till anställande af en Lärarinna för bildande

af nämnde Skola, mot hvilken summa Lärarinnan skulle ikläda sig alla kostnader både för eget vivre och skolans hela bedrivande, anskaffande af passande local m. m. med undantag af de för Skolan behöflige inventarier och böcker”.

Två personer anmälde sig till den ledigförklarade tjänsten, men båda fann lönen otillräcklig. En av de sökande var fru Helena Eldrup, född Mollén, som var anställd vid Societetsskolan. Hon lovade att mot en årslön av 500 Rdr B:o samt fri bostad åta sig uppdraget, mot att direktionen hyrde lokal samt bekostade ljus och ved såväl för henne privat som för skolan samt anskaffade ”alla för skolans ordnande behöflige förnödenheter af bord, bänkar, skåp, böcker, skiffertaflor, skrifmaterialier m. m.” Direktionen gick med på en överenskommelse enligt detta förslag, och fru Eldrup anställdes.

Den 22 oktober 1835, på donators födelsedag, öppnades skolan i förhyrd lokal i garvare Kindbergs hus, Spannmålgatan 20. Av 21 anmälda flickor hade antagits 15 i åldern 8 — 15 år. Invigningstalet hölls av biskop af Wingård. Talet, som återges i skolans protokollsbok, är ett typiskt exempel på tidens ordrika och känslösa stil. Biskopen yttrade bl. a.

”Det gifves ingen högre bildning än den Christliga. — Han sjelf (donator), sant Gudfruktig, ville blott verka för en sant Christlig uppfostran. För ingen blef den Christliga uppfostran nödvändigare än för quinnan. Jag wet intet ädlare, intet älskligare på jorden än den Gudfruktiga quinnan, då deremot den, som förgätit sin högre bestämelse, som affallit från sin Gud, är en mensklighetens styggelse, och frambär en warnande påminnelse, om den första quinnan, som vållade människans fall.”

Efter att ha riktat förmaningens ord till barnen och till föräldrarna vände sig biskopen slutligen till lärarinnan:

”Då vi äro omtänksamme om allt, hvarigenom framgång kan beredas åt företaget, kunna vi icke fördölja, att denna till hufvudsakligaste delen beror, på den Lärarinna, åt hvilken den närmaste värden här blifvit lemnad. Den fördelaktiga kännedom som blifvit inhämtad om de egenskaper, hvilkas egande gjort Frun berättigad till det utmärkta förtroende som vid Frun blifvit fästadt, ingifver oss äfven det hopp, att Frun skall till vår gemensamma tillfridsställelse fullgöra de wigtiga förbindelser, hvilka tillhöra ett så an-

svarsfullt kall. Barnledarens åliggande, att intränga i de ungas hjertan, att med säker blick tillegna sig hela deras lifliga uppfattning, och med detsamma vinna på en gång deras aktning, kärlek och förtroende, ware Fruns hjerta af helig wigt. Jag önskar Frun härtill nåd och kraft från höjden. Det är ett skönt, på belönande tillfridsställelse rikt, kall att offra tid och möda på barnens bildning. Jag beder Frun ur sitt förstånd och sitt hjerta hämta ledning för den undervisning här skall lemnas, så visst vi ock då kunna hoppas, att Guds wälsignelse deröfver icke skall uteblifva.”

Ordföranden, doktor Hummel, avtackade biskopen, ”hvarefter den enkelt högtidliga, för alla närvarandes sinnen njutningsrika acten slöts med afsjungandet af n:r 138: v 7, 8, 9 Sv. Ps. B.”

Liksom fallet var med Fruntimmersföreningens flickskola, skilde sig den nybildade skolan i yttre avseende inte från pensionerna. Någon klassindelning förekom inte, utan äldre och yngre elever satt kring ett bord och undervisades gemensamt. Man hade dock här förtänksamt nog skaffat sex bord, ”så att de kunde begagnas antingen åtskilda eller sammansatta.” Dessutom hade man inköpt ”2ne dussin trädstolar ostoppade”. Direktionen bestämde att alla möbler ”skulle brunmålas med så kallad Mahognyfärg”. Några raster förekom inte, och inte heller några ferier. Undervisningstiden var kl. 8 — 3 på vintern. Under den ljusa årstiden hade man förmiddagslektioner kl. 8 — 1 och eftermiddagslektioner kl. 3 — 6.

Direktionen bestämde att examen skulle hållas på donators födelsedag den 22 oktober, och man fasthöll under de första årtiondena vid denna examensdag, såvida den inte inföll på söndag eller annars orsak fanns att förlägga examen till något närliggande datum. Om den första examen i oktober 1836 konstaterades att den ”aflupit till directionens synnerliga tillfredsställelse”.

Elevantalet ökades redan 1836 till 20, då fru Eldrup fann att hon gott kunde undervisa så många samtidigt. Då det gällde urvalet av elever, hade man många hänsyn att ta. Bl. a. måste direktionen fastslå att ”inga flickor, hvilka ännu tillhöra den judiska församlingen, kunna intagas i denna Scholinarättning, hwars förnämsta syftemål, enligt Stiftarens anordning, är en sannt *Christlig* bildning”.

Då reglementet föreskrev språkundervisning, ritning och musik för elever med lust och fallenhet härför, beslutades redan 1836 att de sex mest försigkomna flickorna skulle ”erhålla undervisning uti

Fransyska språket, för hwilket ändamål Språkmästaren Donneaud skulle för ett år engageras, att lemna denna undervisning 4 timmar i weckan". Och följande år fattades beslut om att hyra instrument och begynna undervisning i "Fortepianospelning". 1838 anställdes en av eleverna, Gustava von Matern, "att grundlägga någon kännedom uti Fransyska språket innan de komma under Språkmästarens ledning". Nämnda elev undervisade även i det s. k. "Orientaliska måleriet", vilket hon själv "bekostat inlärandet af". Från 1838 undervisades skolans samtliga elever i franska under Monsieur Donneauds ledning, och samma år erbjöd sig fru Eldrup att undervisa i engelska. Hennes avlidne man hade varit sjökapten, och hon hade företagit långa resor med honom och vistats mycket utrikes och därvid förskaffat sig gedigen språkkunskap. Hon inte blott bibringade sina elever ett gott uttal utan lärde dem även att *tala* engelska. Undervisning i tyska infördes först 1847, sedan skolans revisorer påpekat att eleverna borde erhålla någon kunskap även i detta språk.

Allt vittnar om att man i fru Eldrup funnit en i eminent grad kapabel föreståndarinna. Ur skolans första revisionsberättelse citeras följande: "20 Flickor äro redan mottagna till undervisning, och läroämnena utvidgade i förhållande till Elevernas framsteg och fattningsförmåga, på ett sätt, som bevittnar och hedrar Förestånderskans nit, urskillning och skicklighet. Under sådan ledning skall denna bildningsanstalt snart utveckla sig från ett hoppgifvande nyland, till ett herrligt och fruktbarande fält, hvaraf, till den oförgätlige Grundläggarens ära, Wårdares glädje och Samhällets sannskyldiga vinst, de skönaste frukter, för uppvoxande och kommande släkten, äro att förvänta."

Att emellertid då, liksom i senare tider, inte alla elever förstod att värdesätta den utomordentliga undervisning som gavs framgår även av protokollen. År 1841 blev en elev avvisad från skolan på grund av "den största håglöshet för den undervisning hon kunnat erhålla". Och i protokoll från 1851 läses: "På förekommen anledning beslöts dels att Secreteraren skulle meddela eleverna en föreställning att icke utan anmäldt förfall eller laga skäl försumma undervisningen, dels att Elevernas föräldrar och målsmän skulle på lämpligt sätt underrättas, att en dylik försummelse medförer uteslutande från skolan." Och slutligen i december 1864 hade man bekymmer för en elev som "ädagalagt vanartigt uppförande". Flickan

skulle "förmanas och varnas". Om inte det hjälpte, skulle hon ur skolan uteslutas. Sagda elev "inkallades och erhöll av Herr Doctorn och Domprosten Wieselgren (styrelsens dåvarande ordförande) i ömma och bevekande ordalag" denna förmaning och varning.

Det är karaktäristiskt för Kjellbergska skolan att man under de första årtiondena av dess tillvaro, på samma gång som man är skrupulöst noga när det gäller att följa bestämmelserna i reglementet, trevar sig fram när det gäller att fixera skolans målsättning. Liksom Fruntimmersföreningens flickskola var ju skolan avsedd att ge uppfostringshjälp åt medellösa flickor som var s. k. bättre mans döttrar, såsom Kjellberg uttrycker sig. Av revisionsberättelsen för 1838—1839 framgår att de flesta av skolans elever var fader- och moderlösa. I början tänkte man också på att sådana flickor skulle ha större nytta av att lära sig sy kläder än att förfärdiga fina broderier. Det heter i protokoll av den 13 november 1837: "Då testators afsigt med denna Stiftelse tydligen varit den, att åt medellösa flickor bland pauvres honteuses bereda tillfälle till lättad utkomst, och medel härtill alltid wore att påräkna, genom wunnen insigt i klädsöm, väcktes det förslag, att åt de 3:ne nu utur Scholan utgående flickorna, anslå det belopp af 10 Rdr Banco för hwardera, mot hwars erläggande undervisning kan erhållas af en kunnig person, uti förfärdigande av fruntimmerskläder; och som directionen fann detta medverkande till Stiftarens ädla syfte, utan att strida mot Reglementet, beslöts, att en summa af Trettio Rd Banco skulle till sådant ändamål disponeras." Det ser dock inte ut som om man så länge fortsatt med denna vällovliga anordning.

Stiftarens tanke var ju också att från läroverket skulle utgå unga flickor som kunde "finna employ som dygdige och Christelige Gouvernanter", och han tänkte sig även att en del av de flickor som utbildats vid skolan skulle som lärarinnor där kunna biträda vid undervisningen. Då vid denna tid ingen som helst lärarinneutbildning erbjöds i vårt land, vittnar det om stiftarens kloka framsynthet att han insåg att om man ville höja kvinnobildningen i allmänhet måste skapa möjlighet till utbildning av lärarinnor. Och detta förstod även skolans direktion. Under den första tiden antogs i överensstämmelse med reglementet en del av de elever som utgått från skolan till biträdande lärarinnor, och i protokoll av den 24 oktober 1848 läser man följande: "Directionen beslöt, att de Elever, som

hädanefter komma att ur skolan utgå, och ämna att (ta anställning) såsom Guvernanter i främmande Hus, sista undervisningsåret böra biträda wid de Yngres instruerande, för att derigenom sjelfve blifwa wande wid andras handledning.”

Det tycks som om ungefär hälften av skolans elever blev guvernanter, och för dessa var ju den goda språkundervisning som gavs av den allra största betydelse, och därför dominerar språkundervisningen snart högst väsentligt, och huvudsyftet blir att utbilda väl kvalificerade guvernanter.

Då man av ”Gouvernanter eller s. k. Fransyskor i Herrskapshus” alltjämt krävde att de först och främst skulle kunna undervisa i språk och musik, kom skolan i och med denna målsättning att fastlåsa sig vid ett bildningsideal som började anses alltmer otidsenligt. En annan svag punkt var frånvaron av kroppsövningar och ferier. Och kritiken uteblev inte. Den årliga examen skulle enligt reglementet vara offentlig, och till densamma skulle inbjudas ”icke allnast Barnens Föräldrar eller närmaste anhörige och ansedde personer, utan äfven alla de som för Barnauppfostringen äga välvilja”. År 1852 infann sig till examen den unge redaktören vid Handelstidningen, S. A. Hedlund, som några veckor tidigare övertagit chefskapet för denna tidning. Fylld av reformiver skriver han i en redaktionell artikel den 26 oktober 1852 bl. a.: ”Redan den flygtigaste blick på de unga flickornas gestalter röjer ett fel i skolans organisation. De voro med ganska få undantag bleka och hopfallna, röjande spår till den tärande sjukdom, som hotar att ödelägga våra s. k. bättre samhällsklasser, derest ej det onda verksamt motarbetas.” Artikelförfattaren påpekar att kroppens övning åsidosattes och fortsätter: ”Ligger det väl en verklig kärlek till barnen, ligger det sundt förnuft i den uppfostran, för hvilken förmögnare föräldrar nu offra sina döttrar, då de uti de år, hvarunder deras fysiska utveckling borde naturligen pågå, beröfvas rörelse, luft, kroppsarbete, och tvingas in i de onaturliga, ohelsosamma ställningar, som åtfölja sittandet vid skrif- eller läroböcker och vid sybågen? — Liksom brännvinets gift förderfvar våra lägre folkklasser, så förderfvar den falska uppfostrans gift våra högre.” — Vidare framhålles att man bör kunna sitt modersmål, innan man börjar med främmande språk. ”Det är en vanlig erfarenhet, att personer, som anses ganska ’bildade’, icke kunna ens stafva modersmålet (hvilket är rätt svårt), ännu mindre

sammansätta det i något så när vackra och avslutade periodbyggnader (hvilket är ännu svårare).” Och så framställes kravet på ett helt ämnesområde, inom vilket alls ingen undervisning gavs: ”Hvilket rikt innehåll, hvilken mångfald af ämnen till sinnets upplyftning och förädling lemna icke naturkunnigheten! Månne det ej vore mera passande, mera stärkande till själ och kropp för en ung flicka, att få gå ut en vacker vårdag kring skog och mark och lära sig känna något af dessa blommor, som dofta vid hennes fötter, af djuren på marken och foglarna i luften? — Och Stjernhimmelen sen! Hvarföre skall hon ej få en aning om dess storhet, om de enkla eviga lagar, enligt hvilka Gud styr sin sköna skapade värld?”

Vidare anser skribenten att ”räknekonsten, samt historia och geografie” bör få ökat utrymme. Inte minst intressant är vad denne HT:s chefredaktör anser om religionsundervisningen. ”Hvad slutligen kristendomskunskapen angår”, fortsätter han, ”borde den undervisas mycket enklare och mindre gå ut på minnesläsning än på Guds sanna kännedom och dyrkan. — Undervisningen deri borde närma sig en daglig kort gudstjenst. Att kunna *bedja* innerligt och andaktsfullt, det är att känna mer af Gud, än kunskapen om alla möjliga dogmatiska klyftigheter.”

Om de s. k. talangerna, musik och teckning, anser författaren att de borde inskränkas till dem som visa bestämda anlag därför. Om handarbetena säger han att de som var exponerade uppväckte mera medlidande än glädje. ”Det var sorgligt att se så mycket arbete nedlagt, så mycken tid förspilld på konstgjorda blommor, sömmade och virkade kuddar, med ett ord, på endast artiklar för lyx och en kort ögonfägnad.”

Om anstalten skall vara ett seminarium, anser redaktören att den bör ombildas till ett sådant med en treårig kurs och en inträdesålder av 17 à 18 år. Men med den karaktär skolan nu har, föreslår han att den indelas i vissa avdelningar med olika kurser och kunskapsämnen i varje avdelning. Vad handarbetet beträffar, menar han att det bör inskränkas till det nödvändigaste. Alldeles särskilt har blomstertillverkningen blivit honom en nagel i ögat. ”Deremot kunde litet blomsterodling väl bedrivas i en flickskola. Att han inte så särskilt noga studerat skolans reglemente, visar sig däri att han föreslår att gymnastiken skall inrymma undervisning i dans. Han menar, att

”rätt tänkt skulle dansen utgöra gymnastikens högsta fulländning och blomma.”

Till sist påpekas att de framförda anmärkningarna inte träffar skolans lärare eller föreståndare. ”Aldraminst kan det hafva varit vår mening, att rigta någon anmärkning emot skolans utmärkta föreståndarinna, hvars outtröttliga, moderliga omvårdnad om eleverna icke behöfver det offentliga lofordet, för att med tacksamhet erkännas och värderas.” Vad man velat göra är att rikta sig mot ”allmänna fördomar och falska begrepp” och i någon mån ”göra en brèche på dessa fördomar”.

Två år senare, den 26 oktober 1854, upprepar Handelstidningen sina anmärkningar. Skolan lider av de fel och brister som vidlåder fruntimmersbildningen i allmänhet i vårt land. Man anser bildningen ligga i språkkunskap och s. k. talanger. Den förra är endast medel för bildning, de senare ”små dygder för sällskapslifvet, merändels beräknade på fåfänga. — Om enskilda undervisningsanstalter för unga fruntimmer, de s. k. pensionerna, nödgas i detta hänseende falla undan för de falska begreppen om bildning, som råda hos föräldrar inom de förmögnare samhällsklasserna, och således tvingas att söka hos den unga flickan utbilda pappegojsnaturen, i st. f. den gudomsgnista, som dock glöder inom hvarje barnasinne, så befinner sig den Kjellbergiska flickskolan alls icke i denna nödvändighet. Den är grundad på en fond, som gör skolan fullkomligt oberoende, och hvad mera är: den måste, om den skall uppfylla stiftarens mening, gå in på en annan bana.” — Efter att ha citerat ett par av reglementets paragrafer påpekar tidningen att stiftaren uttryckligen placerar främmande språk, ritning och musik i andra rummet. Men nu har ämnen som stiftaren ansett vara bisak blivit huvudsak. Det länder både föreståndarinnan och lärarna till heder att *något* kunnat uträttas, fastslår tidningen. Redaktören hade trott att ”Kjellbergiska skolans direktion ej tillhörde dem, som anse sig icke böra fråga efter ett godt råd blott derföre, att det blifvit framställt af en tidningsredaktion”. Och artikeln slutar: ”Den förståndige lyssnar till sanningen från hvad håll den komma må, vore det ock — från en tidningsredaktion.”

Emellertid är Handelstidningen inte ensam i sin kritik av målsättningen. Skolans egna revisorer, vilka alltid i samband med revisionen gjorde besök i skolan, är ute i alldeles samma ärende. Redan

vid revisionen år 1850 hade man anmärkt på den alltför knappa tid som anslagits för ämnena historia och geografi. År 1854 drabbar samma anmärkning undervisningen i svenska språket, och samma år fattade direktionen beslut om att föreståndarinna och lärare skulle utarbete förslag till ny timplan med anledning av revisorernas anmärkning. Det förslag som gjordes upp innebar en uppdelning av eleverna i två avdelningar eller klasser, en högre och en lägre, men det föranledde då ingen åtgärd, varför revisorernas kritik återkommer. År 1855 påpekar de att enligt reglementet skulle undervisas i ”Christendom, Skrifning, Räkning, Historia och Geographie” samt att de som har fallenhet och lust även skulle undervisas i främmande språk, ritning och musik. Enligt skolans timplan undervisades i svenska språket, räkning, historia och geografi sammanlagt 7½ timmar, medan till de främmande språken anslagits 13 timmar och till handarbete 12. Revisorerna anser att undervisningen i främmande språk bör inskränkas och tycker att undervisningen i ritning kunde utbytas mot ”föredrag i Naturkunnigheten, ett ämne, hvori man nu för tiden fordrar, att qvinnan icke röjer fullkomlig obekantskap, och som torde vara i icke mindre grad bildande än hvilket annat som heldst.” Undervisningen i handarbete kunde också något inskränkas.

Även revisorerna föreslår uppdelning i klasser. Man tänker sig två sådana: en högre eller så kallad elit-klass och en lägre. Man tror att härigenom lästiden skulle kunna inskränkas ”till 4, högst 5 timmar om dagen i stället för såsom nu 5 à 6 timmar om vintern och 8 à 9 timmar under den ljusare årstiden”. Även revisorerna anser det myckna stillasittandet skadligt. ”Det är icke blott kropps- men äfven själskrafterna som på detta sätt öfver höfvan ansträngas”, menar de.

1856 års revisorer påpekar att personer hos vilka eleverna ”antagit condition” givit goda vitsord, vilket synes visa att ”skolan motsvarar det ändamål, hwilket nu hufvudsakligen åsyftas: bildandet af unga guvernanter.” De anser dock att inte ens halva antalet av de elever som utgår från skolan äger de egenskaper som förutsättes hos en guvernant och påminner om att stiftaren i första rummet åsyftat ”att flickan i denna läroanstalt skulle bildas till en kunnig, sedig och väl utbildad samhällsmenniska, god maka och from husmoder” och endast i andra rummet hyst den förhoppning ”att dygdiga och christliga guvernanter med tiden från läroverket skulle kunna utgå. —

Skolan har således tvenne mål att söka, hvilka på alldeles samma väg icke kunna uppnås. Hufvudsaken bör då vara, att den så ordnas, att intet väsentligt i ena eller andra fallet förbises. Månen och husmodern bör vara sedig och kunnig — guvernanten bör kunna blifva en god husmoder." Dessa revisorer menar också att det sätt på vilket undervisningen är anordnad måste vara ägnat att uttrötta eleverna. Särskilt anmärker de på att dessa skall undergå förhör i "Christendomen" under en tid av två timmar, från 12 till 2, under en dag varje vecka efter att oavbrutet från kl. 8 till 12 ha ansträngt sig med andra ämnen, och de anser att kristendomsundervisningen inte bör utsträckas utöver en timma varje gång. För övrigt menar de att förmiddagsläsningen, "5 à 5½ timmar en suite", högst menligt inverkar på de ungas utveckling.

Följande års revisorer upprepar anmärkningarna mot skolans timplan och målsättning och framställer det önskemålet att "skolan kunde erhålla en något mera praktisk inriktning och att kvinnans bildande äfven till husmoder toges något mera i betraktande." Och man hemställer "om icke tillfälle till deltagande uti rent ekonomiska till ett hushåll hörande göromål kunde beredas eleverna, åtminstone sådana ibland dem, hvilkas anlag tydligen utvisa, att de ej skola blifva dugliga guvernanter." Man föreslår också att läsningen under sommarmånaderna inskränkes "från 5 till 4 timmar af förmiddagen, samt från 3 till 2 om eftermiddagarne." Konkreta förslag till reviderad timplan framlägges 1854 av skolans kassaförvaltare, herr Edward Dickson, och 1858 av dåvarande revisorn, pastor, sedermera kyrkoherde, Joh. Ol. Johansson.

Trots all denna kritik vidtog direktionen under 1850-talet endast smärre, partiella justeringar av timplanen. Delvis berodde väl detta på att man inte ville uppge kravet på god språkutbildning för det relativt stora antal elever som tänkte sig kunna ta anställning som guvernanter. År 1854 konstaterar revisorerne att av 8 elever som avgått 5 blivit guvernanter. Att, såsom tycks framskymta som ett önskemål från några av revisorerne, åstadkomma något slags differentiering med utbildning av guvernanter för de mer teoretiskt inställda eleverna och en mer praktisk utbildning för dem som lämpade sig härför skulle ju krävt lokala förhållanden och ekonomiska resurser som Kjellbergsska skolan ännu inte ägde. Revisorerne säger sig också vara medvetna om svårigheterna, när det gällde förverk-

ligandet av de framställda önskemålen. Även en uppdelning i två klasser skulle ju ställa ökade ekonomiska krav på skolans direktion.

I reglementet förutses att direktionen så snart som möjligt inköper för skolan passande hus. Man var också från början inställd på att kapitalet så småningom skulle växa därigenom att man inte tog hela räntan i anspråk för löpande utgifter, så att man skulle kunna förverkliga tanken på husköp. År 1854 diskuterades denna sak på allvar, och direktionen beslöt köpa ett hus, "så fort tillfälle därtill erbjödes". 1855 års revisorer konstaterar detta med gillande och understryker betydelsen för skolans utveckling av bättre lokaler. Revisorerne föreslår någon utom staden liggande fastighet med tillhörande jord eller trädgård, "där de yngre på mellantiderna af lektionerne finge hemta frisk luft och rörelse". Det påpekas att man redan har 17.000 Rdr B:o utöver grundkapitalet och att detta bör kunna räcka till inköp eller nybyggnad av fastighet. Man föreslår därvid "att uti den blifvande lokalen inrättas ett särskildt rum, hvaruti barnen några timmar i veckan kunde erhålla gymnastiska öfningar". Man påpekar "att den del af uppfostringsväsendet, som rör barnens fysiska utbildning, lika viktig som den moraliska, har tyvärr både i hemmet och skolan blifvit väl mycket tillbakasedd. Det skulle vara en vinst för Kjellbergsska skolan och medföra obräkneliga fördelar samt måhända verka till efterföljd vid andra skolor om en sådan inrättning komme till stånd." Helt säkert var de förhyrda lokaler man betjänade sig av högst otillfredsställande. Den första skollokalen hade 1841 utbytts mot en ny sådan i fabrikkör Signeuls hus, Lilla Klädpressaregatan 7 vid Lilla Bommen, och 1844 flyttade man till högkare Hallgrens hus, Kungssportsplatsen 1. Den årliga examen hölls under den första tiden i stora salen i Kjellbergsska familjens hus, Östra Hamngatan 19, och från 1840 i Frimurare-samhällets festsal. Först 1870 erhöll skolan sådana lokaler att examen kunde förläggas dit. Så småningom avskaffades emellertid examen helt och hållet, i likhet med vad som var fallet vid landets övriga flickskolor.

Undervisningen sköttes under 1840- och 50-talen av fru Eldrup med biträde av extra lärare. 1842 är antecknat i protokollet att man på grund av fru Eldrups tilltagande ålder börjat tänka på att anställa en andra lärarinna. Och fru Eldrup fick i uppdrag "att göra en resa till hufvudstaden för att der inhämta närmare underrättelse om något pas-

sande fruntimmer, som styrelsen sedermera möjligen skulle kunna an- taga till fru Eldrups biträde vid undervisningen". För att möjliggöra en sådan resa för fru Eldrup skulle skolan "hvila en månad". Denna fru Eldrups stockholmsresa resulterade i att en andra lärarinna anställdes. Hon skulle, typiskt nog för de krav man ännu ställde på en lärarinnas kompetens, "lemna undervisning i musiken och fransyska språket". Hon skulle bo hos fru Eldrup, som fick pengar att köpa "sängkläder och nödiga möbler". Emellertid tycks den anställda lärarinnan inte ha motsvarat de förväntningar man fäst vid henne, ty i februari 1845 uppsades hon "på förekommen anledning". I stället skulle herr Caravello undervisa i fransyska språket och Mamsell Sophie Bolander i musik. Som biträden vid undervisningen användes som nämnts elever, detta inte blott för att de som skulle utbildas till guvernanter skulle få tillfälle till övning utan även av ekonomiska skäl. I folkskolorna praktiserades vid denna tid den s. k. växelundervisningen med elever som tjänstgjorde som "monitörer", och det är tydligen detta styrelsen har i tankarna, när den 1858 beslutar att herr Caravello skall undervisa 16 av de bästa eleverna i franska fyra timmar i veckan. Samma timmar skall de övriga eleverna undervisas av någon skicklig elev. En grammatik skulle inköpas åt monitören. Erfarenheten skulle visa om metoden var lämplig.

Det stod utan vidare klart för direktionen att en omdaning av skolan måste ske, men först år 1863 genomfördes den stora omorganisationen. I maj detta år framlägger direktionens kassaförvaltare, herr Edward Dickson, ett förslag till omorganisation. Han framhåller att man bör ta större hänsyn till barnens hälsa, ordna med bättre hygien i lokalerna, luftväxling m. m. samt att man bör inskränka lästiden och ge tillfälle till gymnastik och vistelse i fria luften. För att ändamålet med undervisningen, utbildandet av en kunnig och sedig samhällsmänniska, skall kunna förverkligas, bör man ordna så att själva skoltiden fastställs till sex år och att ingen, som dittills skett, tas in vid tretton års ålder och utskrivs när hon fyllt sexton år. Herr Dicksons förslag innebär, liksom tidigare uppgjorda sådana, att skolan skall uppdelas i två klasser.

Innan styrelsen fattade beslut i den viktiga frågan om skolans omorganisation, gällde det att fastställa det omdebatterade bildningsmålet. Härvid hade man att ta hänsyn till att flickskolor började uppstå på olika håll i landet. I Göteborg hade Math. Halls skola grundats

1857. Styrelsen fastslog därför i sitt beslut angående målsättningen följande:

"Alldenstund flera Skolinrättningar uppstått, sedan Kjellbergiska fruntimmers-Seminarier grundades, hvarigenom bildandet af en sedig samhällsmänniska, god maka och from husmoder blifver möjligt utan biträde af ofvannämnde Seminarium, ansåg sig Styrelsen icke öfverträda den aflidne Testatorns önskan, om den numera bestämde åldern för intagning i skolan till minst 10 år, samt numera afsåg seminariets närmande till det mål att utbilda dugliga guvernanter."

Den dagliga lästiden fastställdes till 5 timmar året igenom, 4 timmar på f.m. och 1 timme på e.m. Handarbetet tillmättes minst 1 timma varje dag, och under vintermånaderna skulle 3 timmar i veckan användas till gymnastik och lika många timmar under sommarmånaderna till "öfning i Simkonsten". Onsdags- och lördags e.m. skulle till en del användas till "Musik och Choralsång". Av de fyra förmiddagstimmarna skulle en kvart av den tredje timmen användas till rast.

Vad beträffar klassindelningen gick man längre än vad som från olika håll föreslagits, i det att man bestämde att skolan skulle ha tre tvååriga klasser, alltså maximalt en sexårig kurs. Inom ramen för denna organisation kunde emellertid fri flyttning ske, varför kursen kunde avkortas för begåvade elever som önskade en snabbare utbildning. Sista halvåret före utgången ur seminariet borde varje elev biträda vid de yngres undervisning och på så sätt, "under öfver-Lärarinnans in-seende, ådagalägga hvad nytta den haft af den i Seminariet erhållna undervisningen".

Trots de justeringar i timplanen som tidigare vidtagits hade hittills endast en veckotimme anslagits åt svenska språket. Först nu bestämdes två timmar för detta ämne. För undervisningen i svenska skulle särskild lärare anställas. De tre främmande språken skulle som hittills skett börja samtidigt i första klassen, vilket gav 1863 års revisorer anledning till anmärkning. Senare vidtogs givetvis rättelse även beträffande denna sak.

Redan 1862 hade styrelsen bestämt att skolan skulle ha två månaders ferier, därav på sommaren fem veckor, en vecka omedelbart efter examen och två veckor vid jul. Alltsedan 1860 hölls examen andra tisdagen i maj. Man hade nämligen funnit det lättare för de avgående eleverna att erhålla "employ" på våren än på hösten. I samband med omorgani-

sationen bestämdes även en veckas påskferier. År 1875 fastställdes läsveckornas antal till 37.

Då omorganisationen innebar en stark påfrestning på skolans ekonomi, beslöts bl. a. att man inte som hittills skulle tillhandahålla eleverna fria skrivmaterialier. Detta beslut motiverades även därmed att det hade till syfte ”vinnande af ordning och sparsamhet bland Eleverna”.

De båda styrelsemedlemmarna kyrkoherdarna Ullman och Johansson fick i uppdrag ”att med Läraren och Lärarinnan träffa närmare öfverenskommelse angående ordnandet af Lärotimmarne äfvensom Läroplanen och öfrigt som dermed står i sammanhang”. Den nya läroplanen innehöll även noggranna bestämmelser angående fordringarna för inträdesexamen.

Någon nybyggnad vågade sig styrelsen ännu inte på, men den 1 oktober 1863 flyttade man in i lämpligare lokaler i Falks hus i Pustervik. Det var ett hörnhus med adressnummer Pusterviksgatan 2 och Masthuggsvägen – senare Järntorgsgatan – nr 6. Den nya skollokalen inrymde ingen gymnastiksal, men gymnastik anordnades i en av folkskolans stora salar, vilken, som tidigare nämnts, förhyrdes tillsammans med De Fattiges Vänners skola och Fruntimmersföreningens flickskola.

Skolans elevantal, som 1838 utökats till 24 och 1846 till 30, kunde genom uppdelningen i tre klasser ytterligare ökas till omkring 50.

Den Kjellbergska släktens representant i skolans styrelse var från början och till år 1866 stiftarens brorson grosshandlare J. A. Kjellberg. Han valdes 1848 även till direktionens ordförande, detta trots att hans uppfattning var att han i egenskap av Kjellbergska släktens representant inte var valbar inom styrelsen. 1852 avgick han också från ordförandeskapet till förmån för dåvarande domprosten, Johan Henrik Thomander.

J. A. Kjellberg var en av de personer i samråd med vilka Jonas Kjellberg gjort upp skolans reglemente, och han var närvarande vid det sammanträde i maj 1832 då testamentet öppnades. Under hela sin tid i styrelsen kände han som sin oavvisliga plikt att vaka över att stiftarens tanke med skolan förverkligades. Hans åsikter kom därvid inte alltid att sammanfalla med övriga direktionsmedlemmars, när även de efter bästa förstånd sökte tolka donationsbestämmelserna. Inte sällan bröt sig åsikterna när det gällde intagning av elever, då Kjellberg stundom ansåg att de elever som togs in inte tillhörde den kategori stiftaren avsett. Han ansåg också att direktionen mera målmedvetet borde av-

sätta medel till husköp. I skrivelser till styrelsen 1864 och vid sin avgång 1866 sammanfattar han sina synpunkter.

I skrivelsen 1864 tar han för det första deras parti som kritiserat de främmande språkens dominans och påminner om att stiftaren avsett att undervisning i språk, ritning och musik inte skulle ges åt alla skolans elever utan endast dem som ”härtill äga fallenhet och lust”. Han anser det dessutom omöjligt att en flicka vid 16 à 17 års ålder skulle kunna bibringas ”fullkomlig insigt” i tre främmande språk, och han menar om språkundervisningen att rätt många exempel utvisar att den varit alldeles bortkastad och att genom att den gjorts allmän ”äfven de skickligare Eleverna fått en inskränktare undervisning”.

För det andra betonar han att skolan är avsedd för ”bättre mans döttrar”, med vilket uttryck testator ju förklarat sig mena döttrar till ”högre Embets- och Tjenstemän, Borgare, Kontors- och Handelsbokhållare”. Man skall alltså i skolan ta emot ”sådana barn, hvilka i hemmet erhålla den vård, som motsvarar undervisningen i Skolan, såvida de icke såsom helpensionärer kunna intagas. Testators afsigt synes tydligt icke hafva varit att gifwa barn, hvilka icke kunna räknas till bättre mans döttrar, en uppfostran som öfwerstiger deras stånd och wilkor”.

Vidare anser herr Kjellberg att styrelsen bort vara mer angelägen om att öka husköpsfonden och är bekymrad för skolans ekonomi. Det finns icke ens medel att ordna med pensionering för fru Eldrup, som tjänstgjort i skolan under trettio års tid.

Inte heller är herr Kjellberg nöjd med det sätt på vilket man ordnat elevernas arbetsdag. ”Undervisning vintermånaderne om eftermiddagen anser jag olämplig”, skriver han, ”för 10 à 12 års barn. Att efter 2 timmars förlopp återvända till Skolan under owäder med genomvåta kläder och Skolplagg och kanske klen middag, kan icke för eleverna vara tjenligt. Att kvarstadna 1 timma längre på förmiddagen anser jag lämpligare, hvarföre jag anhåller att undervisningen om eftermiddagarne må upphöra, ty då undervisning nu sker i musik från kl. 5 till kl. 7 är det en olämplig tid för barnens hemgående, och när lämnas dem då tid för öfwerläsning i hemmet?”

Och skrivelsen slutar: ”Männe ej Lördagen borde lemnas fri åt Lärarinnan och Eleverne för egna angelägenheter, då de om Måndagen måste redogöra för den afhörda predikan?”

Styrelsen ställde sig inte oförstående till denna kritik utan vidtog en

del av de av herr Kjellberg föreslagna förändringarna, bl. a. bestämde man att läsningen från den 15 oktober till den 15 februari endast skulle äga rum på förmiddagen, vilket äfven fru Eldrup förordat.

Sin varma omtanke om skolan behöll herr Kjellberg även sedan han lämnat styrelsen och visade den genom storslagna donationer. Sålunda överlämnade han på sin guldbröllopsdag, den 6 december 1872, ett gåvobrev på 50.000 riksdaler riksmünt, och följande år skänkte han 10.000 riksdaler till skolans byggnadsfond att bokföras som "J. A. Kjellbergs gåfwa till byggnadsfonden".

J. A. Kjellberg avled den 23 januari 1877. Hans efterträdare som Kjellbergska familjens representant i skolans styrelse blev hans son herr Jonas H. R. Kjellberg.

Året efter det J. A. Kjellberg lämnade styrelsen, anmälde en annan av de mest intresserade och aktiva styrelseledamöterna, herr Edward Dickson, sitt utträde. Vid sin avgång överlämnade han ett gåvobrev på 5.000 rdr riksmünt såsom ett minne av sitt på dagen tjuogoåriga medlemskap. Så länge fru Eldrup levde, skulle räntan på detta kapital utbetalas som pension till henne. Efter hennes frånfälle skulle medlen förräntas för att användas, då man kommit i besittning av egen skollokal, till dennas årliga underhåll.

Som framgår av föregående historik, grundades 1861 Högre lärarinneseminariet i Stockholm, och 1864 organiserades dess provskola, Statens normalskola för flickor. Att Kjellbergska skolan skulle vara en av de första skolor som sökte kontakt med den nya utbildningsanstalten är självklart. Den tanke som staten förverkligat låg ju helt i linje med Jonas Kjellbergs, en flickskola som även åsyftade utbildning av lärarinnor. Trots den omorganisation av Kjellbergska skolan som skett 1863 tillsattes år 1868 en kommitté som fick till uppgift att framlägga förslag till reorganisation av hela skolan, varvid man skulle ta närmare kännedom om Normalskolans organisation och så mycket som möjligt anpassa Kjellbergska skolans efter denna. Den ledande kraften i kommittén blev styrelsens nyvalde ordförande, kontraktsprosten teol. dr Claes S. Lindskog, kyrkoherde i Carl Johans församling. Han var oerhört intresserad och hade stor erfarenhet när det gällde skolfrågor. Övriga ledamöter var grosshandlare Jonas Kjellberg och läroverksadjunkten A. F. Lindegren.

Sedan denna kommitté gjort upp ny läroplan för skolan, anställdes som andra lärarinna Mamsell Nelly Hall, som genomgått seminariet i

Helena Eldrup.

Stockholm. Då ekonomin var hårt ansträngd, erbjöd sig herr Kjellberg att tills vidare ikläda sig de ökade kostnader hennes anställning skulle medföra, och då fröken Hall inte ansåg sig kunna undervisa i naturkunnighet, avlönade en annan mycket intresserad och generös styrelseledamot, grosshandlare Robert Dickson, en extralärare i detta ämne. Även för att möjliggöra en tredje lärarinns anställning ställdes 1870 privata medel till förfogande.

Tanken på ett eget skolhus hade ju från begynnelsen hållits levande, och i samband med omorganisationerna på 1860-talet blev det nödvändigt att förverkliga skolans byggnadsplaner. 1868 granskade styrelsen ritningar till skolbyggnad på den s. k. Hasselbladiska ängen, och den 22 oktober 1870, Kjellbergska skolans högtidsdag, invigdes den nya skollokalen, Storgatan 3, senare Odd Fellows och därefter Tempelridareordens hus, av biskop G. D. Björck. Huset inrymde tre klassrum, rymlig gymnastiksal samt bostad för föreståndarinnan. Men då skolan redan 1872 fick fyra klasser, måste tyvärr gymnastiksalen tas i bruk även som klassrum. Detta medförde naturligtvis stora svårigheter när det gällde att anordna gymnastik. 1883 inskränkte man därför gymnastiken till att omfatta endast två klasser, och 1885 nedlades den tills vidare helt. Från 1887 och några år framåt kunde man dock få hyra Mathilda Halls skolas gymnastiksal.

Den 19 februari 1872 avled fru Eldrup. I styrelsens protokoll den 1 mars är antecknat att skolans föreståndarinna med döden avgått "efter

att under 37 år hafva skött denna wigtiga befattning på ett sådant sätt att hennes förlust i mer än ett afseende måste anses nära nog oersättlig".

I december 1911 överlämnades till skolan såsom gåva av forna elever ett porträtt av fru Eldrup, målat av en av hennes elever, fru Jenny Nyström-Stoopendal, och år 1917 överlämnade "gamla elever i Kjellbergsskolan från tant Eldrups tid" kr. 413: 65 med anhållan om att av räntan skulle utdelas ett premium i penningar vid varje hösttermins slut "till den elev i högsta klassen som sköter sitt skolarbete bäst och samvetsgrannast". Eleven skulle utväljas genom slutna omröstning bland klasskamraterna, valet underställas lärarinnekollegiets prövning, och utdelning skulle ske efter viss i gåvobrevet angiven norm.

Therese Kamph blir föreståndarinna

Den nya föreståndarinnan blev mamsell Therese Kamph från Stockholm. Liksom fru Eldrup var hon mycket berest och intresserade sig särskilt för språkundervisningen. Fru Eldrup hade undervisat i engelska och lärt sina elever tala det språket, fröken Kamph undervisade i tyska på tyska.

Fröken Kamphs tid var en tid av rik utveckling för Kjellbergsskolan. Genom donationer, främst av medlemmar av Kjellbergsska familjen, möjliggjordes denna utveckling.

År 1872 lämnade herr J. A. Kjellberg ovannämnda gåvobrev på 50.000 riksdaler riksmünt. En fjärde lärarinna kunde nu anställas, vilket gjorde det möjligt att upprätta en ny tvåårig klass, varigenom skoltiden utsträcktes till 8 år. 1876 gjorde fröken Kamph en studieresa till Tyskland, där hon besökte åtskilliga Städtische höhere Töchterschulen med anslag från stat och kommun. Dessa skolor hade tio fristående klasser med ytterligare en tvåårig kurs för sådana elever som ville utbildas sig för lärarinnekallet. I skrivelsen till styrelsen vid sin hemkomst framhåller fröken Kamph önskvärdheten av att ytterligare en klass upprättas. Då elevernas kunskaper vid inträdet i skolan var mycket ojämma, borde detta vara en klass på vilken de övriga klasserna kunde bygga, en klass där elever togs in vid högst åtta års ålder. En sådan klass skulle även vara till stort gagn för de elever som skulle utbildas till lärarinnor därigenom att den skulle skapa ökade möjligheter till undervisningsövningar. Följande år erbjöd sig då herr Jonas Kjellberg "att på egen

Therese Kamph.

bekostnad låta å Skolans wind inrätta en 5:e lärosal för en klass, som skulle bildas utom de nuvarande 4". Han åtog sig även att bekosta den årliga undervisningen i denna klass med 600 kronor.

Året innan detta frikostiga erbjudande gjordes, hade en annan gåva på 10.000 kronor influtit. Donatorer var Riddaren Herr Carl Krook och Demoiselle Nelly Krook, båda syskon till framlidna Fru Charlotte S. Kjellberg, född Krook, svägerska till herr J. A. Kjellberg.

Trots dessa frikostiga donationer var det inte lätt att få skolans medel att räcka till för alla erforderliga, ständigt ökade utgifter. 1878 infördes därför en terminsavgift av 5 kronor för "sådana Elever för hwars målsmän det icke antages blifva serdeles betungande". Avgiften beräknades täcka utgifter för materiel och eldning. Trots denna anordning och trots en ny donation av herr Jonas Kjellberg på 30.000 kronor påpekar denne i skrivelse till styrelsen år 1881 att utgifterna alltjämt ökats, så att kapitalet minskats. 1875 utgjorde kapitalet 75.000 kronor, 1880 hade det minskats till 63.500 kronor. Styrelsen såg sig då nödsakad att ytterligare höja terminsavgiften till 10 kronor. Dessutom infördes en extra avgift à 5 kronor för musikundervisningen. Fattiga elever skulle dock befrias från dessa avgifter. Då styrelsen alltid varit angelägen om att tänka på att den undervisning som skolan erbjöd skulle ges till sådana flickor som var i behov av ekonomiskt stöd, befann sig många i den situationen att även den minsta avgift kunde kännas betungande. Som redan nämnts, var en del elever föräldralösa. Det var

också angeläget att några av dessa kunde tas hand om i helpension, vilket i början av ekonomiska skäl inte kunde ordnas. Först 1849 beviljade styrelsen på fru Eldrups förslag henne tillstånd att ta emot en elev i helinackordering. Och 1851 fick direktionen motta en donation på 3.000 Rdr B:o genom testamente av framlidne herr C. F. Kjellberg, bror till herr J. A. Kjellberg och gift med ovannämnda Charlotte Kjellberg, född Krook. Donator säger sig med donationen åsyfta "att med tiden plats beredes till helpension för några deraf behöfvande såsom t. ex. fader- och moderlöse eller deras vård saknande". Med tiden blev det också åtskilliga elever som fru Eldrup på det sättet fick ta hand om. Även fröken Kamph hade helpensionärer i sitt hushåll. Enligt en uppgift hade under åren 1849–1880 fjorton flickor varit helinackorderade hos skolans föreståndarinna.

Till hjälp för de elever som hade det ekonomiskt svårt stiftades på fröken Kamphs tid *Februariföreningen*. Den tillkom 1879 därigenom att man tillmötesgick fröken Kamphs önskan om att hon i stället för blommor på sin födelsedag den 25 februari skulle få tygstycken, vilka förvandlades till kläder åt mindre välsituerade elever. Från början av såg man givetvis elever vid Kjellbergsskolan, men senare skänktes kläder även till elever vid andra flickskolor i staden. Februariföreningen upplöstes först 1941 efter 63 års verksamhet. Innestående medel, kronor 3.715: 46, överlämnades då till skolan att under namn av "*Therese Kamphs stipendiefond*" förvaltas av styrelsen, som beslöt utjämna den till 3.750 kronor.

Ett visst samarbete mellan Kjellbergsskolan och Fruntimmersföreningens flickskola ägde tidvis rum. De båda skolorna avsåg ju samma kategori av elever, fast de skilde sig i fråga om målsättningen. Medan Kjellbergsskolan satte utbildning av lärarinnor som sitt huvudmål och sålunda måste ställa höga teoretiska krav, höll Fruntimmersföreningens flickskola fast vid den praktiska utbildningen som sin målsättning. Och när Kjellbergsskolan år 1877 utbyggdes med en tvåårig klass som gjorde utbildningstiden 10-årig, hade Fruntimmersföreningens flickskola alltjämt endast tre tvååriga klasser. De elever som sedan de genomgått dessa klasser hade håg och fallenhet för fortsatta studier, hänvisades till Kjellbergsskolan högsta klasser. Å andra sidan hade Kjellbergsskolan ingen motsvarighet till den praktiska fortsättningskurs som på 1880-talet upprättades vid Fruntimmersföreningens flickskola, varför det heter i brev av den 28 april 1887, under-

tecknat av ordföranden i Fruntimmersföreningens flickskolas styrelse, fru Martina Gibson, att styrelsen beslutat att "till befordran af den vevselverkan, som under senare åren uppstått mellan Kjellbergsska och Fruntimmersföreningens flickskolor, erbjuda tvenne elever ur Kjellbergsska flickskolan, hvilka ega erforderlig skicklighet och utmärkt sig för ett godt uppförande, att delta i Fruntimmersföreningens flickskolas praktiska fortsättningsklass för bokhålleri och klädsöm".

Då kravet på lärarinnekompetensen höjdes genom upprättandet av Högre lärarinneseminarier i Stockholm, föreslog fröken Kamph att en särskild seminarieklass skulle inrättas. Styrelsen beslutade då "att på försök under två års tid inrätta en med skolan förbunden seminarieklass". Den skulle bygga på det kunskapsmått som skolans elever vid avgång från femte klassen ägde och mot en årlig avgift av 300 kronor även stå öppen för elever från andra skolor. En anonym givare hade lovat bidra med 1.500 kronor årligen, för att elever från Kjellbergsska flickskolan avgiftsfritt skulle kunna begagna sig av kursen. Den öppnades på hösten 1884 med tolv elever, av vilka åtta genomgått Kjellbergsska flickskolan.

Fröken Kamph hade nedlagt mycken möda för att denna seminariekurs skulle komma till stånd. Men den hade inte pågått längre tid än ett par månader, då hela skolan drabbades av en smärtsam förlust. Therese Kamph avled den 19 oktober efter en kort sjukdom.

I Ebba Heckscher, "Några drag ur den svenska flickskolans historia", utgiven år 1914 på Norstedts förlag, finns en kort skildring av Therese Kamphs liv och gärning, gjord av fröken Amalia Lundgren, lärarinna i Kjellbergsska flickskolan på fröken Kamphs tid, sedermera föreståndarinna för Risbergsska skolan i Örebro.

Therese Kamph var värmlänning och hade fått sin första undervisning i den Weinbergsska flickpensionen i Karlstad. Sin vidare utbildning hade hon fått i Hamburg, vilket förklarar hennes skicklighet i tyska språket. Sedan hon en tid bedrivit lärarinneverksamhet i Värmland, flyttade hon med sin mor och sina syskon 1870 till Stockholm. Där gav hon lektioner, samtidigt som hon följde undervisningen vid Högre lärarinneseminarier.

Amalia Lundgren framhåller att Therese Kamphs hela föregående liv hade varit en förberedelse för den uppgift som blev hennes, när hon åtog sig föreståndarinnskapet vid Kjellbergsska flickskolan, och att hon var alldeles särskilt skickad att fylla denna uppgift. Hon var mång-

sidig och praktisk och hade en ovanlig förmåga att umgås med människor. För dem som behövde henne var hon en moderlig vän. Den utveckling skolan undergick under hennes tid var i mycket hennes verk. Hon ville att hennes kära skola skulle bli en av landets bästa läroanstalter. Med det målet i sikte fördjupade hon sina egna studier och var öppen för nya idéer på det pedagogiska området. Undervisningen ville hon göra praktisk och åskådlig. För såväl lärare som elever var hon genom sin personlighet en auktoritet som man böjde sig för. Men på samma gång var hon en hjärtevinnande, ungdomsfrisk människa, som mänskligt att döma gick bort när hon bäst behövdes.

På årsdagen av Therese Kamphs död lämnade en anonym givare till skolan 50.000 kronor att bilda en fond, *Therese Kamphs Minne*. Röntan skulle användas till upprätthållande av det med skolan förenade seminariet. Besparingar skulle läggas till kapitalet. Dock stadgades: "Men när den årliga räntebesparingen öfwerstiger 2.000 kronor, må detta öfwerskott för skolans öfriga ändamål användas, sedan dock alltid fonden först ökats med kronor 2.000: -."

Dessutom önskade donator att i seminariekursen latinska språket skulle ingå som valfritt undervisningsämne, "såvida styrelsen icke enhälligt annorlunda beslutar". Någon undervisning i latin gavs inte vid seminariet i Stockholm. "Beslutar styrelsen enhälligt att sjelfva seminariet skall upphöra, så tillfaller fonden skolan i sin helhet, dock så, att blott den årliga röntan får användas."

"Om Kjellbergsska skolan skulle upphöra, så bör denna fond öfverlemnas till Stadsfullmäktige i Göteborg eller den korporation som närmast motsvarar Stadsfullmäktige för att genom den användas för andra välgörande ändamål antingen i sin helhet eller ränteafkastningen af densamma", hette det till sist.

Den 1884 upprättade seminarieavdelningen nedlades efter ett par år. Den hade upprättats på försök. Studierektor för seminariet hade varit fil. dr Gustaf Cederschiöld, anställd som rektor vid Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor. Rektor Cederschiöld framlägger sina rön beträffande seminariekursen i skrivelse till styrelsen i januari 1886.

Man hade avsett en kurs som skulle ge en utbildning vilken kunde jämföras med den som gavs vid Kungl. Högre Lärarinneseminarium i Stockholm. Denna kurs hade på försök gjorts tvåårig, fast man vid seminariet i Stockholm hade treårig utbildning. I ovanstående skrivelse säger sig rektor Cederschiöld ha funnit att elever med vanlig begåvning

icke på ett tillfredsställande sätt och utan överansträngning kunde inlära de stadgade lärokurserna. Och han anser att de överhuvud taget inte hinner vinna tillräcklig mognad för att rätt kunna använda sina kunskaper. Han menar därför att om kursen skall fortsätta, den måste utsträckas till tre år. Rektor Cederschiöld hade räknat ut att om man endast tog in elever vartannat år, en treårig kurs inte skulle bli dyrare än en tvåårig. Styrelsen ställde sig positiv till detta förslag, men då rektor Cederschiöld längre fram på våren meddelade att han på grund av bristande tid inte ansåg att han kunde vara studierektor, såvida kursen inte kunde förläggas till den flickskola där han var anställd, beslutade styrelsen att seminarieavdelningen tills vidare skulle nedläggas. Ett annat skäl till detta beslut var att man inte hade några särskilda lokaler för seminariet utan fick utnyttja skolans lokalutrymme på morgnar och eftermiddagar.

Skolan under Märtha von Friesens ledning

Vid fröken Kamphs hastiga frånfälle gav man skolans då äldsta lärarinna, fröken Hanna Lindström, i uppdrag att temporärt sköta ledningen, medan man sökte ny föreståndarinna. På hösten 1885 anställdes som föreståndarinna fröken Märtha von Friesen, lärarinna vid Wallinska skolan i Stockholm. Samma höst firades skolans 50-årsjubileum med en fest i "Latinläroverkets sollennitetssal".

Under 1870-talet hade Statens normalskola omorganiserats, så att den från och med denna tid omfattade tre förberedande klasser och åtta ettåriga klasser i elementarskolan. Härmed blev den urtypen för den åttaåriga flickskolan. Kjellbergsska flickskolan hade inga förberedande klasser men en tioårig kurs. För inträde i första klassen krävdes emellertid kunskaper, motsvarande dem som gavs i övriga skolors förberedande klasser, varför styrelsen år 1894 fattade beslut om att den egentliga skolkursen skulle avslutas efter klass 4 och att klass 5 skulle avses för dem som ville utbilda sig till lärarinnor. Skolans samtliga klasser var då ännu tvååriga, och elever intogs endast vartannat år.

Att den skolbyggnad som invigdes 1870, då elevantalet var omkring 50, med den utveckling skolan undergick, snart skulle visa sig för trång är helt naturligt. Fast man även utnyttjade vindsutrymmet, räckte den inte till för en skola med fem klasser och omkring 150 elever. På 1880-talet blev också nybyggnadsfrågan åter aktuell, och 1886 överlämna-

des av anonym givare en donation på 10.000 kronor till en fond att benämnas *Nybyggnadsfonden*. Donator stadgar i gåvobrevet: "Årliga räntan tillägges Fonden, tilldess den kommer till användning, för åstadkommande af en tidsenlig byggnad åt skolan." Även beträffande denna fond stadgades att, så vitt skolan skulle upphöra, "Stadsfullmäktige, eller den myndighet som då närmast motsvarar Stadsfullmäktige", skulle bestämma hur fonden skulle användas för annat välgörande ändamål.

Följande år inflöt en gåva på 20.000 kronor, avsedd till en *pensionsfond för lärarinnor*, och 1888 ytterligare 10.000 kronor att sammanslås med Pensionsfonden samt 20.000 till Nybyggnadsfonden, allt gåvor härrörande från samme anonyme givare.

Vid sidan av dessa stora gåvor som inflöt under 1880-talet är att nämna en donation på 2.500 kronor från avlidna trotjänarinnan Brita Cajsa Svensson. Räntan skulle användas "till Stipendier åt afgående elever, som gjort sig deraf förtjente".

År 1896 beslöt styrelsen hos stadsfullmäktige begära att få tomt kostnadsfritt upplåten. Förslag om lämplig sådan i hörnet av Södra Vägen och Kristinelundsgatan förelåg. Tomten överläts också med full äganderätt på bl. a. det villkor att den icke utan drätselkammarens medgivande användes annorledes än till lokaler för skolans behov. Till byggnadsfonden inflöt ytterligare gåva på 10.000 kronor, och ett anbud på försäljning av den gamla fastigheten för 50.000 kronor antogs. Ritning till det nya skolhuset uppgjordes av arkitekt Adrian Peterson. Byggnaden uppfördes av firma N. Andersson & Co. Firmans anbud lydde på 105.000 kronor. På hösten 1898 var byggnaden färdig och kunde högtidligen invigas.

Först år 1903 sökte och erhöll Kjellbergsska skolan anslag från staten. Följande år beslöts att de tvååriga klasserna skulle göras ettåriga med ordningsnummer 1-10, detta för att klassbeteckningen skulle komma i överensstämmelse med övriga flickskolor. Dock fortsatte man med att ta in elever endast vartannat år, då man inte hade lokalutrymme för mer än fem klasser samtidigt. Anslag från Göteborgs stad sökte skolan första gången 1920. Staten hade 1919 beviljat en tillfällig löneförbättring å 1.500 kronor till vid privatskolor anställda lärare med full tjänst med villkor att kommun eller enskilda donatorer lämnade ett bidrag på 20 % av denna summa. Detta bidrag från staden sökte och erhöll Kjellbergsska skolan tillsammans med stadens övriga flickskolor.

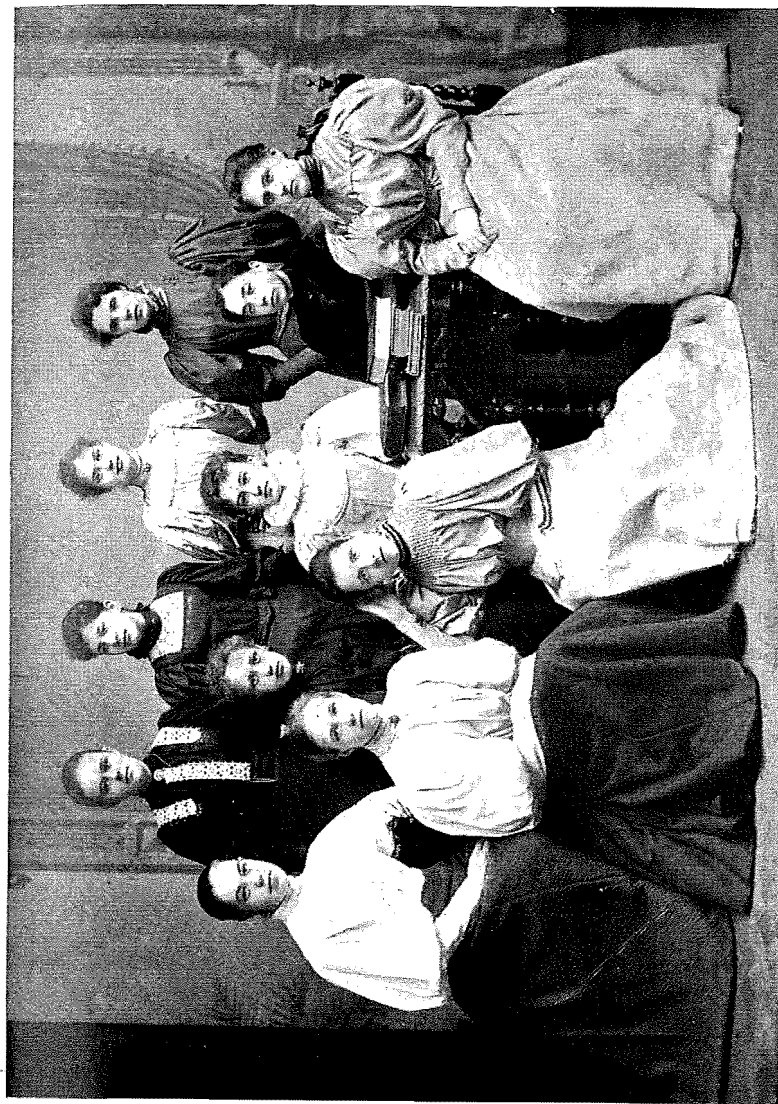

Kollegiet 1892.

Övre raden från vänster: Dagmar Wennerberg, Amalia Lundgren, Charlotte v. Proschwitz, Axeline Mraz, Okänd. Sittande: Ida Westfeldt, Thyra Kullgren, Märtha von Friesen, Charlotte von Schéele, Anna Sjöstrand. Framst: Anna Larsson.

År 1907 togs tanken på ett lärarinneseminarium åter upp. Dåvarande representanten för Kjellbergiska familjen i styrelsen, konsul Carl August Kjellberg, ställde sig positiv till saken, och en kommitté för utredning av frågan tillsattes. Kommittén bestod av fröken Märtha von Friesen, fröken Thyra Kullgren, då lärarinna vid skolan, samt föreståndarinnan vid Sigrud Rudebecks skola, fröken Frida Hjertberg, och rektor Anders Holkers, liksom Frida Hjertberg anställd vid Rudebecks skola. De båda sistnämnda var mycket intresserade av att ett seminarium skulle komma till stånd i Göteborg. Kommittén trädde i förbindelse med läroverksöverstyrelsen, och där ansåg man ett sådant seminarium synnerligen önskvärt. Ett stort antal flickskolor hade vid denna tid upprättats i landet. Visserligen fanns i Stockholm förutom statens högre lärarinneseminarium två privata sådana, ett grundat av Sofi Andersson 1899 och ett av Anna Sandström 1900. Dessutom hade ett privat högre lärarinneseminarium grundats i Lund år 1905. Men trots detta hade det visat sig svårt att rekrytera lärarinnekårerna vid de högre flickskolorna. Meningen var nu att låta Kjellbergiska flickskolans båda högsta klasser ingå i seminariet och bygga på detta med ytterligare två klasser, då förslag förelåg att göra Kungl. Högre Lärarinneseminarium fyraårigt och det ansågs troligt att detta förslag skulle bli antaget i riksdagen. Kommittén framlade fullständigt kostnadsförslag, innefattande tillbyggnad av fastigheten för det planerade seminariets räkning, och styrelsen beslöt upprätta seminariet, vilket skulle träda i funktion höstterminen 1908. Det ansågs att skolan, med det ökade arbete seminariet skulle medföra för ledningen, nu var i behov av en biträdande föreståndarinna, och till att bekläda denna post utsågs fröken Thyra Kullgren. Den av arkitekt Ernst Krüger ritade tillbyggnaden var färdig för inflyttning hösten 1909, sedan seminariet inhysts i provisoriska lokaler under det första läsåret. I samband med inflyttningen ändrades på hemställan av fröken von Friesen fröken Kullgrens ställning vid skolan, och hon utsågs nu till föreståndarinna för seminariet. Detta hade hösten 1909 57 elever.

Mot förmodan beslutade riksdagen 1909 att den obligatoriska utbildningen vid seminariet i Stockholm skulle förbli treårig, och det nyupprättade Kjellbergiska seminariet anpassade sin organisation därefter och sammanslog avdelningarna I och II till avdelning I. Avdelningarna III och IV fick följaktligen bli II och III. Till skillnad från vad som var fallet vid Kungl. seminariet i Stockholm, beslutade styrelsen för

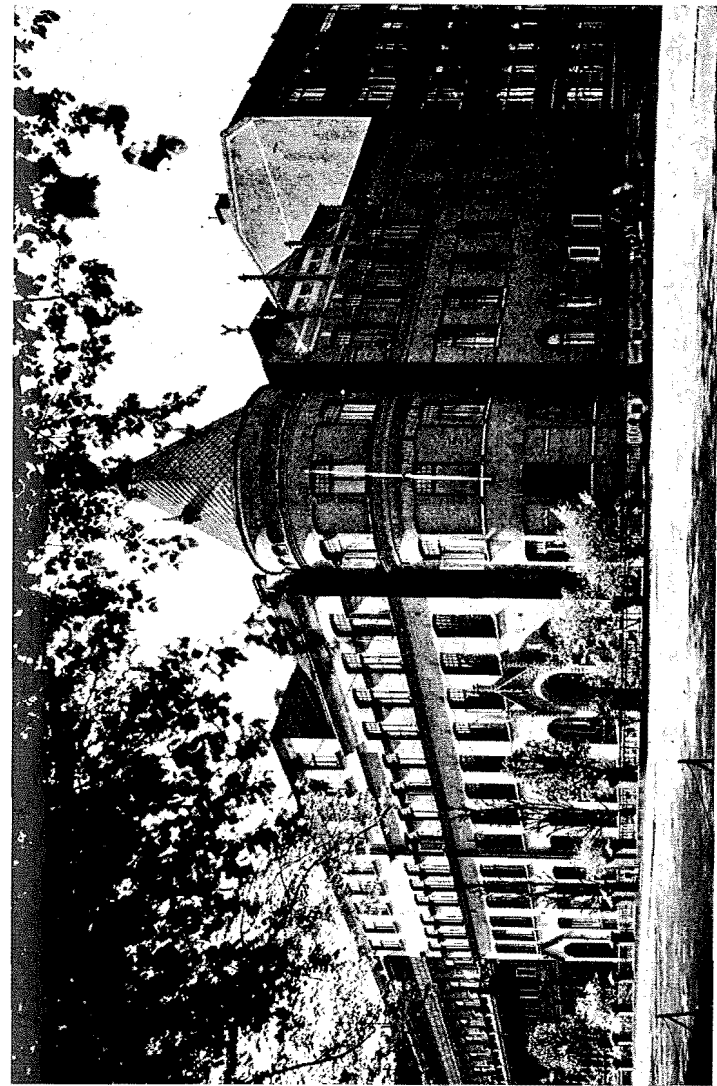
Klass V 1896.

Kjellbergsska seminariet att inte annat än i särskilda fall kräva inträdesprövning av elever som genomgått 8-klassig flickskola.

På därom gjord ansökan erhöLL Kjellbergsska skolan år 1910 rätt till normalskolekompetens för elever som erhållit avgångsbetyg från åttonde klassen. I och med att skolan erhöLL statsanslag och rätt till normalskolekompetens för de avgående eleverna kom den liksom övriga flickskolor in under de statliga bestämmelserna beträffande undervisningstid, lärokurser m. m. För seminariets del erhöLL 1919 rättighet att "anställa avgångsprövning, medförande de rättigheter och förmåner som i fråga om avgångsexamen från högre lärarinneseminariet i Stockholm äro stadgade". Statsanslag gavs även för seminariet.

År 1910 avled en av Kjellbergsska skolans mest uppskattade lärarinnor, fröken Dagmar Wennerberg. För att hufvudsakligen minne skänkte forna elever och andra vänner sammanlagt 700 kronor att utgöra en fond, *Dagmar Wennerbergsfonden*, "varav räntan vartannat år eller, då styrelsen prövar lämpligt, oftare skall utdelas såsom stipendium åt en eller flera elever, tillhörande någon av klasserna 1-8 av Stiftelsen Kjellbergsska flickskolan såsom belöning för särskilt goda framsteg i geografi. Dessa stipendier torde exempelvis kunna utgå i form av geografiska verk eller bidrag till resor och fotvandringar." Givarna förklarar i gåvobrevet att de velat uttrycka sin tacksamhet mot fröken Wennerberg för vad hon skänkt dem genom sin ädla personlighet och rika begåvning.

Av övriga lärarinnor vid skolan må särskilt nämnas fröken Charlotte von Schéele, som undervisade i sång och pianospelning från 1873 till 1898. Till ämnet pianospelning hörde även musikhistoria och harmonilära. Antagligen var Kjellbergsska skolan den enda flickskola i Sverige som vid denna tid gav sina elever undervisning i pianospelning. Då denna undervisning ju måste ges individuellt, utgjorde den tidvis en stark belastning på skolans ekonomi. Antalet elever som åtnjöt förmånen av densamma växlade. Enligt ett styrelseprotokoll från 1894 deltog vid den tiden 31 elever i skolans musikundervisning. Man hade då även en andra musikleärarinna, fru Axeline Mraz. Fru Mraz anställdes 1879, sedan herr Jonas Kjellberg genom en donation 1878 möjliggjort upprättandet av en förberedande pianoklass genom att erbjuda sig avlöna en lärarinna för en sådan klass. Så länge denna anordning pågick, hade var och en av de båda lärarinnorna ungefär 18 timmars undervisning i pianospelning per vecka. Den förberedande pianoklassen upphörde 1896, och antalet elever som

Skolbyggnaden vid Kristinehundsgatan.

skulle undervisas i musik inskränktes enligt styrelsebeslut detta år till högst 15.

Om fröken von Schéeles insats säger Thyra Kullgren i den historik hon givit i skolans hundraårsberättelse: "Hennes arbete på flickornas musikaliska utbildning kan ej skattas nog högt. Hennes egna kunskaper voro särdeles grundliga och omfattande, och hon fordrade ett gediget och redbart arbete av sina elever. Dessa ansågo henne vara 'sträng men rättvis', och de som lärde närmare känna henne icke blott beundrade hennes utmärkta lektioner utan höllo också innerligt av denna storstilade personlighet. Skolan har alltjämt ett vackert minne av fröken von Schéele i den *musikstipendiefond*, som hon anskaffat och ur vilken stipendium årligen utdelas till den bästa eleven i pianospelning i skolans högsta klass." Denna fond som fröken von Schéele överlämnade 1892 belöpte sig till 900 kronor.

Självklart är att undervisningen i sång och musik under fröken von Schéeles skickliga ledning nådde en storartad utveckling, och det berättas att uppvisningar anordnades och vid våravslutningarna sagospel uppfördes och Ouvertyrer till operor utfördes på två pianon samt oratorier av Bach m. fl. på orgel och piano.

Den 22 oktober 1910 firade Kjellbergsska skolan sin 75-årshögtid i närvaro av chefen för Kungl. Överstyrelsen för rikets allmänna läroverk, doktor Bengt J:son Bergqvist. Biskop E. H. Rodhe, styrelsens ordförande, höll högtidstalet, och doktor Rurik Holm skildrade skolans historia.

År 1912 avgick fröken von Friesen från sin befattning som skolans föreståndarinna. Hon hade tidigare, i december 1909, erhållit medaljen *Illis quorum meruere labores*. Därvid hade biskop Rodhe uttryckt styrelsens tacksamhet "för den stora skicklighet och det oförtröttade nit", varmed fröken von Friesen "handhaft befattningen som föreståndarinna vid skolan, och vars frukter bäst syntes i den framstående plats skolan intog. Ordföranden tackade även för det omfattande arbete fröken von Friesen nedlagt för skapandet av det högre lärarinneseminarier vid skolan och påpekade, att den välförtjänta utmärkelse, som överlämnades, utgjorde ett bevis på erkännande även från högsta ort, vilket vore till heder icke allenast för fröken von Friesen utan ock för den institution vars föreståndarinna hon var".

Vid sin avgång avtackades fröken von Friesen ytterligare och erhölet ett guldur med kedja som gåva av styrelsen.

Det är tydligt att alla Kjellbergsska skolans föreståndarinnor i gångna tider varit imponerande personligheter med enastående disciplinär förmåga. Men ingen har säkert kunnat inge en sådan respekt som fröken Märtha von Friesen. I sin skildring av skolan på Märtha von Friesens tid i hundraårsberättelsen säger f. d. eleven och lärarinnan Märta Edqvist, född Borgenstierna, bl. a.: "Vid Märtha von Friesens lektioner rådde en disciplin, som ingenting kunde rubba. En viskning eller omotiverad rörelse var något otänkbart. I viss mån blev denna disciplin utmärkande för hela skolan under hennes ledning." Men hon säger också: "Ett för Märtha von Friesen utmärkande drag var hennes nitälskan för rättfärdighet och rättvisa. Gentemot eleverna tog sig den sistnämnda egenskapen kanske tydligast uttryck däri, att hon behandlade både 'rättfärdiga och orättfärdiga' precis på samma sätt, om de försyndat sig, utan att på något sätt skona dem, som stodo hennes hjärta närmast — ty nog visste vi, att det fanns sådana." Och till sist citeras ur samma källa: "Om än Märtha von Friesen kunde synas sträng, förstod den, som kom henne närmare, snart, att bakom den sträva ytan klappade ett varmt, ja, vekt hjärta. Icke få av hennes elever torde vara ense om att ingen av deras barndoms och ungdoms ledare på dem utövat ett så djupgående inflytande som hon, och med den varmaste tacksamhet och tillgivenhet bevara de hennes minne."

Märtha von Friesen avled den 29 september 1924. Även hennes porträtt har f. d. elever låtit måla. Det överlämnades till skolan i januari 1914.

Thyra Kullgrens föreståndarinnetid

Till fröken von Friesens efterträdare utsåg styrelsen fröken Thyra Kullgren, som därmed blev föreståndarinna för såväl skolan som seminariet. Till biträdande föreståndarinna utsågs fröken Kerstin Fjetterström. År 1923 kallades emellertid fröken Fjetterström till föreståndarinna för Statens normalskola och fick då till efterträdare som biträdande föreståndarinna fröken Hillewi Gödecke, som innehade denna befattning till 1926, då även hon kallades till Stockholm, där hon blev föreståndarinna vid Anna Sandströms skola. Biträdande föreståndarinna vid Kjellbergsska skolan blev då en av denna skolas lärarinnor, fröken Mia Mellander, som tjänstgjorde på denna post till år 1931.

Under en lång följd av år rekryterades de högre flickskolornas lärarinnekår så gott som uteslutande från de högre lärarinneseminiarierna. Och Kjellbergska seminariet fyllde under denna tid ett starkt behov. Sammanlagt har 457 lärarinnor utbildats vid detta seminarium.

Trots alla storartade donationer råkade såväl skola som seminarium under krigsåren ut för ekonomiska svårigheter. Vad skolan beträffar sökte man kompensera förlusten genom att 1918 höja terminsavgiften till 40 kronor. Dessutom bidrog medlemmarna av familjen Kjellberg med ytterligare stora donationer. Bland gåvor från denna tid märks även en testamentarisk sådan från änkefru Charlotte Grundberg, född Blomsterwall. Fru Grundberg hade varit elev i Kjellbergska skolan under åren 1851–1855 och var dotter till juvelerare J. D. Blomsterwall, en vän till skolans stiftare och av honom insatt i den första direktionen. Efter boutredningen visade det sig att donationen uppgick till en summa av kronor 50.509: 70.

År 1920 fyllde fröken Kullgren 50 år. Hon hyllades då med en gåva på 1.400 kronor från f. d. elever vid skolan och 1.452 kronor från f. d. elever vid seminariet. Dessa gåvor skulle utgöra premiefonder under namn av *Thyra Kullgrens premiefond för skolan* och *Thyra Kullgrens premiefond för seminariet*. Den årliga ränteavkastningen skulle utdelas som premier till elever vid skolan resp. seminariet.

Genom de höjda terminsavgifterna, och framför allt på grund av de storartade donationerna, stabiliserades åter skolans ekonomi, så att bokslutet år 1923 visade ett överskott på kronor 27.685: 29. Man beslöt att vinsten skulle överföras till ett "tillbyggnads- och reparationskonto" och att redan under påföljande sommar ritsal skulle tillbyggas och elektrisk belysning införas. 1928 beslöts inreda skolkök på vinden samt en ny lärosal. En ny klass kunde nu upprättas, och först vid denna tid kunde skolköksundervisning införas på skolans schema.

Då seminariet inrättades år 1908 hade skolans båda högsta klasser inryckts i detta, och själva skolan, i vilken elever alltjämt endast intogs vartannat år — de år som slutade på jämn siffra — hade då kvar fyra klassavdelningar. Redan 1911 intogs dock en ny första klass, och 1913 ännu en, varför skolan från och med detta år hade sex klasser. Som redan nämnts, bereddes 1928 rum för ytterligare en klass. Den klass som då togs in var en parallellavdelning till fjärde klassen. Med upprättandet av denna klass fick skolan sju klasser, varför den, efter den omorganisation av samtliga flickskolor till sju-

Thyra Kullgren.

åriga som blev en följd av 1927 års riksdagsbeslut, kunde hysa en obruten följd av samtliga till en högre flickskola hörande klasser.

Mot slutet av 1920-talet minskades elevantalet vid seminarierna. Detta hängde samman med ändrade förhållanden inom skolvärlden, vilka medförde att det blev allt vanligare att den kvinnliga ungdomen sökte sig till universiteten för sin utbildning. Slutligen måste verksamheten vid de högre lärarinneseminiarierna nedläggas. Vid Kjellbergska seminariet utexaminerades den sista årskullen år 1932.

Fröken Thyra Kullgren uppnådde pensionsåldern, 60 år, i juli 1930. Enligt då gällande bestämmelser skulle hon avgå vid vårterminens slut detta år. Hon ombads dock av styrelsen att kvarstå ännu ett år och avgick först vid utgången av läsåret 1930–31. Vid sin avgång erhöll hon Pro Patrias stora guldmedalj "för trohet och nit". Hon hade redan tidigare, våren 1921, erhållit medalj i åttonde storleken för medborgerlig förtjänst. Då fröken Kullgren avgick, tolkade styrelsens ordförande, biskop C. E. D. Block, styrelsens tacksamhet för allt troget arbete fröken Kullgren nedlagt i Stiftelsen Kjellbergska flickskolans tjänst, och elevrepresentanter för såväl skola som seminarium frambar elevernas tack och överlämnade minnesgåvor.

Thyra Kullgren hade från sin barndom tillhört Kjellbergska skolan, där hon vid tretton års ålder, år 1883, intogs som elev i tredje klassen, motsvarande sjätte årskursen. Efter slutad skolgång genomgick hon Högre lärarinneseminiariet i Stockholm och återkom 1892 som ung lä-

rarinna till sin barndoms skola. År 1909 blev hon, som nämnts, föreståndarinna för seminariet och 1912 även för skolan. Med sin personliga pondus och sitt klara intellekt blev Thyra Kullgren en värdig efterträdare till de tre färgstarka personligheter som före henne stått i ledningen för skolan, och hon var i hög grad skickad att fylla de uppgifter som anförtroddes henne. Hon kom också att inta en ledande ställning inom den svenska flickskolevärlden överhuvudtaget och var under 30 år, 1907–1937, ledamot av centralstyrelsen för Flick- och Samskoleföreningen. I Göteborgs flickskoleförening var hon ordförande under åren 1918–28. Fröken Kullgren anlätades även av myndigheterna i fråga om utredningar av olika slag. Bl. a. utsågs hon av Kungl. Maj:t till ledamot av lärarlönenämnden år 1915, och 1924 inkallades hon såsom sakkunnig i Kommittén för utredning angående det svenska undervisningsväsendets organisation. Under åren 1911 och 1912 tillhörde hon Göteborgs stadsfullmäktige. 1935 avtäcktes i skolan fröken Kullgrens porträtt, målat av fru Olga Nyblom och skänkt av anonym givare.

Thyra Kullgren avled den 16 oktober 1946.

Hillewi Gödecke övertar ledningen

Fröken Kullgrens efterträdare blev fröken Hillewi Gödecke, som sålunda återkom till den skola där hon under åren 1923–26 verkat som biträdande föreståndarinna.

Den 22 oktober 1935 firade Kjellbergsska flickskolan hundraårsfest. På Jonas Kjellbergs grav vid Storeberg nedlades en krans, och minnet av andra skolans donatorer och av dess bortgångna föreståndarinnor hedrades genom kransnedläggningar på gravar på olika håll i landet. Vid en lunch i biskopshuset överlämnades till Kjellbergsska släktens dåvarande representant i styrelsen, konsul Carl Ossian Kjellberg, riddartecknet av Nordstjärneorden.

Senare på dagen var fest anordnad i Konserthuset. Närvarande honoratiore var, utom medlemmar av Kjellbergsska familjen, ecklesiastikminister Arthur Engberg, biskoparna Block och Ljunggren, landshövdingarna Jacobsson och Kjellman, stadsfullmäktiges ordförande, Ernst Jungen, undervisningsrådet Harald Wallin samt skolöverstyrelsens chef, generaldirektör Holmdahl. Vid festen medverkade Göteborgs symfoniorkester under Tor Manns ledning och utförde Nocturne

Kollegiet på utflykt till Kungälv 1926.

av Jean Sibelius. Skolans rektor, fröken Hillewi Gödecke, hade författat en kantat, till vilken Alice Tegnér satt musik. Kören, som leddes av skolans musiklärarinna, Greta Lundqvist, med Alice Tegnér vid flygeln, bestod av ett hundratal f. d. och dåvarande elever vid skolan.

Från familjen Kjellberg överlämnade den lilla fjärdeklassisten Birgitta Kjellberg till den skola hennes farfars farfars farbror grundat en vit sidenfana med lager- och nyponkvistar kring en flammande låga. Dessutom överlämnades av representanter för f. d. elever ett donationsbrev på 2.460 kronor till en stipendiefond och å f. d. seminaristers vägnar ett par silverljustakar. Kollegiet överlämnade en familjebibel och dåvarande elever en svensk flagga. Även skolans vaktmästare överlämnade en gåva, tack frambars från elevernas föräldrar, och en adress överbringades från stadens övriga flickskolor.

Sedan fröken Thyra Kullgren givit en kort överblick av skolans historia, hölls högtidstalet av ecklesiastikminister Engberg.

Talet formade sig till en hyllning av den Kjellbergska familjen och mynnade sedan ut i en hyllning till den svenska flickskolan i allmänhet och den Kjellbergska skolan i synnerhet. Det återgavs in extenso i följande dags nummer av Handelstidningen, och då det kan vara av intresse i den dagsaktuella skoldebatten, refereras det här i något förkortad form:

”Det brukar heta: 'Noblesse oblige', det kan också sägas: 'Richesse oblige'. Donationer av det slag som skapat den Kjellbergska flickskolan, äro förvisso samhällsnyttiga insatser av första ordningen. Skolans historia är så intimt förknippad med namnet Kjellberg, att dagens jubileum med skäl kan betraktas som ett familjebileum. Göteborgs stad kan berömma sig av att ha en grupp verkliga patricier, som förstått rikedomens förpliktelser. Under samverkan mellan staden och enskilda har Göteborg i olika avseenden gjorts till en mönsterhärd för svensk odling. Både Mercurius och Minerva trivs gott i denna metropol.

Denna skola har varit en pionjär i den svenska flickutbildningens historia, en historia, där det sannerligen bragtes enastående offer från tappra,hängivna och framsynta privatpersoner, innan det allmänna började på allvar intressera sig för och målmedvetet stödjade arbetet på den kvinnliga ungdomens undervisning.

Det är endast en enkel gärd av rättvisa, att det vid ett tillfälle som detta från chefen för ecklesiastikdepartementet öppet och oförbehållsamt utsäges, att den svenska skolan i allmänhet står i en oändligt stor

tacksamhetsskuld till de privata flickskolorna. Det är min övertygelse, att insikten härom håller på att växa både på djupet och bredden inom vårt folk. Uppfattningen att privatskolor över huvud äro av ondo, är icke blott falsk utan i icke ringa grad utvecklingsfientlig.

Om detta med skäl kan sägas om privatskolan i allmänhet, så kan det med dubbelt fog göras gällande i fråga om flickskolorna. Låt oss aldrig glömma, att frågan om lämpligheten av gossars och flickors samundervisning på det åldersstadium som ligger över 13 år ingalunda är slutgiltigt besvarad. Här finnas starka och tänkvärda skäl både för och mot. För egen del är jag övertygad om, att det vore en farlig ensidighet att utan vidare betrakta och behandla flickundervisningens problem på alldeles samma sätt som gossundervisningens. Jag är böjd att ge dem rätt, som säga, att det väsentliga är, icke att flickorna få *samma* undervisning som gossarna, men att de få en likvärdig undervisning. Just därför betraktar jag den väg, på vilken vi numera äro inne, nämligen att under samverkan mellan stat och kommun upprätta kommunala flickskolor, som både sund och riktig.

Efter mitt sätt att se är den vanliga examensfria flickskolan just genom sin examensfrihet en verklig tillgång. Det lider nämligen intet tvivel, att examenssjäktet i icke ringa mån förrycker och snedvrider undervisningen. Det lugna studiet, där eftertanken mognar och får tid att mogna, är knappast möjligt, när gymnasiet står under studentexamens bann och följaktligen hjärnans belastning med minneskunskaper av understundom omtvistligt värde lägger beslag på så stor del av lärjungarnas tid och kraft. Jag har en känsla av, att intresset för den kommunala flickskoletypen på något sätt sammanhänger med sympatier för en skolform, där bildningen tillmättes större värde än själva examen.

Jag är också angelägen om att framhäva vikten av att ha tillgång till skolformer, som i sin historiska tillblivelse, i sin utveckling, sin erfarenhet och sin fortgående anpassning efter livets krav sökt praktiskt utgestalta det för våra svenska flickor lämpligaste bildningsmålet. Konsten är att låta allt verkligt värdefullt i det gamla få utrymme jämväl i det nya, att anpassa, modifiera och lämpa bestående former efter nya erfarenheters fordringar. Det schematiska och förhandsfärdiga är här snarast till skada. Ju mer vi kunna ställa skolfrågorna utanför de partipolitiska stridslinjerna, desto bättre för skolan själv. Det rent sakliga är i längden det enda hållbara. Vi sågo år 1927 endels och profeterade endels. Vi ha ingen anledning att vare sig berömma oss eller ångra oss.

Men däremot är det vår enkla plikt att vaket och utan skygglappar nogt aktgiva på utvecklingen och utan räddhåga gripa in och rätta till på punkter, där erfarenheten så påkallar. Ty faran är icke att motsäga sig själv, men väl att motsäga vad verkligheten tilläventyrs visar vara riktigt.

Det har hänt mycket sedan grosshandlaren Jonas Kjellberg på sin 75:e födelsedag, den 22 oktober 1826 undertecknade det gåvobrev, varigenom denna skola skapades, för att nio år senare, den 22 oktober 1835, högtidligen invigas. Det har varit de privata flickskolornas förtjänst, att de under den långa tid som förflöt, innan staten aktivt medverkade till att ge kvinnorna en högre utbildning, dristigt grepo sig verket an och på egen risk gottgjorde vad det allmänna försummat. Vi äro dem tack skyldiga för att de höllo ut och under hårda och prövande tider fast och målmedvetet lade grunden till den undervisning som den examensfria flickskolan av i dag erbjuder. Denna insats förtjänar en uppriktig hyllning. Stiftelsen Kjellbergska skolan kan ta åt sig en välförtjänt del av denna hyllning. Vad den under det gångna seklet utfört till fromma för svensk bildning berättigar den till en hedersplats. För vår inre syn framträder i ett ögonblick som detta hela raden av pliktrogna lärarkrafter, som utan åthävor fullgjort sitt stora värv. Så må då Kjellbergska skolan allt framgent visa sig värdig sina stolta traditioner.”

På kvällen hade på Börsen anordnats en festmiddag, i vilken 451 personer deltog och där många tal hölls. Kostnaderna för jubileet bestriddes av bankdirektör Jonas C:son Kjellberg. Från en annan medlem av Kjellbergska familjen, direktör W. G. Kjellberg, överlämnades en gåva på 5.000 kronor, förstärkt med 1.200 kronor från annan donator. Enligt gåvobrevet skulle dessa medel benämnas *Adine och W. G. Kjellbergs donationsfond* och räntan användas dels för skolans allmänna omkostnader, dels som bidrag till studieresor eller till hjälp vid sjukdomsfall för lärarinnor, anställda i stiftelsen Kjellbergska flickskolans tjänst.

Under de mer än hundra år som förflutit sedan Kjellbergska skolan stiftades, har förändringar i seder och tänkesätt gjort att det inte alltid varit så lätt att bokstavligen följa de direktiv som Jonas Kjellberg ger i sitt gåvobrev och i det av honom uppgjorda reglementet. Den andra paragrafen i reglementet, som stadgar att tre av styrelsens medlemmar skulle vara präster, hade man redan år 1900 erhållit Kungl. Maj:ts till-

Hillevi Gödecke i mottagningsrummet.

stånd att ändra, så att domkapitlet fick rätt att välja bland inom Göteborgs stad boende präster och lärare. En av de tre valda skulle dock vara präst. I nya stadgar av 1930 heter det "att åtminstone en av dessa ledamöter är präst". Enligt stadgarna av 1930 är dessutom skolans föreståndarinna självskriven ledamot av styrelsen, det senare i överensstämmelse med förordning som gällde samtliga flickskolor.

Den mest besvärliga punkten var dock donators bestämmelse beträffande elevernas nöjesliv. På olika sätt hade man försökt hålla denna bestämmelse levande. På ett tryckt anslag från 1898 uttalar styrelsen "den önskan, att eleverna ej bevista baler eller andra därmed likställda förströelser, som kunna hindra dem att på sätt, som Stiftaren afsett, tillgodogöra sig den i skolan lemnade undervisningen". Om skolans allvarliga inriktning vittnar dessutom följande tillägg som gjorts till de i övrigt stränga ordningsreglerna: "Alla elever i Kjellbergsskolan uppmanas att så vidt möjligt besöka den allmänna gudstjänsten. Till sist erinras eleverna derom, att de så länge undervisningen begagnas, böra med fullt allvar och samvetsgrant arbete tillgodogöra sig densamma och ej låta sig deri störas af sådana nöjen och förströelser, som göra sinnet oskickligt för en allvarligare sysselsättning och menligt inverka på de öfriga eleverna. Visar sig elev genom öfverträdelse härutinnan otjenlig till skolarbete och skadlig för den goda andan inom läroverket, kommer hon att från skolan uteslutas."

Den verkliga svårigheten beträffande nöjesförbudet uppstod, då skolteatern som institution kom till på 1930-talet. I september 1934 skrev *Handelstidningen*: "Det ser ut som om Kjellbergsskolas flickskolas elever ensamma bland all Göteborgs skolungdom inte skulle få vara med om den startande skolteatern. Det blir i så fall av skäl, som knappast någon människa kan göra någonting åt." Emellertid löste styrelsens majoritet frågan radikalt. Den 13 oktober samma år läses i Göteborgsposten under rubriken "Kjellbergsskolas flickor få gå på skolteater": "Styrelsen har fattat ett icke protokollfört beslut. Biskop Block och domprosten Ljunggren ha reserverat sig. Till tidningarna har utsänts följande meddelande: Rektor vid Kjellbergsskolas flickskolan äger rättighet att på begäran av målsman till elever vid skolan förmedla biljetter till skolteaterns föreställningar."

Då under andra världskriget evakueringsmöjligheter anordnades för alla skolor, inköpte år 1940 styrelsen en fastighet i Gössäter, Fullösa socken, vid Kinnekulle för detta ändamål. Så länge skolan var i besitt-

ning av denna egendom, användes den vid flickornas övning i värntjänst och som mål för skolutflykter. Den såldes år 1947.

Kjellbergsskolas kommunala flickskolan

I det längsta hade man vid Kjellbergsskolan hoppats att skolan skulle få behålla sin frihet som privat flickskola. På grund av donationerna hade man ju möjlighet att hålla terminsavgifterna så låga att man gentemot föräldrarna kunde hävda sig i konkurrensen med de kommunala skolorna, vid vilka vid denna tid en lika stor terminsavgift upptogs. Men svårigheten gjorde sig gällande beträffande lärarlönerna och blev aktuell då rektor Gödecke på grund av uppnådd pensionsålder begärde avsked i och med utgången av läsåret 1942-1943. Hösten 1942 annonserades rektorsbefattningen till ansökan ledig. Då endast två ansökningar inkom, drog styrelsen den slutsatsen att kvalificerad lärarkraft inte längre stod att uppbringa för en privat skola. Man kontaktade då såväl ecklesiastikminister Bagge som skolöverstyrelsens chef, generaldirektör Holmdahl, i avsikt att utröna huruvida någon möjlighet kunde finnas att påverka statsmakterna till att höja anslagen till de få återstående privata flickskolorna. Denna kontakt ledde emellertid endast till att man blev övertygad om att någon sådan möjlighet inte förefanns. Situationen hade nu blivit sådan att man såg sig stå inför valet mellan att helt nedlägga skolan eller ansöka om kommunalisering. Generaldirektör Holmdahl hade sagt att han med beklagande skulle se nedläggandet av en skola med så gamla traditioner inom Göteborgs samhälle och hade tillrätt en ansökan om kommunalisering med skyldighet för staden att överta skolans förpliktelser mot i tjänst varande lärarinnor och med villkor för stiftelsen att till staden överlämna fastighet och inventarier. Styrelsen beslöt underhandla med staden och be rektor Gödecke kvarstå ännu ett år på sin post.

I den skrivelse som avgick till drätselkammaren motiverade styrelsen sin ansökan om kommunalisering med att det skulle bli svårt att "för framtiden kunna upprätthålla skolans verksamhet på den standard den hittills bedrivits". Man begär därför att staden skall överta skolan och bedriva dess verksamhet mot att stiftelsen till staden överlämnar sin till 290.000 kronor taxerade fastighet och sina skolinventarier. Skolans kassaförvaltare var vid denna tid Kjellbergsskolas familjens representant i styrelsen, konsul Carl Ossian Kjellberg. Han hade räknat ut att värdet

av skolbyggnad och inventarier kunde anses motsvara värdet av den skuld stiftelsen skulle stått i till staden om skolan hade nedlagts. Skolan hade då enligt donationsbestämmelserna varit tvungen att till staden överlämna "Nybyggnadsfonden" à 48.630 kronor, "Donation till Therese Kamphs minne", 50.000 kronor, "Pensionsfonden", 56.050 kronor, samt inlösa skolans tomt med 64.376: 95, en sammanlagd summa på 219.056: 95. Då skolbyggnaden i november 1941 värderats till 700.000 kronor, vartill kom övervärde på tomten, och samtliga inventarier värderats till 160.000 kronor, ansågs den till staden erbjudna egendomen väl svara mot ovannämnda summa, varför i de av styrelsen ställda villkoren ingick att staden skulle överta ansvaret för de tre nämnda donationsfonderna och att skolans revers å 64.376: 95 skulle anses likviderad. Från stadens sida gick man med på dessa villkor. Stadens värderingsman, arkitekt Stendahl, uppskattade dock fastighetens värde till endast 400.000 kronor och inventariernas till 70.000 kronor.

Under förhandlingarna förhörde sig stadskollegiet hos kassaförvaltaren angående möjlighet för staden att erhålla skolans samtliga fonder. Styrelsen förbehöll sig dock rätt att få disponera dessa så att de på annat sätt skulle kunna komma stadens ungdom tillgodo.

Den 27 maj 1943 fattade stadsfullmäktige beslut om att på vissa överenskomna villkor överta Kjellbergiska flickskolan. Till dessa villkor hörde, att stiftelsens till staden icke överlämnade tillgångar skulle användas sålunda "att avkastningen å desamma nyttjades till förmån för uppfostran och utbildning under eller efter skoltiden av flickor, som åtnjuta eller åtnjutit undervisning vid läroanstalter i Göteborg med företrädesrätt för sådana hemmahörande därstädes, genom stipendier eller på annat sätt, med bibehållande av grunddonationens stadgande rörande vissa kategoriers företrädesrätt till förmåner, som donationerna kunna skänka, och bland sålunda företrädesberättigade med företräde i sin tur för dem, som varit elever vid den av stiftelsen själv bedrivna skolan, allt i överensstämmelse med särskilt reglemente för stiftelsen, som framdeles skulle underställas Kungl. Maj:ts prövning och fastställelse".

Den 8 juli 1943 förklarade Kungl. Maj:t Kjellbergiska kommunala flickskolan erkänd som kommunal flickskola, räknat från och med den 1 juli 1943.

Angående donationsfonderna biföll Kungl. Maj:t den 25 februari 1944 i sak den anhållan stiftelsen gjort beträffande dispositionen av

dess, varefter styrelsen översände underdånig anhållan om stadfästelse av uppgjort förslag till reglemente för Stiftelsen Kjellbergiska flickskolans donationer. Reglementet stadfästes av konungen den 9 november 1945.

Enligt reglementet skall beträffande för Kjellbergiska flickskolan avsedda stipendie- och premiefonder i tillämpliga delar gälla vad som för varje särskild fond är föreskrivet i vederbörande donationsurkund.

Vad beträffar övriga av stiftelsen förvaltade fonder stadgas att dessa "skall användas till stipendier eller på annat sätt, till förmån för uppfostran och utbildning under eller efter skoltiden av flickor, som åtnjuta eller åtnjutit undervisning vid läroanstalter i Göteborg. Företräde tillkommer därvid i första hand de kategorier flickor, vilka avses i ingressen till det av Jonas Kjellberg den 25 januari 1827 utfärdade reglementet för Kjellbergiska flickskolan i Göteborg, med företräde i sin tur för dem, som varit elever vid denna skola. Efter dessa hava sådana flickor företräde, som äro hemmahörande i Göteborg".

Beträffande stiftelsens styrelse har man följt de traditioner som går tillbaka till det av stiftaren själv uppgjorda reglementet för skolan. Styrelsen skall bestå av sju ledamöter, tre präster eller lärare – och av dem minst en präst – utsedda av domkapitlet och fyra ämbets- eller tjänstemän eller borgare i Göteborg, av vilka minst en skall vara medlem av släkten Kjellberg, utsedda av Handelsföreningens fullmäktige i Göteborg.

Domkapitlet och Handelsföreningens fullmäktige utser även revisorer.

Efter skolans kommunalisering och den nya stiftelsens upprättande har tillkommit tre nya stipendiefonder att av stiftelsen förvaltas tillsammans med de från den gamla skolan övertagna fonderna, nämligen Hillewi Gödeckes, Dita Invenius' och Elsa Nilssons stipendiefonder.

Hillewi Gödeckes stipendiefond belöpte sig ursprungligen till 2.500 kronor, vilken summa hade åstadkommit genom en insamling bland rektor Gödeckes elever vid hennes avgång från skolan. Fonden överlämnades till stiftelsen i januari 1945. Vid Hillewi Gödeckes bortgång utökades den genom förordning i hennes testamente med 5.000 kronor. Dessutom gjordes en insamling till hennes minne, vilken tillförde fonden ytterligare 1.740 kronor. Enligt rektor Gödeckes bestämmelse skall, sedan 10 % av den årliga avkastningen lagts till kapitalet, "rän-

tan vid skolans våravslutning utdelas i form av ett eller två stipendier till elever ur någon av klasserna 5-7 i Kjellbergiska kommunala flickskolan, vilka visat särskilt intresse för historia, konsthistoria eller svenska”.

Dita Invenius' stipendiefond grundar sig på testamentariskt förordnande av fröken Dita Invenius, som undervisade i konsthistoria vid Kjellbergiska seminariet under den tid detta ägde bestånd. Fonden överlämnades till styrelsen 1947 och belöpte sig då till kronor 8.411:74 jämte upplupen ränta à 117:98. Enligt donator skall fondens avkastning utdelas som stipendier till ”behövande och därav förtjänta elever”.

Elsa Nilssons stipendiefond utgör en gåva på 2.500 kronor som rektor Nilsson år 1960 – två år efter sin avgång – överlämnade till stiftelsens styrelse. Röntan skall utdelas som stipendium till elev i skolans avgångsklass (eller i avgångsklassen för övergång till gymnasium) ”som äger självständighet och personlig ansvarskänsla”.

De fonder stiftelsen förvaltar uppgår till en sammanlagd summa av närmare 600.000 kronor. År 1965 utdelades till elever vid Kjellbergiska flickskolan ur de för detta ändamål reserverade stipendie- och premiefonderna 1.730 kronor.

Ur den stora fond, i vilken ingår alla de donationer som gjorts till förmån för Kjellbergiska flickskolan under årens lopp, med undantag för de tre fonder som ansågs placerade i den till staden överlämnade egendomen, har årligen anslagits ganska stora summor till hjälp åt studerande som fått sin utbildning såväl vid Kjellbergiska flickskolan som vid andra flickskolor i staden. Utdelningen av dessa stipendier har alltid skett på den gamla skolans födelsedag den 22 oktober. År 1965 utdelades ur denna fond studiestipendier till ett belopp av 50.000 kronor.

Först vid slutet av höstterminen 1944 avgick rektor Gödecke från sin befattning. Hon hade då fört kommunaliseringen helt i hamn. För sina värdefulla insatser erhöll hon vid uppnådd pensionsålder året före sin avgång medaljen Illis Quorum, 8:e storleken.

Under den tid rektor Gödecke stod i skolans ledning gjorde hon sig omtyckt av medarbetare och elever genom sitt glada och vänliga väsen. Hennes kärlek till den gamla skolan var djup och stark och det låg henne varmt om hjärtat att vårda dess traditioner.

Efter sin avgång lämnade rektor Gödecke Göteborg. Hon avled i Stockholm den 15 mars 1960.

Rektor Gödeckes efterträdare som Kjellbergiska kommunala flickskolans rektor var fil. mag. Elsa Nilsson, född Winzell, änka efter professorn i litteraturhistoria vid Lunds universitet Albert Nilsson. Fru Nilsson anställdes vid skolan fr. o. m. höstterminen 1944, men tjänstgjorde under den första terminen som adjunkt för att på nyåret 1945 överta rektoratet. Fastän rektor Nilsson var helt främmande för Kjellbergiska flickskolans traditioner, lärde hon sig snart värdera dessa, och det blev henne angeläget att föra dem vidare i den nya skolformen. Vid sin avgång från skolan erhöll hon Nordstjärneorden.

Sedan den 1 juli 1958 är skolans rektor fröken Astrid von Schéele. Efter att ha genomgått Math. Halls skola och Kjellbergiska seminariet och en kortare tid ha tjänstgjort vid Vasa flickskola i Göteborg anställdes hon som lärarinna vid Kjellbergiska flickskolan år 1928 och har sedan varit denna skola trogen. Hennes far, rektor vid Östra realskolan, Robert von Schéele, var från 1934 till kommunaliseringen 1943 skolans inspektor. Han efterträdde 1934 rektor vid Latinläroverket, Rudolf Röding, som utsågs till inspektor 1906 och alltså i 28 års tid innehaft detta uppdrag. Vid kommunaliseringen 1943 utsågs den gamla styrelsens ordförande, biskop C. E. D. Block, till inspektor.

Den kommunala flickskolans förste styrelseordförande var posttjänsteman Edvin Söderberg. Han lämnade dock styrelsen efter ett år, och professor Sven Hultin valdes till ordförande. Professor Hultin hade sedan 1935 tillhört stiftelsens styrelse. Som ordförande kvarstod han till sin hastiga bortgång i januari 1952. Professor Hultin ägde stort intresse för skolfrågor, och genom sin blixtrande intelligens och sin praktiska duglighet var han en ovärderlig tillgång för de styrelser han tillhörde. Han efterträddes av förste verkmästare Einar Andersson. Även han visade skolan stort intresse och ställde sitt praktiska kunnande i dess tjänst.

Som det vid de kommunala flickskolorna gällt att ta emot så många elever som möjligt, har lokalutrymmet fått utnyttjas till bristningsgränsen. Dessutom har kravet på specialutrymmen år för år ökats. Till att börja med togs rektorsbostaden och vaktmästarebostaden i bruk för skolans räkning. I rektorsbostaden inreddes slöjdsal, läkarrum och rum för sekreterare samt ett mindre klassrum, i vaktmästarebostaden ett stort klassrum samt omklädningsrum för gymnastiken. Även ett frukosttrum ombildades till klassrum, och nya frukostlokaler inreddes på vinden. Planer på att tillbygga huset med ytterligare en våning fick

man skrinlägga, då en sådan tillbyggnad skulle ställa sig alltför dyrbar. Däremot fick skolan anvisning på tomt för framtida nybygge. Att något sådant ej kom till stånd sammanhänger med det nya läge skolfrågorna kom i mot slutet av 1950-talet.

När Kjellbergsska flickskolan grundades, var franska det språk man först införde, och även om franska inte alltid varit skolans första språk, har det dock alltid haft en stark ställning inom Kjellbergsska skolan. Enligt av Kungl. skolöverstyrelsen år 1950 uppgjord timplan skulle undervisning i franska helt slopas i realskolan och i motsvarande klasser i flickskolan. På initiativ från Göteborgs flickskolor utverkades dock från flickskolehåll rättighet att få behålla franska som tredje språk i flickskolan och läsa det fr. o. m. klass 5⁷.

I Kjellbergsska kommunala flickskolan ville man försöka få behålla franska även som andra språk och tänkte sig bygga på skolan med en särskild gymnasielinje, där franska skulle få samma ställning som tyska vid övriga gymnasier. Trots att skolöverstyrelsen visade intresse för saken, föll förslaget i Göteborgs stadsfullmäktige, där man hade helt andra planer beträffande gymnasielinjer.

Länge hade flickskolorna känt sin existens hotad. Det förslag om den sexåriga folkskolan som bottenkola som framlades av 1918 års skolkommission väckte stor oro i flickskolevärlden, och 1927 års skolreform innebar ju ett partiellt genomförande av detta förslag. Men först de stora utredningarna under 1940- och 1950-talen gjorde faran verkligt akut. I det längsta hoppades man ju dock att flickskolan skulle få fortleva som femårig skola eller åtminstone som inbakad i och som tvåårig påbyggnad på grundskolan. Från och med hösten 1959 togs i Kjellbergsska skolan liksom i övriga Göteborgs flickskolor elever in endast på femårig linje. Så gott som alla Göteborgs kommunala flickskolor – bland dem även den Kjellbergsska – åtog sig att under övergångstiden tillfälligt upprätta en fyraårig realskola. Elever på realskolelinjen intogs läsåren 1957—1958 och 1958—1959.

Med utgången av läsåret 1957—1958 fick såväl skolans inspektör som medlemmarna av den lokala skolstyrelsen frånträda sina befattningar. Kjellbergsska kommunala flickskolans förste inspektör, biskop Block, hade avlidit 1948 och fått till efterträdare domprosten Elis Malmeström. År 1951 blev domprosten Malmeström biskop i Växjö. Kjellbergsska skolans inspektör 1951—1958 var professorn i nordiska språk Ture Johannisson.

Sommaren 1961 framlade 1957 års skolberedning sitt betänkande med förslag om tvååriga fackskolor som påbyggnad på grundskolan och därmed flickskolans avveckling. Att detta förslag, vilket antogs av 1962 års riksdag, kändes som ett hårt slag för flickskolans representanter är kanske inte så underligt. Skolformen var populär, och Göteborgs flickskolors historia visar att dess traditioner sträcker sig närmare ett och ett halvt sekel tillbaka. Och när det gäller Kjellbergsska skolan, är det dessutom fråga om en skola med djupa rötter i samhället, en skola som speciellt vårdats av en bestämd släkt som känt ansvar för den, generöst givit den ekonomiskt stöd och med djupaste intresse levt med i dess liv och utveckling. Redan att man kände sig nödgad ansöka om kommunalisering var svårt nog. Men man hade i alla fall medvetandet om att skolan levde kvar, om ock i ny form. Vad som drivit fram den nya skolreformen är att man låtit de sociala synpunkterna helt dominera. När man står mitt i kampen ser man endels. Frågan gäller om det var nödvändigt att offra flickskolan på demokratiseringens och likriktningens altare, och det är väl bäst låta framtida historieskrivare avgöra den frågan.

MATHILDA HALLS* SKOLA

Under senare hälften av 1800-talet upprättades flickskolor på olika håll i vårt land. Ofta grundades en sådan skola av någon kvinna, som kände som sin kallelse att göra en insats för flickornas utbildning, så att dessa på ett mer tillfredsställande sätt skulle kunna fylla sin uppgift i hem och samhälle. En sådan kvinna var stiftarinnan av Mathilda Halls skola.

Mathilda Hall föddes i Göteborg den 29 april 1833. Fadern tillhörde en känd köpmansläkt som under 1700-talet inflyttat från England eller Skottland. Redan under sin barndom drömde Mathilda Hall om att få bli lärarinna, och hon brukade ofta på sin griffeltavla rita ett skolhus, som hon vid den tiden tänkte sig skulle ligga i Lappland och där hon skulle undervisa lappbarnen.

Sin första utbildning fick Mathilda Hall vid Societetsskolan i Göteborg. För sina fortsatta studier reste hon till Holland, där hon samtidigt med att hon själv studerade, undervisade i en pension, som liksom Societetsskolan tillhörde Evangeliska Brödräfsamlingen. I pensionen talades holländska eller tyska, och Mathilda Hall fick hålla sina lektioner på tyska. Vid 21 års ålder avlade hon lärarinneexamen vid universitetet i Utrecht.

Återkommen till Göteborg började Mathilda Hall sin lärarinneverksamhet med två à tre elever i sitt hem. Men hennes dröm var att få grunda en verklig skola. Präglad av varm gudsfruktan som hon var, tänkte hon sig en skola där kristendomsämnet skulle vara det centrum kring vilket allt annat skulle röra sig, och då hennes skola blev verklig, kom hon också att själv sköta kristendomsundervisningen och leda skolans morgonböner.

Mathilda Halls skola räknade sin begynnelse från år 1857. Stiftarinnan kallade den *Realskolan för flickor*, men efter ett par årtionden blev Mathilda Halls skola det officiella namnet. I början anställdes mest

Mathilda Hall.

* Namnet uttalas i detta sammanhang ha:l.

manliga lärare, men sedan Högre lärarinneseminariet i Stockholm 1861 upprättats, rekryterades lärarekåren alltmer därifrån. Den första förhyrda lokalen låg vid Drottningtorget. Därifrån flyttade man 1869, då skolan blivit treklassig, till doktor Monténs hus, Kungstorget 1. Den nya lokalen invigdes den 5 oktober av den kände doktor Peter Fjellstedt, som under åren 1864–1872 vistades i Göteborg som domprosten Peter Wieselgrens medhjälpare. Elevantalet, som vid denna tid var 27, växte år efter år. 1872 hade skolan 54 elever, fördelade på fem klasser och en förberedande avdelning. 1873 tillkom ytterligare en klass, och följande år delades den förberedande avdelningen i två klasser, en övre och en nedre. Det sammanlagda elevantalet hade vuxit till 101. 1879 fick elementarskolan sju klasser, och den förberedande avdelningen gjordes treårig. Man hade nu sammanlagt 151 elever. För så många var lokalerna inte tillräckliga, och skolan flyttade därför till Vallgatan 23, där ett trevånings stenhus förhyrts. Här fanns tillräckligt antal rum för att man skulle kunna avskilja ett till bönsal och inreda ett till gymnastiksal. 1883 fick skolan en åttonde klass, och elevantalet hade nu vuxit till 183. För att bereda bättre utrymme för så många elever och klasser utökades lokalerna genom att en våning i angränsande fastighet, Södra Larmgatan 18, förhyrdes. Åttonde klassen tycks i början endast varit en fortsättningsklass med en timmes undervisning i veckan i vardera av ämnena kyrkohistoria, tyska och allmän historia. Dessutom gavs valfri undervisning i franska, två timmar, och i engelska, åtta timmar. Engelska var vid denna tid skolans tredje språk och började studeras först i sjunde klassen. Så småningom ökades dock antalet ämnen och timmar i åttonde klassen, men ända till 1905 var terminsavgiften i denna klass något lägre än i närmast föregående klasser.

År 1886 hade Mathilda Hall den stora glädjen att med sin skola kunna inflytta i eget hus, Karl Gustavsgatan 8–10, vilket högtidligen invigdes av sedermera biskopen i Strängnäs, doktor U. L. Ullman, då lektor vid Latinläroverket och kyrkoherde i Lundby prebendepastorat. Fastigheten inrymde bl. a. en efter tidens förhållanden stor samlingsal, gymnastiksal och bostad för föreståndarinnan.

Mathilda Hall ledde själv skolan till sin död 1894. Till att börja med undervisade hon förutom i kristendom i flera av skolans ämnen, bl. a. i tyska och engelska, men från 1870-talet ägnade hon sig uteslutande åt undervisningen i kristendom. Bland medlärarna märks hennes systrar Josephine och Anna Hall – under några år även Martina Hall, som

Skolhuset vid Karl Gustavsgatan.

dock endast undervisade i handarbete, och Mary Hall, gift Billqvist, som undervisade i skolans förberedande klasser.

Liksom vid de tidigare nämnda flickskolorna var man vid Mathilda Halls skola angelägen om att eleverna skulle få undervisning i klädsöm, och från mitten av 1880-talet hade man en speciell fortsättningskurs i detta ämne.

Bland övningsämnena märks också träslöjd, som infördes som valfritt ämne på skolans schema år 1886. I redogörelsen för läsåret 1890–1891 får man veta att undervisning i detta ämne meddelats enligt Nässystemet. 108 elever hade deltagit i undervisningen. Av under året förfärdigade arbeten uppräknas bl. a. ”blomsterpinnar, vedbärarkäppar, pappersknivar och linjaler, kläd- och nyckelhängare, skärbräden, tandborsthyllor, fantasibord, slevar, hörnhyllor och sylådor”. Undervisningen i träslöjd upphörde från och med läsåret 1923–1924.

Redogörelsen för läsåret 1893–1894 är den sista Mathilda Hall har undertecknat. Nästa årsredogörelse inleds med följande ord: ”Då det förra skolårets redogörelse var under tryckning, nedlades

på sjukbädden skolans vördade och älskade föreståndarinna, och strax efter terminens slut, söndagen den 3 juni på aftonen, hemkallade Herren genom en stilla död sin trogna tjänarinna. Hennes minne skall utan tvifvel länge lefva i många tacksamma hjärtan.”

Om Mathilda Hall skrevs i skolans årsredogörelse i samband med 50-årsjubileet 1907:

”Ingen av de hundratal nu vuxna kvinnor, som under sin barndom stått under Mathilda Halls ledning, torde någonsin kunna glömma hennes egenartade personlighet. Den späda gestalten med det vackra huvudet och de klara ögonen kommer alltid att finnas kvar i deras medvetande tillika med en bestämd förnimmelse av en omutlig rättrådighet, en brinnande arbetshåg, en ungdomlig entusiasm och en religiositet, vilken de redan som barn uppfattade som den drivande kraften i Mathilda Halls liv. En överlägsen pedagogisk begåvning gjorde henne i hög grad skickad för lärarinnans och skolföreståndarinnans särskilt under flickskolans daningstid mycket krävande och maktpåliggande kall. Hela sitt djupa etiska allvar satte hon in i arbetet på att utveckla sina lärjungar till vakna och kunskapsrika, men först och främst sunda, plikttrogna och trofasta kvinnor och goda, uppoffrande mödrar. Hon ville leda de ungas utveckling men ej påtrycka dem sin prägel, hon kände, som hon en gång uttryckt det, sin uppgift som trädgårdsmästarens. ”Barnen äro mina blommor”, sade hon. ”Jag vill ge dem ans och vård, men blombladen skola ej bära spår av mina händer.”

Det finns inga styrelseprotokoll från Mathilda Halls tid. Hon ägde själf och ledde ensam sin skola. Och i de tryckta redogörelserna och katalogerna ges endast sakliga upplysningar. Själf framträder Mathilda Hall alls inte. Helt säkert var hon med all den duglighet varom hennes verk vittnar en mycket anspråkslös och ödmjuk människa.

Efter Mathilda Halls bortgång övertog hennes syster Josephine föreståndarinneskapet, som hon skötte under två år, alltså till 1896. Josephine Hall hade inte någon egentlig lärarinneutbildning. Men enligt uppgift var hon kanske den mest intelligenta av systrarna och ett ovärderligt stöd för Mathilda Hall under hela hennes föreståndarinnetid. Josephine Hall överleyde sina systrar och uppnådde den höga åldern av 101 år. Hon var under sina sista år bosatt i Alingsås och uppvaktades där på sin 100-årsdag av sin gamla skolas styrelse.

År 1896 avgick fröknarna Josephine och Anna Hall från sina befatt-

Frida Pallin.

ningar, och föreståndarinneskapet övertogs av fröken Frida Pallin, som sedan 1891 varit lärarinna vid skolan. Fröken Pallin inköpte för 115.000 kronor skolans fastighet av Mathilda Halls sterbhus och betalade under 10 år till Josephine Hall en årlig summa av 200 kronor för rätten att få driva skolan under oförändrat namn. Skolans tomt hade fröken Hall inköpt av staden. Köpeskillingen var 21.000 kronor, vilken summa dock ej behövt erläggas under villkor att staden erhöll rätt till första inteckning i fastigheten.

Under 27 år stod Mathilda Halls skola under Frida Pallins ledning. Under hela denna tid hade hon ett utmärkt stöd i rektor vid Latinläroverket, Rudolf Röding. Fröken Josephine Hall hade bett honom intrussera sig för skolan, och på fröken Pallins anmodan åtog han sig uppdraget som studierektor.

Frida Pallin föddes den 15 februari 1860 i Värmland, där fadern var provinsialläkare. År 1873 intogs hon i Kjellbergska skolan för att få den utbildning till guvernant som där erbjöds. Då hon hade sitt hem på annat håll, var hon under sin skoltid helpensionär hos fröken Therese Kamph. Hon utgick från skolans tionde klass vårterminen 1878 med mycket fint avgångsbetyg och hade innan hon kom till Halls skola an-

ställning som guvernant på olika platser. Att Frida Pallin, trots sin avsaknad av den högre utbildning som sedan år 1861 stod till buds i Stockholm, ansågs lämplig som föreståndarinna, berodde inte minst på de personliga kvalifikationer hon visat sig äga under den tid hon tjänstgjort som lärarinna vid skolan. Hon var en imponerande personlighet med ett levande intresse för människor. Sina kunskaper ökade och fördjupade hon genom trägna självstudier. I särskilt hög grad var hon intresserad av konsthistoria. Sin skola ville hon leda i Mathilda Halls anda, vilket för henne betydde att kristendomsämnet skulle inta en central ställning. Själv var hon djupt engagerad i svenska kyrkans mission och diakoni. Något tvångsregemente utövade hon aldrig. Det låg henne om hjärtat att var och en skulle trivas i skolans miljö och kunna utföra sitt arbete i frihet och glädje.

Redan under Mathilda Halls tid hade ju skolan utvecklats till att omfatta tre förberedande klasser och åtta klasser i den högre skolan. Frida Pallin anordnade vissa år även fortsättningskurser i olika ämnen för elever som önskade förskaffa sig vidare allmänbildning eller förbättra sina praktiska färdigheter. Under ett par år undervisades t. o. m. i italienska. Frida Pallin var särskilt intresserad av småbarnsundervisningen. År 1901 upprättades Göteborgs högre samskola. Denna skolas initiativtagare ville skapa ett läroverk där moderna undervisningsmetoder skulle prövas. Fröken Pallin blev intresserad av Samskolans småbarnsundervisning och de metoder som där tillämpades, och hon ville att dessa metoder skulle införas i de förberedande klasserna vid hennes egen skola. För att mera direkt studera dessa metoder skickades en av skolans lärarinnor till Amerika, och när hon återkom lät hon den förberedande skolans lärarinnor sätta sig in i vad hon lärt sig. Då fröken Pallin var ledamot av Göteborgs folkskolestyrelse, kom hennes intresse för småbarnsundervisningen att uppmärksammas av ledningen för stadens folkskoleseminarium, och man träffade överenskommelse om att elever därifrån skulle få hospitera i Hallska skolans förberedande klasser.

Elevantalet i skolan växte alltjämt, och då inga stränga bestämmelser i fråga om klassernas storlek ännu utfärdats, delade man en klass i parallellavdelningar när elevernas antal uppgick till 20 à 25. Härigenom togs stort utrymme i anspråk, och för att få plats med de växande elevskarorna förhyrdes 1906 sex rum för de förberedande klasserna i det närbelägna K.F.U.M.:s hus. Skolans elevantal uppgick vid hösttermi-

Första förberedande klassen 1888—1889. Lärarinna: Hedvig Atterbom.

nens början detta år till 273. 1908 togs även föreståndarinnebostaden i bruk för skolans behov. Då trångboddheten blev allt besvärligare, inköptes 1912 angränsande fastighet, Karl-Gustavsgatan 6, ombyggdes och förenades med det gamla huset. Här kunde nu småskolans samtliga avdelningar inrymmas, plats beredas för några av elementarskolans klasser och en del efterlängttade utrymmen vinnas. Bl. a. inreddes nu lokaler för skolköksundervisning, som först härigenom kunde införas. Föreståndarinnebostad kunde åter inrättas i skolhuset. Läsåret 1911—1912 hade skolan 374 elever. Högsta elevantalet, 503, nådde man upp till läsåret 1924—1925.

Till år 1906 var föreståndarinnan ensam skolans ägare, men detta år bildades Aktiebolaget Mathilda Halls skola, som inköpte skolans fastighet. I styrelsen, som valdes av bolagsstämman, inträdde jämte fröken Pallin bl. a. rektor Rudolf Röding, grosshandlare Axel Carlander

och grosshandlare Gustaf Boman. Rektor Röding var till 1934 styrelsens ordförande. Hans efterträdare som ordförande blev dåvarande domprosten Gustaf Ljunggren. Då Ljunggren emellertid redan följande år utnämndes till biskop i Skara stift, måste han avsäga sig ledamotskapet i styrelsen och efterträddes som ordförande av professor Axel Lindqvist.

Den tid Frida Pallin stod i ledningen för Mathilda Halls skola var en tid av lugn och jämn utveckling. Något statsanslag hade skolan inte haft på fröknarna Halls tid, men från och med år 1897 erhöll skolan anslag från staten. Det första statsanslaget var på 3.000 kronor, och lika stort anslag erhöll skolan samtidigt från Göteborgs stad, vilket, som tidigare nämnts, från och med detta år var ett villkor för att man skulle erhålla statsanslaget.

Självfallet måste man vid en sådan skola som Mathilda Halls, vilken för sina inkomster huvudsakligen var hänvisad till elevernas terminsavgifter, hålla dessa avgifter jämförelsevis höga. Till och med läsåret 1895–1896 erlades i terminsavgift 10 kronor mer för vårterminen än för den kortare höstterminen. Samtidigt med att skolan fick anslag från stat och kommun utjämnades emellertid terminsavgiften till samma summa för båda terminerna. I den förberedande avdelningens första och andra klass erlades i terminsavgift 40 kronor och i tredje förberedande 50 kronor. I elementarskolan var terminsavgiften 60 kronor i klass 1, 75 kronor i klass 2 och 100 kronor i klasserna 3 och 4, 120 kronor i klasserna 5–7 och 75 kronor i den ännu inte färdigbildade åttonde klassen. Att terminsavgifterna under årens lopp kom att höjas är självklart. De kunde dock aldrig höjas i takt med penningvärdets försämring. Under åren närmast före skolans kommunalisering erlades i terminsavgift i de fyra förberedande klasserna 90, 100, 110 och 120 kronor. I elementarskolan var terminsavgiften i klasserna 1–3 120 kronor och i klasserna 4–8 150 kronor.

I och med att skolan erhöll statsanslag tillsatte eforus inspektor. Inspektorer vid Mathilda Halls skola har varit rektor A. O. Heurlin (1897–1905), professor Ludvig Stavenow (1905–1914), professor Otto Nordenskjöld (1914–1928) och professor Gösta Bodman (1928–1938).

Då genom läroverksreformen 1904 statliga samskolor, ledande till realskolexamen, upprättades och flickskolorna kände behovet av att för sitt avgångsbetyg få en med denna examen likvärdig kompetens, insändes år 1907 från Mathilda Halls skola till Kungl. Maj:t en ansökan

Kollegiet 1913.

Bortre raden från vänster: Anna Huss, Astrid Ullman, Lotten Cullberg, Edit Lundgren, Vera-Lisa Liljedabl, Ebba Nyman, Britta Berg, Marie Thomsen, Karin Parelins, Jeanna Oterdabl. Andra raden: Ellen Adamson, Isa Kuylenstierna, Berta Andersson, Signe Hult, Hilda Vinberg, Frida Pallin, Maria Cavallin, Sigrid Strömberg, Tora Forssblad, Ingrid Stern. Främre raden: Aina Grauers, Agda Norin, Signe Andersson, Karin Weslien, Mimmi Agardh, Helma Paterson.

om sådan kompetens för skolan. Ansökan beviljades. Men då flickskolorna på initiativ från Flick- och Samskoleföreningen beslutade att för elever med avgångsbetyg från privat högre flickskola anhålla om kompetens, likvärdig med den som gavs elever med avgångsbetyg från Statens normalskola, anhöll styrelsen i stället om normalskolekompetens för sina elever, och skolan erhöll sådan år 1909.

Frida Pallin avgick med pension år 1923. Om vad hon betydde för skolan säger i en minnesskrift f. d. eleven Madelaine Croneborg, född Kuylenstierna: "Jag har mycket svårt att tänka mig skolan utan Frida Pallin. Skolan var hon, och hon var skolan. Jag kan så väl se henne framför mig, där hon 'skred' fram i korridorerna, eller när hon plötsligt kom in för att lyssna på en lektion. Hon ingav oss stor respekt, och tanken på att bli kallad till henne för något 'brott' var ganska hemsk. Men hennes leende kunde vara så gott och hennes blick så full av humor och förståelse, att vi kände, att hon var vår vän. Hon undervisade

i konsthistoria i sista klassen, och roligare timmar kan man knappast tänka sig.”

Och kyrkoherde Einar Wieselgren, morgonbönspredikant vid skolan och Frida Pallins nära vän, säger i samma minnesskrift om henne: ”En personlighet med hennes charm, begåvning och vida hjärta giver livsavgörande intryck var hon går fram, särskilt, när hon förenar fin-känslighet, ödmjukhet och aktivitet. I all sin svala drottninglikhet älskade hon människorna – särskilt dem som hade livet framför sig – och därför blev hon också älskad.”

Frida Pallin lämnade inte sin skola i och med sin avgång som föreståndarinna. Till sin bortgång den 18 juli 1931 kvarstod hon som styrelseledamot i skolans ledning.

Fröken Pallins efterträdarinna år 1923 blev fil. mag. Gertrud Strandberg, som sedan 1922 varit biträdande föreståndarinna. Hon var en stor intelligens, som kunde hålla intressanta lektioner på ett högt plan, och hon var en enastående god talare. Om henne säger f. d. eleven, Ester Ljungstedt, född Crona, i den förut citerade minnesskriften, att hon var radikal till sin läggning och i viss mån nog bröt mot de konservativa uppfostringsmetoder som var förhärskande både i hem och skola vid denna tid och att hon aldrig fäste sig vid bagateller utan var motsatsen till småaktig. Gertrud Strandberg var en stark och särpräglad personlighet, allvarlig och reserverad, som människotyp helt olik sin företrädare.

Kommunaliseringen

Vid denna tid började elevantalet i så gott som alla flickskolor sjunka, beroende på konkurrensen från nyupprättade statliga och kommunala skolor. Genom 1927 års skolreform hade det för de privata flickskolorna blivit möjligt att anhålla om att bli övertagna av kommunen, och i Göteborg diskuterade flickskolornas rektorer huruvida en gemensam aktion i det syftet borde göras. Emellertid ställde sig frågan olika för olika skolor, beroende på vilket ekonomiskt underlag man hade att falla tillbaka på. Kommunalisering framstod för de flesta som en nödfallsutväg, som man inte ville ta till förrän det blev absolut nödvändigt. De skolor för vilka den ekonomiska situationen ännu var någotsånär

Klass 8 B vårterminen 1936. Klassföreståndarinna: Maria Cavallin.

dräglig ville därför inte vara med om en gemensam framstöt. Även om man genom statsanslag och normalskolekompetens m. m. givit upp en del av sin forna frihet, hade man dock vissa rättigheter kvar. Framför allt kunde man fritt välja sin styrelse, och även när det gällde att tillsätta rektor och lärare var man inte så bunden som man skulle bli genom en kommunalisering.

Den flickskola som tidigast inledde förhandlingar med staden om kommunalisering var Majornas Elementarläroverk för flickor. 1932 togs frågan upp i denna skolas styrelse, och följande år inleddes förhandlingar med staden. Men även för tre andra skolor, Mathilda Halls skola, Göteborgs Lyceum för flickor och Vasa flickskola, hade frågan blivit aktuell, och i maj 1934 gav styrelsen för Mathilda Halls skola rektor Strandberg i uppdrag att träda i förbindelse med de två andra skolorna för att undersöka om de vore intresserade av att tillsammans med Halls skola kontakta stadens myndigheter för att utröna om möjlighet fanns att låta de tre skolorna gå samman och bilda en kommunal flickskola. De övriga skolorna visade sig intresserade för saken, och ef-

ter förhandlingar skolorna emellan insändes till drätselkammarens första avdelning i december 1934 från de tre skolorna en ansökan om kommunalisering.

I början av år 1935 anhöll rektor Strandberg om entledigande från sin befattning, och styrelsen utsåg till hennes efterträdare fröken Ebba Persson, som sedan 1914 varit lärarinna vid skolan.

Det gällde nu för rektor Persson att sätta sig in i de problem som hängde samman med kommunaliseringen. Den stora svårigheten var att fröken Pallin inte hade kunnat förutse den kommande utvecklingen, och när vid hennes död aktiemajoriteten övergick till hennes brorsbarn, med. dr Per Pallin och hans syster, fru Brita Schuberth, stod skolan utan någon ekonomisk bakgrund. Och fröken Pallins arvingar kunde givetvis inte ha något speciellt intresse av att skänka sin egendom till Göteborgs stad. De visade dock tillmötesgående och erbjöd staden skolans inventarier utan ersättning samt begärde för fastigheterna det bokförda värdet, 288.000 kronor, trots att taxeringsvärdet var 350.000 kronor. Men man var från stadens sida inte speciellt intresserad av inköp av fastigheterna, då man menade att om kommunaliseringen skulle komma till stånd den nya skolan skulle kräva ett nybygge. Staden var inte heller hågad att utan ekonomiskt vederlag överta skolorna, och då även de två andra skolorna var privatägda, vände sig, som tidigare nämnts, den av drätselkammaren tillsatta beredning som fått utredningen av denna fråga på sin lott på våren 1936 till styrelsen för Fruntimmersföreningens flickskola med förfrågan om denna skola vore villig träda i förhandlingar med beredningen. Samtidigt utgick till de tre i saken engagerade skolorna en anmodan att utse representanter att sammanträda med beredningen. Halls skolas representanter blev styrelsens ordförande, professor Lindqvist, styrelsemedlemmen advokat Folke Sjögren och rektor Ebba Persson. Då förhandlingarna med Fruntimmersföreningens flickskola ledde till en från stadens synpunkt tillfredsställande lösning av kommunaliseringsfrågan, förklarade sig staden villig överta de fyra skolorna på av dem uppställda villkor. En viktig sak var att lärarinnorna säkerställdes. Och från skolorna framhölls också vikten av att utbildningsmöjligheterna för flickor inte genom kommunaliseringen försämrades.

Då Halls skola hade de bästa möjligheterna beträffande lokaler, måste på något sätt ordnas så att de fastigheter denna skola disponerade alltjämt och tills lokalfrågan på ett mer tillfredsställande sätt kunde lö-

Oljemålning i bönsalen. Konstnärinna Anna Virgin.

sas finge stå till den kommunala skolans förfogande, och doktor Pallin lovade å släktingarnas vägnar att för en tid av fem år staden mot en årlig hyra av 5.000 kronor skulle få utnyttja fastigheterna för skolans räkning. De omändringar som kunde krävas skulle staden bekosta. Fastigheterna beräknades inrymma de tre skolor som först anhållit om kommunalisering, medan Fruntimmersföreningens flickskola, som överlämnat alla sina tillgångar till staden, alltjämt som en avdelning av den nya kommunala flickskolan skulle inrymmas i de till staden överlåtna fastigheterna Chalmersgatan 7 och Götbergsgatan 8.

Från och med höstterminen 1937 avvecklades Mathilda Halls skolas förberedande klasser, varvid staden lovade att för de lärarinnor för vilka inte kunde ordnas på annat sätt bereda plats i folkskolans småskola. De fast anställda lärarinnor vid den högre skolan vilka inte kunde få anställning vid den kommunala sökte och erhöll plats vid annan skola eller förtidspensionerades.

Mathilda Halls skolas sista redogörelse för läsåret 1937–1938 inleds med Mathilda Halls porträtt, en skildring av skolans historia, sammanställd av en av de äldsta lärarinnorna, Maria Cavallin, och en dikt av författarinnan Jeanna Oterdahl. Fröken Cavallins artikel utgör ett fö-

redrag som hon höll vid "forna elevs dag" den 14 mars 1938, och Jeanna Oterdahls dikt, vilken har karaktär av en hyllning till den gamla skolan, skrevs för samma tillfälle. Jeanna Oterdahl var under åren 1901–1905 uppskattad lärarinna och morgonbönsförrättare vid skolan. Som morgonbönsförrättare kvarstod hon så länge skolan fanns till.

När man studerar våra flickskolors historia, och kanske gäller detta alldeles särskilt Mathilda Halls skola, får man ett starkt intryck av betydelsen av den personliga insats lärarna gjorde. 1957 års skolberedning har mycket att säga om lärarpersonlighetens betydelse, och det är att hoppas att flickskolans traditioner just på denna punkt skall kunna överföras i nya skolformer.

Den nämnda redogörelsen, som är undertecknad av Ebba Persson, slutar: "Enligt Göteborgs Stadsfullmäktiges beslut av den 3 februari 1938 kommer, om Kungl. Maj:ts tillstånd därtill erhålles, från den 1 juli 1938 i Göteborg en ny kommunal flickskola att upprättas, i vilken Mathilda Halls skola jämte tre andra av stadens flickskolor skola uppgå."

Kungl. Maj:ts resolution, i vilken den nya kommunala flickskolan förklarades upprättad, är dagtecknad den 29 juli 1938.

MAJORNAS ELEMENTARLÄROVERK FÖR FLICKOR

Det är inte så få svenska flickskolor som grundats av män vilka insåg vikten av att kvinnan liksom mannen gavs möjligheter till utbildning. Redan innan Majorna införlivades med Göteborg, tog några prominenta män där initiativet till en flickskola.

Den 2 oktober 1865 hölls i det då nyligen grundade gossläroverkets hus ett sammanträde "i ändamål att bilda en tidsenlig flickskola i Majorna". I sammanträdet deltog sex herrar, bland vilka märks kontraktsprosten doktor Claes S. Lindskog och med. dr L. Traneus. Även två damer var närvarande. I protokollet heter det dock att det efter diskussion "emellan samtliga de närvarande Herrarne" beslöts att skolan skulle öppnas påföljande nyår. En interimsstyrelse fick i uppdrag att anskaffa lokal.

Redan den 17 oktober, då nytt sammanträde hölls, hade interimsstyrelsen löst lokalfrågan för den allra närmaste tiden och förhyrt övre våningen i skeppsstuvare Adolf Ericssons hus vid Allmänna Vägen. Interimsstyrelsen upplöstes nu, och man valde direktion för den blivande skolan. Det bestämdes att "5 Herrar och 2 fruar" skulle väljas. Valda blev rektor vid gossläroverket C. F. Winkrans, doktor Traneus, hamninspektören J. Gyberg, fabrikör Ch. Åhmansson, handlanden C. F. Höglund jr, fru Georgina Wiman och fru Hilda Lundberg. Skolans namn fastställdes till "Familj-föreningens flickskola". Vid sammanträde med direktionen ett par dagar senare valdes doktor Traneus till ordförande, rektor Winkrans — som vägrat ta emot ordförandeposten — till vice ordförande och herr Åhmansson till kassör. Det beslöts att befattningen som "förestånderska" skulle annonseras ledig, stadgar utarbetas och inventarier anskaffas.

I stadgarna, som har rektor Winkrans till författare, anges skolans mål vara "hvarken något ensidigt sträfvande efter förståndets utbildning eller, ännu mindre, att bibringa lärjungarne några artiga eller nyttiga färdigheter, hvilka, så förträffliga de än äro, dock måste anses till-

höra hemmet eller tillämpningsskolor". Vad skolan avser är "meddelande av humanistisk bildning". Det gäller såväl "förståndets utbildning" som "viljans förädling". Därför är det viktigt, att man "icke i något ämne nöjer sig med tomma utanlexor utan söker lefvande kunskap". — "Skolans mål vare sålunda", heter det till sist, "en naturlig och harmonisk utveckling af barnets själsförmögenheter, så att det lär sig att redigt och klart tänka, att med sammanhang och smak i ord uttrycka hvad det tänkt, samt att det i allt sitt sträfvanne ledes af kärlek till det goda".

Enligt stadgarna skulle direktionen väljas av "lärjungarnas föräldrar och målsmän samt af alla de personer, hvilka genom sitt för läroanstalten visade deltagande af Direktionen kallas till allmänna sammanträden".

"Förestånderskans" uppgift anges bl. a. vara att vaka över att ingen lärare ger för långa hemläxor och att lärarna i övrigt fullgör sina åligganden. Dessutom har hon "att sörja för att gudsfruktan, sedlighet, flit och all annan god ordning bland lärjungarne befordras och iakttages samt att vid hvarje dags början förrätta bön". Och slutligen ålägges hon att "så ofta som möjligt söka sammanträffa med föräldrarna för att genom sålunda erhållen underrättelse om barnens anlag, uppförande i hemmet m. m. lättast kunna träffa en riktig behandling af hvar och ett barn".

Lärarinnorna uppmanas att alltid ha för ögonen "skolans hufvudändamål, förståndets och hjärtats bildning. I det senare afseendet torde målet säkrast vinnas, om lärarinnan alltid själf söker utöfva de dygder, hon af barnet fordrar, såsom gudsfruktan, kärlek till sanning, rättvisa och ordning". När det gäller att upprätthålla tukt och ordning bör hon iakttaga "en kärleksfull men allvarlig behandling, hvarvid synnerlig uppmärksamhet fästes på skillnaden mellan de fel, som tillhöra barnets ålder och de, hvilka antyda vanart". — "Hvad åter förståndets utveckling angår, nöje sig lärarinnan ingalunda med lexors upphörande. — Själsutveckling kan sålunda icke ske medelst aldrig så flitigt inpreglande af lexor, snarast hindras. Lärarinnan måste derför arbeta med barnet, så att en ändamålsenlig utveckling försiggår, från det konkreta till det mera abstrakta; hon söke derför alltid göra sin undervisning så åskådlig som möjligt."

Slutligen innehåller stadgarna i detalj utarbetade kurs- och timplaner samt utförliga pedagogiska och metodiska anvisningar. Även lärotider

och ferier är fastställda. Ferierna skulle omfatta fem veckor på sommaren, tre veckor vid jul och en vecka vid påsk. Liksom vid övriga skolor denna tid skulle arbetsdagen på vintern, november-februari, vara kortare än under den ljusare årstiden.

När man läser vad som i dessa stadgar förklaras vara skolans målsättning och uppfostringsprinciper, tycker man sig känna igen en del moderna tongångar. Följande exempel på "vanart" och på hur sådan bestraffades ur ett protokoll från 1870-talet visar dock att insikten i barnpsykologi ännu inte var så djup. En i protokollet namngiven elev har blivit beträdd med snatteri. Direktionen beslöt då helt summariskt att elever som hädanefter "beträdas med dylik vanart skola uteslutas från skolan".

Tre personer hade sökt föreståndarinnetjänsten, och bland dessa utsåg direktionen fröken Sigrud Rudebeck från Stora Åby, Linköpings stift. Hennes årslön fastställdes till 600 riksdaler riksmünt jämte bostad och ved.

När skolan öppnades den 15 januari 1866 omfattade den två avdelningar, en "öfre" klass, som var fröet till den egentliga flickskolan, och en förberedande avdelning, i vilken även gossar togs emot. Elevantalet var 41. Den övre klassen omfattade antagligen elever i olika åldrar, vilka i och med att elevantalet ökades uppdelades i flera klasser. De första lärare som anställdes var för den övre klassen "Herr Collega Scholæ Almgren", som skulle undervisa i Naturvetenskaperna, och "Herr Collega Benzer" med Kristendom och Matematik som undervisningsämnen. Överhuvudtaget finner man under den första tiden ganska många av "Collegerne" vid det närbelägna läroverket anställda som timlärare. Det var ännu ont om lärarinnor. Flickskolor började vid denna tid uppstå litet varstans i landet, och det nyupprättade lärarinneseminiariets kapacitet räckte inte till för dem alla. Collega Benzer, som var prästman, var en mäktig populär lärare, om vilken det berättas i boken "Det forna Majorna" av Axel Rosén att han under sina lektioner vid gossläroverket brukade promenera omkring i klassrummet med käppen i hand. Fick någon en avbasning var den välförtjänt, och det goda förhållandet mellan lärare och elev stördes inte av den saken. Man får ju dock hoppas att detta slags avbasning inte behövdes i flickskolan. Benzer blev 1891 kyrkoherde i Sunnersberg i Skara stift. Vid flickskolan gjorde han under hela sin göteborgstid en betydande insats, från 1874, då han slutat sin lärareverksamhet där, som en av skolans princi-

paler, och senare även som styrelseledamot. En särskild lärarinna i ritning, mamsell Roempke, hörde också till de först anställda samt språklärarinnan fru Neumark, som skulle undervisa i Engelska och Fransyska språken. För den förberedande klassen anställdes "en i Folkskoleväsendet examinerad lärarinna" emot en årlig lön av 300 riksdaler riksmünt.

De inventarier direktionen anskaffade bestod av "aflånga bord" och "trädstolar" för den övre klassen och "små pulpeter med fast säte" för den förberedande avdelningen. Direktionen förbehöll sig "ovillkorlig rättighet" att bestämma vilka barn som skulle tas in.

Redan från början var man inställd på att anskaffa eget skolhus, och för ändamålet igångsattes en insamling, vilken resulterade i en fond på nära 5.000 riksdaler. Lämplig tomt ställdes också i utsikt. Donatorerna hade fäst vissa villkor vid penninggåvan, och det ansågs att genom att dessa villkor uppfylldes, skolan skulle förvandlas från ett enskilt företag till en mera offentlig läroanstalt. Direktionen beslöt därför nedlägga sitt mandat och begära att "Herrar Communal-fullmäktige" behagade utse lämpliga personer. Detta skedde även, men så gott som samtliga avgående återvaldes. Rektor Winkrans åtog sig nu ordförandeskapet. Det tycks som om kommunalfullmäktige endast tillsatte den första styrelsen. Efter någon tid förrättades styrelseval åter i överensstämmelse med de antagna stadgarna.

Den 27 mars höll direktionen sammanträde med föräldrarna. Dessa godkände i allt de vidtagna åtgärderna och mottog tacksamt de insamlade medlen.

Då vissa svårigheter lade hinder i vägen för bebyggandet av den här för upplåttna tomten, måste man emellertid tills vidare förhyra ny skollokal. Den första var nämligen tillgänglig endast för kortare tid. Direktionen hyrde därför under sommaren 1866 lokal för skolan i fotograf Hagmans fastighet, Allmänna Vägen 87-88. De subskriberade medlen överlämnades till Carnegieska bolaget "att af detsamma tills vidare förvaltas och förräntas".

Vid de till läroverket skänkta medlen hade bl. a. fästs det villkoret att församlingens pastor skulle vara berättigad vara medlem av direktionen. Dåvarande kyrkoherden i Carl Johans församling, kontraktsprosten Lindskog, som varit med bland initiativtagarna till skolan, underrättades om detta och tog säte i direktionen, där han kort därefter,

den 6 december 1866, valdes till ordförande. Med undantag för ett avbrott på två år, 1867-1869, då doktor Traneus åter skötte ordförandeskapet, kvarstod prosten Lindskog på denna post till 1884, då han av eforus förordnades till skolans inspektör.

Att skolan fyllde ett behov var alldeles tydligt. Elevantalet ökades, skolan uppdelades i flera klasser och allt fler lärare anställdes. Då den första årsredogörelsen, som avser läsåret 1874-1875, trycktes, hade skolan en förberedande avdelning och sex klasser i elementarskolan.

Undervisning i sång och gymnastik var under de första åren frivillig. Direktionen säger om gymnastiken, att den får betraktas som en privat angelägenhet mellan gymnastikläraren och barnens föräldrar, och man hade vidtalat barnens mödrar att "hvar i sin tur öfvervara denna undervisning". Från 1870 blev dock undervisningen i såväl sång som gymnastik obligatorisk.

Under det tidigare skedet av skolans historia var de ekonomiska svårigheterna i hög grad kännbara. Då eleverna ofta kom från hem med begränsade tillgångar, sökte man hålla deras avgifter så låga som möjligt. Till att börja med erlades avgifterna i förskott kvartalsvis, och enligt den första kassaboken betalades i januari 1866 i kvartalsavgift för 24 elever 15 riksdaler och för 17 elever 9 riksdaler. Antagligen gäller den högre avgiften elever i elementarklassen, och den lägre den förberedande avdelningen. En del obemedlade elevers avgifter bekostades av "välgörande personer", och för att detta inte skulle bli alltför betungande för givarna, sattes dessa avgifter enligt beslut av direktionen i augusti 1866 till 50 riksdaler per år, alltså en kvartalsavgift à 12: 50. För fjärde kvartalet 1866 betalades 15 riksdaler för 40 elever, 12: 50 för två, och 9 riksdaler för 14 elever. I december 1866 tillkom två nya elever. Elevantalet hade alltså redan under det första året stigit till 58. Några andra inkomster än elevavgifter finns inte upptagna i kassaboken, och för att få debet- och creditsidorna att stämma har kassaförvaltaren på debetsidan måst anteckna: "Skuld till Undertecknad 745 riksdaler." Emellertid sammankallade direktionen föräldrarna och föreslog att årsavgiften skulle höjas till 80 rdr. för elever i de högsta klasserna. Den förhöjda avgiften skulle inte gälla för den förberedande klassen och för klasserna 1 och 2 i elementarskolan. Föräldrarna gick med på detta, och direktionen beslöt också en extra avgift à 6 riksdaler för elever som deltog i sångundervisningen, vilken då ännu ej gjorts obligatorisk. Man var tvingad att vidta dessa åtgärder, då man fann det

nödvändigt att något höja fröken Rudebecks och en av de anställda lärarinnornas löner. Men lärarlönerna var överlag låga. En timlärare hade en riksdaler per timme. Att det trots de förhöjda elevavgifterna var besvärligt med ekonomin förstår man därav att direktionen vid det andra årets slut, i december 1867, gav kassören rätt att uppta lån, en rättighet som han flera gånger såg sig nödsakad att begagna sig av.

Trots den dåliga ekonomin släppte man inte tanken på skolbyggnad. Av allt att döma var den förhyrda lokalen otillräcklig och primitiv. En brist var att där inte fanns tillgång till fullgott dricksvatten. Då föräldrarna klagade på detta, beslöt direktionen i januari 1868 "att man skulle hos Herr Löjtnant Kullberg anhålla, att få mot betalning hemta behöfligt dricksvatten". Vid sammanträde med föräldrarna samma år röstade dessa för uppförandet av skolhus. Med anledning av detta föräldrarnas votum heter det i protokollet: "För att anskaffa medel till förenämnda ändamål begärdes för Direktionen medgifvande, att pantsätta det uppförda skolhuset hos den eller dem, som ville lemna nödige pengar till lån för detta ändamål, eller hos dem, som genom borgensförbindelse iklädde sig ansvaret för denna skuld."

I februari 1869 meddelade doktor Lindskog att han underhandlat om tomt å egendomen Sågen vid Gamla Varvsgatan. Ägaren hade förklarat sig villig att avstå denna tomt "för det högst billiga priset af 1500 riksdaler riksmünt." Man beslöt köpa, och skolhuset uppfördes av byggmästare J. Carlsson för 12.000 riksdaler.

Den nya skolbyggnaden var ett tvåvånings trähus, som innehöll sex lärosalar och högtidssal. Antagligen fanns där också bostad för föreståndarinnan. Skolhuset beräknades rymma 70 lärjungar mer än den gamla skollokalen. Direktionen beslöt därför erbjuda omkring 20 obemedlade elever plats i skolan mot en årlig avgift av 60 riksdaler. I september 1870 togs det nya skolhuset i bruk.

När skolan inflyttade i den nya byggnaden var fröken Rudebeck inte längre dess föreståndarinna. Hon hade nämligen avgått år 1869 för att öppna egen skola. Två lärarinnor hade dessutom följt henne till den nya skolan. Rektor Winkrans vistades vid denna tid i egenskap av riksdagsledamot mycket i Stockholm och hade där livlig kontakt med Högre lärarinneseminariet. Han engagerade nu till föreståndarinna mamsell Hedda Sjösten, som man vid seminariet varmt rekommenderat. Hon tjänstgjorde dock endast till 1874, då hon avgick och efterträddes av mamsell Augusta Carlberg, som varit lärarinna vid skolan

något år och tidigare haft anställning vid flickskolan i Linköping. Fröken Carlberg stod vid ledningen under elva år men måste avgå på våren 1884, enligt protokollet på grund av "vacklande hälsa". Hennes eftermäle är att hon "med aldrig svikande nit och samvetsgrann pligtrohet" utövat sin verksamhet vid skolan och att hennes avgång betydde en kännbar förlust.

Fröken Carlbergs efterträdare blev fröken Ida Hellander, som var anställd som lärarinna vid flickskolan i Nyköping. Även hon fick goda rekommendationer från Högre lärarinneseminariet. Sedan 1869 hade föreståndarinnan enligt direktionens beslut rätt att vara närvarande vid dess sammanträden.

Så småningom förbättrades ekonomin. Vid den första utdelningen ur Renströmska fonden år 1871 anslog stadsfullmäktige 8.000 riksdaler till skolan som hjälp till amortering av skulden på byggnaden. Denna gåva gav även direktionen mod att anta sju frielever och att i någon mån förbättra lärarinnornas ekonomiska villkor. Föreståndarinnans lön höjdes till 900 kronor, och de två lärarinnor som var anställda för klasserna över de förberedande fick en årslön av 800 kronor var.

Då i Kungl. kungörelsen av den 11 september 1874 flickskolorna erbjöds möjlighet att begära statsanslag, föreslog direktionen att i samband med ansökan om sådant anslag en förändring av skolans administration skulle genomföras. Man ansåg det oegentligt med föräldrar och målsmän som principaler, då dessa inte hade något mot sina rättigheter svarande ansvar. Man föreslog därför vid ett sammanträde med föräldrarna dessa att utse för handhavande av skolans egendom och verksamhet ett antal aktade församlingsmedlemmar, vilka skulle komplettera sig själva, utse styrelse och vaka över att inkomsterna användes till skolans bästa. Föräldrarna godkände enhälligt förslaget, tjugo principaler utsågs, och reglemente, i vilket dessas befogenhet fastställdes, antogs.

Enligt stadgarna skulle det nya sällskapet, skolans principaler, som med full äganderätt övertog familjeföreningens egendom – tomt, fastighet och inventarier – samt iklädde sig de skulder vari skolan härför häftade, inte få dra någon ekonomisk fördel av läroanstalten. Styrelsen, som av principalerna skulle utses för ett år i sänder, skulle nu bestå endast av fem medlemmar, två kvinnliga och tre manliga. En av dessa skulle av sällskapet väljas till ordförande för såväl styrelsen som säll-

skapet, och en skulle väljas till kassör och vara ansvarig inför sällskapet för sin förvaltning. Utom föreståndarinnan skulle skolans rektor – om och när en sådan komme att anställas – ha rätt att delta i styrelsens överläggningar. I samband med omorganisationen ändrades skolans namn till *Majornas Elementarläroverk för flickor*. År 1876 inrättades en ny tjänst vid skolan. Enligt protokoll av den 2 september detta år beslöt styrelsen ”be kollega Levan bli skolans ’inspektör’ och öfvervaka ordningen”.

I ovannämnda Kungl. kungörelse av år 1874 hade satts som villkor för statsanslaget utom att elevernas årsavgifter inte skulle överstiga 50 kronor och att kostnadsfri undervisning skulle lämnas åt en elev för varje till 300 kronor uppgående belopp av det läroverket beviljade understödet även att årlig berättelse över verksamheten skulle avgivas och att skolan skulle vara underkastad viss kontroll. I överensstämmelse med dessa villkor beslöt man ”trycka katalog öfver lärare, lärarinnor och lärjungar”, och skolans första årsredogörelse, vilken som tidigare nämnts gäller läsåret 1874–1875 utgavs. Elevernas årsavgifter sänktes till 50 kronor, och antalet frielever ökades. Under läsåret 1874–1875 hade skolan 13 frielever, och följande läsår var dessas antal 16.

Skolan erhöll för vart och ett av åren 1875 och 1876 ett anslag å 3.000 kronor, vilket ju var det maximala belopp staten gav till någon flickskola vid denna tid. Då i den Kungl. kungörelse som utfärdades den 12 maj 1876 bestämmelsen angående elevernas årsavgifter gjorts mer generösa och därigenom ett större antal flickskolor fick möjlighet att söka statsbidrag, måste det anslag som beviljades varje enskild flickskola sänkas, trots att det av riksdagen beviljades gemensamma anslaget höjts från 30.000 till 40.000 kronor. Från och med 1877 och tjugo år framåt var statens årliga anslag till Majornas Elementarläroverk för flickor endast 2.000 kronor. Att klara ekonomin med detta anslag och de låga terminsavgifterna var omöjligt. Det var då ingen annan råd än att återigen höja elevernas årsavgifter. Först höjdes dessa till 60 kronor, 1879 till 70 kronor och 1884 till 80 kronor. 1887 tillkom ytterligare 5 kronor i terminen i alla klasser utom klass 1. Den förhöjda avgiften gällde ingen gång de förberedande klasserna. För eleverna i den förberedande avdelningen förblev årsavgiften 50 kronor.

Om bekymmer för skolans ekonomi vittnar såväl styrelsens som principalernas protokoll. Kassaförvaltaren var sedan omorganisationen 1874 varvsdisponenten D. Kennedy, och när han 1880 förmedlade en

gåva på 1.000 kronor från okänd givare, hembar ordföranden i principalernas namn ”den adle gifvaren skolans förbindliga tacksamhet”.

Emellertid gick skolan framåt. De sex klasserna i elementarskolan utökades 1877 med en sjunde, och den förberedande avdelningen uppdelades i en övre och en nedre klass. De nya klasserna kunde rymmas i de trånga lokalerna endast därigenom att samläsning ordnades för två på varandra följande klasser med lågt elevantal. 1884 gjordes den förberedande avdelningen treårig genom att första klassen förvandlades till tredje förberedande. Klasserna i elementarskolan reducerades sålunda åter till sex.

Vid slutet av 1870- och början av 1880-talet rör sig elevantalet omkring 150 å 160, och skollokalen är fylld till bristningsgränsen. 1882 fick kollega Levan, som skötte om sådana praktiska ting, i uppdrag att hyra lokal för den förberedande avdelningen i skolans grannskap, vilket han också gjorde. Elevantalet stiger nu från 161 vid början av läsåret 1882–1883 till 202 höstterminen 1885. Styrelsen hade 1883 av principalerna anmodats att hos stadsfullmäktige anhålla om lämplig tomt för nybyggnad. En utmärkt sådan anvisades också år 1885 i hörnet av Djurgårds- och Karl Johansgatorna. Tomten värderades till 26.048 kronor, och köpeskillingen skulle erläggas med skuldbrev, vilket dock inte skulle likvideras så länge tomten användes för skolans räkning. Som villkor ställde staden att sju flickor skulle få undervisning utan ersättning, att stadsfullmäktige skulle få invälja en eller två medlemmar i styrelsen, att tomten skulle vara bebyggd inom fyra år och att stadsfullmäktige skulle äga rätt till in-teckning i fastigheten som säkerhet.

Vid sammanträde den 29 maj 1885 med principalerna, vilka ytterst hade det ekonomiska ansvaret för skolan, förklarade sig dessa vilja ta emot tomten på de föreskrivna villkoren. Staden föreskrev sju frielever. Skolan hade vid denna tid femton sådana och ökade nu antalet till 18. Vad styrelsen beträffar, beslöt man att inte utöka medlemmarnas antal. Om stadsfullmäktige utsåg två ledamöter, skulle principalerna utse tre. Och då stadsfullmäktige gjorde två av den gamla styrelsens medlemmar, rektor Winkrans och grosshandlare A. Lilljequist, till sina representanter, innebar den nya bestämmelsen ingen förändring i styrelsens sammansättning.

För att få medel till nybyggnaden anhöll styrelsen motionsvägen hos stadsfullmäktige om ett anslag på 74.000 kronor ur Renströmska fon-

den, och detta anslag beviljades. En byggnadskommitté tillsattes, och till medlemmar i denna kommitté invaldes doktor F. Belfrage, apotekare R. Luhr, pastor O. F. Benzer, kapten J. A. Strömberg och vågmästare G. E. Falck. Pastor Benzer blev kommitténs ordförande. Arkitekt C. Fahlström hade utfört ritningar till den påtänkta byggnaden, och ett av byggmästare F. O. Peterson uppgjort kostnadsförslag antogs. Enligt detta skulle huvudbyggnaden betinga ett pris av 83.500 kronor, vartill skulle komma 9.200 kronor för värme- och luftväxlingsapparater. I det uppgivna priset ingick inte en planerad gymnastikbyggnad. Att uppföra denna skulle ytterligare fördyra det hela. Principalerna gav en särskild kommitté på tre personer i uppdrag att komma med förslag till hur bristande medel skulle kunna anskaffas, om möjligt så att även gymnastikbyggnaden skulle kunna uppföras. I tremannakommittén insattes herrarna Lilljequist, Strömberg och Kennedy med herr Falck som suppleant.

I november 1886 meddelades att en av styrelsens damer, fru Augusta Volkert, undanbett sig återval och lovat att vid sin avgång ur styrelsen skänka 2.000 kronor till nybyggnaden, och i april följande år framlade den av principalerna tillsatta kommittén sitt förslag. Principalerna borde bemyndiga styrelsen att uppta ett lån på 20.000 kronor mot tjugo förbindelser, vardera å 1.000 kronor, löpande med 5 % årlig ränta, vilken halvårsvis skulle erläggas. Inom tjugo år skulle lånet återbetalas på så sätt att från och med året näst efter det då det upptagits en av dessa förbindelser årligen skulle utlottas till betalning, tills hela skulden blivit inbetald. Till säkerhet för förbindelsens fullgörande skulle medges inteckning i fastigheten. Principalerna godkände planen och gav styrelsen bemyndigande att uppta ett sådant lån, och om styrelsen kunde finna långivare skulle byggnadskommittén få i uppdrag att uppföra även gymnastikbyggnaden. Styrelsen beslöt nu enligt principalernas direktiv att så snart lånet blivit fulltecknat underrätta byggnadskommittén om att medel fanns till uppförande även av gymnastiksal.

I början av år 1888 meddelade kassaförvaltaren, apotekare Luhr, att han fått anbud på 23.500 kronor för skolans gamla fastighet. Styrelsen antog anbudet och gav kassaförvaltaren i uppdrag att verkställa försäljningen. Fastigheten var intecknad för 9.000 kronor, men i betalningsvillkoren ingick att köparen skulle överta betalningsansvaret för inteckningar intill ett belopp av 20.000 kronor, varför styrelsen be-

myndigade kassaförvaltaren att utfärda och i fastigheten inteckna ett eller flera skuldbrev å sammanlagt 11.000 kronor med ränta å högst 6 %.

Den nya skolbyggnadens högtidliga invigning ägde rum den 7 september 1888 med landshövdingen och medlemmar av Göteborgs stadsfullmäktige som hedersgäster. Rektor Winkrans gav en återblick på skolans historia och redogjorde för byggnadens tillkomst. Invignings-talet hölls av teol. dr U. L. Ullman. De sammanlagda kostnaderna för byggnaden hade belöpt sig till 118.700 kronor. Det var en efter dåtida förhållanden ståtlig skolbyggnad man nu hade fått. Den innehöll sju större och sex mindre lärosalar, av vilka två ännu icke skulle behöva användas. Redan 1890 måste dock den ena tas i bruk, då klass 3, som hade 46 elever, fick uppdelas i paralleller. Huset innehöll dessutom en stor hörsal, beräknad för 400 personer, ritsal, mottagningsrum och bostad för föreståndarinnan, materielrum, frukostrum och vaktmästarebostad samt i särskild till skolhuset ansluten byggnad den förut nämnda gymnastiksalen. Hörsalen pryddes senare med en reproduktion av Thorvaldsens Kristus, en gåva av skolans kristendoms lärare, komminister R. W. Conricus.

En av skolans trognaste vänner, doktor Claes Lindskog, fick aldrig uppleva glädjen av att se Majornas Elementarläroverk för flickor flytta in i den nya byggnaden. Han hade avlidit den 30 januari 1886. I skolans historia hade han gjort en betydelsefull insats, först som en av initiativtagarna, sedan som medlem av och ordförande i styrelsen, och från 1884 i egenskap av skolans inspektör.

I den minnesruna som står att läsa i årsredogörelsen för läsåret 1885–1886 säges om doktor Lindskog att han på intet område ingripit med så livligt och fruktbar intresse som på skolans. ”Derom kunna vittna”, heter det, ”så väl det allmänna läroverket i hans församling som Göteborgs folkskola, hvilken senare knappast tog ett enda steg framåt, utan att han kraftigt främjade det. Af alla uppfostringsanstalter intresserade honom dock varmast de, hvilka hade qvinnan till föremål för sin uppfostrande verksamhet, och detta af den hos honom allt mer stadgade öfvertygelsen om qvinnans utomordentliga inflytelse på familjen och samhället. Hvad han i detta afseende uträttade för Kjellbergsska flickskolan är här ej lämpligt att orda om. Så mycket kan dock äfven här sägas, att hans upplysta nit och energiska bemödanden i ej ringa mån bidragit till att denna skola icke allenast höjt sig till en af

Sverges förnämsta flickskolor, utan ock kommit att mer än någonsin förut motsvara den ädle stiftarens afsigter.

Om likväl någon skola får berömma sig af att hon låg hans varma hjärta närmare än andra, så angifva många tecken, att detta var Majornas Elementarläroverk för flickor. Allt ifrån denna skolas begynnelse egnade han henne en tillgifvenhet och en själfupppoffring, som väl kan liknas vid en faders för sin dotter. Aldrig tröttnade han, aldrig var han rådlös, och aldrig misströstade han om skolans framtid, huru bekymmersamma förhållandena understundom tedde sig, och genom sitt lugna mod ingaf han äfven andra tillförsigt och benägenhet för uppoffringar. Det ländet honom därför till ovanskelig förtjänst, att man lyckats inom Majorna åstadkomma ett läroverk för den kvinnliga ungdomen, der icke allenast en god, moralisk och intellektuell bildning kan förvärfvas, utan ock för en kostnad, som öppnar tillgång till henne äfven för mindre bemedlade flickor. Det kan icke förnekas att läroverket i det sista afseendet står snart sagdt ensamt bland landets öfriga högre flickskolor.”

I skolan hugfästes prosten Lindskogs minne genom ”Doktor C. S. Lindskogs frielevsfond”, vilken åstadkoms därigenom att överskjutande subskriberade medel till en gravvård, 562 kronor, överlämnades för detta ändamål. Till doktor Lindskogs efterträdare i styrelsen utsågs med. dr F. Belfrage. Under åren 1896–1910 var doktor Belfrage även anställd som skolans läkare. I styrelsen kvarstod han t. o. m. år 1917. Styrelsens ordförande var sedan 1884 rektor Winkrans.

I sammanhang med att den nya byggnaden togs i bruk, införlivades med skolan ”Förberedande skolan för gossar”, vilken därtills varit förenad med gossläroverket. I flickskolans förberedande klasser hade på grund av lokalbrist gossar inte kunnat tas emot sedan 1875. Försäljningen av gosskolans fastighet hade inbringat en kontant behållning av 10.512 kronor, vilken summa överlämnades till flickskolan under villkor att man förband sig att återlämna detta kapital till gossläroverkets kollegium om gossar ej längre kunde tas emot i flickskolan. Till kapitalet skulle också läggas det beräknade värdet av den materiel som flickskolan fick överta. Till villkoren hörde dessutom att, så länge flickskolan åtnjöt kapitalet, en av denna skolas styrelseledamöter skulle utses bland medlemmarna av läroverkets kollegium. I flickskolans räkenskaper upptogs fonden till 11.291 kronor, inklusive kostnaden för materiel.

Skolhuset vid Karl Johansgatan.

Då skolan inflyttade i det nya huset, omfattade den sju klasser i elementarskolan och tre förberedande klasser. En sjunde klass hade nämligen upprättats 1886 med färre lärotimmar och full frihet beträffande valet av ämnen under den första tiden. När denna klass gjorts obligatorisk för dem som ville ha avgångsbetyg, beslöts 1893 försöksvis upprätta en åttonde klass som fortsättningsklass. Men då eleverna erhöll avgångsbetyg efter att ha genomgått klass 7, var endast få av dem intresserade av att fortsätta ännu ett år. Först 1908 gjordes åttonde klassen obligatorisk i samband med att man beslöt ansöka om normalskolekompetens. Majornas Elementärläroverk för flickor erhöll rätt att utfärda avgångsbetyg med normalskolekompetens år 1909.

Först 1897 höjdes statsanslaget åter till 3.000 kronor, och då med villkor att i skolan skulle mottas 10 frielever och 15 elever med avgiften nedsatt till 50 kronor årligen. År 1903 höjdes statens anslag till 4.500 kronor, och 1907 fick skolan, liksom övriga flickskolor, ett tilläggsanslag, under villkor att ett lika stort anslag erhöles från kommunen eller från enskilda donatorer. Tilläggsanslaget var på 1.190 kronor, och tillsammans med övriga flickskolor sökte skolan ett lika stort anslag från Göteborgs stad. Vid den utredning som då gjordes av drätselkamraren påpekades att det anslag staden därtills givit Majornas Elementarläro-

verk för flickor hade bestått i dels tomtplatsen, dels anslag ur Renströmska fonden, ett sammanlagt värde av ungefär 100.000 kronor. Om man på denna summa beräknade en ränta på $4\frac{1}{2}\%$, skulle man finna att stadens dittills varande understöd till skolan utgjort 4.500 kronor årligen, vilken summa motsvarade det statsanslag skolan under de sista åren erhållit. Stadsfullmäktige beviljade då ifrågavarande 1.190 kronor och gav även framdeles skolan ett årligt anslag som med 4.500 kronor understeg det av riksdagen beviljade. Anslagen 1907 skulle användas till att höja lärarinnornas löner, så att dessa så vitt möjligt skulle komma i paritet med de löner som gavs lärarinnor i folkskolan. Styrelsen fann dock att de anslagna medlen inte räckte till mer än ungefär 91 % av folkskollärarinnornas dåvarande avlöning. Sedermera höjdes givetvis såväl statens som kommunernas anslag avsevärt upprepade gånger. År 1908 infördes skolköksundervisning. Lokaler för ändamålet inreddes i källaren. Liksom övriga flickskolor erhöll skolan extra anslag för skolkökskursen.

Vid sidan av doktor Lindskog är rektor Winkrans den som betytt mest för skolans tidigare utveckling. År 1889 utgick från några av principalerna en inbjudan att teckna medel till ett porträtt av rektor Winkrans. I denna inbjudan heter det bl. a.:

”Bland de många för skolans bästa intresserade personer är det synnerligast en, som med stor sakkännedom och varmt intresse för de ungas uppfostran nitiskt däråt ägnat mycken tid, arbete och omtanka, hvarför skolans vänner alltid komma att till honom stå i stor förbindelse.

Denne man, en av skolans stiftare, är Rektorn och Riddaren Herr C. F. Winkrans, utan hvars energiska åtgärder skolan icke varit hvad den är och sannolikt icke nu funnits i den välordnade och för Majornas förhållanden storartade byggnad som nyss blifvit invigd.” Porträttet, som är en oljemålning, utfördes av fröken H. Lindgren.

Då rektor Winkrans år 1901 lämnade ordförandeskapet och styrelsen, överlämnades till honom en subskriberad gåva på 1.510 kronor, vilken han bestämde skulle utgöra en fond, varur vid varje läsårs slut premier skulle utdelas till elever som utmärkt sig för gott uppförande, god flit och goda kunskaper och som tillhörde någon av klasserna över den fjärde.

På rektor Winkrans' och styrelsens personliga omtanke om skolans

lärarinnor finns talrika bevis. År 1898 upprättades ”Majornas Elementarläroverks särskilda pensions- och understödsfond”, vilken möjliggjorts genom att en del av skolans ekonomiska behållning vid varje kalenderårs slut avsattes för detta ändamål. Fonden utökades också genom gåvor.

Visserligen fanns redan nu sedan 1855 ”Svenska lärarinnornas pensionsförening” och den 1886 upprättade ”Pensionsinrättningen för lärarinnor vid Sveriges högre skolor för kvinnlig ungdom”, båda tillkomna på enskilt initiativ. Men stadgarna för skolans pensionskassa föreskriver att ”Ändamålet med denna inrättning är att lämna lärarinna, som av ålder eller sjuklighet befinnes oförmögen att med framgång arbeta i skolan, ett tillägg till den pension, hon möjligen kan vara berättigad att från annat håll uppbära.”

Rektor Winkrans avled den 25 augusti 1905 nära 80 år gammal. I redogörelsen för läsåret 1905–1906 framhålles att skolan genom rektor Winkrans' bortgång lidit en oersättlig förlust. Hans namn hade varit så nära förenat med skolan att den med skäl kunde kallas *hans* skola. Den grundades till stor del på hans initiativ, och mer än någon annan hade han varit bestämmande för den riktning dess utveckling tagit. Det påpekas att han genom sitt inflytande såväl i det politiska som det kommunala livet var i stånd att på ett synnerligen kraftigt sätt verka för att skolan utrustades med de yttre medel som erfordrades för att den skulle kunna fylla sin uppgift. Särskilt framhålles vad han gjort för att bereda lärarinnorna en bättre och mera tryggad ställning i ekonomiskt avseende. I redogörelsen berättas att rektor Winkrans nästan dagligen besökte skolan för att åhöra undervisningen. Lärarinnorna fick därvid såväl uppmuntran som kritik och goda råd. Men även bakom kritiken kändes välviljan, en välvilja som omfattade både ungdomen och lärarinnorna själva. Rektor Winkrans älskade ungdomen, och ”de allra minsta i första förberedande kunde alldeles speciellt räkna på hans vänskap”.

Efter rektor Winkrans' bortgång överlämnade hans döttrar, fruarna Elisabeth Mellgren och Gerda Bergh, enligt av fadern uttalad önskan, till skolan en summa på 2.000 kronor, vars avkastning skulle användas till en årlig vårutflykt för lärarinnorna, vilken skulle anordnas på ungefär samma sätt som rektor Winkrans själv brukat göra under de senaste tio åren.

Då rektor Winkrans i början av år 1901 avgick ur skolans styrelse.

övertogs ordförandeskapet för ett år av professor O. E. Lindberg, som efterträddes av läroverksadjunkten F. G. Ljungkvist. Vid adjunkt Ljungkvists avgång 1908, valdes rektor Robert Rådmann till ordförande. När han lämnade styrelsen 1917, hedrades doktor Bel-frage med ordförandeposten, vilken han dock följande år överlämnade till kyrkoherden i Carl Johans församling, teol. dr Per Pehrsson, som var styrelsens ordförande till skolans kommunalisering år 1936.

Då Majornas Elementarläroverk för flickor vid början av höstterminen 1888 inflyttade i den nya fastigheten var elevantalet 247. Under årens lopp ökades det alltmer. Höstterminen 1892 var det 310, 1900 hade det stigit till 321, 1905 till 328 och 1910 till 358. 1911 såg man sig nödsakad ta föreståndarinnebostaden i bruk för skolans räkning. Där kunde inrymmas naturkunnighetsrum och mottagningsrum, medan det gamla mottagningsrummet förvandlades till klassrum.

Då år 1925 nödvändiga reparationsarbeten måste utföras, tog man i samband därmed upp tanken på att ytterligare utvidga lokalerna. Den förut nämnda gymnastiksalen inrymdes i ett till den övriga byggnaden anslutet envåningshus, och styrelsen beslöt påbygga detta med en mansardvåning, som skulle innehålla fyra lärosalar samt toaletter. En byggnadskommitté tillsattes, som fick i uppdrag att inkomma med förslag, ansöka om tillstånd hos byggnadsnämnden och infordra anbud. Styrelsen antog i april 1926 anbud å byggnadsarbetet från AB Krüger och Son, 41.500 kronor, å målningsarbetet från Förenade målarmästarnas AB J. F. Harström, 1.900 kronor, installation av elektrisk belysning från firma O. Bergendahl, 374: 50 samt värmeledning från A. Colliander, 4.750 kronor. Genom av byggnadsnämnden föreskrivna åtgärder kom dock ovanstående belopp att överskridas med åtskilliga tusen kronor. Det hela kunde finansieras genom försäljning av skolan tillhöriga värdepapper och ett lån å 10.000 kronor.

Bland skolans många lärarinnor må särskilt nämnas fröken Dora Kröger. Hon hade tyskt ursprung och verkade som lärarinna i tyska under åren 1876–1907. Vid sin bortgång år 1908 befanns hon ha testamenterat hela sin förmögenhet på 42.500 kronor till skolan. Så länge vissa personer levde, skulle avkastningen gå till dem, men efter deras bortgång skulle räntan på denna summa enligt donators föreskrift användas till stipendium åt någon elev som genomgått Major-

Kollegiet år 1900.

*Fjärde från vänster i främre raden är fröken Ida Hellander.
Till höger om henne Dora Kröger.*

nas flickskola och som var i behov av hjälp för sin fortsatta utbildning.

En påminnelse om hur naturligt det intill allra senaste tid varit att en lärarinna skulle vara obunden att kunna ge skolan all sin tid och ägna sina elever ett odelat intresse får man i en av paragraferna i styrelseprotokoll av den 2 april 1925. Sagda paragraf har följande lydelse:

”Fröken Ester Sjögren, som i sommar ämnar ingå äktenskap, hade anhållit att efter sitt giftermål under 1 à 2 år få kvarstå som lärarinna. Styrelsen beviljade detta endast för ett år, dock att fröken Sjögren då tjänstgör som extra ordinarie, men med samma lön.”

Fröken Ida Hellander avgick från sin tjänst som skolans föreståndarinna vid 55 års ålder år 1907. I skolans redogörelse för läsåret 1907–1908 påpekas att fröken Hellander vid sin avgång kunde se tillbaka på en lång och hedrande bana och att skolans starka utveckling under hennes tid vittnade om att hon med framgång skött sitt an-

svarsfulla kall. "Ett aldrig slappnande intresse för skolan och dess bästa", heter det i fortsättningen, "en stor förmåga att upprätthålla ordning och disciplin, en sund uppfattning och säker pedagogisk blick, en kärleksfull omtanke, varmed hon omfattade sina elever och följde dem långt efter det att de utgått ur skolan, se där några av fröken Hellanders egenskaper som föreståndarinna." Lärarinnorna vid skolan hade i henne funnit på samma gång en kraftfull chef som en god kamrat vilken ville deras bästa och väl förstod att samla och ena. Vid läsarets avslutning avtackades fröken Hellander av skolans inspektor, som överlämnade en minnesgåva, vilken bestod av ett silverskrin med en ineliggande större penningssumma, insamlad bland forna och dåvarande elever och deras målmän samt andra skolans vänner.

Till fröken Hellanders efterträdare utsåg styrelsen fröken Anna Sivard, som var skolans föreståndarinna till år 1931, då hon avgick med pension. Fröken Hellander hade stått i ledningen i 23 år, fröken Sivards föreståndarinetid blev 24 år. Om fröken Sivard sägs det i redogörelsen för 1931–1932 att "hon med synnerlig trohet, skicklighet och framgång" fyllt sin krävande uppgift "och därvid förvärvat sig styrelsens och målmännens, lärarkårens och lärjungarnas förtroende och tillgivenhet, vilket också på olika sätt betygades vid de tack samma hyllningar, som ägnades henne vid avgången från föreståndarskapet".

Vid fröken Sivards avgång utsåg styrelsen till föreståndarinna vid skolan fil. mag. Ingrid Larsson, anställd vid det med Sigrid Rudebecks skola förenade Göteborgs gymnasium för flickor.

Till år 1931, då rektor Larsson anställdes, hade föreståndarinnan haft en manlig medhjälpare. Som tidigare nämnts, anställdes 1876 kollega Levan som skolans "inspektör". Han måste emellertid på grund av en svår sjukdom, som medförde förlamning, år 1884 frånträda sin befattning. Hans efterträdare, kollega Måns Persson, blev styrelsens sekreterare och fick titeln rektor eller biträdande rektor. Han avgick 1891 och efterträddes av licentiaten Torsten Rosell, som var anställd till 1925 och som skrivit styrelsens och principalernas protokoll under denna långa tid. 1926 beslöts att studierektor skulle tillsättas. Dennes uppgift skulle vara att biträda föreståndarinnan vid ordnandet av skolstudierna och vara styrelsens sekreterare. Till denna befattning utsågs dåvarande rektor vid gossläroverket, som nu kallades Göteborgs Västra Realskola, doktor Erik Johansson. Då rek-

Klass 2 A 1928. Klassföreståndarinna: Edit Strandell.

tor Larsson blev skolans föreståndarinna indrogs befattningen helt och hållet.

Ären närmast efter prostens Lindskogs bortgång förordnades ingen inspektor för skolan. Först 1892 tillsattes åter en inspektor, professorn i nordiska språk, fil. dr Axel Kock. Han efterträddes 1894 av professorn i romanska språk, fil. dr Johan Vising, som var skolans inspektor till 1901. Under åren 1902–1923 utövades inspektoratet av lektorn vid Latinläroverket, dr A. E. Friedlander. Från 1923 till 1925 var professor Helge Almqvist skolans inspektor. Han efterträddes av professorn och civilingenjören Svante J. Lindström.

Kommunaliseringen

De svårigheter för flickskolorna som blev en följd av 1927 års skolreform gjorde sig snart förnimbara vid Majornas Elementarläroverk för flickor. Genom att allt stöd från staten undandrogs den för-

beredande skolan, som dessutom gjordes fyraårig, sjönk elevantalet i de förberedande klasserna, där terminsavgifterna måste bli förhållandevis höga. Vid mitten av 1930-talet var terminsavgiften i första och andra förberedande klasserna 90 kronor, i tredje och fjärde förberedande 100 kronor. Läsåret 1935–1936 betalade de flesta eleverna i elementarklasserna 90 kronor i terminen, 30 hade nedsättning till 70 kronor, 33 till 45 kronor och 9 till 20 kronor, varjämte 9 elever var helt befriade från avgift.

Från och med läsåret 1928–1929 hade den högre skolan tillgodoskrivit sig en viss hyra från den numera fristående förberedande skolan, men 1932 måste man besluta att lokalerna skulle fritt upplåtas, då medel till hyra saknades. Samma år hade statsutskottet föreslagit minskat anslag till privatläroverken, och styrelsen tog redan då upp frågan om skolans eventuella kommunalisering till diskussion.

Ansökan om kommunalisering av Majornas Elementarläroverk för flickor skedde genom en motion i stadsfullmäktige, väckt år 1933 av stadsfullmäktiges ordförande, professor Malte Jacobsson, rektor S. E. Ohlon m. fl. Motionen föranledde en skrivelse från drätselkammaren till skolans styrelse med förfrågan om styrelsen vore villig att med en för ändamålet tillsatt beredning underhandla om villkoren för en omorganisation av skolan. I svarsskrivelse till drätselkammaren förklarade sig styrelsen villig till underhandlingar med staden, och majoriteten av principalerna ställde sig bakom styrelsens uttalande.

I mars 1935 utsåg styrelsen ombud att förhandla med den av drätselkammaren tillsatta särskilda beredningen. Då förhandlingarna slutförts, framlades den 13 maj för styrelsen förslag, enligt vilket staden skulle överta ansvaret för skolan mot att på vissa villkor skolans fastighet och övriga tillgångar överläts till staden. Såväl styrelsen som principalerna godkände överenskommelsen.

Den 19 mars 1936 fattade stadsfullmäktige beslut om att efter tillstånd av Kungl. Maj:t omorganisera Majornas Elementarläroverk för flickor till kommunal flickskola, och den 22 maj samma år biföll Kungl. Maj:t Göteborgs stadsfullmäktiges förslag om skolans kommunalisering. Från och med den 1 juli 1936 hade Majornas Elementarläroverk för flickor ombildats till *Majornas kommunala flickskola*.

Beträffande skolans fonder beslöt styrelsen den 28 september 1936

Klass 1932 samlad kring skolans gamle "vaktis". Klassföreståndarinnan Olga Palm.

att till Kungl. Maj:t ingå med hemställen att få till styrelsen för Majornas kommunala flickskola överflytta dispositionsrätten av följande donationsfonder på i övrigt oförändrade donationsvillkor: Rektor Winkrans' premiefond, Rektor Winkrans' utflyktsfond och Doktor Lindskogs frielevsfond. Den 3 november 1939 fattades enahanda beslut beträffande Dora Krögers fond.

I samband med kommunaliseringen avvecklades den förberedande skolan. Under avvecklingsåren, 1936–1939, fungerade den gamla styrelsen och principalerna såsom styrelse resp. huvudmän för "stiftelsen Majornas förberedande skola". Då avvecklingen med utgången av läsåret 1938–1939 var fullbordad, återställdes "Förberedande gosskolans fond" till kollegiet vid Högre Allmänna Läroverket i Majorna, tidigare Västra Realskolan.

Den äldsta av den förberedande skolans lärarinnor, fröken Hilma Sandelin, uppnådde pensionsåldern 1936, då den högre skolan kommunaliserades. Då de medel som stod till förfogande för hennes pen-

sionering var otillräckliga, beviljade skolans styrelse henne en mindre summa som tilläggs pension. Övriga lärarinnor överflyttades till Göteborgs folkskolor för att där tjänstgöra som småskollärarinnor.

Då Majornas Elementarläroverk för flickor kommunaliserades, hade skolan avslutat en 70-årig tillvaro, och den 2 maj 1936 firades jubileet med en fest, till vilken forna elever hade inbjudits.

Majornas kommunala flickskola

Den 19 mars 1936 tillsatte stadsfullmäktige en interimsstyrelse för flickskolan i Majorna, vilken den 19 november samma år valdes till styrelse för Majornas kommunala flickskola. Skolan var anordnad med sju- och sexåriga lärokurser och enbart teoretisk utbildningslinje. I och med överlåtelsen av skolans egendom till staden befriades stiftelsen från betalningsskyldigheten för av stiftelsen till staden utfärdade inteckningar å ett sammanlagt belopp av kronor 101.848: —.

Under de två första åren av den kommunala flickskolans tillvaro var stadsfullmäktiges ordförande, överlärare Ernst Jungen, ordförande i skolans styrelse, vice ordförande var folkskollärare Anders K. Andreasson. Herr Jungen avgick dock ur styrelsen 1938. Ordförande blev då herr Andreasson, som år 1944 blev tillsynslärare i folkskolan. Han avled den 18 februari 1950 efter att i nära 20 års tid ha tillhört Majornas flickskolas styrelse. Han var nämligen sedan 1931 ledamot i styrelsen för den privata flickskolan, och hans bortgång kändes som en stor förlust för skolan, i vars angelägenheter han var väl insatt och där han gjort sig uppskattad genom sin sakkunskap, sin generösa läggning och sitt glada gemyt.

Herr Andreassons efterträdare som styrelsens ordförande blev till läsårets slut spårvagnsförare John Carlsson. Följande läsår valdes folkskollärare Valter Andreason till ordförande i styrelsen.

Professor Svante Lindström, som av skolöverstyrelsen förordnades att vara inspektor för skolan även efter kommunaliseringen, avled den 9 juli 1939. Han efterlämnade minnet av en ädel personlighet och en tillbakadragen natur. Med levande intresse hade han följt skolans utveckling och tagit del i dess arbete. Efter hans död förordnades pro-

Frukostserveringen.

fessorn i psykologi och pedagogik vid Göteborgs högskola, John Elmgren, till hans efterträdare.

Tanken var att nybyggnad skulle uppföras för Majornas kommunala flickskola, och styrelsen fick sig tomt anvisad i Kungsladugård år 1942. En beredning för nybyggnadsfrågan tillsattes av stadsfullmäktige, men på grund av svårigheter i samband med det andra världskriget vågade man inte genast sätta igång något bygge. 1948 publicerade 1946 års skolkommision sitt betänkande med förslag till fullständig omdaning av landets skolväsen. Den osäkerhet beträffande flickskolans framtid som detta betänkande förorsakade gjorde att alla planer på nybyggnad måste uppges, och beredningen upplöstes så småningom. Man hade då intet annat val än att försöka på bästa sätt utnyttja de gamla lokalerna. Redan under år 1944 hade vaktmästarebostaden fått tas i bruk, och där hade inretts ett nytt skolkök med fullt moderna inventarier samt ett hemvårdsrum. Det gamla skolköket hade omändrats till frukostrum för ungefär 70 elever. Till denna ombyggnad, som utfördes av firman Byggnadsindustri efter ritningar av arkitekt R. O. Swensson, hade stadsfullmäktige anslagit

42.500 kronor. För vaktmästaren ordnades bostad i övervåningen i den närbelägna Renströmska badanstalten, men då han 1950 skaffade lägenhet på annat håll, hyrde skolan denna våning, och här inreddes nu undervisningslokaler för fysik och kemi. Den gamla fysik- och kemisalen förvandlades till klassrum. Till dessa omändringar hade stadsfullmäktige beviljat 36.250 kronor. 1956 anslogs 210.000 kronor till inredning av skolhusets vindsvåning. Denna inredning färdigställdes dock först under läsåret 1958–1959. Härigenom erhöll skolan två nya slöjdsalar, ett biologirum och ett litet lärararum. I de gamla slöjdsalarna inreddes elevbibliotek.

1946 års skolkommision hade, som tidigare nämnts, i sitt betänkande föreslagit, inte endast att försöksverksamhet skulle anordnas med enhetsskola utan även att inom gällande skolformer försök med nya undervisningsmetoder skulle göras. Med anledning härav inbjöd skolöverstyrelsen även flickskolorna till viss försöksverksamhet, och vid Majornas kommunala flickskola anordnades sådan bl. a. vid undervisningen i engelska i högsta klassen. Försöket, som redovisas i skolans årsredogörelse för läsåret 1948–1949, omfattade individuell textläsning. Varje elev skulle på egen hand läsa minst en bok av skönlitterär art. Arbetet utfördes dels i hemmet, dels i skolan under för ämnet anslagen dubbeltime. Redovisningen skedde inför lärarinnan under dubbeltimmen, dock i särskilt rum, medan kamraterna arbetade självständigt.

Vid slutet av läsåret 1956–1957 frånträdde Ingrid Larsson vid uppnådd pensionsålder sin befattning som rektor vid skolan efter 26 års tjänstgöring på denna post. Då Majornas Elementarläroverk för flickor var den första flickskola i Göteborg som kommunaliserades, innebar omorganisationen för rektor vid denna skola ett arbete och en omtanke som i flera avseenden var mer krävande än motsvarande uppgift var för rektorerna vid de skolor som senare kommunaliserades och för vilka rektor Larsson på grund av sin erfarenhet och sin kunnskap många gånger fick fungera som rådgivare. Rektor Larssons kapacitet utnyttjades även för såväl statliga som kommunala uppdrag. Så fick hon t. ex. vid ett par tillfällen tjänstgöra i skolöverstyrelsen som t. f. undervisningsråd och anlätades även som sakkunnig vid utredningar i skolfrågor. Under åren 1950–1957 var Ingrid Larsson ledamot av den av stadsfullmäktige tillsatta Göteborgs skolkommitté. Hon tillhörde även under åtskilliga år Göteborgs sjuksköterske-

Ingrid Larsson har avtackats.

skolas styrelse och var inspektör för Maria Nordenfelts högre handarbetsseminarium. År 1951 tilldelades rektor Larsson medaljen för medborgerlig förtjänst av åttonde storleken, och 1954 hedrades hon med Göteborgs stads förtjänststecken. Vid sin avgång från skolan erhöll hon Nordstjärneorden. Ingrid Larsson hyllades då även av sin styrelse och sina kamrater för den skicklighet varmed hon utövade ledningen av sin skola och det personliga intresse, varmed hon omfattat var och en av sina medarbetare.

Till rektor Larssons efterträdare utsåg styrelsen teol. kand. Maja Lisa Allander, som tidigare tjänstgjort som timlärare vid såväl Sigrid

Rudebecks skola som Majornas kommunala flickskola. Sedan den 1 januari 1954 hade hon haft ordinarie adjunktstjänst vid skolan.

Den 15 januari 1866 hade flickskolan i Majorna öppnats, och vårterminen 1966 kunde man alltså fira 100-årsjubileum. Det firades i maj i dagarna tre. Den 4 maj hölls den officiella festen med högtidstal av skoldirektör Wijk och med en utställning som belyste olika skeden i skolans historia. Följande dag höll föräldraföreningen sitt sammanträde, och den 6 maj var det "forna elevers dag". Sedan 1931 har denna dag firats vart femte år. Denna gång hade givetvis såväl föräldraföreningen som forna elever anordnat jubileumsfester. På forna elevers dag hade ordnats supé för över 500 personer. Och allt kunde ske inom den gamla skolans egna väggar.

Som nämnts överläts vid kommunaliseringen från Majornas Elementarläroverk för flickor till den kommunala skolan följande fonder: Rektor Winkrans' premiefond, Rektor Winkrans' utflyktsfond, Doktor Lindskogs frielevsfond och Dora Krögers fond.

Majornas kommunala flickskola har senare mottagit flera donationer till premiefonder och premier:

Tordis Larssons premiefond är en gåva av en elev som avgick ur skolan 1945. Gåvan belöpte sig till 500 kronor, och avkastningen skulle utdelas som premium till en elev i någon av skolans högsta klasser.

I december 1947 fick skolan av en person, som kallar sig "Göteborgare", motta en donation på 12.000 kronor. Summan skulle utgöra en stipendiefond, kallad "*Stipendiefond av år 1947*", och avkastningen "skulle årligen utdelas såsom stipendium till flitig och begåvad i Göteborg mantalsskriven elev i någon av skolans tre högsta klasser såsom uppmuntran till fortsatt utbildning".

År 1950 avled ämneslärarinnan *Lilly Karlsson*. För att hedra hennes minne skänkte hennes syskon till skolan en summa av 1.000 kronor. Av denna summa skulle 50 kronor årligen, så länge beloppet räcker, utdelas i form av bok- eller penningpremium till elev som visat särskilt intresse för botanik.

I januari 1957 avled en annan av skolans lärarinnor, adjunkten fru Daga Lindvall, endast 42 år gammal. Hennes far, fastighetsägare Alfred Gustafson, och hennes man, lektor Per Lindvall, skänkte efter

hennes bortgång en summa av 2.000 kronor till skolan "för att hugfästa Daga Lindvalls läraregärning 1949-1957". Summan skulle utgöra en fond och kallas "*Daga Lindvalls bokpremium*". Den skulle förvaltas av rektor och kollegium. Årligen skulle en tiondel av räntan läggas till fonden. Om räntan komme att överstiga 100 kronor, skulle en femtedel av deneamma läggas till kapitalet. Översteg likväl räntan 100 kronor, skulle premium ges till två elever. Premiet skulle i form av bokpremium tilldelas "elev i någon av skolans två högsta klasser, som visat intresse och goda studieresultat i något av de ämnen, som Daga Lindvall företrädde vid skolan, nämligen kristendoms-kunskap, modersmålet och psykologi". Skulle skolan uppgå i annan skolenhet, skall fonden överföras på den skolenhet, till vilken större delen av skolans lärarekrafter överförs. Om någon av donatorerna är i livet, äger han att i sådant fall bestämma hur man skall förfara med fonden.

Numera avlidna f. d. teckningslärarinnan *Ruth Ekberg* skänkte år 1957 en summa på 300 kronor till teckningspremier. Av den skänkta summan skulle årligen under sex år två premier à 25 kronor vardera utdelas.

Under en följd av år har "Gamla Majflickors förbund" skänkt 75 kronor till premium vid varje våravslutning, och f. d. lärarinnor vid skolan har skänkt 50 kronor.

I och med slutet av läsåret 1957-1958 frånträdde i överensstämmelse med den nya skolstyrelselagen såväl skolans inspektor som dess styrelse sina uppdrag. I redogörelsen för läsåret avtackas inspektor och styrelse av rektor Allander.

Liksom övriga flickskolor har Majornas kommunala flickskola under senare år stått under avveckling. 1956 intogs för sista gången elever på sjuårig linje och 1958 på sexårig. Under åren 1959-1962 skedde intagning endast på femårig linje. Då från och med hösten 1963 inga flickskoleelever mer skulle tas in, är flickskolan helt avvecklad 1967.

Att följa en flickskolas historia innebär att leva sig in i en värld som fått sin särprägel av de människor som skapat den och levt med i den. Flickskolan i Majorna fick sin speciella karaktär därigenom att den stod i så nära förbindelse med läroverket och genom att den tillhörde en viss stadsdel och en bestämd församling och var den enda

skola där av denna art. Vår tids strävan mot likriktning har kännetecknat utvecklingen under detta sekel även inom skolans område och kulminerar i den skolreform som innebär flickskolans död. Det är att hoppas att det nya som kommer skall visa sig vara så värdefullt att det uppväger de värden som försvinner.

GÖTEBORGS LYCEUM FÖR FLICKOR OCH DESS FÖREGÅNGARE

År 1866 grundades *Privata Elementarläroverket för flickor i Göteborg* av den vid Lunds universitet utbildade 33-åriga Bengt Andersin. Efter stiftaren och föreståndaren kallades läroverket mest *Andersinska skolan*. Denna skola var inrymd i förhyrd lokal vid Drottninggatan. Vid den första examen på våren 1867 var elevantalet 62. Fem elever säges ha avgått under läsåret, varför man bör ha startat med 67 elever. Eleverna var under det första året fördelade på tre klasser, och nio lärare och fyra lärarinnor var anställda vid skolan. I ledningen stod vid sidan av föreståndaren en direktis. Under de första tio åren av skolans tillvaro var mamsell Gasslander skolans direktis. Ny direktis år 1876 blev fru Fredrique Psilander.

Andersinska skolan hade redan från början ett mycket gott anseende, och elevantalet företedde en kraftig ökning under den första tiden. Vid examen efter det andra läsåret, våren 1868, hade skolan 106 elever, och tio lärare och sex lärarinnor var nu anställda. 1869 har elevantalet stigit till 141 och 1870 till 163. Från och med detta läsår anges skolans namn vara *Andersins Privata Elementarläroverk för flickor*. 1877 är elevantalet 206, men därefter synes det ha sjunkit. 1881 har det reducerats till 156 och 1882 är det 167.

Från år 1870 föreligger en läroplan, enligt vilken skolan hade en förberedande klass och sju klasser i den egentliga elementarskolan. Eftersom andra klassen var tvåårig, erbjöd skolan en nioårig lärogång. En intressant upplysning i sagda läroplan är att för var och en av elementarklasserna varje ämne uppdelats i åtta kursmoment, varvid varje elev antecknades för godkänd på en genomgången kurs, innan hon kunde övergå till nästa. Härigenom gavs möjlighet till självstudier och även till fri flyttning. Som en fördel med detta system anges även att de lärjungar, som av någon orsak försummat en eller flera lektioner, på tider utom lektionstiden kunde tentera på det som under deras frånvaro blivit genomgången.

Då förutom dessa kursförhör varje läsår avslutades med examen, måste kontrollen av lärjungarnas kunskaper varit grundlig. Examensprogram utsändes i förväg till elevernas hem. Examensprogrammet år 1880 innehåller ett Obs! "För undvikande av trängsel och onödigt buller anhålles, att inga åhörare under 18 års ålder må infinna sig utan särskild tillåtelse." Reflektionerna gör sig själva.

År 1882 övertogs läroverket av *fil. kand. Hans Holmlin*, som tidigare förestått först en folkhögskola i Partille och därefter Billströmska folkhögskolan på Tjörn. Då han övertog skolan utfärdade han ett prospekt, i vilket han anger de riktlinjer efter vilka han vill bedriva verksamheten.

"Allmänt förspörjes", säger han i detta prospekt, "i våra dagar den klagan, att de s. k. högre flickskolorna allt för mycket lägga an på att göra sina unga lärjungar mångkunniga och lärda och fördenskull allt för mycket taga deras tid och kraft i anspråk. Denna klagan är tyvärr icke ogrundad. Vid sådan öfveransträngning ligger en tvåfaldig fara mycket nära. Dels blir de unga flickornas helsa genom det otillbörligt ansträngande bokliga arbetet betänkligt försvagad, ja, ej sällan rent af bruten; dels ega de, rastlöst jagade, som de äro, af skolans arbeten, icke på långt när tillräcklig tid och tillfälle att få andas hemmets luft och att egna sig åt de, låt vara mindre lysande, men dock lika betydelsefulla uppgifter och pligter i den husliga kretsen, hvilka under normala förhållanden just utgöra kvinnans särskilda kallelse.

I samråd med aktade och erfarne personer inom Göteborgs samhälle, hvilka i likhet med undertecknad beklaga nyss antydda missriktning i vår tids kvinliga skolbildning, har jag bestämt mig för att här i staden öfvertaga ofvannämnda flickskola, hvarest undervisningen skulle såvidt möjligt, vara så ordnad, att all öfveransträngning måtte förebyggas och att de unga kvinnorna ej genom skolan göras främmande för hemmet och de husliga sysslorna. Denna skola vill vara bygd på kristlig och fosterländsk grund. Kristendomskunskap, modersmålet samt fäderneslandets historia och geografi skola alltså vara hufvudämnen. Af de främmande språken kommer endast *ett* att vara obligatoriskt, nämligen tyskan, detta dels på grund af dess frändskap med modersmålet, dels ock med hänsyn till dess särdeles förträffliga litteratur. Franska och engelska blifva däremot vid undervisningen valfria. — Dagliga undervisningstiden skall, såvidt möjligt, ej överstiga 4 timmar."

Till sist sammanfattar rektor Holmlin de riktlinjer han velat ge i följande grundsats för skolans verksamhet: "mindre lexläsning än förut varit vanligt, ej mångvetande, men grundlighet."

För att kunna förverkliga sitt program vill rektor Holmlin avskaffa kursläsningen. Genom att man undanröjer de ständiga kursförhören, menar han att läraren skall "sättas i tillfälle att mera undervisa än förhöra". — "Denna förändring håller på att genomföras", förklarar han i prospektet.

Rektor Holmlin har också skaffat skolan lämpligare lokal. Han ansåg att skollokalen vid Drottninggatan inte var till alla delar lämplig, därför att största delen därav var belägen mot norr samt att skolan saknade lekplats.

I december 1881 hade huset Kyrkogatan 22, beläget mitt emot Domkyrkan, inköpts. Detta hus vette mot söder, och domkyrkoplanen utgjorde en lämplig lekplats för eleverna. I april 1882 inflyttade skolan i den nya fastigheten, och under påföljande sommar undergick denna en ombyggnad. En rymlig sal inrättades i tredje våningen. Den kunde användas till bönsal, gymnastiksal, sångrum och lekplats vid dåligt väder. Om denna anordning säger rektor Holmlin: "Ja, jag anser nu en sådan samlings- och gymnastiksal så viktig, att en flickskola ej bör vara en sådan förutan, ty helsan, som på den samma blir vinnande, är ändå det förnämsta."

Det önskemål som återstår är en stor och lämplig slöjdsal. "Ett väl afpassat sysslande med slöjd skulle dock i förening med den stärkande gymnastiken och lekarne i det fria verksamt motarbeta den ofta öfverklagade svagheten och kraftlösheten hos det uppväxande släktet."

Beträffande skolans organisation meddelas att man i *småskolan* tar emot elever som fyllt sex år. I denna avdelning av skolan förekommer inga läxor. Småskolan har en nedre och en övre avdelning.

Elementarskolan har åtta klasser. Här är målet att meddela eleverna "en avslutad kurs i sådana ämnen som för närvarande betraktas såsom nödvändiga för en högre kvinlig allmänbildning".

Lektionstiden är 9–11 samt 12–2, med en kvarts timmes morgonbön före den första lektionen och tio minuters rast mellan de båda lektionerna. Gymnastik förekommer för varje lärjunge kl. 2–2.30 två gånger i veckan.

Rektor Holmlin var skolans föreståndare till 1893, då han avgick

Tora Strömberg.

på grund av att han åtagit sig riksdagsmannaskap. Trots de förbättringar i olika avseenden som han ville genomföra, ökades inte elevantalet under den tid han var skolans föreståndare. Under hans första läsår var antalet elever 167, och vid hans avgång 120.

Liksom herr Andersin hade rektor Holmlin en kvinnlig medhjälpare. En släkting till rektor Holmlin, fröken Helma Kleberg, var skolans föreståndarinna.

Då rektor Holmlin avgick år 1893, övertog fröken Kleberg ledningen med hjälp av en av skolans lärarinnor, fröken Gunilda Wigert, som blev biträdande föreståndarinna. Fröken Wigerts uppgift blev bl. a. att sköta skolans ekonomi.

Från och med läsåret 1897–1898 gjordes samma omorganisation som tidigare gjorts vid andra flickskolor. I stället för två förberedande klasser och åtta klasser i elementarskolan fick skolan tre förberedande klasser och sju elementarklasser. 1897 erhöles statsanslag å 1.500 kronor, och samma anslag beviljades av kommunen. I augusti 1898 flyttade skolan från Kyrkogatan 22 till bättre och ljusare lokaler i fastigheten Kungsportsavenyen 37. Elevantalet utgjorde under läsåret 1893–1894 108 men sjönk under de följande åren så att det snart understeg 100.

Signbild Ekman, ledamot i styrelsen för Göteborgs Lyceum för flickor och dess kassaförvaltare. Hon tjänstgjorde även som gymnastiklärare, och genom sitt varma intresse och sin omtanke om allt som rörde skolan var hon för denna ett ovärderligt stöd.

År 1905 avgick fröken Kleberg och en del av skolans äldre lärarinnor. En konsortium, som 1907 ombildades till aktiebolag, övertog skolan och utsåg fröken Gunilda Wigert till föreståndarinna. I samband med förändringen fick läroverket nytt namn. Under åren 1905–1917 kallas det *Gunilda Wigerts flickskola*.

I årsredogörelsen för 1904–1905 framlägger fröken Wigert sitt program för den omorganiserade skolan. Lokalerna skall repareras och utvidgas och materielen förnyas. Särskilt understryker fröken

Wigert betydelsen av åskådningsundervisning och lovar utöka materielen med vad som erfordras för att sådan undervisning skall kunna bedrivas. För övrigt skall skolan "vidhålla sin gamla princip att framför allt lägga an på kunskapernas lämpande för det praktiska livet och deras bidragande till bildandet av goda karaktärsfasta kvinnor, medvetna om de krav vår tid ställer på dem".

Från och med läsåret 1906–1907 är skolan åttaklassig med tre förberedande klasser. Avgångsbetyg med normalskolekompetens erhöll Gunilda Wigerts flickskola rätt att utfärda år 1911.

Under de första åren efter det att Gunilda Wigert övertagit skolan stiger elevantalet. Vid slutet av vårterminen 1911 är det 134. Emellertid har skolan tydligen ej den framgång som ledningen tänkt sig, utan man börjar så småningom ställa in sig på att avveckla den. Läsåret 1914–1915 förekommer endast klasserna 4–8 med sammanlagt 52 elever.

Från 1908 var adjunkten vid Göteborgs Östra Realskola J. A. Butsch skolans studierektor.

Vid samma tid som Gunilda Wigerts flickskola stod under avveckling, vände sig några personer som var intresserade av att bilda en ny flickskola i Göteborg till Överstyrelsen för Rikets allmänna läroverk angående denna sak och blev då hänvisade till att överta Gunilda Wigerts skola. Man trädde i förbindelse med fröken Wigert, och överenskommelse träffades om överlåtelsen. I februari 1917 lästes i göteborgstidningarna en annons om att *Göteborgs Lyceum för Flickor* övertagit Gunilda Wigerts flickskola. En första förberedande klass, även avsedd för gossar, skulle inrättas till höstterminen. Anmälningar till denna, ävensom till elementarskolans olika klasser, skulle mottagas.

För upprättandet av Göteborgs Lyceum för flickor hade ett aktiebolag bildats. I en den 30 december 1916 dagtecknad stiftelseurkund inbjüdes till tecknande av aktier. Urkunden är undertecknad av läroverksadjunkten fil. lic. Ewald Wallin, skeppsredare Werner Lundqvist, fröken Gertrud Strömberg, gymnastikdirektör Signhild Ekman och handlanden Tage Stüberg.

Redan från början av kalenderåret 1917 övertog det nybildade aktiebolaget det ekonomiska ansvaret för Gunilda Wigerts flickskola. Till föreståndarinna för den nya skolan hade utsetts dåvarande föreståndarinnan för Jönköpings Elementarläroverk för flickor, fröken

En förberedande klass med "tant Karin".

Tora Strömberg, som tillträdde sin befattning vid början av höstterminen samma år, då även skolverksamheten övertogs.

Den nya skolstyrelsen, som tillsattes av aktiebolagets styrelse, bestod av de personer som undertecknat stiftelseurkunden, med undantag av skeppsredare Lundqvist, samt av föreståndarinna och studierektor. Till den senare befattningen hade utsetts dåvarande docenten vid Göteborgs Högskola lektor Hilding Celander, som under hela skolans tillvaro innehade denna befattning och som med stort intresse följde skolans utveckling och deltog i arbetet för dess bästa. Styrelsens ordförande var under de två första åren fil. lic. Ewald Wallin. Senare ordförande har varit professor Helge Almqvist (1919–1927), professorn friherre Erland Nordenskiöld (1927–1932) och överdirektör Uno Forsberg (1932–1938). Inspektör vid Lyceum för flickor var rektor vid Göteborgs högre realläroverk Erik Hallgren. Han hade från och med läsåret 1911–1912 varit inspektör vid Gunilda Wigerts skola, där han efterträdde fil. dr Emil Hedelius, som var denna skolas inspektör från 1899.

Från Gunilda Wigerts flickskola övertog Lyceum för flickor endast 22 elever. Trots detta var elevantalet 106, när skolverksamheten

Klass 2^a höstterminen 1934. Klassföreståndarinna Hillevi Mattsson.

började hösten 1917. Av dessa elever tillhörde 23 flickor och 10 gossar de förberedande klasserna. Av elementarklasserna hade man kunnat upprätta alla utom klass 6, även om elevantalet i ett par av dessa endast var 4.

Då överenskommelse om övertagande av den gamla skolans lokaler inte kunde träffas och dessa dessutom inte ansågs tillräckliga för den nya skolans behov, började man skolverksamheten i några salar som tillfälligt upplåtits i Göteborgs Handelsinstitut, men redan den 1 oktober kunde man inflytta i förhyrda lokaler i fastigheten Tegnérgatan 14. Till att börja med togs endast tre våningar i denna fastighet i bruk. Dessa inrymde 10 klassrum, kemirum, bibliotek, frukostum, lärarinnerum, expeditionsrum, tre materielrum, fyra tamburer och ett kök. Detta kök lämpade sig ej till skolkök, utan för skolköksundervisningen fick man använda Carnegieska brukets hushållsskola, som under de första åren välvilligt upplåts av doktor Gustaf Ekman för detta ändamål. Läsåret 1920–1921 förhyrdes skolkök i Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor, och under åren 1921–1923 höll man till i Göteborgs Kvinnliga Folkskoleseminariums skol-

Scen ur Regina von Emmeritz, uppförd av skolflickor.

kök. Någon gymnastiksal kunde inte inredas i den förhyrda fastigheten, utan aktiebolaget inköpte närliggande tomt, på vilken en gymnastikbyggnad uppfördes. Till lekplats för eleverna hyrde man en annan intill skolan liggande tomt som ägdes av staden.

Under årens lopp utvidgades lokalerna. Antalet klassrum utökades, en handarbetssal inreddes 1918 och en sångsal 1919. Den senare utbyttes dock mot en bättre sådan 1922. Från och med läsåret 1922–1923 hade skolan eget väl inrett skolkök och matsal. Även ny lärosal för fysik- och kemiundervisningen med möjlighet till lärjungelaborationer hade inretts år 1923. Sommaren 1928 fick man ny slöjdsal i källarvåningen.

För varje år ökade elevantalet och kulminerade läsåret 1928–1929 med 270 elever. I och med att elevantalet växte, måste så småningom hela fastigheten tas i bruk. Man hade tänkt skaffa egna och bättre lokaler, men liksom fallet var vid övriga flickskolor, blev för Lyceum för flickor efter 1927 års skolreform konkurrensen från nyupprättade statliga och kommunala skolor kännbar, och styrelsen måste ta under övervägande vilka åtgärder den nya skolsituationen påkal-

lade. Man trädde då i förhandlingar med Mathilda Halls skolas och Vasa flickskolas styrelser, och i december 1934 insändes till drätselkammarens första avdelning den skrivelse vari de tre flickskolorna anhåller om att tillsammans få bilda en kommunal flickskola. Som tidigare nämnts, blev resultatet av förhandlingarna med staden att Vasa kommunala flickskola upprättades och att i denna skola skulle ingå inte blott de tre nämnda flickskolorna utan även Fruntimmersföreningens flickskola. Stadsfullmäktiges beslut fattades den 3 februari 1938, och den 29 juli samma år förklarade Kungl. Maj:t den nya kommunala flickskolan upprättad.

Lyceum för flickor upphörde nu med sin verksamhet liksom de tre övriga flickskolorna och uppgick i Vasa kommunala flickskola. Den privata förberedande skolan avvecklades dock successivt och upphörde först med slutet av vårterminen 1941. Liksom fallet var vid övriga kommunaliserade skolor, överfördes den förberedande skolans lärarinnor till småskoleklasserna i folkskolan. Av lärarinnorna vid den högre skolan kunde några få ej erhålla anställning vid Vasa kommunala flickskola utan hade att söka annan tjänst.

Föreståndarinnan vid Lyceum för flickor, Tora Strömberg, som vid kommunaliseringen hade ett år kvar till pensionsåldern, tjänstgjorde under detta år som ämneslärarinna vid Vasa kommunala flickskola. Som föreståndarinna för sin skola hade hon visat sig mycket intresserad av moderna pedagogiska idéer och uppmuntrat lärarinnorna till försöksverksamhet av olika slag. Flera av lärarinnorna vid Göteborgs Lyceum för flickor praktiserade också koncentrationsläsning och grupparbete. Att, som det heter i den senaste pedagogiska diskussionen, barnet skall sättas i centrum var för rektor Strömberg en naturlig sak. Tora Strömberg avled i december 1960.

GÖTEBORGS NYA ELEMENTARLÄROVERK FÖR FLICKOR

Den 20 november 1866 lästes i Göteborgs tidningar ett tillkännagivande om att "åtskilliga framstående män inom detta samhälle" satt sig i spetsen för upprättande av en elementarskola för flickor. Det heter vidare: "Oaktadt man har flera enskilda flickskolor med godt anseende - så har det dock varit ett verkligt behof att erhålla fullständig bildningsanstalt på detta område. - Önskligt vore att vid dess organisation tillräckligt afseende måtte fästas vid de läroämnena, som innebära *verklig* bildning, och något mindre vid sådana, som företrädesvis afse salongsbildningen, för hvilken sednare den förra blifvit i våra flickskolor alltför mycket åsidosatt." Vidare meddelades att som föreståndare för den planerade skolan anställdes "docenten vid Upsala universitet, fil. d:r N. A. Johansson, hvarjemte fröken Jacqueline Virgin åtagit sig att vara direktis".

Den 15 januari 1867 började Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor sin verksamhet med 52 elever, fördelade på tre klasser. Redan vid terminsslutet hade elevantalet ökat till 57. Lokal hade förhyrts i fastigheten Köpmansgatan 24. I februari höll skolans direktion sitt första protokollförda sammanträde. Vid sammanträdet fattades beslut om en annons med uppmaning till anmälan av nya elever före den 1 maj. Inträdesfordringarna anges i annonsen till "hufvudsakligen en felfri innanläsning". Beträffande barn som ännu inte lärt sig läsa och för vilka man senare ämnade söka inträde i skolan hänvisades till den med den s. k. Barnleksalen förbundna läsklassen, vilken "med dess direktionens begifvande uti undervisningsfrågor står under ledning af föreståndaren för Nya Elementarläroverket för flickor". Annonsen är undertecknad av direktionens medlemmar, bland vilka främst nämns landshövdingen, greve Albert Ehrensward, som deltagit i skolans stiftande och med intresse följde dess utveckling under de första åren, tills han efter sin utnämning till utrikesminister år 1885 lämnade Göteborg. Övriga undertecknare är direktionens

ordförande, konsul Oscar Ekman, med. dr Charles Dickson, rektorerna A. O. Heurlin och A. L. Schiller, grosshandlarna Henning Fri-sell och C. Fr. Wærn samt folkskoleinspektör J. Wallin. Den sist-nämnde, som var nyutnämnd kyrkoherde, utgick dock samma år ur direktionen och ersattes av sin efterträdare som folkskoleinspektör, pastor C. A. Uddgren.

Det tycks som om frågan om barn vars föräldrar tillhörde den mosaiska församlingen utgjorde ett problem för flera skolor vid denna tid. Hur problemet löstes vid Nya Elementarläroverket för flickor framgår av protokollet från det nämnda februarisammanträdet. Där lämnas den upplysningen att "Herr Doctor Wolff förklarar sig villig att utan ersättning lämna religionsundervisning åt de elever, som tillhöra Mosaiska trosbekännelsen".

Den i tidningarna införda annonsen hade tydligen åsyftad verkan, ty vid början av höstterminen 1867 hade skolan 84 elever. Mellan-klassen uppdelades då i två avdelningar, så att antalet klasser blev fyra. Under vårterminen 1868 delades även den högsta klassen, varigenom skolan fick fem klasser. På hösten tillkom genom uppflyttningar och nyinskrivningar en sjätte klass. Elevantalet hade nu stigit till 107. 1869 delades sjätte klassen i en övre och en nedre avdelning, vilka hade en del lektioner åtskilda men delvis hade samläsning. Från denna tid hade skolan även en förberedande avdelning, bestående av två klasser. I januari 1869 beslöt nämligen direktionen att från och med höstterminens början "en förberedande avdelning skulle med läroverket förenas". Man övertog därvid den med Barnleksalen förenade läsklassen. 1872 uppdelades den förberedande skolan i tre klasser. Dock var till att börja med den andra och den tredje av dessa klasser sammanslagna i de flesta ämnen. Det sammanlagda elevantalet var vid början av 1870-talet omkring 130. Till de uppgifter som ålåg direktionens medlemmar hörde att några av dem minst en gång varje vecka skulle "besöka läroverket för att om detsamma inhemta noggrannare kännedom". Denna skyldighet skulle turvis åligga medlemmarna, och då varje gång under en tid av två veckor.

Vad man åsyftade var en skola som motsvarade tidens krav på en fullgod uppfostran och undervisning. Flickskolornas gamla målsättning att bibringa eleverna sällskapstalanger var tydligen svårutrotlig. I Nya Elementarläroverkets första femårsberättelse, som avser åren 1867-1872, framhålles dock att "detta undervisningssystem, hvilket

En skolklass från läsåret 1871-72.

i grunden hvilar på ett djupt underskattande af kvinnans sanna värde och bestämmelse", numera lyckligtvis kan anses utgöra en övervunnen ståndpunkt. "I motsats till detta system", heter det vidare, "har den åsigt allt mer och mer vunnit anklag och gjort sig gällande, att målet för flickans lika väl som för gossens undervisning bör sättas uti en allsidig och harmonisk utveckling af själens samtliga förmögenheter, under ett behörigt aktgifvande på samt tillgodoseende af vilkoren för den kroppsliga organismens normala utbildning. En följd af detta nyare och högre betraktelsesätt har bland annat visat sig deruti att åtskilliga läroämnen, hvilka fordom icke ansågos böra ingå uti den uppväxande flickans undervisning, ss. Naturvetenskaperna, Geometri, kännedom af fäderneslandets litteratur, Gymnastik m. fl., redan hafva vunnit insteg uti nästan alla högre flickskolor som på sednare år uppstått inom vårt land."

Trots att man var övertygad om att "syftemålet för såväl flickans som gossens undervisning, angifvet på sätt ofvan skett, helt och hållet

sammanfaller”, ansåg man att särskilda flickskolor behövdes. ”Ty då det ej torde kunna förnekas, att flickans ej blott bestämmelse utan ock, på grund deraf, anlag äro andra än gossens, blir deraf en följd, att äfven undervisningen, hvilken ju har att bearbeta och utveckla de medfödda anlagen samt förbereda för den gifna bestämmelsen, måste för de särskilda könen gestalta sig olika. Till hvilka delar en flickskola bör, med hänsyn till sin organisation, öfverensstämma med eller skilja sig från en motsvarande gosskola, är emellertid en fråga, som väl ännu ej kan anses hafva erhållit ett fullt tillfredsställande svar. Besinnar man dock, hvilket stort inflytande qvinnan är kallad att inom hemmets värld utöfva på den i det yttre lifvet mera omedelbart ingripande mannen, så erhåller denna fråga en synnerligen framstående vikt.”

Av ovannämnda femårsberättelse framgår att man, när skolans läroplan gjordes upp, hade rådgjort med de lärare och lärarinnor som anställdes vid skolan och dessutom studerat läroplanerna för såväl svenska som utländska flickskolor. Alldeles särskilt avseende hade man fäst vid den läroplan som just då gjorts upp för Statens normalskola för flickor, vilken ju räknade sin begynnelse från år 1864. Vid gymnastik lade man stor vikt och hade i ”Undervisningsplan och Lärokurser för Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor”, godkänd av direktionen år 1869, fastställt att alla elever, ”vilkas helsa sådant medgifver”, skulle ha daglig gymnastikundervisning.

Vid denna tid var det vanligt att vid flickskolorna examen anställdes med eleverna vid slutet av varje läsår. I femårsberättelsen framhålles dock att den enda offentliga examen vid denna skola var avgångsprövning med eleverna i högsta klassen. Denna examen omfattade skriftlig prövning i modersmålet och tre främmande språk samt muntlig examen, till vilken direktionen och elevernas föräldrar inbjöds, under en veckas tid. Med övriga klasser anställdes repetitionsförhör under de sista veckorna. Föräldrarna var då välkomna till skolan, men de hälsades även välkomna vilken dag och timme som helst under läsåret. I november 1878 fattades beslut om att man skulle avskaffa den offentliga avgångsprövningen. Det heter därom i protokollet, att avgångsbetygen ”böra grunda sig på elevernas kunskaper, ådagalagda såväl under den öfriga lärotiden som särskilt under den repetition, hvartill de sista veckornas lärotimmar användas; dessa repetitioner äro icke mera offentliga än andra lärotimmar”.

För att möjliggöra upprättandet av läroverket hade intresserade personer för de fem första åren tecknat en garantifond på omkring 35.000 riksdaler riksmünt. Efter de fem årens förlopp tecknades ytterligare medel, och nya garantier anskaffades. I övrigt finansierades skolan genom elevernas avgifter, vilka med hänsyn tagen till den tidens penningvärde förefaller tämligen höga. I den förberedande avdelningen belöpte de sig till 50 riksdaler riksmünt i terminen, i första och andra klassen till 75, i tredje och fjärde till 100 och i femte och sjätte klasserna till 125 riksdaler riksmünt. På våren 1872 beslöt man att under kommande läsår låta högst tio flickor åtnjuta undervisning som frielever. Till jämförelse kan nämnas att vid tiden strax före skolans kommunalisering vid mitten av 1940-talet, terminsavgiften i elementarskolans klasser var lägst 110 kronor och högst 150 kronor, plus 10 kronor i bränsleavgift. Dessutom erlade då 59 elever halvavgift, 33 betalade 35 kronor och 18 erlade endast bränsleavgiften.

Då elevskaran växte, blev den förhyrda skollokalen snart för trång. Den saknade dessutom lekplats. Visserligen låg den vid Köpmansgatan mitt emot Tyska kyrkan, men enligt beslut av kyrkorådet hölls platsen kring kyrkan stängd. För att ordna lokalfrågan på ett mer tillfredsställande sätt inköpte styrelsen därför år 1873 en villa, belägen vid södra sidan av Allén mellan Kungsportsavenyen och Aschebergsgatan. Priset utgjorde 42.500 kronor och innefattade dels arrenderätt till tomten, vilken tillhörde staden, dels äganderätt till på tomten uppförda byggnader. Arkitekt Aug. Krüger, av vilken villan inköpts, gjorde upp förslag till nödvändiga omändringar och ritning över tillämnad gymnastikbyggnad. Då finansieringen av köpet med om- och tillbyggnad behandlades i styrelsen, beräknade man de sammanlagda kostnaderna till 55.000 kronor. Styrelsens ordförande, konsul Oscar Ekman, lovade att ordna ett lån på 25.000 kronor hos Fastighetsaktiebolaget D. Carnegie & Co, vars disponent han var, varför 30.000 kronor återstod att anskaffa. Man utfärdade då ett upprop med hemställan till tolv personer att de måtte teckna 2.500 kronor var för skolans fortsatta bestånd, och inom ett par dagar hade erforderliga 30.000 kronor tecknats. När man tar reda på vilka de tolv bidragsgivarna var, återfinner man där Göteborgs vid den tiden mest kända och frikostiga mecenater: Oscar Ekman, Charles Dickson, James J. Dickson, Oscar Dickson, Robert Dickson, W. Airth, Carl O. Kjellberg, P. Hammarberg, Edvard Magnus, J. W. Wilson, A.

*Anna Wijkander.
Porträtt från år 1891.*

Krüger samt W. och A. Röhss. Var och en av dessa garanter skulle få rätt att låta en obemedlad flicka få fri undervisning vid läroverket. De tillskjutna medlen avsågs vara lån, men då det snart blev klart att skolan aldrig skulle kunna vare sig ge någon ränta eller amortera lånen, tillfrågades efter tre år bidragsgivarna om de vore villiga att avsäga sig alla anspråk på att återfå pengarna mot att de även framdeles skulle få behålla rätten att placera var sin frielev i skolan. Samtliga garanter gick med på denna anordning. Någon tid därefter beslöt skolans direktion att inte vidare söka bidrag från garanter.

Vid början av höstterminen 1874 kunde läroverket flytta in i egna vackra och ljusa lokaler. Invigningen skedde den 2 september. I viljan hade inretts nio lärosalar, ett materielrum samt två rum som på samma gång var mottagnings- och expeditjonsrum som samlingsrum för lärare och lärarinnor. Den synbara förtjusning varmed rektor Johansson i skolans andra femårsberättelse talar om den nyuppförda gymnastiksalen och allt vad den kunde användas till vittnar om vilka blygsamma anspråk man ännu ställde på ändamålsenliga skollokaler. "Denna sal", säger han, "som med hufvudbyggnaden står i förening genom en täckt gång, är för läroverket af oskattbart värde, såsom fyllande på samma gång behovet af samlingsrum vid de gemensam-

ma morgonbönerna, af lokal för sångundervisningen, af gymnastiksal, af sollennitetssal och slutligen, ehuru derföre ej minst viktigt, af lekrum för eleverna under rasterna, så ofta nemligen väderleken ej tillåter dem att till plats för sina lekar begagna sig af skolans trädgård eller rymliga sandade gårdsplan."

På tomten fanns också en mindre envåningsbyggnad "innehållande tvenne boställslägenheter, hvardera bestående af tvenne rum och kök. Den ena af dessa lägenheter är upplåten till bostad åt skolans vaktmästare", berättar rektor Johansson, "den andra uthyres, enligt Styrelsens beslut, åt den bland skolans ordinarie lärarinnor, som längst varit i läroverkets tjänst anställd och som deraf vill begagna sig."

I samband med att skolan inflyttade i de nya lokalerna, förvandlades "sjätte öfre" till klass 7. Förändringen innebar att ingen samläsning längre skulle förekomma i de två högsta klasserna. Elevantalet ökades, och mot slutet av 1870-talet hade skolan mellan 170 och 180 elever.

År 1882 begärde fröken Virgin entledigande från sin befattning. Då emellertid föreståndaren, doktor Johansson, samma år blivit rektor vid Göteborgs realläroverk och omöjligt kunde förena föreståndarskapet vid skolan med den nya tjänsten, lovade fröken Virgin att stå kvar en kortare tid, för att kontinuiteten i skolans ledning skulle bevaras. Efter fröken Virgins avgång skulle ny direktis inte anställas. Man beslöt i stället enligt protokollet "att åt någon ordinarie lärarinna, som antingen redan är vid läroverket anställd, eller ock, som kommer att vid detsamma antagas, skall uppdragas att i egenskap af 'första lärarinna' eller 'biträdande föreståndarinna' tillhandagå föreståndaren med den hjälp, som af honom kan för skolans ledning och tillsynen öfver lärjungarne pröfvas nödig eller önskelig". Rektor Johansson avtackades vid styrelsesammanträde i september 1882. Samtidigt invaldes han till medlem i styrelsen efter folkskoleinspektör Uddgren, som utnämnts till kyrkoherde och i anledning därav lämnade Göteborg.

Till föreståndare kallade styrelsen docenten i nordiska språk vid Lunds universitet fil. dr Gustaf Cederschöld, och till biträdande föreståndarinna fröken Anna Wijkander, lärarinna vid Lyceum för flickor i Stockholm. Fröken Wijkander tillträdde sin befattning hösten 1883, då fröken Virgin definitivt avgick.

I 16 år hade fröken Jacqueline Virgin i egenskap av direktis stått

vid sidan av skolans manlige ledare. Hon säges ha varit en sällsynt nobel och intelligent person med brinnande intresse för den kvinnliga ungdomens uppfostran. Hon avled vid 94 års ålder den 1 november 1910.

Hur knappa inkomsterna för den tidens lärarinnor var framgår bl. a. av styrelseprotokoll av den 8 juni 1883. Enligt en paragraf i detta protokoll beviljades nämligen ett lönetillägg à 100 kronor per år åt var och en av sex ordinarie lärarinnor, så att de lägst avlönade skulle slippa behöva skaffa sig biinkomster genom privatlektioner och de äldsta skulle få möjlighet till några besparingar för sin ålderdom.

Fröken Wijkander lämnade skolan år 1888, då hon som biträdande föreståndarinna efterträddes av fröken Maria Hult. Fröken Hult avgick dock redan 1889 för att bli föreståndarinna för flickskolan i Halmstad, där hon tidigare varit anställd som lärarinna.

Anna Wijkander hörde på sin tid till de ledande gestalterna inom den svenska flickskolevärlden. Hon avgick för att upprätta en egen liten privat skola, huvudsakligen avsedd för anförvantes barn. Denna skola upphörde 1906. Sitt huvudsakliga intresse ägnade fröken Wijkander dock allmänna pedagogiska frågor och sådan verksamhet som avsåg att förbättra och trygga lärarinnornas – och tydligen även andra kvinnliga gruppers – ekonomiska villkor. Som tidigare nämnts, var hon under åren 1907–1911 medlem av Fruntimmersföreningens flickskolas styrelse, och av protokollen framgår att hennes sakkunskap och insikt i skolfrågor var en mycket värdefull tillgång för styrelsen under denna tid. I en sammanslutning mellan lärare och lärarinnor vid Göteborgs flickskolor, Göteborgs flickskoleförening, vilken stiftades 1885, var hon från början medlem av styrelsen och var där en uppskattad, ledande och inspirerande kraft och under många år föreningens sekreterare. Då Flick- och Samskoleföreningen, som bildades 1901, samma år fick en göteborgskrets, blev Anna Wijkander göteborgskretsens ordförande och innehade denna post till 1917. Under hennes medverkan kom år 1901 även Göteborgs lärarinnors sjukhjälpförening – senare kallad Göteborgs lärarinnors sjukkassa – till stånd. Också i denna förenings styrelse var Anna Wijkander en drivande kraft och var under många år sjukkassans ordförande. Sedan 1906 tillhörde hon dessutom styrelsen för Sjuksköterskornas sjukkassa. År 1905 blev hon medlem av centralstyrelsen för den år 1887 av Kungl. Maj:t sanktionerade "Pensionsinrättningen för lärarinnor

Kerstin Sundin.

vid Sveriges högre skolor för kvinnlig ungdom" och var under åren 1896–1901 Göteborgs flickskoleförenings ombud i Svenska kvinnornas nationalförbund. Vid sidan av all denna verksamhet utgav Anna Wijkander, som var mycket språkkunnig, läroböcker i franska, verkställde översättningar och skrev uppsatser i skolfrågor. Hon avled vid 89 års ålder den 26 juli 1941. Vid hennes bortgång skrevs det: "Hennes pedagogiska skicklighet och varma kärlek till ungdomen gjorde henne till en skolledarinna, vars minne bevaras med aktning och vördnad." För sin gagnarika verksamhet hade hon tilldelats medaljen Illis quorum.

År 1889, samma år som fröken Hult lämnade skolan, sade rektor Cederschiöld upp sin befattning som föreståndare. Han hade nämligen kallats att delta i redaktionen för Svenska akademiens ordbok och måste då flytta till Lund. Man beslöt nu att inte anställa ny föreståndare utan låta en föreståndarinna utöva den egentliga ledningen av skolan. Vid sin sida skulle hon ha en erfaren pedagog som "Inspektör och Studiedirektor". Denne skulle ha till uppgift "att inom läroverket utöfva tillsyn samt utgöra styrelsens ombud i frågor rörande såväl undervisningen som förvaltningen öfverhufvud; att hafva vård och tillsyn öfver läroverkets fastighet och inventarier; att upp-

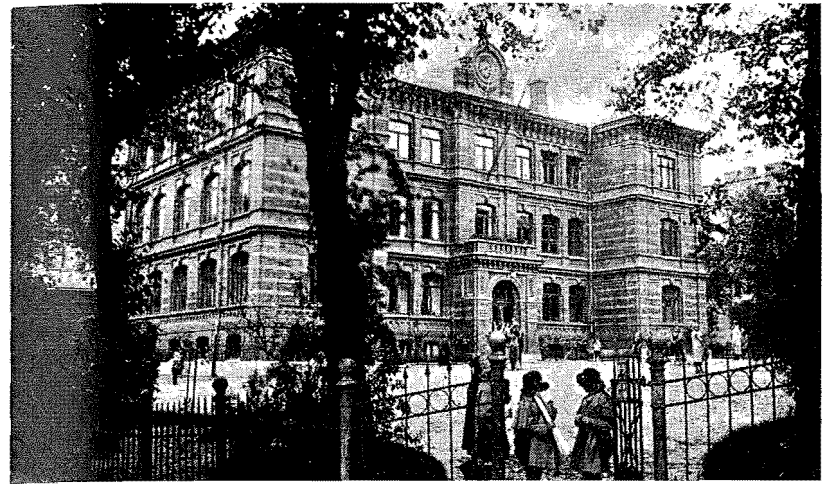
bära inflytande afgifter och verkställa utbetalningar samt deröfver afgifva redogörelse till läroverkets kassaförvaltare”.

Som föreståndarinna anställdes 1889 fröken Kerstin Sundin, som 1874 utexaminerats från Högre lärarinneseminariet och sedan bedrivit studier i Frankrike och Italien. Då hon anställdes vid Nya Elementarläroverket, var hon lärarinna vid flickskolan i Filipstad. Till inspektor och studiedirektor utsågs rektor Johansson, som åtog sig detta något mindre krävande uppdrag.

Fröken Sundin kom att stå i ledningen under tjugo år, en lugn utvecklingstid i skolans historia. Statsanslag beviljades första gången för åren 1892 och 1893, och bidragen förnyades sedan alltjämt för fastställda perioder. Redan under fröken Wijkanders tid, 1886, hade upprättats en fortsättningsklass med syfte att ge ökad allmänbildning. Eleverna i denna klass hade endast ett par timmars daglig arbetstid. Från och med hösten 1900 infördes fler ämnen i fortsättningsklassen, och den kom – som det uttrycks i årsredogörelsen – ”under namn af åttonde klassen att erhålla den tvåfaldiga karaktären af på samma gång avslutnings- och fortbildningsklass”. Detta innebar att avgångsbetyg endast gavs åt elever som i denna klass deltagit i där förekommande obligatoriska ämnen. För dem som inte hade behov av avgångsbetyg var däremot alla ämnen i åttonde klassen valfria, liksom fortsättningsklassens alla ämnen tidigare varit. Skillnaden mot förr var att man inte längre kunde erhålla avgångsbetyg från sjunde klassen.

Rätt att utfärda avgångsbetyg medförande normalskolekompetens erhöll skolan 1909. Som villkor för att man skulle erhålla rätt att ge sådan kompetens gällde bl. a. att två främmande språk skulle vara obligatoriska. Vid Nya Elementarläroverket hade dittills endast tyska varit obligatoriskt språk. Den förändringen måste nu vidtas, att engelska och franska, som dittills båda varit valfria ämnen, blev alternativt valfria.

Den tomt på vilken skolans byggnader var uppförda skulle 1888 återgå till staden. Styrelsen beslöt därför redan år 1882 att hos stadsfullmäktige anhålla om ny tomt att kostnadsfritt upplåtas. Skolan fick sig då anvisad en stor och utomordentligt välbelägen sådan, Viktoriagatan 28–30. Tomten värderades till 42.440 kronor, vilken summa dock inte skulle erläggas så länge tomten användes för skoländamål. Villkoren för att skolan skulle få disponera tomten var att den

Skolhuset vid Viktoriagatan.

för framtiden skulle ha åtminstone dåvarande omfattning, att antalet frielever skulle stå i samma förhållande till elevantalet som det gjorde vid den tid då tomten ställdes till förfogande och att stadsfullmäktige skulle ha rätt invälja två medlemmar i skolans styrelse. Tomten var så stor att den utom skolbyggnaden skulle kunna inrymma en fullt tillräcklig lekplats.

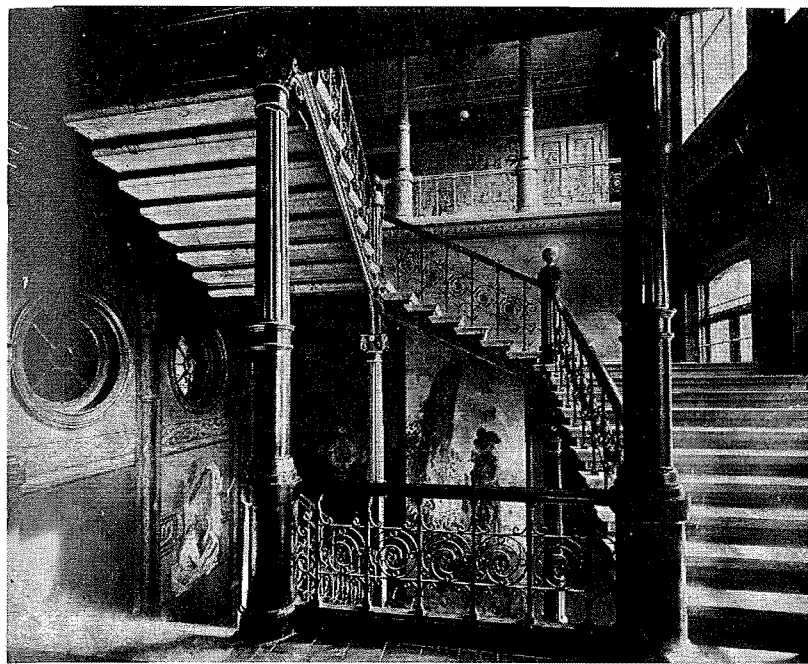
För att kunna uppföra skolhuset måste styrelsen avsevärt öka sin skuld hos AB D. Carnegie & Co. Den skuld som skolan stod i till denna firma är efter byggnadsarbetenas avslutande bokförd till omkring 120.000 kronor. Arkitekt Adrian Peterson fick i uppdrag att inkomma med ritningar och kostnadsförslag. En byggnadskommitté tillsattes, i vilken invaldes styrelsemedlemmarna borgmästare F. M. Colliander, possessionaten J. D. von Holten samt rektorerna Johansson och Cederschiöld. Då rektor Cederschiöld 1889 lämnade staden, efterträddes han i kommittén av grosshandlare H. Frisell. Byggnaden uppfördes under åren 1888–1889 av byggmästare N. Andersson. Skolan hade vid denna tid omkring 130 elever, men styrelsen beräknade lokaler för 250. Dessutom inreddes bostad på tre rum och kök för föreståndarinnan. Kostnaderna för bygget belöpte sig till 108.000 kronor. Vid början av vårterminen 1890 var huset färdigt att tas i

bruk. Invigningshögtid hölls den 10 april med tal av biskop Rodhe. Senare under året fullbordade Carl Larsson de väggmålningar i vestibulen och stora trappuppgången som föreställer "Svenska kvinnan genom seklen" och som gjort detta skolhus särskilt ryktbart. Målningarna bekostades helt av konstälskaren och mecenaten Pontus Fürstenberg. De var färdiga den 28 januari 1891, och följande dag visades de för styrelsen och särskilt inbjudna. Från flera håll hade uttalats önskan om att de även skulle visas för allmänheten. Styrelsen tillmötesgick detta önskemål och bestämde att skollokalerna under två månader vissa tider skulle hållas tillgängliga för besökande.

Enligt protokoll av den 23 mars 1892 hade Carl Larsson inskrivit sin dotter Suzanne i skolans förberedande avdelning, och styrelsen beslöt att extra friplats skulle ställas till förfogande för henne.

Samtidigt med att bygget sattes i gång, antogs stadgar för läroverket. Hittills hade styrelsen kompletterat sig själv, men enligt de nya stadgarna skulle en valkorporation, bestående av ett visst antal principaler, förrätta styrelseval, bevilja decharge och ytterst ha det ekonomiska ansvaret. Principalerna skulle vara "dels själfskrifne och dels valde". Självskrivna principaler ansågs vara de herrar som lämnat eller skulle komma att lämna räntefria lån till ett belopp av minst 2.500 kronor för läroverksbyggnaden eller för läroverkets uppehållande samt de som före de nya stadgarnas tillkomst tillhört styrelsen. De självskrivna principalerna hade rätt att utse nya principaler till det antal de ansåg lämpligt bestämma. De sålunda valda principalerna inträdde i och med valet i samma rättigheter som de självskrivna. De självskrivna principalerna var från början elva. Dessa valde tre nya, varför principalernas antal blev fjorton. Styrelsen skulle enligt stadgarna bestå av minst fem och högst sju ledamöter med två suppleanter. Principalerna invalde förutvarande styrelseledamöterna konsul Ekman, rektor Heurlin, grosshandlare Frisell, rektor Johansson och med. dr F. E. von Sydow. Till suppleanter valdes borgmästare Colliander och possessionaten von Holten. Stadsfullmäktige utsåg rektorerna Heurlin och Johansson, vilka redan tillhörde styrelsen, till sina representanter. Principalerna beslöt då att låta de ordinarie styrelsemedlemmarnas antal stanna vid fem.

Vid våravslutningen 1892 firade skolan sitt 25-årsjubileum. I årsredogörelsen för därpå följande läsår omtalas denna fest med följande ord, vilka ger uttryck dels för den målsättning som kännetecknade

Trappuppgången med vikingatidens kvinna.

en god skola vid denna tid, dels för den fosterländska anda som var förhärskande i vårt land på 1890-talet. Vad målsättningen beträffar är att märka hur kraftigt man alltjämt reagerar mot en föregående generations överbetoning av språkkunskapens betydelse.

"Denna minnesfest", heter det i ovannämnda redogörelse, "ägede rum pingstaftonen, den 4 juni 1892. Skolans Inspektor Herr Doktorn och Domprosten A. Rosell höll därvid högtidstalet. Bland de många behjärtansvärda sanningar, som i detta uttalades och hvilka äfven skolan i sitt arbete sträfvar att förverkliga, må här angifvas följande:

Till ungdomens harmoniska utbildning hör, att kroppens utveckling håller jämna steg med själens, så att 'en sund själ' må äga, icke blott till bostad utan till verktyg 'en sund kropp'. Bildning må ej förvexlas med högt uppdrifven färdighet i vissa kunskapsgrenar, exempelvis i främmande språk. Man kan vara djupt och sannt bildad, äfven om man icke kan uttrycka sig på många språk. Ett *grundligt*

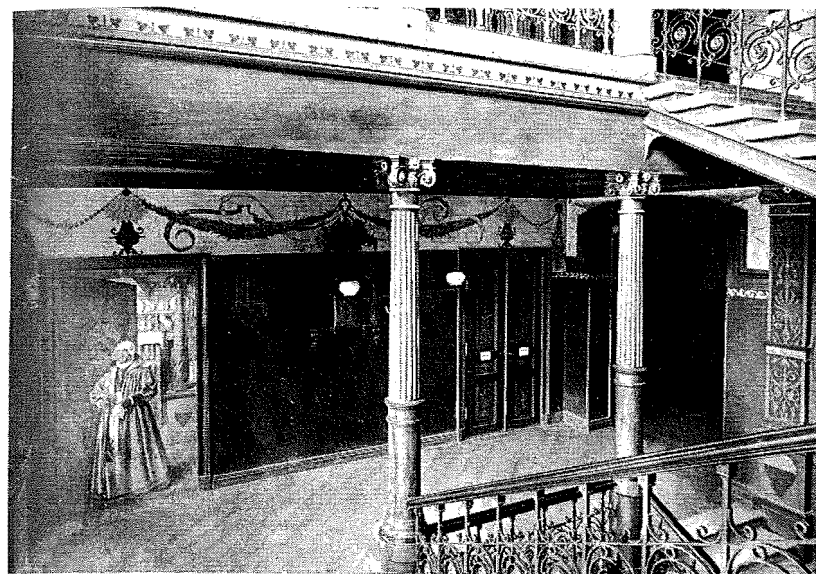
studium af *ett enda* främmande språk är mer bildande, än ett ytligt och öfveransträngande studium af flere.

Främst bland språkstudierna må sättas ett allvarligt, med lefvande intresse drifvet studium af *modersmålet*. Detta skall, med de goda alstren af sin rika litteratur, utgöra grundvalen för *nationell bildning*.”

Efter detta utdrag ur högtidstalet vid 25-årsfesten följer i redogörelsen upplysning om ett par fester som firats under det då tilländalupna läsåret. Skolan har i likhet med stadens övriga skolor ”blifvit i tillfälle att göra en särskild insats i det fosterländska bildningsarbetet genom deltagande i tvenne, för hela vårt folk betydelsefulla minnesfester, nämligen Göteborgs högre flickskolors Gustaf-Adolfs-fest den 5 Nov. 1892 samt skolungdomens festgudstjänst i Göteborgs Domkyrka den 29 april 1893 med anledning af *Uppsala mötes 300-årsjubileum*. Båda dessa fester hafva varit ägnade att hos de unga väcka kärlek till fosterlandet och dess stora minnen samt uppmuntra till redligt uppfyllande af de pligter, som åligga ung och gammal, man och kvinna, såsom medborgare i staten och kyrkan.”

År 1894 avled skeppsklarerare Richard Lidström och befanns i sitt testamente ha ihågkommit Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor. Följande år överlämnades av testamentsexekutorerna ett kapital på 12.000 kronor att bokföras under titel *Richard Lidströms donation*. Av detta kapital skulle endast årliga räntan få användas för läroverkets behov efter styrelsens beprövande. Dessutom hade ”villkorats att i händelse läroverket upphör, kapitalet skall återbäras till stadens Magistrat, som äger besluta om dess användande till gagn för qvinliga undervisningen inom samhället”. Ur Richard Lidströms kvarlåtenskap överlämnades även kronor 661: 50 till ”ett tornur med transparent urtafla å den för sådant ändamål på läroverksbyggnadens hufvudfasad befintliga öppning”.

Till sin död vid 94 års ålder den 14 maj 1907 var konsul Oscar Ekman styrelsens ordförande. Under den långa tiden av fyrtio år hade skolan varit föremål för hans omtanke och generositet. Som tidigare nämnts, sattes år 1896 som villkor för statsanslaget bl. a. att kommun eller enskilda donatorer skulle bidra med minst samma belopp som staten beviljade. Detta villkor skulle dock intill år 1903 inte gälla skolor som tidigare haft understöd från staten, såvida dessa inte sökte förhöjt statsbidrag. Då riksdagen höjt anslaget till privata

Trappuppgången med reformationstidens kvinna.

högre flick- och samskolor från 100.000 till 200.000 kronor, fanns nämligen möjlighet för skolorna att erhålla ökat bidrag från staten. Statens årliga anslag till skolan hade hittills belöpt sig till 2.000 kronor, och denna summa motsvarades väl av den av staden efterskänkta räntan å tomtvärdet samt av årsräntan på Richard Lidströms donation. Men då man gärna ville begagna sig av möjligheten att få ökat anslag, lämnade konsul Ekman och AB Carnegie & Co under två treårsperioder, 1897–1902, tillsammans ett årligt bidrag å 1.000 kronor. Staten höjde då anslaget per år från 2.000 till 3.000 kronor. Bland villkoren för att skolan skulle erhålla anslag från staten märks även att fri undervisning skulle ges åt 10 elever och att åt 15 elever skulle beviljas en årsavgift ej överstigande 50 kronor. 1902 års riksdag beviljade ytterligare medel till flickskolorna och maximerade anslaget per skola till 4.500 kronor. Konsul Ekman och AB Carnegie & Co höjde då sitt årliga bidrag till 2.000 kronor och möjliggjorde härmed för skolan att erhålla det ytterligare förhöjda statsanslaget. De ökade anslagen beslöt styrelsen huvudsakligen använda till förbättrade löner för lärarinnorna. 1906 års riksdag höjde folkskollä-

rarinnornas löner. Flickskolorna begärde då ytterligare ökat anslag för att ämneslärarinnornas löner i någon mån skulle kunna hållas i paritet med folkskollärarinnornas. Konsul Ekman och AB Carnegie & Co hade från och med år 1906 höjt sitt bidrag till 2.200 kronor, och konsul Ekmans andel i denna summa utgick under åren 1907 och 1908 från sterbhuset. För att skolan även skulle kunna få ett tilläggsanslag à 1.100 kronor som 1907 års riksdag beviljade till lärarlönerna, efterskänkte AB Carnegie & Co under åren 1907–1909 årligen 1.300 kronor av räntan på skolans skuld, då även detta anslag gavs med villkor att kommun eller enskilda donatorer bidrog med samma summa. År 1908 begärde skolan anslag från Göteborgs stad. Då den efterskänkta räntan på skolans tomt beräknades till 1.909 kronor och räntan på Lidströms donation till 600 kronor, beviljade stadsfullmäktige ett anslag som med 2.509 kronor understeg statsanslaget. Från och med år 1909 har skolan följaktligen haft anslag från såväl stat som kommun.

I styrelsen efterträddes konsul Oscar Ekman av sin son konsul Johan Ekman, vilken vid sin död 1919 till efterträdare fick sin son herr Carl Ekman. Ordförande efter 1907 har varit justitieborgmästare Fr. M. Colliander till 1911, då han av åldersskäl avgick, handels- och politiebörgmästare Peter Lamberg, som avled 1924, rektor Rudolf Röding, som sedan 1894 varit av stadsfullmäktige utsedd ledamot av styrelsen och som avgick som styrelsemedlem med utgången av år 1930, borgmästare Bernhard Lindberg, som lämnade styrelsen vid årsskiftet 1939–1940, och assuransdirektör Arvid Hellberg, styrelsens ordförande till skolans kommunalisering år 1946.

1910 avgick fröken Sundin från sin befattning som skolans föreståndarinna, och i redogörelsen för läsåret 1909–1910 är hon föremål för varm och tacksam hyllning från den skola i vars tjänst hon under så lång tid stått.

Kerstin Sundin var en stark och särpräglad personlighet med rika humanistiska intressen. Under hennes inflytande fick konst- och kulturhistoria stort utrymme i undervisningen, särskilt i den högsta klassen, ett utrymme som dessa ämnen vid denna tid knappast hade i någon annan svensk flickskola.

Ur den nämnda årsredogörelsen citeras: "Av undervisningsämnen lade fröken Sundin den största vikten vid kristendom, modersmålet och historien. Själv koncentrerade hon sig alltmer på sistnämnda äm-

Kollegiet vid början av 1890-talet.

Övre raden från vänster: Betzy Åhlström, Johanna Lagerhjelm, Edla Nilsson, Augusta Rosén, Tekla Schulz, Maria Hjärne. Sittande: Hanna Lindahl, Maria Leffler, Kerstin Sundin, Maria Michaneck, Anna Höglund. Längst fram: Josephine Pettersson, Märta Widegren.

ne, speciellt konst- och litteraturhistoria. Hennes undervisning häri satte i viss mening prägeln på skolans högsta klass, och detta med allt fog, då hennes historieundervisning ej blott var facklig, utan i bästa mening allmänbildande. Hon var en mästare i konsten att öppna de ungas ögon för *sammanhanget* i den historiska utvecklingen, att låta våra dagars och svunna tiders företeelser av skilda slag – religiösa, politiska, sociala och konstnärliga – ömsesidigt belysa varandra. Hennes undervisning ställde stora krav på eleverna: oavlätlig uppmärksamhet, logisk reda i tanke och uttryck, intensiv självverksamhet under och utom lektionen. Där innehållet någon gång hotade att bli för svårsmält för det unga auditoriet, där kom fröken Sundins uppfriskande, oemotståndliga humor till hjälp."

Till Kerstin Sundins efterträdare som föreståndarinna antog styrelsen år 1910 fröken Ida Svensson, som under läsåret 1909–1910, då fröken Sundin var tjänstledig, varit hennes vikarie på föreståndarinneposten. Fröken Svensson, som vid denna tid antog släktnamnet Werner, hade utexaminerats från Högre lärarinneseminariet och tjänstgjort som lärarinna vid Nya Elementarläroverket sedan 1899.

Då skolan 1892 erhöll statsanslag, förordnade eforus domprosten

Anton Rosell till skolans inspektor. Rektor Johansson blev då endast studiedirektor eller studierektor, som det senare kom att heta. Som sådan kvarstod han till sin död den 6 maj 1911. Vid sin bortgång hade han varit knuten till läroverket under mer än fyrtio år.

Ur den minnesruna över rektor Johansson som finns intagen i skolans redogörelse för läsåret 1911–1912 citeras: "Läroverkets historia sammanfaller till tiden med hans livsgärning som skolman. Alltsedan läroverket öppnades vårterminen 1867 har han varit dels dess föreståndare och lärare (1867–1882), dels dess styrelseledamot (1882–1911), dels dess studierektor (1889–1911). Sällan förunnas det en lärare att under så lång tid, 89 terminer, följa en skolas utveckling och verksamhet. Rektor Johansson ägnade sin ungdoms bästa kraft åt vårt läroverk och förblev fäst vid detsamma ända till sin död. Då han 1882 utnämndes till rektor för Göteborgs högre realläroverk, togos hans mesta tid och kraft i anspråk av denna undervisningsanstalt, som under hans ledning blev vår stads största läroverk. Rektor Johansson utmärkte sig alltid för sin fina humanitet och sitt hjärtliga sätt i umgänget med sina underordnade. Hans skarpa intelligens och klara matematiska huvud gjorde honom särskilt skickad till lärare och ledare. De, som kommo i närmare beröring med honom, funno i honom en trofast vän och god rådgivare. Vårt läroverk står i stor tacksamhets-skuld till honom."

Till studierektor efter rektor Johansson utsågs lektorn vid realläroverket Johannes Florén, som fick en något annorlunda ställning än vad rektor Johansson haft, i det att han befriades från allt handhavande av ekonomiska ting. Uppbörderna av terminsavgifterna skulle nu övertagas av kassaförvaltaren med biträde av föreståndarinnan och rekvisitioner ombestyras av föreståndarinnan med tillhjälp av studierektor.

Då fröken Werner var mycket intresserad av att de praktiska ämnen skulle beredas en stark ställning vid skolan, framlade hon i början av sitt föreståndarinneskap med stöd av rektor Florén förslag till ordnande av undervisning i huslig ekonomi och till inrättande av en nionde klass i form av en praktisk fortsättningskurs med undervisning i bl. a. matlagning, linne- och klädsöm samt enklare vävning, bokbinderi och konsthistoria. Förslaget innebar även att skolkök och ny teckningssal skulle inredas. Styrelsen gick med på det framlagda förslaget, och för en totalkostnad av omkring 7.700 kronor inreddes

Kollegiet 1917.

Övre raden från vänster: Alma Yblen, Betzy Äblström, Hervor Janson, Ester Lundgren, Augusta Rosén, Hulda Wahlström, Carola Sprinchorn, Greta Lundqvist. Andra raden: Ebba Wendel, Elisath Renard, Edla Nilsson, Gullan Lamberg, Ida Werner, Ebba Wistrand. Främst: Ebba Tham, Marianne Brusewitz, Edit Hedin.

år 1912 de behövliga lokalerna. Den nya teckningssalen placerades i vindsvåningen. Den gamla – också i vindsvåningen – togs i bruk för slöjd och bokbinderi. Sedan 1903 hade man i skolan undervisat i träslöjd, och 1910 tillkom pappslöjd och bokbinderi. I den gamla slöjdsalen inreddes skolköket.

Hösten 1912 upprättades fortsättningsklassen, enligt redogörelsen "avsedd dels för sådana unga flickor, som ännu ej hunnit den för vissa utbildningsanstalter stadgade inträdesåldern, dels också för sådana som ha för avsikt att omedelbart ägna sig åt praktiskt arbete i eller utom hemmet".

År 1914 omfattade skolan 315 elever, och skolbyggnaden avsåg högst 250. Man hade naturligt nog länge känt sig trångbodd. Föreståndarinnans bostad hade 1909 tagits i bruk för skolans behov, och vinden hade inretts, men trots detta var utrymmet otillräckligt. Förutom ökat antal klassrum behövde man lokaler för handarbetsundervisningen och undervisningen i fysik och biologi. Dessutom hade man

av någon anledning aldrig inrett någon samlingssal i skolhuset, varför man vid större samlingar inte hade något annat att tillgå än gymnastiksalen eller de ljusa och breda korridorerna. Vid skolavslutningarna brukade man hyra KFUM:s hörsal, Högskolans aula eller det gamla Konserthuset på Heden. På våren 1914 började styrelsen tala om tillbyggnad, och en kommitté tillsattes och fick i uppdrag att införskaffa kostnadsförslag. Men när de inkomna förslagen på hösten framlades för styrelsen, hade det första världskriget utbrutit, och styrelsen ansåg att man på grund av de oroliga politiska förhållandena inte kunde tänka på att realisera förslaget under påföljande sommar, då penningmedel svårligen torde kunna erhållas.

I december 1915 togs frågan om tillbyggnad åter upp i styrelsen, och en delegation, bestående av ordföranden, borgmästare Lamberg, rektor Florén, fröken Werner samt herrarna Johan Ekman och Axel Ågren tillsattes för att utreda frågan. Följande år kunde denna delegation framlägga av byggnadsnämnden godkända ritningar. Emellertid hade då byggnadspriserna alltför mycket stigit i höjden, och planerna måste åter igen tills vidare skrinläggas, trots att friherre och friherrinnan Langenskiöld samt friherrinnan Falkenberg tillsammans lovat donera 30.000 kronor för att möjliggöra tillbyggnaden och fastighets AB Carnegie & Co mot vissa garantier ställt ett inteckningslån i utsikt. Friherrinnorna Alba Langenskiöld och Louise Falkenberg var döttrar till konsul Oscar Ekman. Man hade i det längsta hoppats få fira skolans femtioårsdag år 1917 i en nybyggd samlingssal, men förhoppningarna grusades, och femtioårsminnet fick gå spårlöst förbi. Lokal för handarbetsundervisningen hyrde man under åren 1913–1918 i närbelägen fastighet, Engelbrektsgatan 5, men under sommaren 1918 gjordes sångsalen om till handarbetsrum, och man fick i stället avstå från sångsal och använde ett av skolans större klassrum för sångundervisningen.

Våren 1923 hade elevantalet stigit till 433. Under sommaren vidtogs en del åtgärder för att förbättra de lokala förhållandena. Man fick ett nytt klassrum genom att ta en del av utrymmet i en korridor i anspråk för ändamålet. Dessutom inreddes biologirum, vilket tidigare saknats. På hösten samma år, då elevantalet stigit till 485, tillsatte styrelsen åter en beredning med uppgift att utreda den viktiga frågan om samlingssal. Beredningen bestod av kassaförvaltaren, konsul Carl Ekman, rektor Florén samt fröken Werner med fru Jeanna

Middag i skolköket 1923.

Wennerberg som suppleant. Förutsättningen för att man skulle kunna göra en tillbyggnad var att den ekonomiska sidan av saken kunde ordnas genom lämpliga lån. En svårighet därvid var att fastigheten, som var taxerad till 290.000 kronor, redan var högt intecknad genom att staden begärt botteninteckning för skolans skuld å tomten och att Göteborgs och Bohus läns sparbank, som vid denna tid övertog det lån man tidigare haft hos AB Carnegie & Co, gjorde detta mot en andra inteckning. Emellertid menade beredningskommittén att när tillbyggnaden blev färdig, taxeringsvärdet för fastigheten skulle kunna höjas till 400.000 kronor, och då skulle ett inteckningslån på 55.000 kronor bli möjligt. Sedan åtskilliga ritningar och kostnadsförslag studerats och olika finansieringsprojekt dryftats, antog styrelsen i mars 1925 ett anbud från byggnadsfirman F. O. Peterson & Söner, och en byggnadskommitté, bestående av rektor Röding, rektor Florén och fröken Werner, tillsattes.

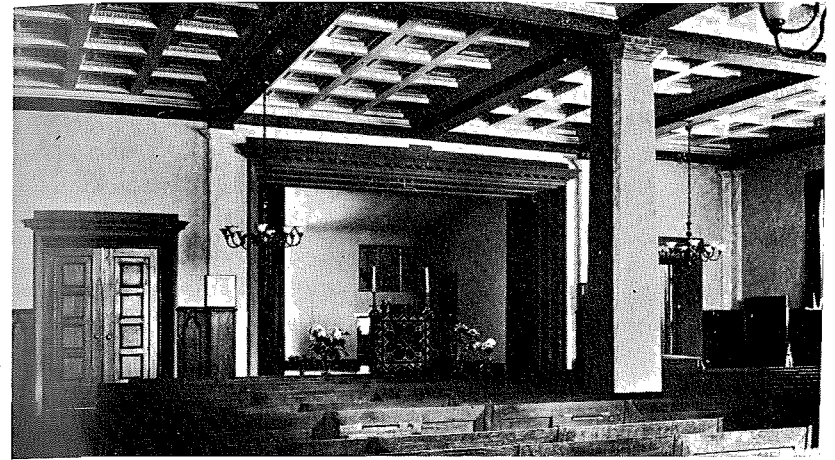
För att bidra till lösandet av frågan om finansieringen hade på studierektors förslag styrelsen beslutat inteckna skolans egna fonder i fastigheten. Dessa belöpte sig till 21.500 kronor. Dessutom erbjöd sig fröken Werner och rektor Florén inteckna 10.000 kronor vardera, och Brand- och Livförsäkrings AB Svea beviljade – likaledes mot inteckning i fastigheten – ett lån på 26.000 kronor. De båda friherrin-

norna stod alltså fast vid sitt löfte om en gåva på 30.000 kronor, och med dessa garantier vågade man igångsätta om- och tillbyggnaden. I november 1926 var byggnadsarbetena avslutade, och skolan hade en stor och vacker samlingsal, som kunnat högtidligen invigas redan den 31 augusti med tal av styrelsens ordförande, rektor Röding, och sång av f. d. eleven Isa Schulz, sedermera operasångerskan Isa Quensel. Samlingsalen, som var avsedd att rymma 400 à 500 elever, upptog nedersta våningen av en tillbyggnad i tre våningar. De båda övervåningarna inrymde sammanlagt åtta klassrum. I den gamla byggnaden hade man – i samband med att nytt värmeledningssystem införts – kunnat frilägga en del utrymme i bottenvåningen och där bl. a. inreda en sal för träslöjd. Dessutom hade handarbetsrummet förvandlats till på samma gång frukostrum som matsal för skolköket, och nytt handarbetsrum hade inretts i vindsvåningen.

I mars 1925 översände friherrinnan Falkenberg å sin egen och sin systems vägnar den utlovade gåvan på 30.000 kronor, men vid den hade nu fästs det villkoret att beloppet skulle återbetalas till givarna eller deras rättsinnehavare, såvida läroverket i en framtid komme att inlösas av staten eller av Göteborgs stad. Bestämmelsen hade tillkommit med anledning av att 1918 års skolkommision i sitt år 1922 framlagda betänkande föreslår ett förstatligt flickskoleväsen.

1927 års skolreform innebar bland annat att högre allmänna läroverk för flickor skulle upprättas i vissa större städer, däribland Göteborg, och stadsfullmäktige hade att ställa lokaler till förfogande för ett sådant läroverk. Till åtskilliga av stadens flickskolor utgick förfrågan om de vore villiga att avveckla den privata skolan och överlåta lokalerna till det statliga läroverket. Med ingen skola förde Göteborg stad så långtgående förhandlingar angående denna sak som med Nya Elementarläroverket för flickor. Men stadens villkor befanns otillfredsställande och svårigheterna vid övergången alltför stora, varför underhandlingarna slutligen måste avbrytas.

Den 19 april 1926 avled rektor Florén helt hastigt, medan han stod mitt uppe i arbetet med ombyggnaden. För Ida Werner och skolan i dess helhet innebar hans bortgång en kännbar förlust. I redogörelsen för läsåret 1925–1926 framhåller fröken Werner vad han betytt för skolan. Han ledde ämneskonferenser, åhörde lektioner, tjänstgjorde vid morgonandakter och förrättade avslutningar. Med den öppna blick han hade för vad goda och lämpliga lokaler betyder för en sko-

Den nya samlingsalen.

la var han själen i ombyggnadsarbetet. Och fröken Werner avslutar sin minnesruna med följande ord: "Den bästa insats, som lektor Florén gjort i skolans liv, den kan icke mätas med yttre mått. Det var det välgörande inflytandet från en anspråklös, fridsam och varm-hjärtad personlighet – en sällsynt god människa."

Rektor Florén blev skolans sista studierektor. Någon ny sådan tillsattes inte, utan Ida Werner fick ensam överta ledningen. Hon hade därvid ett synnerligen gott stöd – särskilt när det gällde byggnadsfrågor – i en kvinnlig styrelsemedlem, fru Jeanna Wennerberg.

Bland skolans vänner under denna tid bör även nämnas familjen Ågren. Grosshandlare Axel Ågren var medlem av styrelsen under åren 1912–1939, och såväl han som hans maka visade skolan stort personligt intresse och mycken frikostighet. År 1917, då lärarlönerna ännu hölls oskäligt låga, fick skolan från fru Ågren mottaga *Louise Ågrens fond* à 5.500 kronor till hjälp åt lärarinnor som stod eller stått i skolans tjänst, och 1922, då makarna Ågrens dotter slutade skolan, överlämnades *Karin Louise Ågrens fond* à 1.000 kronor. Fondens avkastning skulle användas till elevstipendier. Dessa fonder kunde placeras i fastigheten tillsammans med *Kerstin Sundins minnesfond*. Sistnämnda fond, som uppgick till 3.000 kronor, hade tillkommit genom en insamling bland Kerstin Sundins forna kamrater och elever efter hennes död den 11 april 1918 och överlämnades till

styrelsen i maj 1919. Enligt gåvobrevet, som å givarnas vägnar var undertecknat av fruarna Valborg Andréén och Jeanna Wennerberg samt fröken Ida Werner, var röntan avsedd att av styrelsen i samråd med skolans föreståndarinna årligen utdelas till tjänstgörande lärarinnor vid Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor, tills vidare med företrädesrätt för dem som tjänstgjort under Kerstin Sundins föreståndarinneskap. Medlen skulle företrädesvis användas till studieresor eller andra studieändamål.

Med utgången av år 1930 lämnade rektor Röding styrelsen. Han hade tillhört denna och varit en av skolans principaler sedan 1894. De sista åren hade han varit såväl styrelsens som principalernas ordförande. Ingen av de för flickskolan varmt intresserade skolmän som denna stad haft att uppvisa har väl varit så djupt engagerad i flickskolevärlden som rektor Röding. I 28 år var han Kjellbergsska flickskolans inspektör, i 38 år tillhörde han Mathilda Halls skola, som studierektor (1896–1923) och som styrelsens ordförande (1906–1934), och då han lämnade styrelsen för Nya Elementarläroverket, hade han tillhört denna skola i 36 år. Och säkert skulle man vid de båda andra skolorna kunnat skriva under de ord med vilka han i Nya Elementarläroverkets årsredogörelse år 1931 avtackades av fröken Werner: ”Med sin insiktsfullhet, sin rika erfarenhet och sin nobla personlighet har rektor Röding under dessa för den svenska flickskolan så betydelsefulla år varit ett ovärderligt stöd, för vilket läroverket till honom stannar i stor tacksamhetsskuld.”

Rektor Röding avled den 16 januari 1941 vid 94 års ålder. Då han kvarstod som principal till sin bortgång, kunde det i redogörelsen för läsåret 1940–1941 konstateras, att han under 47 av sina 94 år givit skolan sitt stöd.

Under Ida Werners föreståndarinnetid ökades oavbrutet skolans elevantal. Sedan lokalfrågan år 1926 på ett mer tillfredsställande sätt ordnats, steg det till över 600. Läsåret 1927–1928 hade skolan 620 elever, 1930–1931 var elevantalet 656. I dessa siffror ingår ett stort antal elever i de förberedande klasserna. Från och med läsåret 1931–1932 hade skolan att liksom övriga flickskolor anpassa sin organisation efter 1927 års skolreform, vilket innebar att den skulle bygga med sjuårig linje på fyraårig bottenskola eller med sexårig linje på sexårig bottenskola. Den förberedande skolan fick liksom vid övriga flickskolor bli fyraårig och helt privat.

Rektor Rudolf Röding.

Denna omorganisation utgjorde tillsammans med ett par år 1929 utfärdade förordningar anledning till att styrelsen i september 1929 tillsatte en kommitté med uppdrag att omarbeta skolans stadgar. Kommittén utgjordes av dåvarande ordföranden, rektor Röding, vice ordföranden, landskamrer E. Centerwall, advokat Karl Axel Vinge och fröken Werner. De båda förordningar som bidragit till stadgefrågans aktualisering var den 24 maj 1929 utfärdad ”Lag om tillsyn över stiftelser” och Kungl. kungörelse av den 5 juli 1929 ”med vissa föreskrifter angående lärarpersonalens vid statsunderstödda enskilda läroanstalter anställning m. m.”. Enligt sistnämnda kungörelse skulle för varje statsunderstödd enskild skola reglemente fastställas av skolöverstyrelsen efter förslag av läroanstaltens styrelse. Skolöverstyrelsen skulle för varje skola bestämma ett visst antal fast antällda lärare, och kungörelsen innehåller anvisningar angående förfarandet vid tillsättning av fasta tjänster m. m. Då kommittén den 21 mars 1930 framlade sitt förslag, vilket antogs av styrelsen och principalerna vid gemensamt sammanträde, konstaterade man att ”genom de nya stadgarna blev läroanstaltens karaktär av stiftelse fastslagen och skillnad markerad mellan en lägre förberedande skola och en högre skola inom stiftelsen”. Kommittén utarbetade även ”reglemente för Stiftelsen Göteborgs nya Elementarläroverks för flickor högre skola”, vilket fastställdes av Kungl. Skolöverstyrelsens läroverksavdelning den 9 juni 1931.

Höstterminen 1931 hade den statsunderstödda högre skolan 453 elever och de förberedande klasserna 203. För styrelsen gällde det att fastställa principerna för den ekonomiska boskillnaden mellan de båda skolavdelningarna, och man utsåg särskilda kommitterade som hade att räkna ut hur proportionerna vid utgifternas fördelning skulle beräknas. Man hade då att i vissa fall utgå från lokalutrymmet, i andra fall från elevantalet, vilket givetvis växlade från år till år.

Då de privata flickskolorna hade att tillämpa den kommunala flickskolans stadga och enligt denna skolköksundervisning skulle meddelas såväl i klass 4⁷ som i klass 6⁷, var det svårt för en del skolor med högt elevantal i dessa klasser att ordna lokaler för så många skolköksgrupper som krävdes. Under läsåret 1935–1936 hyrde man vid Nya Elementarläroverket lokal för två skolköksavdelningar i Mathilda Halls skola. Sommaren 1937 inreddes nytt skolkök i skolhuset för att denna undervisning skulle kunna tillfredsställande ordnas. Man tog därvid ett klassrum med tambur, beläget ovanför det gamla skolköket, i bruk för ändamålet. Då skolan hittills varit mycket illa ställd, när det gällde institutioner för undervisningen i de naturvetenskapliga ämnena, förvandlades följande sommar ett klassrum i bottenvåningen till laborationsrum för biologi. På samma gång iordningställdes det för att kunna användas vid förevisning av film och skiop-tonbilder.

Då Ida Werner alltjämt önskade att den skola hon stod i ledningen för skulle kunna ge verkligt god utbildning i praktiskt avseende för flickor med sådan intresseinriktning, var det ett önskemål hos henne att vid skolan skulle inrättas en praktisk linje. En kommunal flickskola kunde, som tidigare nämnts, organiseras med såväl teoretisk som praktisk linje, och den möjligheten stod även privata flickskolor till buds. Dock hade ingen flickskola i Göteborg anhängit om tillstånd att få upprätta praktisk linje, då det i denna stad ansågs att den praktiska utbildningen var väl tillgodosedd genom Praktiska mellanskolan, senare Praktiska kommunala realskolan. Emellertid beslöt man vid Nya Elementarläroverket på våren 1937 att hos skolöverstyrelsen anhålla om att få upprätta praktisk linje. Denna anhållan bifölls, och skolan fick rätt att från och med läsåret 1938–1939 under två år utfärda avgångsbetyg från praktisk linje. Ett sådant avgångsbetyg medförde inte normalskolekompetens men berättigade till inträde vid

Ida Werner på avgångsdagen den 8 juni 1937 i skolans mottagningsrum.

vissa skolor och kurser. 1941 förnyades rätten att utfärda avgångsbetyg från teoretisk och praktisk linje för ytterligare tre år.

Den 11 mars 1937 firade Nya Elementarläroverket för flickor sin 70-års högtid med en ståtlig minnesfest i Göteborgs konserthus. Högtidstalet hölls av dåvarande domprosten, utnämnde biskopen Torsten Ysander, och en kantat uppfördes under ledning av skolans musiklärarinna, Greta Lundqvist. Kantaten hade skrivits av teckningslärarinnan och författarinnan Elisabeth Brehmer och tonsatts av musikdirektör Gösta Lundborg, som själv utförde ackompanjemanget vid flygeln.

Samma år, 1937, avgick fröken Werner på grund av uppnådd pensionsålder från sin tjänst. I 28 år hade skolan fått stå "under hennes goda, lugna och insiktsfulla ledning", såsom det korta och karaktäristiska omdömet i följande års redogörelse lyder. Ida Werner lämnade dock inte härmed skolan utan förordnades av Kungl. skolöverstyrelsen till inspektor för sin skola. När hon 1949 lämnade sin befattning som inspektor, var skolan kommunal flickskola, och fröken Werner hade tillhört den i 50 år, 1899–1909 som lärarinna, 1909–1937 som

föreståndarinna och 1937–1949 som inspektor. Ida Werner avled i Göteborg den 6 februari 1962 i en ålder av 84 år. Att hon under sin krafts dagar var uppskattad som klok och kunnig skolmänniska, därom vittnar de många förtroendeposter hon under olika perioder innehade. Så var hon under åren 1912–1920 ledamot av folkskolestyrelsen, därav även av undervisningsnämnden, 1915–1920, och av hälso- och sjukvårdsnämnden, 1917–1920. Hon tillhörde dessutom styrelsen för småskoleseminariet, 1921–1932, och skolköksseminariet, 1922–1947. Under åren 1925–1939 var hon medlem av styrelsen för Göteborgs stads högre folkskolor, och under åtskilliga år var hon dessutom inspektor vid Maria Nordenfelts handarbetslärarinneseminarium. År 1935 tilldelades hon guldmedalj för medborgerlig förtjänst.

Som tidigare nämnts, fick skolan sin första officiellt tillsatta inspektor i samband med att den erhöll statsanslag år 1892, då eforus förordnade domprosten Anton Rosell på denna post. 1895 efterträddes han av skolans f. d. rektor, fil. dr Gustaf Cederschiöld, som återkommit till Göteborg i egenskap av professor i nordiska språk vid dess högskola. Senare inspectores har varit professor Rudolf Kjellén, 1903–1913, professor N. E. Wadstein, 1913–1928, professor Hilding Kjellman, 1928–1933, och rektor vid Latinläroverket, fil. dr Gustaf Mellén, 1933–1937. Det var rektor Mellén som Ida Werner efterträdde år 1937. Hon blev den enda kvinna som utsågs till inspektor för en flickskola i Göteborg.

Till fröken Werners efterträdare som rektor utsåg styrelsen fröken Maria Fröding, som sedan 1924 varit ämneslärarinna vid skolan. Då rektor Fröding 1937 tillträdde sin tjänst som rektor, hade frågan om flickskolornas kommunalisering börjat bli alltmer aktuell. Majornas Elementarläroverk för flickor hade kommunaliserats året förut, Vasa kommunala flickskola upprättades 1938, och Kjellbergsska flickskolan blev kommunal 1943. I och med att staden övertog dessa skolor kvarstod endast två privata flickskolor i Göteborg: Nya Elementarläroverket för flickor och Sigrid Rudebecks skola. Någon katastrofal nedgång beträffande elevantalet i Nya Elementarläroverkets klasser utöver de förberedande medförde inte de övriga flickskolornas kommunalisering. Under 1930-talet sjönk siffran från 453 till 439 och under 1940-talet understeg den aldrig 400. Däremot minskades antalet elever snabbt i den förberedande avdelningen. Till den prak-

tiska fortsättningsklassen utgick numera intet statsbidrag. År 1940 nedlades denna klass tillfälligt, men 1944–1945 anordnades åter en praktisk-teoretisk kurs med skolköksarbete, sömnad och vissa teoretiska ämnen.

År 1941 erhöll skolan en gåva på 10.000 kronor till en stipendiefond. Gåvan härrörde från framlidna makarna civilingenjör och fru Ernst Friman, vilka enligt år 1929 upprättat testamente donerat denna summa till en fond vid den skola där fru Friman en gång varit elev. Fonden skulle under benämningen *Ragnbild Frimans (född Lagergren) stipendiefond* förvaltas av styrelsen, och avkastningen skulle användas för att bereda "utexaminerade mindre bemedlade elever" tillfälle att utomlands förkovra sina kunskaper.

Den stora svårigheten för de privata flickskolorna vid denna tid var, som tidigare påpekats, att lärarlönerna inte kunde hållas i nivå med de löner som genom lönerogleringar fastställdes för stats- och kommunanställda lärare. Styrelsen tog år 1941 upp lönefrågan och framhöll önskvärdheten av en löneroglering också för privatanställda lärare.

Kommunaliseringen

År 1943, då Kjellbergsska flickskolan kommunaliserades, togs tanken på kommunalisering på allvar upp av Nya Elementarläroverkets styrelse. Man framhöll att vad som aktualiserat denna fråga var de enskilda skolornas otrygga ställning överhuvudtaget och den låga lönenivån. Vid ett för principaler och styrelse gemensamt sammanträde den 25 maj beklagade man att utvecklingen gått mot ett eliminerande av det enskilda initiativet. De närvarande ansåg dock att en undersökning av möjligheterna för skolan att bli kommunal borde göras. Vid slutet av vårterminen tog styrelsen kontakt med styrelsen för Sigrid Rudebecks skola, vilken styrelse också menade tiden vara mogen för förhandlingar med staden angående kommunalisering. Vid nytt gemensamt sammanträde med styrelse och principaler i december utsågs en kommitté, bestående av ordföranden, assuransdirektör Arvid Hellberg, kassaförvaltaren, advokat Karl Axel Vinge, och rektor Fröding, att utarbeta och förelägga Göteborgs stad ett förslag till kommunalisering av högre flickskolan och därefter som läroverkets representanter förhandla med staden. Samtidigt gav principa-

lerna styrelsen i uppdrag att träffa avtal med staden beträffande kommunaliseringen. I mars 1944 insände kommittén till drätselkammarens första avdelning en skrivelse, vari kommunaliseringförslaget framlägges. Samtidigt avgick en liknande skrivelse till drätselkammaren från Sigrid Rudebecks skola. Kommittén föreslår i sin skrivelse att staden övertar stiftelsens högre flickskola för att ombilda densamma till kommunal flickskola. Man påpekar att skolan icke i stiftelsens hand i längden med dåvarande förutsättningar skulle kunna behållas i det fullt tillfredsställande skick vari den vid den tiden befann sig. Vad som gjort detta omöjligt var att förbättringen av lärarinnornas löne- och pensionsförhållanden vid statliga och kommunala skolor gått längre än det varit möjligt för stiftelsen att följa, varför högt kvalificerad lärarpersonal inte längre skulle komma att stå till buds. Kommittén föreslår att skolan kommunaliseras i den form den vid den tiden hade med sju- och sexårig lärokurs, organiserad med teoretisk och praktisk linje, att staden övertar ansvaret för lärare och all övrig personal, varvid ingen bör få sämre löne- eller pensionsförmåner än vederbörande hade vid stiftelsens skola, att den förberedande skolan successivt avvecklas under en tid av fyra år och att dess lärarinnor placeras i motsvarande befattningar inom folkskolan samt att staden övertar skolans fastighet och inventarier, varvid det bokförda värdet anges till 400.000 kronor för fastigheten och 1.206: 24 för inventarierna. Mot dessa tillgångar beräknas svara dels en skuld på 42.000 kronor, dels så stort belopp av stiftelsens pensioneringsfond och övriga fonder som svarar mot kapitaliserade värdet av pensionerna till f. d. lärarinnor och andra som vid tiden för övertagandet redan börjat åtnjuta pension från stiftelsen. Det belopp varmed värdet av de övertagna tillgångarna översteg de övertagna skulderna, ansåg kommittén att staden skulle kontant betala till stiftelsen. I övrigt föreslås att undervisning i träslöjd, pappslöjd och bokbinderi bibehållas vid den kommunala skolan. Till sist förklaras stiftelsen vara avsedd att bestå såsom en inrättning med ändamål att genom stipendier eller på annat lämpligt sätt gagna den högre undervisningen av kvinnlig ungdom i Göteborg.

Då de båda skolornas skrivelser inkommit till drätselkammarens första avdelning, tillsatte denna en beredning för utredning av frågan om eventuell kommunalisering av Nya Elementarläroverket för flickor och Sigrid Rudebecks skola. Beredningen tillstyrker i sitt den 13

oktober 1945 dagtecknade betänkande kommunaliseringen och upp- tar i sin utredning de tillgångar stiftelsen erbjudit staden till kronor 400.418: 41, varvid fastigheten åsatts sitt taxeringsvärde, 400.000 kronor, medan inventarierna beräknats vara värda endast 418 kronor 41 öre. De skulder som skulle svara häremot var dels Richard Lidströms donation å 12.000 kronor, för vilken särskilda donationsbestämmelser gällde och vilken enligt dessa borde överföras på staden, som då hade att se till att fondens ändamål blev uppfyllt, dels den summa å 30.000 kronor varmed friherrinnorna Louise Falkenberg och Alba Langenskiöld år 1925 bidragit till om- och tillbyggnaden av skolan. Dessutom hade som skuld upptagits skolans pensionsfond å kronor 79.823: 88. Till den senare fonden hade man 1929 börjat avsätta medel, vilka ursprungligen avsågs för vaktmästarens pensionering. Följande år tillfördes fonden en engångssumma på 15.000 kronor. Den fond som stiftelsen ville överföra på staden, var beräknad att användas inte blott för pensionering av vaktmästaren, utan ur den skulle även utgå pensioner till skolans f. d. föreståndarinna och pensionerade lärarinnor. Till lärarpersonalen vid flickskolorna utgick visserligen vid denna tid pensioner ur under åren upprättade pensionskassor, men med de låga lärarlönerna och de stegrade levnadskostnaderna var dessa pensioner otillräckliga, varför skolan åtagit sig vissa tilläggs-pensioner. Stiftelsen hade föreslagit att fonden skulle överlämnas till staden mot att staden garanterade såväl redan utgående pensioner som pensioner som beräknades tillkomma personer vilka kunde komma att pensioneras före den tidpunkt då staden skulle överta skolan. Med beredningens beräkning av tillgångarnas värde skulle skillnaden mellan övertagna tillgångar och övertagna skulder belöpa sig till en summa av kronor 278.594: 53. Denna summa skulle alltså staden erlägga för de övertagna tillgångarna enligt stiftelsens förslag.

Emellertid påpekar beredningen, att staden ju därtill skulle bli skyldig att rekonstruera Richard Lidströms donation å 12.000 kronor och åta sig med densamma förbundna förpliktelser samt att till friherrinnorna Falkenberg och Langenskiöld återbetala 30.000 kronor. Beredningen konstaterar därför, att den summa staden skulle erlägga för den fasta egendomen enligt denna beräkning skulle belöpa sig till kronor 320.594: 53. Detta ansåg tydligen beredningen, som ju kunde jämföra med avtal staden gjort med tidigare kommunaliserade sko-

lor, vara ett för högt pris. Beredningen har därför ett annat förslag, som också kom att ligga till grund för det avtal som uppgjordes med staden.

Beredningen framhåller att fastigheten är taxerad till 400.000 kronor, varav byggnadsvärdet utgör 225.000 och tomtvärdet 175.000 kronor. Tomten hade år 1888 överlämnats till skolan mot en revers å 42.442 kronor. Uppsägning av reversen skulle egentligen inte få ske så länge fastigheten användes för läroverkets behov. Emellertid hade drätselkammaren år 1937 medgivit att reversen finge inlösas av stiftelsen, som den 30 juni 1938 inbetalt köpeskillingen, 42.442 kronor, till stadskassan. Beredningen föreslår nu att den fasta egendomen överlåtes till staden med full äganderätt endast mot att staden till stiftelsen återlämnar den summa å 42.442 kronor stiftelsen tidigare erlagt för tomten, och denna bestämmelse utgör första punkten i det avtal med staden som stiftelsens representanter såg sig tvungna att underteckna den 11 oktober 1945. Enligt övriga punkter i avtalet förbinder sig stiftelsen att till stadskassan inbetala förutnämnda pensionsfond å 79.823 kronor 88 öre mot skyldighet för staden att övertaga och garantera de pensioner för vilka fonden var avsedd. Staden åtar sig att till friherrinnorna Alba Langenskiöld och Louise Falkenberg återbetala 30.000 kronor samt att överta Richard Lidströms donation och de förpliktelser som enligt givna föreskrifter är förbundna med donationen. Staden förbinder sig dessutom att ersätta stiftelsen för under sommaren 1945 utförda reparationer med 17.744 kronor 46 öre. Om stiftelsens förberedande skola förklaras att den skall avvecklas successivt och vara helt avvecklad vid utgången av läsåret 1948-1949, vilket skolans styrelse själv föreslagit. Till dess skulle stiftelsen omhänderta den förberedande skolan. Den får disponera lokalerna, inklusive ljus, värme, renhållning och undervisningsmateriel mot en årlig hyra av 1.988 kronor, samma belopp som tidigare faststälts av drätselkammaren i samband med beräkning av kommunens anslag. Till sist förbinder sig stiftelsen att sedan skolan övertagits av staden och den förberedande skolan avvecklats, av sina samtliga tillgångar bilda "en fond till förmån för uppfostran och utbildning under skoltiden av flickor, som åtnjuta undervisning vid kommunal flickskola i Göteborg med företrädesrätt för elever hemmahörande härstädes, allt i överensstämmelse med särskilt reglemente, som skall upprättas av stiftelsens styrelse och framläggas för drätselkammaren

för godkännande, innan det därefter underställes Kungl. Maj:ts prövning och fastställelse".

Vad styrelsen för stiftelsen Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor ansåg om det avtal med staden som man såg sig nödsakad att underteckna framgår av det uttalande styrelsen gjorde i samband med undertecknandet. Uttalandet, som översändes till stadens myndigheter, har följande lydelse:

"Det är numera allmänt erkänt att det ankommer på samhället att sörja för att erforderliga skolor finnas för ungdomens utbildning. Då stiftelsen med hänsyn till konkurrensen från de kommunala flickskolorna med deras avsevärt högre lärarinnelöner och lägre elevavgifter finner sig ur stånd att hålla skolan vid makt för framtiden, står följaktligen det allmänna, här representerat av staden, inför nödvändigheten att tillgodose utbildningsbehovet för de hundratals flickor, som skulle gått i stiftelsens skola, ifall denna kunnat fortsätta. Varken den omständigheten att staden på detta sätt för framtiden får vidkännas vissa kostnader, som skulle hava undvikits om stiftelsen kunnat fortsätta att driva skolan, eller den omständigheten att stiftelsens verksamhet hittills medfört att utbildningen av dessa elever varit för staden vida mindre kostsam, än om denna utbildning skolat beredas eleverna i en kommunal flickskola, kan betraktas som något skäl för att stiftelsen skulle avstå sina tillgångar till staden till underpris.

Då det emellertid är uteslutet att avveckla skolan utan att skaffa trygghet för lärarinnornas framtid, befinner stiftelsen sig i ett tvångsläge, där den är tvungen att acceptera stadens villkor för kommunaliseringen, även om dessa villkor äro obilliga. Styrelsen konstaterar i detta sammanhang, att stiftelsen genom den föreslagna uppgörelsen nödgas avhända sig tomt och skolbyggnad m. m. till ett värde, som är flera gånger större än det vederlag staden betalar och att stiftelsen på detta sätt åsamkas en förlust, som uppgår till flera hundra tusen kronor. Styrelsen konstaterar vidare, att de förbehåll som beredningen i det upprättade avtalsfördraget gjort med avseende på stiftelsens rätt att förfoga över de tillgångar, som skulle komma att finnas i behåll efter avtalets genomförande, blivit så inskränkt, att staden i själva verket kan anses hava tillägnat sig även dessa medel."

Avtalet godkändes av stadsfullmäktige den 8 november 1945, och stadsfullmäktige fattade då också beslut om att efter överenskom-

melse med principalerna och styrelsen för stiftelsen Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor övertaga dess högre flickskola och hemställa hos Kungl. Maj:t om tillstånd att få ombilda densamma till kommunal flickskola. Den 29 november utsåg stadsfullmäktige interimsstyrelse för den nya skolan, vilken skulle organiseras med såväl teoretisk som praktisk utbildningslinje i de båda högsta klasserna. Från och med vårterminen 1946 skulle styrelsen för stiftelsen fungera som styrelse endast för den förberedande skolan.

I resolution av den 15 februari 1946 förklarade Kungl. Maj:t Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor för kommunal flickskola från den 1 januari 1946.

Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor, kommunal flickskola

Till ordförande i den av stadsfullmäktige efter partipolitiska linjer tillsatta styrelsen för den kommunala skolan utsågs folkskollärare Axel Pettersson. Den privata skolans styrelseordförande, assurancesdirektör Hellberg, valdes till vice ordförande. Under fyra år var rektor Werner den kommunala flickskolans inspektor. Hon efterträddes 1949 av lektorn vid Hvitfeldtska högre allmänna läroverket fil. dr Gustaf Fredén, som var skolans inspektor till den 1 juli 1958, varefter enligt den nya skolstyrelselagen den dittills rådande formen av inspektorat upphörde. Även skolans lokala styrelse måste vid denna tidpunkt nedlägga sitt mandat.

Direktör Arvid Hellberg avled den 24 april 1953. Han hade som den gamla styrelsens ordförande vid tiden för skolans kommunalisering trots en ofantlig arbetsbörda skänkt skolan mycken tid, personligt intresse och omtanke, och hans bortgång betydde även för den kommunala skolan en stor förlust. Hans efterträdare som styrelsens vice ordförande blev fil. mag. fru Birgit Nilsson.

Som tidigare nämnts, förband sig stiftelsen i avtalet med staden att i och med utgången av läsåret 1948–1949 ha avvecklat den förberedande skolan, vilket också skedde, varvid denna skolas lärarinnor placerades i folkskolans småskola.

Av de stiftelsens tillgångar som vid kommunaliseringen inte överläts till staden bildades efter den förberedande skolans avveckling en

fond, benämnd *Göteborgs Nya Elementarläroverks för flickor fond*. Reglemente för denna fond fastställdes av Kungl. Maj:t den 31 mars 1955. Enligt reglementets första paragraf skulle fondens ändamål vara "att bidra till kostnaden för uppfostran och utbildning under skoltiden av flickor, som åtnjuta undervisning vid kommunal flickskola i Göteborg. Företrädesrätt till bidrag från fonden skall tillkomma sådana elever, som äro hemmahörande i Göteborg". Fondens skulle förvaltas och dess avkastning disponeras av en styrelse, bestående av fem personer, av vilka inspektor och rektor vid Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor förklaras vara självskrivna. Av de övriga styrelseledamöterna skulle en utses av drätselkammaren i Göteborg, en av fullmäktige i handelsföreningen i Göteborg och en av domkapitlet i Göteborg. Av fondens avkastning skulle, sedan förvaltningskostnaderna betalats, en tiondel läggas till kapitalet, och återstoden skulle enligt reglementet "utdelas av styrelsen såsom stipendier till sådana skolelever, som enligt § 1 äro därtill berättigade och av styrelsen anses därav förtjänta".

Styrelsen för fonden skulle förvalta jämväl följande fonder: Louise Ågrens fond, Kerstin Sundins minnesfond, Karin Louise Ågrens fond samt Ragnhild Frimans, född Lagergren, stipendiefond. Därvid skulle iakttas att förmånstagarna skulle vara knutna till Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor eller den i dess ställe inrättade kommunala flickskolan och att beträffande Karin Louise Ågrens fond stipendiat skulle utses av den kommunala flickskolans kollegium.

Styrelsen för fonden höll konstituerande sammanträde den 26 mars 1956. Vid detta sammanträde beslöts bl. a. att hela räntan för åren 1952–1954 skulle läggas till kapitalet och att, sedan en tiondel av räntan för 1955 enligt reglementets bestämmelser tillförts kapitalet, resten av räntan för nämnda år skulle under höstterminen 1956 utdelas som stipendier i enlighet med bestämmelserna i reglementet, varvid meddelande om stipendierna skulle översändas till de fyra övriga kommunala flickskolorna i staden.

Beträffande "Louise Ågrens fond" och "Kerstin Sundins minnesfond", vilka givits till förmån för lärarinnor vid Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor, uppdrogs åt rektor att föreslå stipendiat, och åt kollegiet uppdrogs att utse stipendiat för Karin Louise Ågrens fond. Ur "Ragnhild Frimans fond" skulle stipendium på

1.000 kronor utdelas. Ansökan om detta stipendium skulle före viss dag vara inlämnad till skolans rektor.

På samma sätt skedde sedermera årligen utdelning ur dessa fonder med undantag av att stipendium ur Ragnhild Frimans fond endast utdelades vartannat år. Anledningen till detta var att, då avkastningen av fonden skulle användas för att bereda utexaminerade elever möjlighet att utomlands förkovra sina kunskaper, styrelsen ansåg att en ettårsränta knappast kunde vara till någon verklig hjälp. Stipendiet ur Karin Louise Ågrens fond har tillsammans med stipendier och premier för vilka Göteborgs stad ställt medel till förfogande utdelats vid årsavslutningen och tilldelats elev som haft högsta betygssumma i samtliga läro- och övningsämnen. Om två elever befunnits vara lika berättigade har summan delats mellan båda.

De stipendier som hösten 1956 utdelades ur Göteborgs Nya Elementarläroverks för flickor fond belöpte sig till 4.340 kronor, vilken summa fördelades på inalles tolv elever. Höstterminen 1959 utbetalades 4.800 kronor till 22 elever, därav en tillhörande Majornas kommunala flickskola och en Sigrid Rudebecks skola, kommunal flickskola. Den 31 december 1959 utgjorde hela fondens summa 120.058 kronor. Den 31 december 1965 var summan 151.495 kronor. Under hösten 1965 och våren 1966 kunde stipendier för en sammanlagd summa av 6.000 kronor utdelas till 16 elever såväl i flickskolan som i den till skolans lokaler förlagda grundskolan.

Förutom stipendier ur nämnda fonder har vid årsavslutningarna under åren 1954–1963 utdelats ”Nya Elementars Kamratförenings premium” för ”vänlighet, hjälpsamhet och gott uppförande”.

Den kommunala flickskolan har sedan vårterminen 1961 haft ännu en stipendiefond. Då överlämnade nämligen överingenjör Gunnar Jacobson med fru — föräldrar till fru Brita Gregell, född Jacobson, elev i skolan under åren 1927–1935 — en summa på 5.500 kronor. Av denna summa skulle vid årsavslutningen 1961 såsom *Brita Jacobsons premium* 500 kronor tilldelas två elever som utmärkt sig för nit och hjälpsamhet under skoltiden. Av återstående 5.000 kronor skulle bildas en fond, av vars avkastning premium varje år skulle utdelas till en à två helst handarbetsintresserade flickor i avgångsklassen.

Då den kommunala flickskolan upprättades, följde man traditionerna från den privata flickskolan och inrättade såväl teoretisk som praktisk utbildningslinje. Emellertid visade sig den praktiska linjen

överallt i landet föga attraktiv, då avgångsbetyg från denna linje inte gav normalskolekompetens. År 1953 nedlades den praktiska linjen vid Göteborgs Nya Elementarläroverk, kommunal flickskola.

Vid kommunaliseringen hade man, likaledes i överensstämmelse med traditionerna, begärt tillstånd att få undervisa i träslöjd, pappslöjd och bokbinderi. Från de statliga myndigheternas sida förelåg intet hinder för skolan att få bibehålla undervisning i dessa ämnen, såvida den gjordes frivillig och inte medförde någon kostnad för statsverket. Under de närmaste åren bedrevs också sådan undervisning helt bekostad av staden. Men då praktiska ämnen alltid kräver specialrum och dels tillströmningen av elever gjorde det mer behjärtansvärt att använda tillgängliga utrymmen till klassrum, dels kravet på tidsenligare institutioner för undervisningen i de naturvetenskapliga ämnena alltmer gjorde sig gällande, måste efter några år ovan nämnda praktiska ämnen nedläggas, trots att de var populära bland eleverna. Träslöjden upphörde 1950, bokbinderi och pappslöjd 1954.

Liksom vid de flesta kommunala flickskolor i Göteborg intogs under två år, höstterminerna 1957 och 1958 en första klass av fyraårig realskola. Realexamen avlades följaktligen vid utgången av läsåret 1960–1961 och 1961–1962.

I under 1950-talet anordnad försöksverksamhet deltog skolan, i det att samtliga avdelningar i klass 4⁷ under en timme varannan vecka uppdelades i mindre grupper vid modersmålsundervisningen. Dessa timmar användes till övningar i muntlig framställning. I försöksverksamheten ingick även audiovisuell undervisning med ljudfilm och radio samt vissa studiebesök.

Allteftersom den förberedande skolan avvecklades, kunde plats beredas för fler elever i den högre skolan, vilket var av stor betydelse, då allt större elevskaror under 1950-talet sökte sig till de högre skolorna. Antalet elever var 408 vid kommunaliseringen 1946, år 1950–1951 var det 564, 1955–1956 hade det ökat till 635. Under de sista åren av skolans tillvaro sjönk dock elevantalet, vilket helt och hållet berodde på de lokala förhållandena. En del klassrum måste tas i bruk för andra ändamål.

Då skolhuset byggdes i slutet av 1880-talet hade man inte samma krav på specialsalar som ställts under senare tider. Därför har, som tidigare nämnts, sådana under åren måst inredas. När därtill elevantalet ständigt ökades, blev frågan om klassrum ett återkommande

problem. År 1950 förvandlades vaktmästarebostaden till klassrum. Från början av vårterminen 1954 anordnades frukostservering i skolan, och lokaler för ändamålet måste inredas. Två salar togs i bruk, vilka dock inte rymde mer än ungefär 75 elever vardera. Sedan höstterminen 1955 har skolan förhyrt lokaler för tecknings- och handarbetsundervisning i första våningen i fastigheten Karl Gustavsgatan 47. Den gamla teckningssalen i vindsvåningen har förvandlats till biologirum med modern utrustning. Då skolans egen gymnastiksal inte räckte till för de många gymnastikavdelningarna, hyrdes gymnastiksal hos KFUM, i Göteborgs högre samskola och hos Försäkrings AB Liv-Svea, vilket inköpte Mathilda Halls skolas fastighet och kunde ställa den gamla gymnastiksalen där till förfogande.

Under de senaste åren har två klassrum måst tas i bruk för att moderna institutionslokaler för undervisningen i fysik och kemi skulle kunna inredas. Skolan har dessutom fått en specialsäl för geografiundervisningen. I en f. d. handarbetsal har inretts elevbibliotek.

Liksom vid övriga flickskolor har sedan hösten 1957 den sjuåriga linjen stått under avveckling. Under ett par år togs elever från sexårig bottenkola in på sexårig linje, men från och med hösten 1959 blev flickskolelinjen endast femårig. Hösten 1962 togs för sista gången elever in på den femåriga linjen, och flickskolan skall vara helt avvecklad i och med vårterminen 1967.

För Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor innebär tidpunkten för flickskolans upphörande en markant egendomlighet. Skolans historia omfattar jämnt ett sekel. Hundraårsminnet firades den 16 januari med en av skolan anordnad fest i de egna lokalerna. Högtidstalet hölls av skoldirektör Bertil Wijk, och rektor Fröding gav glimtar ur skolans historia. Såväl solosång som körsång utfördes av elever, och ett par av Carl Larssons målningar levandegjordes i tablåer. Dessutom utfördes folkvisedans av tidstroget kostymerade nuvarande elever i flickskolan och i till skolans lokaler förlagda klasser ur grundskolan. – På kvällen samma dag hade kamratföreningen anordnat supé på Rondo för närmare ett tusen personer. Till underhållningen bidrog bl. a. f. d. eleven skådespelerskan Gun Wällgren med recitation, sång utfördes och i en sketch åskådliggjordes skillnaden mellan skolan anno dazumal och nutidens skola.

Då skolan nedlägges har Maria Fröding under trettio år innehaft posten som dess rektor. Med sin kapacitet, sin vänlighet och sin lugna

saklighet har hon på ett värdigt sätt kunnat fylla sin uppgift. Sedan 1958 har hon även varit fackrepresentant i Göteborgs stads skolstyrelse. Dessutom har hon sedan Hemsysterskolans tillkomst år 1942 tillhört denna skolas styrelse. År 1956 hedrades hon med ledamotskap av Nordstjärneorden. Maria Fröding avgår med pension samtidigt med att hennes skola upphör.

De förändringar som sedan år 1867 skett på samhällslivets område har helt naturligt satt sina spår i skolans liv. De som bildade Nya Elementarläroverket för flickor satte som uppfostrans mål ”verklig bildning” contra den förlegade ”salongsbildningen”. Men givetvis innebar detta ingen demokratisering av skolan. Med de höga terminsavgifterna måste ju elevklientelet rekryteras ur de ekonomiskt välställda samhällsklasserna, även om såväl skolans ledning som statsmakterna genom sina bestämmelser om friplatser och nedsatta terminsavgifter verkade för en viss uppblandning av elevmaterialet. I sin organisation liknar Nya Elementarläroverket bland Göteborgs flickskolor närmast Majornas Elementarläroverk för flickor, dock med den skillnaden att man i Majorna sökte hålla terminsavgifterna så låga som möjligt, vilket för den skolan var en nödvändighet. Att ingen privatskola kunnat införa så höga terminsavgifter att den inte haft att kämpa med ekonomiska bekymmer visar dock Nya Elementarläroverkets räkenskaper, där räntor och amorteringar hört till de årliga utgiftsposterna. Till sist blev ju också de ekonomiska svårigheterna även denna skola övermäktiga, och trots den oppositionella inställningen till det sätt på vilket kommunaliseringen genomfördes, hade man inte någon annan utväg än att acceptera densamma. I och med kommunaliseringen nedsattes terminsavgifterna till 40 kronor för att så småningom helt upphöra, och demokratiseringen kunde tyckas vara genomförd. Så länge flickskolan kvarstod som en anomaly i skolsystemet, ansåg dock demokratiseringsprocessens förespråkare inte målet vara vunnet. Allt parallellskolsystem måste bort ur det demokratiska samhället, och flickskolan fick stryka på foten. De som grundade Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor ställde målet: verklig bildning. Ingen har i våra dagar något emot en breddning av bildningsunderlaget, men målet är väl detsamma som det var för dem som för ett hundra år sedan startade Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor: verklig bildning.

SIGRID RUDEBECKS SKOLA

På hösten år 1865 satt den då 34-åriga Sigrid Rudebeck i sitt hem i Östergötland och läste en annons om att en skola skulle upprättas i förstaden Majorna vid Göteborg och att man sökte en föreståndarinna för skolan. Hon skickade in sin ansökan och fick tjänsten. Följande år flyttade hon till Göteborg för att förestå Familj-föreningens skola, som sedermera skulle bli Majornas Elementarläroverk för flickor.

Sigrid Rudebeck hade vuxit upp i ett gammaldags aristokratiskt prästhem, den äldsta av nio syskon. Modern var klen och dog tidigt, och barnen fick styvmor, vilket bidrog till att hemmet inte kändes som något riktigt lyckligt hem. Det hörde till tidens uppfostran att man skulle låta barnen vara föremål för mycken kritik. Då Sigrid var ett känsligt barn och dessutom en olyckshändelse i barndomen gjort henne halt för livet, kände hon sig ofta djupt olycklig och oduglig, och då hon därtill mötte föga förståelse i hemmet, blev hon bitter och misstänksam och slöt sig inom sig själv. En kär tillflykt blev morföräldrarnas hem, där hon rönt den kärlek och ömhet som hon saknade i föräldrahemmet.

Sin första undervisning fick Sigrid Rudebeck av mormodern. Senare läste hon för en guvernant som anställdes i hemmet. Ett år tillbringade hon tillsammans med ett par av sina systrar i en pension i Vimmerby. En rektor för en skola i staden höll tillsammans med sin fru denna pension för 25 flickor. Där tvingades man arbeta mycket, kosthållet var uselt, och anmärkning gavs vid minsta anledning – om man slog hårt i en dörr, om man lade en bok på orätt plats, om man inte torkade sig ordentligt om fötterna o. dyl. En guvernant, som tycks ha varit högst originell, undervisade i språk och musik, för övrigt undervisade rektorn och hans fru, rektorn dock endast om eftermiddagarna, då han var ledig från sin egentliga skola. Efter denna tid fick den unga Sigrid studera bäst hon kunde på egen hand och för övrigt som äldsta dottern i huset sköta hemmet, när det behövdes.

Emellertid gick Sigrid Rudebeck och drömde om att få bli lärarin-

Sigrid Rudebeck.

na. Fadern, som egentligen inte ville att hans döttrar skulle varken gifta sig eller bli lärarinnor, tillät henne dock, när hon var 24 år gammal, att få komma till Cecilia Fryxells skola på Carlslund vid Västerås. Detta var en utmärkt skola, särskilt ryktbar för sin goda språkundervisning, för vilken utländska lärarinnor anstälts. Med skolan var ett lärarinneseminarium förenat.

Trots att Sigrid Rudebeck vuxit upp i ett prästhem, tyckte hon sig först i denna skola möta levande kristendom. Och hon påverkades starkt av skolans anda. Cecilia Fryxell visade henne på glädjen i att få ta hand om barn och fostra dem, och Sigrid Rudebecks visshet om att hennes kall var lärarinns fördjupades. Hon kände också att hon själv fostrats negativt för detta kall. Hennes egen uppfostran hade lärt henne hur man *inte* skall fostra barn.

I januari 1866 började fröken Rudebeck sin verksamhet som ”fö-

restånderska” för Familj-föreningens flickskola, men det dröjde inte länge förrän hon kände att hon hamnat i en miljö där hon inte riktigt passade in. Den nyevangeliska kristendomstyp hon mött vid Cecilia Fryxells skola och som hon alltsedan sin vistelse där själv var präglad av var så helt annorlunda än den av Henric Schartaus anda stämplade fromhet hon mötte hos sin styrelse i Göteborg, att man hade svårt att förstå varandra. Hos Sigrig Rudebeck mognade därför snart nog tanken på att grunda en egen skola, där hon skulle kunna känna sig fri att vara sig själv och att förverkliga sina egna idéer om undervisning och uppfostran. Och hon stärktes i dessa tankar av sina vänner domprosten Peter Wieselgren och doktor Peter Fjellstedt, vilka hon rådgjorde med.

I början av år 1869 sade fröken Rudebeck upp sig i Majorna och annonserade om att hon skulle öppna ”en undervisnings- och uppfostringsanstalt för flickor från 6 till 18 års ålder”. – ”Skolan kommer”, står det i annonsen, ”så snart lärjungarnas antal och utveckling sådant medgifva, att indelas i 6 klasser, föregångna af en förberedande afdelning.” En à två helpensionärer skulle komma att mottagas. I den förberedande avdelningen skulle även gossar erhålla undervisning. Och till sist heter det: ”Elever, som önska utbilda sig till lärarinnor, erhålla i 6:e klassens öfre afdelning undervisning i Pedagogik, Metodik, Helsolära, Fysik m. m., hvarjemte de öfvas i praktisk undervisning genom proflektioner, i likhet med den vid Stockholms Seminarium för bildande af lärarinnor antagna undervisningsmetoden.”

Den 7 augusti 1869 öppnades Sigrig Rudebecks skola i en våning på fyra rum, kammare och kök i Lindbergska huset vid Järntorget. Elevantalet var 26. Invigningen förrättades av doktor Fjellstedt. De första eleverna var uppdelade i tre elementarklasser och en förberedande avdelning. Följande år tillkom en fjärde klass, och efter ytterligare ett par år hade de sex planerade klasserna blivit verklighet. År 1882 upprättades en sjunde klass, och då dessutom första och andra klasserna var tvååriga, erbjöd skolan redan nu för dem som även genomgick den ettåriga förberedande avdelningen en tioårig lärogång. Från klass 7 kunde avgångsexamen tas av dem som önskade bli lärarinnor eller av något annat skäl ville ha fullt avgångsbetyg. Under många år hade Sigrig Rudebeck pensionärer boende i sitt hem. Deras antal understeg aldrig fem. Någon gång uppgick det ända till tretton.

Kollegiet på Sigrig Rudebecks tid. Stående från vänster: Professor Lindberg, Charlotte von Schéele, Anna Nordmark, Magnus Wieselgren, Anna Tengström, Mirs Lamberg, Lotten Eklund, Okänd. Sittande: Hildur Brobeck, Anna Källander, Brita Tanson, Sigrig Rudebeck, Ida Eklund, Hilda Palmgren, Frida Hjertberg. Längst fram: Ida Falk, Anna Sjögren, Gertrud Holmer (?).

Den lokal som förhyrts när skolan upprättades blev snart för trång, och 1875 inköpte fröken Rudebeck tillsammans med den för skolgymnastik varmt intresserade läkaren, doktor E. W. Wretlind, fastigheten Östra Nygatan – sedermera Bellmansgatan – nr 8, i vilken skolan inflyttade. Doktor Wretlind, som var skolans läkare, hade bl. a. till uppgift att övervaka gymnastikövningarna, vilken uppgift han hade även i andra skolor. I den inköpta fastigheten togs genast två våningar i bruk för skolans räkning. Bottenvåningen inrymde fem klassrum och tre tamburer, andra våningen tre klassrum med tambur och dessutom bostad för föreståndarinnan och tre lärarinnor. Antalet elever var under 1870-talet omkring 100. Under 1880-talet försvinner de tvååriga klasserna, och den förberedande avdelningen blir i stället treårig. Klasserna i elementarskolan var sju till år 1887, då en åttonde klass tillkom. I denna klass, som Sigrig Rudebeck till att börja med betecknar som

en fortsättningsklass, kunde mer utrymme ges åt praktiska ämnen. Fröken Rudebeck var i mångt och mycket en föregångskvinna, och hon opponerade sig mot den ensidigt teoretiska inriktning som de första flickskolorna hade. Det var meningen att de skulle ge allmänbildning. Undervisning i sång och musik skulle flickorna få, och kunnighet när det gällde finare handarbeten krävdes av en bildad kvinna, men att bibringa verkligt praktisk färdighet låg på sidan om flickskolans uppgift, menade man. Visserligen var Fruntimmersföreningens flickskola från början avsedd att ge praktisk utbildning, men den skolan hade tillkommit för att hjälpa medellösa flickor att inom det praktiska livets områden förtjäna sitt levebröd och syftade inte till allmänbildning på samma sätt som andra flickskolor. Sigrid Rudebeck införde emellertid i sin skola en på det praktiska livet mer inriktad handarbetsundervisning än den som vanligen förekom. I fortsättningsklassen anordnades två förmiddagar i veckan en kurs i tillklippning och kläd-sömnad, och två symaskiner – en hand- och en trampmaskin – anskaffades.

Ett annat praktiskt ämne, som infördes redan 1880, var träslöjd. Till att börja med förekommer det i form av träsnideri i de högsta klasserna, men från 1885 är ämnet infört i skolans alla klasser. I de lägre klasserna har det form av lövsågning. Från 1887 tillämpades det s. k. Nässystemet, sedan två av skolans lärarinnor genomgått Nässlöjdseminarium och ett ändamålsenligare slöjdrum inretts. Undervisningen i träslöjd lades aldrig ner vid Sigrid Rudebecks skola, och sedan skolan blivit kommunal flickskola, förekom det som frivilligt ämne.

Under en längre tid hade fröken Rudebeck haft i tankarna att införa även undervisning i huslig ekonomi vid sin skola. Hon hade hört föräldrar klaga över att döttrarna ingenting gjorde när de slutat skolan. Att hjälpa till i hushållet dugde de inte till. Sommaren 1874 hade hon tillsammans med ett par av sina lärarinnor företagit en studieresa i Tyskland, varvid man hospiterat i olika skolor och särskilt fäst sig vid den undervisning i huslig ekonomi som där bedrevs. Och när 1887 fortsättningsklassen upprättades, infördes i denna praktisk undervisning i huslig ekonomi, tidigare än vid någon annan svensk flickskola. Lärjungarna fick under höstterminen genomgå en sex veckors kurs i matlagning och enklare hushållsgöromål. Ett särskilt kök hade inrättats för ändamålet. Eleverna lagade först frukost åt sig själva och sedan middag åt sig själva och föreståndarinnans hela hushåll, samman-

lagt 20 à 25 personer. Skolkökskurserna utsträcktes så småningom till två månader och förvandlades under läsåret 1911–1912 från att vara sammanhängande kurser för elever i högsta klassen och en del extra elever till att ingå som ett led i den övriga undervisningen med en dag i veckan för var och en av klasserna 7 och 8.

Anordningen med huslig ekonomi på flickskolans schema väckte till att börja med opposition på många håll, då det ansågs vara hemmens sak att ge döttrarna den nödvändiga orienteringen i fråga om konsten att sköta ett hem. Men Sigrid Rudebeck menade att undervisningen i högsta klassen borde vara så anordnad att den underlättade övergången från skolan till hemmet. Dessutom ansåg hon att vilken ställning i livet en kvinna än kommer att få, det är av väsentligt värde att hon inte står handfallen när det gäller praktiska ting och att insikt i specifikt kvinnliga sysslor är en viktig faktor vid danandet av den kvinnliga karaktären. Att Sigrid Rudebeck lade så stor vikt vid praktiska ämnen i skolan motiverade hon slutligen inte minst därmed att hon ansåg att överansträngning lättare skulle kunna undvikas om teoretiska och praktiska ämnen på lämpligt sätt omväxlade med varandra.

Fastighetsköpet 1875 inledde för Sigrid Rudebeck en tid av ekonomiska bekymmer, delvis beroende på att husaffären ordnats på ett för henne ofördelaktigt sätt. Det gick så långt att hon var allvarligt betänkt på att lägga ned skolan. Men hon fick stöd – även ekonomiskt – av elevernas föräldrar och andra vänner. Rektor A. O. Heurlin vid Latinläroverket, som intresserade sig för skolan, uppmanade fröken Rudebeck att söka statsanslag. Men hon drog sig till en början för detta, då hon fruktade att komma in under något slags tvångsregemente som kunde verka hämmande på skolans utveckling. Rektor Heurlin försäkrade dock att någon sådan risk inte förefanns. Hon insände då ansökan om statsanslag, vilken remitterades till domkapitlet, som avstyrkte med den motiveringen, att fröken Rudebeck verkade i "separatistisk anda". Emellertid erhöll hon trots detta från och med kalenderåret 1883 ett årligt anslag från staten, första gången à 1.000 kronor och under villkor att minst tre elever erhöll kostnadsfri undervisning och minst sex betalade en årsavgift à högst 50 kronor. Då det låg Sigrid Rudebeck varmt om hjärtat att hjälpa unga människor till utbildning, hade hon redan innan dessa villkor ställdes ordnat med nedsättningar av årsavgifterna, och det år hon erhöll statsbidrag gav hon friplats åt sex lärjungar, och för åtta nedsattes årsavgiften till 50 kronor. Följan-

de år var antalet frielever tio, och nio betalade 50 kronor. Statsbidraget höjdes 1892 till 1.500 kronor. Då fröken Rudebeck för åren 1897–1899 begärde att anslaget skulle höjas till 2.500 kronor, varav 500 till undervisningen i huslig ekonomi, avslogs denna anhållan med motivering att hon i så fall skulle förete intyg om att samma belopp kunde erhållas från kommunen eller enskilda donatorer, detta enligt de statliga bestämmelserna av år 1896. Fröken Rudebeck sökte då år 1897 anslag hos Göteborgs stadsfullmäktige, vilka för ovannämnda tre år beviljade samma anslag som staten gav, 2.500 kronor årligen. Sedermera utgick anslag från stat och kommun regelbundet.

I och med att skolan erhöll statsanslag, tillsatte eforus inspektor. Uppdraget som inspektor hade under skolans tidigare skede kyrkoherde M. E. Klingstedt (1884–1885), pastor P. Rydholm (1886–1890) och professorn i klassiska språk vid Göteborgs högskola, fil. dr J. Paulson (1890–1904).

Skolan befann sig under hela denna tid i ständig utveckling. År 1885 förvärvade Sigrid Rudebeck äganderätten till hela fastigheten Bellmansgatan 8. Detta medförde åtskilliga förbättringar i de lokala förhållandena. Särskilt glädde sig fröken Rudebeck över att kunna inreda ett slöjdrum. 1895 utvidgades lokalutrymmet ytterligare genom att närliggande hus, Bellmansgatan 6, inköptes. En våning togs genast i bruk för de förberedande klasserna och första klassen, som härigenom fick trevligare lokaler. Dessutom kunde samlingsalen utökas till dubbla storleken och frukostrum inredas. Det råder inget tvivel om att Sigrid Rudebeck var den borne pedagogen. Hon försökte studera sina elever för att komma underfund med vad de orkade med och anpassa undervisningen därefter. Helt visst var hon härvid påverkad av pedagogiska reformtankar som under 1880-talet gjorde sig gällande även på andra håll. År 1883 öppnade Anna Sandström en skola i Stockholm för att kunna förverkliga liknande idéer. Gemensamt för dessa båda pedagoger är att de var angelägna om att inte göra våld på barnanaturen genom för långa kurser och för mycket pluggläsande. Länge var franska det grundläggande språket vid Sigrid Rudebecks skola. Fröken Rudebeck motiverade denna anordning med att hon funnit att franska berett glädje, varemot studiet av tyska med den ansträngande grammatiken oftast för barn på detta stadium visat sig vara "ett hårdt arbete". Egentligen ansåg Sigrid Rudebeck att det var för ansträngande för skolflickor att studera tre språk, och från 1889 och några år framåt

gjordes tyska och franska alternativt till första språk och lades samtidigt på schemat. Härigenom fick eleverna tillfälle till valfrihet beträffande första språket. Engelska däremot borde alla läsa. Det var visserligen placerat som skolans andra språk, men Sigrid Rudebeck säger om detta språk år 1889: "Då engelska synes vara det språk, hvaraf man i vår tid har den största praktiska nytta, hafva vi ansett oss böra lemna alla lärjungarna tillfälle att lära detsamma." Emellertid gick den allmänna tendensen inom skolvärlden vid denna tid mot att göra tyska till grundspråket, och fröken Rudebeck fann att mycket få elever valde att läsa franska i första klass. Dessutom hade man från föräldrahåll klagat över att skolan inte gav eleverna möjlighet att läsa tre språk. Från och med läsåret 1894–1895 ändrades därför språkföljden till att för alla bli tyska som första, engelska som andra och franska som tredje språk, dock utan att alla tre språken gjordes obligatoriska.

Sigrid Rudebeck visar sig som en framsynt pedagog också däri att hon är angelägen om kontakt mellan hem och skola. I varje årsredogörelse förekommer inbjudan till föräldrarna att besöka skolan. Och fröken Rudebeck tillägger efter en sådan inbjudan: "Vi å vår sida vilja så mycket som möjligt genom besök i hemmen göra oss förtrogna med barnens hemarbete, att detta ej må blifva större än att barnet har tillräcklig tid för lek och rörelse i fria luften." Och hon uppmanar föräldrarna att se till att de små barnens arbete inte forceras. Det är jämförelsevis lätt, menar hon, att med små barn på kort tid vinna ett skenbart gott resultat av undervisningen, utan att barnet synes för tillfället ta skada därav. Men hon anser att övergångsårens trötthet, likgiltighet och skolleda är en reaktion, då naturen med våld tar ut den vila den förut ej erhållit. Begåvade och ivriga barn bör därför hellre hållas tillbaka, så att kroppens utveckling hinner med lika fort som själens. Under sina sista år vid skolan anordnade Sigrid Rudebeck även större föräldramöten, då frågor rörande skolans angelägenheter och barnens bästa dryftades.

För att eleverna skulle få mer tid att ägna sig åt sysselsättning i hemmet, gavs alltsedan hösten 1893 inga läxor till måndagen. Detta var också ett av de sätt på vilka överansträngning kunde motarbetas.

Ett modernt drag var även försök med koncentrationsläsning. Man studerade två närbesläktade ämnen, t. ex. historia och geografi, på så sätt att man under första hälften av terminen endast läste det ena av dessa ämnen och lät det andra ligga nere, medan man under terminens

senare del ägnade all tid som var anslagen åt de båda ämnena åt det som legat nere under den tidigare perioden.

Sigrid Rudebeck anger skolans mål vara "att på kristlig grund meddela de unga den allmänna kvinliga bildning, som kan skickliggöra dem att fylla sin plats i hemmet och samhället. Skolan vill sålunda", säger hon, "icke blott arbeta för förståndets utveckling genom meddelande af allmännyttiga kunskaper efter de bästa kända lärometoder, utan hon vill äfven verka för hjertats bildning genom att söka föra de unga in uti och lära dem älska det ord, som är grunden till all sann bildning och roten till allt förstånd, och vill sålunda vara en i verklig mening uppfostrande skola".

Någon känsla av att skolan skulle inta en objektiv hållning i religiösa och politiska frågor hade inte fröken Rudebeck, och en sådan inställning var väl inte heller vanlig vid tiden före sekelskiftet. Sigrid Rudebeck hade ett levande intresse för missionen, och 1872 bildade hon bland skolans elever "Barnmissionsföreningen", vars ändamål var dels att väcka intresse för missionen, dels att genom försäljningar skaffa medel, varigenom olika missioners verksamhet understöddes. Särskilt nämns i detta sammanhang Evangeliska Fosterlandsstiftelsens mission och Israelsmissionen. Under någon tid var pastor Edvard Osterman föreningens ledare och kassaförvaltare. Pastor Osterman var kristendomslärare vid skolan under mer än femton år. Han avgick 1889, då han blev kyrkoherde i Masthuggets pastorat, sedermera Oskar Fredriks församling.

Under striderna om hur försvarsfrågan bäst skulle kunna lösas gick under 1890-talet genom vårt folk en våg av fosterlandskärlek, som stundom tog sig uttryck vilka från vår nyktra tids synpunkt kanske ter sig en smula chauvinistiska. Fröken Rudebeck skriver i årsredogörelsen för läsåret 1892-1893: "Den fosterländska anda, som på senare tiden genomströmmat vårt folk, har gifvit sig uttryck äfven bland ungdomen. Skolan har gjort hvad i hennes förmåga stått för att väcka och stärka fosterlandskärleken hos de unga, som varit anförtrodda i hennes vård. Så hafva lärjungarna i samband med undervisningen i historia och modersmål fått läsa och äfven inöfva sådana prosastycken och poem, som varit ägnade att väcka kärlek till fäderneslandet, hvarjämte i samband med sångundervisningen fosterländska sånger inöfvats." Vidare berättas om Gustav Adolfsfesten den 5 november 1892 i Realläroverket tillsammans med stadens övriga

flickskolor och om en försvarsfest, som sjunde klassen vid den egna skolan anordnat i april. Vid festens slut framträdde en närvarande norsk prästman och yttrade sig i sympatiska ordalag om försvaret, Sverige och unionen. Hans tal hälsades med livligt bifall. Hösten 1900 hade ett uppprop utgått från Drottning Sophias förening till understödjande av härens sjukvård. Uppropet väckte entusiasm hos eleverna, vilka startade en insamling. "Åttonde klassens elever uttalade enhälligt en önskan att få genomgå en kurs i sjukvård för att sålunda i någon mån förberedas till att, om så en gång fäderneslandet kräfde det, kunna göra sin värnplikt för detsamma." Skolans dåvarande läkare, doktor C. S. Hiort af Ornäs, anordnade också en sådan kurs.

Även om någon skulle anse att vad som ovan skildrats vittnar om vad som i våra dagar måhända skulle kunna karaktäriseras som otillbörlig personlig påverkan, är det tydligt att alltsammans för Sigrid Rudebeck ingick som ett led i den fostrargärning hon såg som sitt livs stora uppgift. I den fostrargärningen ställde hon sig själv och allt sitt till förfogande. I årsredogörelsen för 1890-1891 berättar hon: "För att gifva lärarinnor och lärjungar tillfälle att se varandra utom skolan och för att gifva de unga smak för ett bildande och ädelt umgängeslif ha under flera år i föreståndarinnans enskilda bostad hållits små sällskapliga samkväm, hvartill inbjudits den högsta, stundom de två högsta klasserna, afgangna lärjungar, skolans lärarepersonal m. fl. Sång och musik, deklamation af svenska och utländska stycken, korta föredrag öfver olika ämnen, sagor på landsmål o. dyl. ha då omväxlat. Till den sista af höstterminens soaréer har hushållsklassen tillagat supéen och bestritt värdinneskapet." Skolresor hörde tidigt till de medel som vid Sigrid Rudebecks skola användes, när det gällde att knyta kontakt mellan lärare och elever och att främja de ungas kännedom om vårt eget land och broderlandet. Sommaren 1900 anordnades en resa och fotvandring i Dalsland, östra Norge och Värmland. Senare blev ju sådana skolresor mycket vanliga i flickskolorna, men säkert hörde Sigrid Rudebecks skola även i detta avseende till pionjärerna.

År 1901 fyllde fröken Rudebeck 70 år, men hon stod kvar i ledningen av sin skola till 1904. Sedan 1898 hade hon dock en studierektor vid sin sida, och sedan 1899 hade hon även biträdande föreståndarinna. Studierektor under år 1898-1899 var fil. dr Erik Böckman. Från 1899 var pastor Anders Holkers skolans studierektor. Bi-

trädande föreståndarinna var under tre läsår, 1899–1902, fröken Hildur Rusén, sedermera föreståndarinna för Ateneum för flickor i Stockholm. År 1902 blev fröken Frida Hjertberg biträdande föreståndarinna. Hon hade varit lärarinna vid skolan sedan 1892.

Flickskolan utbygges med realskola, gymnasium och folkskoleseminarium

Frida Hjertberg och Anders Holkers

Innan Sigrid Rudebeck lämnade sin skola i andra händer hade hon glädjen se den utvidgad med gymnasium. Önskemål om ett sådant hade framförts från föräldrahåll och kommit till klart uttryck på ett föräldramöte i januari 1903. På hösten 1903 upprättades den första gymnasieklassen. Gymnasiet byggde på flickskolans näst högsta klass. Även elever från andra flickskolor kunde vinna inträde. Från många håll uttalades önskemål om att gymnasiet också skulle anpassas för elever som erhållit avgångsbetyg från åttonde klass i flickskolan. Man ansåg det nämligen värdefullt med avgångsbetyget från åttonde klassen, om av en eller annan anledning gymnasiestudierna skulle behöva avbrytas. Helt naturligt kunde sådan elev mottas i gymnasiets första ring, men man ordnade så att även möjlighet till inträde i andra ringen gavs, om vederbörande genomgått föreskrivna kurser i latin och matematik. Från skolans håll ansåg man det dock fördelaktigast om elever som genomgått åttonde klassen sökte inträde i första ringen, då det även här var angeläget att söka undvika överansträngning. Avsikten med gymnasiet var inte att på kortast möjliga tid föra fram eleverna till studentexamen. Det gällde inte blott att meddela för examen nödvändiga kurser utan att så mycket som möjligt mångsidigt utveckla eleverna. Gymnasiet organiserades som treårigt. Skolans studierektor, pastor Anders Holkers, hade livligt medverkat vid dess upprättande och blev gymnasiets ledare och studierektor.

Med tillkomsten av gymnasiet utökades givetvis elevantalet. Läsåret 1902–1903 hade skolan 210 elever, 1906–1907 överstiger elevantalet 300.

De första elever som utexaminerades från gymnasiet avlade studentexamen som privatister vid Göteborgs högre latinläroverk, men genom Kungl. Maj:ts resolution av den 22 mars 1907 fick det med

Frida Hjertberg.

skolan förenade Göteborgs gymnasium för flickor rätt att från och med vårterminen 1907 till och med vårterminen 1911 anställa mogenhetsprövning. Denna dimissionsrätt har sedan alltjämt förnyats. Från och med läsåret 1908–1909 var gymnasiet organiserat med såväl latin- som reallinje.

På våren 1904 lämnade Sigrid Rudebeck sin skola efter en 35-årig, i många avseenden banbrytande gärning. Vid skolavslutningen i Real-läroverkets festligt smyckade aula avtackades hon av eforus, biskop E. H. Rodhe. Biskopen tackade fröken Rudebeck för att hon i uppfostran, i karaktärens daning, sett lärarekallets högsta uppgift. Han underströk att det enda dugliga uppfostringsmedlet är den sanning och den kraft som ligger i kristendomen. Fröken Rudebeck hade på samma gång som hon varit mån om att grundlig undervisning skulle ges i de olika ämnena satt kristlig uppfostran som skolans högsta mål. Och han slutade: "Haf tack för det Ni i Er skola visste att häfda kristendomens ojämförliga värde och betydelse, haf tack för det Ni hade mod – det kräves ju äfven mod därtill – att hålla kristendomens fana högt, haf tack för 35 års stilla, troget arbete till de ungas tjänst, haf tack för vaksamt allvar, haf tack för oförtröttad kärlek, haf tack för villig försakelse, haf tack för allt, som af Er under bön blifvit gjordt för ett helt släktes fostran. Ni drager Er nu tillbaka för att njuta den större hvila och lugn, som äro Er så väl unnade. Gud välsigne för Er hvilans dagar, Han låte ett mildt bestyrande i allt komma Er till del och brede frid öfver höstliga stunder!"

Ett par år efter sin avgång lämnade Sigrid Rudebeck Göteborg och flyttade till Stockholm, där hon avled den 27 januari 1923 vid 92 års ålder. På begravningsdagen hölls minnesgudstjänst i Haga-kyrkan i Göteborg, varvid tal hölls av skolans inspektor, kyrkoherde Filip Lundahl. Vid jordfästningsakten i Gustav Adolfskyrkan i Stockholm representerades skolan av dåvarande föreståndarinnan, fröken Frida Hjertberg, och pastor Anders Holkers.

Sigrid Rudebeck hade ägt sin skola. När hon lämnade den, övertogs äganderätten av ett aktiebolag. Föreståndarinna blev fröken Frida Hjertberg. Hon hade tillhört skolan som elev under elva år och som lärarinna under tolv år, 1892–1904, därav under de båda sista åren som biträdande föreståndarinna. Sin lärarinneutbildning hade Frida Hjertberg erhållit vid Kungl. Högre lärarinneseminarium i Stockholm.

Den första bolagsstyrelsen bestod av fröken Rudebeck, ordförande, rektor Holkers, vice ordförande och kassaförvaltare, fröken Hjertberg, professor Johannes Paulson och grosshandlare Gustaf von Reis. Då fröken Rudebeck 1906 lämnade styrelsen övertog rektor Holkers ordförandeskapet och var alltså såväl styrelsens ordförande som gymnasiets och skolans studierektor. Till och med läsåret 1930–1931 fungerade bolagsstyrelsen även som skolstyrelse.

Då professor Paulson ingick i styrelsen, lämnade han sin befattning som inspektor. Uppdraget som inspektor har under skolans senare skede innehaft av kyrkoherde Magnus Wieselgren (1904–1907), kyrkoherde Edvard Osterman (1907–1909), hovpredikanten V. E. Rundgren (1909–1920), lektor Nils Wimarson (1920–1921), kyrkoherde Filip Lundahl (1921–1931), domprosten Gustaf Ljunggren (1931–1935) samt kyrkoherde Anders Block från 1935 till 1958, då den nya skolstyrelselagen trädde i kraft och inspektoratet för flickskolans del upphörde. Som gymnasiets inspektor kvarstod kyrkoherde Block så länge som han var kyrkoherde i Haga församling.

Den kraftiga utveckling som kännetecknat skolan under Sigrid Rudebecks tid fortsatte under den nya ledningen. Vid konstituerande bolagsstämma den 14 maj 1904 fastställde delägarna i aktiebolaget att skolans bästa skulle ställas i främsta rummet och ekonomisk vinning aldrig vara utslagsgivande. Utdelningen till aktieägarna skulle aldrig få överstiga 5 %. Eventuellt överskott skulle avsättas till en pensionsfond för lärarinnor och en stipendiefond för mindre bemedlade elever.

Aran av skolans tillväxt och utveckling under de år som följer efter fröken Rudebecks avgång tillkommer inte minst skolans studierektor, pastor Anders Holkers. Under fröken Hjertbergs och hans kraftfulla ledning utvecklades Sigrid Rudebecks skola till en av landets största läroanstalter genom att nya linjer med olika utbildningsmöjligheter tillfogades. År 1907 inrättades en särskild linje för elever som önskade avlägga realskolexamen. Linjen, som var speciellt lämpad för elever som ämnade fortsätta på gymnasiet, omfattade klasserna 5, 6 och 7. Efter sjunde klassen avlades realskolexamen. Elev som genomgått realskolelinjen, där matematik och naturkunnighetsämnen hade en starkare ställning än på den mer humanistiskt inriktade flickskolelinjen, hade även möjlighet att fortsätta i klass 8, som var gemensam för de båda linjerna.

Realskolelinjen upprättades hösten 1907, men den hade förberetts under föregående läsår, så att såväl klass 5 som klass 6 under läsåret 1907–1908 kunde uppdelas på de två linjerna, och två elever kunde avlägga realskolexamen som privatister vid Göteborgs Högre realläroverk redan på våren 1908. Genom Kungl. Maj:ts resolution av den 22 januari 1909 erhöll skolans studierektor på av honom i underdånighet gjord ansökan rätt att från och med vårterminen 1909 anställa realskolexamen med de lärjungar som i vanlig ordning genomgått minst de båda högsta årsklasserna av det skolstadium som var avsett att bereda till nämnda examen. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 22 maj 1909 erhöll skolan även rätt att från och med detta år utfärda avgångsbetyg medförande normalskolekompetens för elever som genomgått åttonde klassen. Läsåret 1910–1911 översteg elevantalet 500.

Liksom stiftaren av Kjellbergsska flickskolan hade Sigrid Rudebeck, när hon grundade sin skola, haft i sikte såväl allmänbildning som specialutbildning för lärarinnor. Under skolans tidigaste år kunde väl dessa uppgifter i någon mån sammanfalla, men i och med att seminarier som utbildade väl kvalificerade lärarinnor på olika håll upprättades, ökades kraven på lärarinnekompetensen.

Vid Kjellbergsska flickskolan upprättades ett högre lärarinneseminarium år 1908. Fröken Hjertberg och rektor Holkers, som hade varit medlemmar av den kommitté som förberedde upprättandet av detta seminarium, ansåg att det i Göteborg också fanns behov av ett kvinnligt folkskoleseminarium. Efter en förberedande utredning ansökte därför skolans styrelse hos Kungl. Maj:t om tillstånd att få upprätta ett sådant. Styrelsens avsikt var att göra kursen 3-årig och att i högsta klassen även motta inträdessökande som avlagt en god studentexamen. Då kursen vid statens folkskoleseminarier var 4-årig, förklarar styrelsen i sin ansökan att den kommer att anställa noggrann inträdesprövning för inträde i klass 1. Därvid skulle krävas ett kunskapsmått som till fullo motsvarade fordringarna för uppflyttning till eller inträde i klass 2 vid statens seminarier. Vid seminariet skulle anordnas undervisning i engelska samt i huslig ekonomi. Auskultationer skulle anordnas i Göteborgs folkskolor, flickskolor och andra läroanstalter. Dessutom skulle en speciellt för seminariet avsedd övningsskola upprättas.

Kungl. Maj:ts resolution är dagtecknad den 5 mars 1909. I denna

gavs styrelsen rättighet att inrätta seminariet med tillämpning i huvudsakliga delar av den i ansökan angivna planen och att tills vidare anställa avgångsprövning, genom vars avläggande kompetens skulle vinnas att söka och erhålla anställning vid rikets folkskolor i likhet med från statens folkskoleseminarier utexaminerade lärarinnor. Vissa villkor var förknippade med den erhållna rättigheten, framför allt det villkoret att seminariet i överensstämmelse med stadga för folkskoleseminarier av år 1886 skulle stå under tillsyn av domkapitlet.

Höstterminen 1909 började Göteborgs Kvinnliga Folkskoleseminarium sin verksamhet. Till den första avdelning som då upprättades hade 41 sökande anmält sig. Efter inträdesprövningar intogs 28 av dessa. Av övningsskolan hade under det första året upprättats en första småskoleklass och en första folkskoleklass. Som föreståndarinna för seminariet och övningsskolan hade anställts fröken Anna Borgström, som genomgått Kungl. Högre Lärarinneseminarium. Fast samma styrelse fungerade för seminariet och skolan och seminariets officiella namn var Göteborgs Kvinnliga Folkskoleseminarium vid Sigrid Rudebecks skola, intog dock seminariet och övningsskolan en i förhållande till den övriga skolan självständig ställning med egen föreståndarinna och egna årsredogörelser. Seminariet hade även egen inspektor. Till inspektor hade utsetts professorn vid Göteborgs Högskola fil. dr N. O. G. Nordenskjöld.

Under läsåret 1911–1912 var seminarieorganisationen så tillvida färdig att de tre årsklasserna var upprättade och övningsskolan motsvarade sexårig folkskola. Först i juni 1912 erhöll styrelsen rätt att grunda en med seminariets högsta avdelning parallell avdelning för studenter, och en sådan avdelning upprättades höstterminen 1912. I denna avdelning intogs utan inträdesprövning sökande som avlagt väl vitsordad studentexamen. Från och med läsåret 1913–1914 var övningsskolan färdigbildad med åtta klasser. Dessa klasser motsvarade småskoleavdelning med två klasser, folkskoleavdelning med fyra klasser och ovanpå denna en tvåårig överbyggnad, från vilken övergång till sjätte klassen av realskoleavdelningen vid Sigrid Rudebecks skola kunde ske.

För seminariets räkning förhyrdes lokaler i fastigheten Viktoria-gatan 3. För gymnastiken hyrdes KFUM:s gymnastiksal och för naturkunnighetsundervisningen Realläroverkets eller Latinläroverkets

naturkunnighetsrum. På våren 1918 inköpte styrelsen hela fastigheten Viktoriagatan 3.

När seminariet upprättades rådde lärarbrist. Emellertid fylldes bristen snart nog, och det ansågs efter några år i stället att fara för överproduktion av lärarekrafter för folkskolan förelåg. Följden var att läroverksöverstyrelsen meddelade de privata folkskoleseminarierna att inga nya avdelningar fick intas till hösten 1925 och att dessa seminarier successivt skulle avvecklas. På våren 1927 utexaminerades följaktligen för sista gången folkskollärarinnor från seminariet vid Sigrid Rudebecks skola.

Ledare för examen år 1927 var undervisningsrådet doktor Wilhelm Björck. Sedan han efter examen med några avskedsord vänt sig till de nyexaminerade lärarinnorna, yttrade han bl. a.: "Mellan 700 och 800 unga kvinnor ha under loppet av de 18 år, som Göteborgs privata folkskoleseminarium varit i verksamhet, här fått sin utbildning. Och de, som haft tillfälle att följa arbetet vid läroanstalten, ha städe med tillfredsställelse kunnat konstatera den soliditet, som präglat lärarutbildningen här. Vårt lands folkskola har i denna läroanstalt, under en i många avseenden brydsam tid, haft ett värdefullt stöd. Och det kan endast beklagas, att förhållandena gjort det omöjligt att i framtiden lita till detta stöd.

Jag känner ett starkt behov att i denna krets och i denna avskedets stund giva uttryck åt den statliga tillsynsmyndighetens varma tacksamhet för de insatser, som från seminariet gjorts i vår folkbildning. Jag riktar detta tack till läroanstaltens styrelse och ledning, lika väl som till dess lärarpersonal, vilken inom sig rymmer män och kvinnor, som deltagit i arbetet från begynnelsen."

Undervisningsrådet vände sig därefter till seminariets rektor, fröken Anna Borgström, som i och med seminariets nedläggande även avslutade sin lärarinneverksamhet. Han underströk att rektor Borgström av seminariet skapat ett hem för alla som där fått sin fostran och utbildning, från den yngsta eleven i övningsskolan till den unga lärarinnan, som stod redo att draga ut i livet. Rektor Borgström hade alltid varit beredd att stödja och hjälpa, såsom endast den kan, vilken går helt upp i sin gärning och för vilken individerna aldrig kan flyta samman till en odifferentierad massa. Med det valde den starka personligheten utövar, menade undervisningsrådet att rektor Borgström måste ha givit sina elever något väsentligt som skulle följa dem

ut i livet, och han tillade: "Ni står för dem och för oss alla som ett föredöme i lärarens kall av mänsklighet, av oegennyttia, av sann idealitet!" Till sist meddelade han att Kungl. Maj:t tilldelat rektor Anna Borgström, med avseende å hennes långvariga och förtjänstfulla verksamhet för utbildning av lärarinnor för rikets folkskolor, medaljen i guld av åttonde storleken med inskrift "för medborgerlig förtjänst" att i högblått band med gula kanter bäras å bröstet. "Jag anhåller nu att enligt generaldirektör Bergqvists uppdrag få till Eder, rektor Borgström, överlämna detta utmärkelsetecken", slutade undervisningsrådet Björck.

Vid seminariets avslutning, som senare hölls i Handelshögskolans högtidssal, talade inspektor, professor Nordenskjöld. Han avtackade seminariets lärarekår och främst dess rektor, som han betecknade som "själva personifieringen av seminariet och dess verk". Han tackade rektor Borgström för att hon med aldrig svikande trohet och arbetshåg satt in sina rika krafter, sin erfarenhet, sin kärlek och omsorg för att lägga en grund och bygga vidare på den och för att utbilda sina elever till goda arbetare och rika personligheter. "Seminariet upphör", sade inspektor, "men dess verk, dess resultat skola leva vidare och bli till gagn för nya och åter nya släkten."

Sedan professor Nordenskjöld yttrat några ord till de utexaminerade lärarinnorna och lärjungarna i övningsskolan, talade även eforus, biskop Rodhe, varefter rektor Borgström erinrade om seminariets korta historia och riktade några varmhjärtade avskedsord såväl till de nyexaminerade lärarinnorna som till övningsskolans elever.

År 1931 invaldes rektor Borgström som suppleant i Sigrid Rudebecks skolas styrelse, vilken hon sedan tillhörde så länge hon levde. Hon avled den 30 juli 1948.

Då man tagit in 30 elever i var och en av seminariets olika avdelningar, hade hela seminariet varje år haft omkring 120 elever. Övningsskolans klasser hade under den första tiden tämligen lågt elevantal. Under läsåret 1914-1915 hade de åtta klasserna sammanlagt 139 elever. Så småningom utökade man dock elevantalet i klasserna, och vårterminen 1927, då seminariet nedlades, hade övningsskolan sammanlagt 217 elever, därav 191 flickor och 26 gossar.

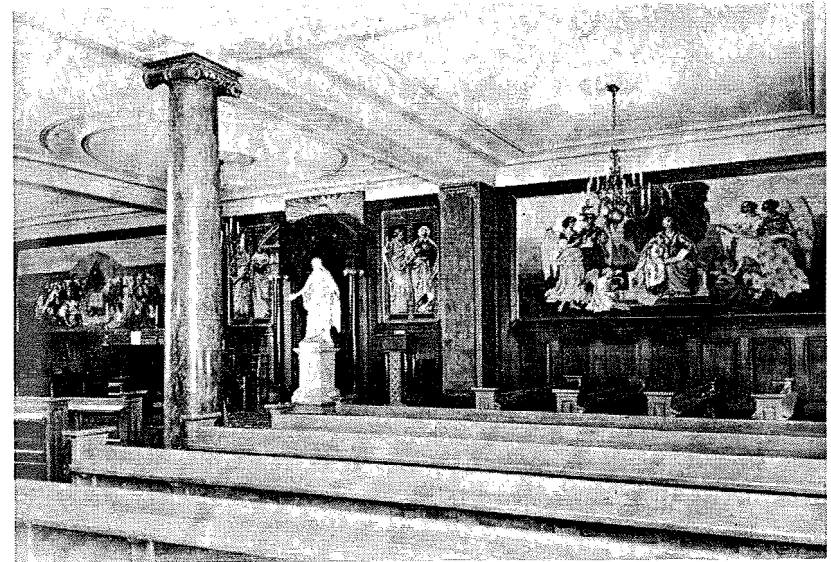
Seminariets fastighet, Viktoriagatan 3 och Storgatan 9, såldes redan i december 1926 till Göteborgs Restaurangsaktiebolag. Då det anbud som gavs ansågs mycket fördelaktigt, avslöts köpet och överläts

fastigheten, trots att seminariet ännu inte var helt avvecklat och det alltså gällde att inom de av skolan disponerade fastigheterna för återstoden av tiden ordna lokaler för övningsskolans klasser och den sista seminarieavdelningen.

Sedan gymnasiet och realskolan upprättats, växte också elevantalet kraftigt i vad som i egentlig mening var Sigrid Rudebecks skola, vilken exklusive seminarium och övningsskola ju omfattade småskola, flickskola och realskola samt latin- och realgymnasium. Höstterminen 1918 hade dessa olika skolavdelningar ett sammanlagt elevantal av 874, 1920 hade elevantalet stigit till 1.007, och höstterminen 1924 nådde det kulmen med 1.172 elever, alltjämt seminariet och övnings-skolan ej inräknade.

Terminsavgifterna hölls i Sigrid Rudebecks skola något lägre än i Mathilda Halls skola och Nya Elementarläroverket för flickor. Under 1880- och 90-talen var den lägsta avgiften – i första förberedande klassen – 30 kronor, och den högsta – från och med fjärde klassen i elementarskolan – 100 kronor. Åren närmast före kommunaliseringen, i början av 1940-talet, rörde sig terminsavgiften i skolans fyra förberedande klasser mellan 90 och 110 kronor och i flickskolan och realskolan mellan 110 och 140 kronor, i gymnasiet var den år 1941–1942 200 kronor, år 1944–1945 225 kronor.

I samband med att skolans verksamhet utbyggdes, krävdes ständigt ökat lokalutrymme. Bolagsstyrelsen hade också sitt intresse inriktat på att för skolan förvärva kringliggande fastigheter. Då Sigrid Rudebeck avgick, år 1904, var skolan inrymd i de båda fastigheterna Bellmansgatan 6 och 8, och lokalutrymmet anges till 11 klassrum, bön- och gymnastiksal, teckningsrum, handarbetsrum, slöjdrum, 2 materielrum, 2 lärarinnerum, mottagningsrum, avklädningsrum för gymnastiken, kök, skrivrum för hushållsklassen, disktrum samt tamburer. Under de följande åren utbyggdes gymnasiet med nya klasser, och realskolan tillkom. I och med denna utveckling måste varje år nya klassrum inredas, vilket endast kunde ske i den mån kringliggande fastigheter kunde utnyttjas. Hösten 1907 hyrde styrelsen första våningen i hörnhuset Haga Kyrkogata 6 och Bellmansgatan 2, och där placerades då småskolan. Dessa lokaler användes till 1913, då i stället en våning i fastigheten Bellmansgatan 10 förhyrdes. Vid början av höstterminen 1911 flyttade gymnasiet och realskolans högsta klasser in i nyinredda lokaler, som förhyrts i fastigheten Viktoriaga-

Bönsalen.

tan 2. Under föregående sommar hade en ljusare teckningsal och en rymlig handarbetssal inretts i vindsvåningen i Bellmansgatan 6. Skolan hade under läsåret 1911–1912 användning för 28 klassrum. För gymnastikundervisningen saknades tillräckligt lokalutrymme, varför såväl Realläroverkets som KFUM:s gymnastiksal måste förhyras, liksom Latinläroverkets och Realläroverkets lärosalar utnyttjades för gymnasieklassernas undervisning i fysik, kemi och biologi.

Under sommaren 1914 inreddes en rymlig bönsal i fastigheten Bellmansgatan 8. Detta skedde genom att en del väggar i bottenvåningen revs och golvet sänktes. Dessutom sammanslogs uppgångarna i Bellmansgatan 6 och 8, varigenom en stor och vacker entréhall och uppgång kunde iordningställas.

Från den 1 januari 1915 var skolan ägare till fastigheten Bellmansgatan 10, som då inköptes. Som ovan nämnts, hade sedan 1913 en våning förhyrts i denna fastighet. Så småningom inreddes här bl. a. ny gymnastiksal. I januari 1917 inköptes en fastighet i hörnet av Viktoria- och Bellmansgatorna med adressnummer Viktoriagaatan 5 och Bellmansgatan 12. Huset avsågs för gymnasiets behov. Somma-

ren 1920 kunde också detta överflyttas från Viktoriagatan 2 till de nya lokalerna. Även flickskolans 7:e och 8:e klasser inrymdes i den nya fastigheten. 1923 påbyggdes Viktoriagatan 5 med en våning. Antalet klasser och klassrum ökades ständigt fram till år 1924. Från och med läsåret 1924–1925 hade skolan 44 klasser åtskilliga år framåt. I redogörelsen för läsåret 1928–1929 uppräknas för sista gången antalet lokaler av olika slag. Här anges följande: 44 klassrum, bönsal, leksal, 12 frukosttrum, lärorum för kemiundervisningen, laboratorium, fysikrum, biologirum, geografirum, 2 handarbetsrum, 2 teckningssalar, 2 slöjdrum, läkarrum, 6 materielrum, gymnastiksal, 2 avklädningsrum för gymnastiken, 3 lärarinnerum, sjukrum, kollegierum, mottagningsrum, matsal för hushållsklassen, kök, disktrum, rastrum och tamburer. Trots att skolan vid denna tid ägde specialrum för olika grenar av naturkunnighetsundervisningen, räckte dessa lokaler tydligen inte till för de många klassavdelningarna, utan här anges alltså att undervisningen i fysik och biologi inom gymnasiet delvis meddelats i Högre real- och latinläroverkens lärosalar.

Fastigheterna inrymde utom uppräknade skollokaler även en del bostäder, framför allt bostad för föreståndarinnan. År 1917 inreddes även bostad för rektor Holkers i Viktoriagatan 5. När det gällde att göra upp fastighetsaffärer och ordna med husens underhåll och ombyggnad, var rektor Holkers synnerligen skicklig. En värdefull tillgång hade skolan i detta avseende även i byggmästare Nathan Persson, som sedan 1908 var medlem av styrelsen.

Den av fröken Rudebeck stiftade "Barnmissionsföreningen" upplöstes så småningom. Under läsåret 1922–1923 överlämnades till Ungdomens Röda Korsförening vid skolan från Barnmissionsföreningen 1.000 kronor, som efter föreningens upplösning förvaltats av fru Hilda Foght. Vid denna tid var Röda Korsföreningens verksamhet synnerligen livlig, och skolans styrelse hade för föreningens räkning inköpt en stuga vid Budskär, där på somrarna tio elever under ledning av ett par av skolans lärarinnor erbjöds sex veckors sommarvistelse. Så småningom svalnade dock intresset för stugan, och 1936 såldes den. Intresset för föreningsliv överhuvudtaget tycks ha varit starkt bland skolans elever under 1920-talet. I redogörelsen för läsåret 1925–1926 berättas att omkring 400 elever vid skolan och gymnasiet var medlemmar i ungdomsavdelningen av Anglo-Swedish Society. Även en idrottsförening fanns vid denna tid vid skolan.

Fröken Frida Hjertberg uppnådde pensionsåldern, som då var 60 år, 1927. På styrelsens begäran kvarstod hon dock i tjänst till 1929, då hon avgick, varmt hyllad och avtackad. Det påpekas i redogörelsen för läsåret 1929–1930, att om man räknar samman den tid Frida Hjertberg tillhört skolan som elev, som lärarinna och som föreståndarinna, man finner att hon vid sin avgång kunde se tillbaka på 100 terminer som hon tillbragt där. Med kraftig hand hade hon lett sin skola och inspirerat såväl lärare som elever till gott samarbete. "Man har trivts vid hennes skola", står det i redogörelsen, "och såväl vardagstid som festlig samvaro ha lysts upp av hennes soliga vänlighet och humoristiska, träffande inlägg". Vid den högtidliga våravslutningen den 5 juni 1929 i Vasakyrkan avtackades fröken Hjertberg av skolans inspektör, kyrkoherde Filip Lundahl. Han sade bl. a. att han inte på några få minuter måktade teckna den livsgärning Frida Hjertberg nedlagt vid sin skola: "Jag ville i stället", fortsatte han, "mana fram bilden av de myllrande ungdomsskaror, som Frida Hjertberg alltifrån sin lärarinnegärnings begynnelse intill nu fått bibringa kunskap och andlig fostran. Jag ville göra mig till tolk för den tacksamhet de alla bevara från sin oförgätliga lärarinna. Det är icke endast en i sina undervisningsämnen sällsynt kunskapsrik och i fråga om pedagogisk skicklighet fulltränad lärarinna, nej, änmer en alltså lika ungdomlig och intensivt levande människa med lika klart huvud som varmt hjärta, dessa unga mött under sin skoltid."

Vid sidan av sin pedagogiska gärning var Frida Hjertberg verksam i det politiska och kommunala livet. Från 1911 till 1914 tillhörde hon Göteborgs stadsfullmäktige och blev 1919 elektor för Göteborg för val till riksdagens första kammare. I Svenska Moderata Kvinnoförbundet var hon vice ordförande och var styrelseledamot i Borgerliga Valmansförbundet. Dessutom tillhörde hon styrelserna för åtskilliga lärareföreningar och för Göteborgsavdelningen av Svenska Kvinnors Fredsförening samt var ombud för Göteborgs flickskoleförening i Svenska Kvinnornas Nationalförbund. I Rudebecks skolas styrelse kvarstod Frida Hjertberg till sin död den 10 juli 1936. I den sedan 1931 från skolstyrelsen skilda bolagsstyrelsen var hon vice ordförande.

År 1930 avled rektor Holkers på själva studentexamensdagen, den 6 juni. Vilken bestörtning detta väckte kan lätt tänkas. Första åtgärd blev att anhålla om att få studentexamensrätten överflyttad på annan

person. Man utsåg därtill docenten Greta Hedin, som senare gjordes till studierektor för gymnasiet.

Sigrid Rudebecks skolas redogörelse för läsåret 1930–1931 inledes med rektor Holkers' porträtt och en minnesruna. Rektor Holkers var lantbrukarson från Skåne, född den 2 januari 1861. Efter studentexamen i Hälsingborg hade han studerat vid Lunds universitet och där blivit fil. kand. samt avlagt teologiska examina. Han prästvigdes 1895 och kom därefter som extralärare till Göteborgs realläroverk. 1907 blev han adjunkt vid läroverket i kristendom, modersmålet och historia. Denna befattning innehade han till 1926, då han uppnådde pensionsåldern.

Sitt främsta arbete nedlade dock rektor Holkers vid Sigrid Rudebecks skola. Ur minnesrunan citeras: ”Rektor Holkers besatt i många avseenden ovanliga ledareegenskaper. Han var en klok och generös man. Hans ingrepp märktes föga, och dock verkade han med stor målmedvetenhet och viljekraft. Han förstod att ena människor kring en gemensam uppgift och att samtidigt ge var och en frihet att utveckla sina egna möjligheter. Bakom detta låg ett stort osjälviskt intresse för snart sagt alla dem, som han under arbetet kom att samla omkring sig. Särskilt hade all framåtsträvande ungdom en given vän i honom. Han hade själv fått arbeta sig fram med två tomma händer, och han blev, när han skapat sig en ställning, outröttlig i att hjälpa andra. Så ha många unga flickor, som haft svårigheter med att skaffa sig en utbildning, vänt sig till honom och funnit en personlig vän, ständigt redo att finna utvägar. Hans personlighet präglades av en aldrig svikande förtröstan. Det låg ej för honom att beklaga sig över något, varken över tiden, ungdomen eller skolreformen. Svårigheterna väckte snarare hans intresse att finna nya vägar. Han var en alltigenom positiv natur. Kring skolan sysslade hans tankar i det sista, och det ligger för oss något egendomligt betydelsefullt i att han gick bort på studentexamensdagen. Flaggan, som på morgonen sänkts på halv stång, fick på middagen åter gå i topp för att hälsa en skara nya studentskor. Så blev själva hans död sammanbunden med minnet av vår, ungdom och framtidshopp.”

Skolan under 1930-talet

Till fröken Hjertbergs efterträdare som föreståndarinna för skolan utsågs fröken Hulda Ehrnberg, som efter avlagd studentexamen genomgått Lunds privata högre lärarinneseminarium och hade en lång lärarinneverksamhet vid Sigrid Rudebecks skola bakom sig. Hon anställdes nämligen där redan 1908. Studierektor för gymnasiet efter rektor Holkers blev, som redan nämnts, docenten Greta Hedin, som själv avlagt studentexamen vid gymnasiet 1908 och som alltsedan läsåret 1912–1913 varit anställd där som lärarinna. Under några år undervisade hon även vid det med skolan förenade folkskoleseminariet. Docenten Hedin blev 1933 lektor vid det nystartade Högre allmänna läroverket för flickor, och då denna tjänst tog mycken tid i anspråk och hon även ville få tid över för vetenskapligt arbete, fränträdde hon sin befattning som gymnasiets studierektor 1935 och efterträddes som sådan av fil. lic. fru Olga Bergmann, som sedan 1922 undervisat i tyska och engelska på gymnasiet. Fru Bergmann påpekar i en av henne 1953 skriven kort historik över gymnasiet efter dess då 50-åriga tillvaro, att Greta Hedin genom sin rika begåvning och ideella inställning under sin lärarinne- och rektorstid gjorde stora insatser för gymnasiets inre arbete. Bl. a. startade hon 1922 den julfest som sedan kom att bli tradition vid gymnasiet. Till denna fest inbjöds styrelse, lärare och lärjungar, och något klassiskt skådespel uppfördes av elever ur andra ringen. Greta Hedin avled efter en svår sjukdom den 15 juni 1949.

Då i överensstämmelse med 1927 års skolreform Högre allmänna läroverket för flickor upprättades 1929, minskade till att börja med elevantalet i gymnasiet, och reallinjen avvecklades med början av höstterminen 1930. Efter några år ökade dock tillströmningen av elever, och 1937 återupprättades linjen successivt.

Samma år, 1937, erhöll gymnasiet rätt att i de båda högsta differentierade ringarna i ett par av ämneskombinationerna låta eleverna utbyta tyska mot spanska. Härigenom blev detta gymnasium den första skola i Göteborg som kunde möjliggöra för eleverna att avlägga studentexamen i spanska.

Då Frida Hjertberg avgick som föreståndarinna 1929, lämnade hon därmed inte helt sina uppdrag vid skolan. Att hon kvarstod i styrelsen är redan nämnt. Lustigt nog bestämdes vid styrelsesamman-

träde att fröken Hjertberg även under det första året efter sin avgång skulle åhöra lektioner i skolan och därefter till den nya föreståndarinnan lämna meddelande angående sin uppfattning av dessa. Detta fröken Hjertbergs uppdrag förnyades dock ej. Däremot skulle hon ha kvar en del uppgifter som hade med de ekonomiska förhållandena att göra och fick bo kvar i sin våning i skolans fastighet. Fröken Ehrnberg flyttade aldrig in i skolan. Det började vid denna tid bli allt vanligare att föreståndarinnebostäder togs i bruk för skolornas lokalbehov och att föreståndarinnan hyrde bostad i den allmänna hyresmarknaden.

Rektor Holkers' efterträdare som styrelsens ordförande blev byggmästare Nathan Persson, som sedan 1917 varit vice ordförande. Ny styrelsemedlem efter rektor Holkers och vice ordförande blev rektor vid Göteborgs folkskoleseminarium, teol. lic. Gustaf Walli. Emellertid avgick byggmästare Persson 1931 ur styrelsen, och rektor Walli ryckte då upp som ordförande såväl i skolstyrelsen som bolagsstyrelsen.

Med 1930-talet inträder bistrare tider för de privata skolorna. Vid Sigrid Rudebecks skola minskades elevantalet kraftigt. Under läsåret 1928–1929 översteg det 1.000, höstterminen 1929 hade skolan 978 inskrivna elever, 1930 är elevantalet 862, 1931 har det sjunkit till 762, 1932 till 698, 1935 till 620 och 1937 till 525. Från och med läsåret 1938–1939 räknas den förberedande skolan, som vid denna tid liksom vid alla skolor var helt privat, inte med i statistiken. Elevantalet, som nu avser flickskolan, realskolan och gymnasiet, var höstterminen 1938 453 och steg på grund av de stora årskullarna och det större antal elever som sökte sig till de högre skolorna under 1940-talet, så att det vid början av läsåret 1944–1945 utgjorde 581.

I och med att elevantalet minskades, blev de anställda lärarinnornas ställning prekär, helst som myndigheternas bestämmelser angående tjänstgöringstimmar och elevantal i klasserna skärptes. I Kungl. kung. av den 2 juni 1933 föreskrevs att medeltalet veckotimmar för lärare med full tjänstgöring på flickskolans stadium skulle vara 26 i stället för tidigare 25, och beträffande uppdelning av årsklass i parallellavdelningar på samma stadium stadgades att minst 35 lärjungar måste komma på varje avdelning av årsklassen innan uppdelning fick ske. Tidigare siffra var 30. För att inte behöva säga upp lärarinnor som en längre tid haft fast anställning vid skolan måste styrelsen år

efter år hos skolöverstyrelsen anhålla om dispens från gällande bestämmelser och alltså uppdelning i parallellavdelningar, trots att det fastställda minimiantalet elever för sådan uppdelning ej ernåtts. Den begärda dispensen gavs också varje år, då den befanns väl motiverad. Utom av nämnda skäl var en sådan dispens nödvändig av den anledningen att skolan saknade tillräckligt antal klassrum som kunde rymma 35 elever. Då elevantalet sjönk även i de förberedande klasserna, anordnades under ett par år en kinderartenavdelning för att överflödiga lärarinnor inte skulle behöva avskedas. Trots dessa anordningar minskades klassavdelningarnas antal, och en del klassrum kunde hyras ut. Hyresgäster blev det nystartade Flickläroverket, som ännu höll till i provisoriska lokaler, och det närbelägna Realläroverket. Den förberedande skolan, som måste drivas helt privat utan anslag från stat och kommun, gick med förlust. Hösten 1942 kunde någon första förberedande klass inte upprättas, då tillräckligt antal elever ej anmälts.

Samma höst förhyrdes lokaler för gymnasiet i KFUM:s fastighet. Bolagsstyrelsen hade nämligen av ekonomiska skäl ansett sig böra försälja fastigheten Viktoriagatan 5, där gymnasiet hittills haft sina lokaler förlagda.

Flickskolans kommunalisering och gymnasiets omorganisation

Den 27 maj 1943 togs frågan om eventuell kommunalisering av Sigrid Rudebecks skola upp i styrelsen med anledning av att styrelsen för Göteborgs Nya Elementarläroverk för flickor inbjöd ordförande och rektor till överläggning med en av denna styrelse tillsatt kommitté angående samarbete i frågan om kommunaliseringen. Denna fråga hade aktualiserats genom Kjellbergskas flickskolans kommunalisering, varom beslut just den dagen fattades i stadsfullmäktige. En svårighet för Sigrid Rudebecks skola var att gymnasiet och realskolan knappast kunde tänkas kommunaliserade.

Förhandlingarna mellan de båda skolornas styrelser ledde till att skrivelser från såväl Nya Elementarläroverket för flickor som från Sigrid Rudebecks skola samtidigt i mars 1944 insändes till drätselkammarens första avdelning med anhållan om att de båda skolorna

skulle ombildas till kommunala flickskolor. I samband med avsändandet av skrivelsen hade man i Rudebecks skolas styrelse diskuterat frågan om gymnasiet och realskolan och därvid fattat beslut om att påbörja avvecklingen av realskolelinjen hösten 1944. Däremot hade man vissa förhoppningar med avseende på gymnasiets framtida existens och beslöt därför ta in elever i första ringen, under förutsättning att KFUM:s lokaler alltjämt finge hyras.

De båda skolornas skrivelser till drätselkammaren föranledde denna att tillsätta en särskild beredning, som skulle utreda frågan. Beredningen, vars utredning förelåg 1945, tillstyrkte kommunalisering av de båda flickskolorna. Emellertid hade under förhandlingarnas gång bolagsstämman vid AB Sigrig Rudebecks skola givit styrelsen i uppdrag att förhandla med staden även beträffande gymnasiets kommunalisering eller, om en sådan kommunalisering ej läte sig göra, hos staden anhålla om effektivt ekonomiskt stöd för gymnasiets fortsatta verksamhet. Beredningen ansåg sig dock inte kunna tillstyrka att kommunen iklädde sig några förpliktelser beträffande gymnasiet, då den ansåg det vara mer en statlig än en kommunal angelägenhet att driva ett gymnasium.

Beredningen föreslog att staden för den kommunala skolans behov skulle förhyra bolagets fastigheter, Bellmansgatan 6–10. Styrelsen hade förklarat sig villig uthyra fastigheterna mot en årlig hyra av 26.000 kronor, varvid staden skulle äga uppbära hyresinkomsterna för två av bolaget uthyrda bostadslägenheter till en summa av 2.000 kronor. Stadens nettohyra skulle alltså belöpa sig till 24.000 kronor. Bolaget hade åtagit sig att svara för fastigheternas yttre underhåll samt för reparation och underhåll av värmeanläggning och ledningar av olika slag ävensom att betala skatter och premier för försäkringar samt renhållnings-, vatten- och sotningsavgifter. Staden ansågs böra stå för inre underhåll av lokaler och utrustning, städning och uppvärmning samt ljus- och gasavgifter. Dessutom hade bolaget anhållit om att för gymnasiets räkning fritt få disponera vissa lokaler på tider då dessa inte användes av skolan, vilket beredningen tillstyrkte.

Beträffande pensions- och stipendiefonder, som stod under bolagsstyrelsens förvaltning, ansåg beredningen att då dessa i vissa fall tillkommit till förmån för gymnasiet, i andra till förmån för såväl skolan som gymnasiet, dessa fonder tills vidare, så länge gymnasiet ägde bestånd, alltjämt borde förvaltas av bolagets styrelse. I beredningens

förslag ingick dock vissa förordningar som skulle gälla för den händelse gymnasiets verksamhet komme att upphöra och sedan pensioner upphört att utgå från ovannämnda pensionsfonder. Under sådana förhållanden skulle samtliga av bolagets styrelse förvaltade fonder och donationer ombildas till en fond till förmån för uppfostran och utbildning under skoltiden av flickor som åtnjuter undervisning vid kommunal flickskola i Göteborg, med företrädesrätt för elever hemmahörande härstädes, i överensstämmelse med reglemente som framdeles skulle underställas Kungl. Maj:ts prövning och fastställelse.

Den 8 november 1945 beslöt Göteborgs stadsfullmäktige att efter överenskommelse med styrelsen för aktiebolaget Sigrig Rudebecks skola överta flickskolan och den under avveckling stadda realskolan och hemställa hos Kungl. Maj:t om tillstånd att få ombilda skolan till kommunal flickskola. Övertagandet skulle ske på av beredningen föreslagna villkor. Den 29 november tillsatte stadsfullmäktige en interimstyrelse för skolan, och den 15 februari 1946 förklarade Kungl. Maj:t Sigrig Rudebecks skola, kommunal flickskola, upprättad, räknat från och med den 1 januari 1946. Kungl. Skolöverstyrelsen fastställde reglemente för skolan den 1 april 1946. I maj förklarade sig interimstyrelsen ha fullgjort sitt uppdrag, och stadsfullmäktige valde ordinarie styrelse.

Då den kommunala skolan trädde i funktion hade skolan ny rektor. Rektor Ehrnberg hade nämligen på grund av uppnådd pensionsålder avgått från sin befattning vid slutet av läsåret 1944–1945. I årsredogörelsen för 1945–1946 framhålles att rektor Ehrnberg, under de år hon stått i skolans ledning, med levande intresse, stor skicklighet och säkert omdöme skött sina uppgifter och att hon genom sin gedigna karaktär, sin omutliga rättrådighet och sin trohet vunnit såväl kamraters som lärjungars aktning och tillgivenhet. Vid sin avgång tilldelades hon medaljen Illis quorum meruere labores. Rektor Ehrnberg avled på Mösseberg den 7 augusti 1961 efter en långvarig sjukdom, som under de sista åren gjorde henne svårt handikappad.

Till rektor Ehrnbergs efterträdare utsåg styrelsen lärarinnan vid skolan Gurli Sundblad. Fröken Sundblad hade 1913 utexaminerats från Högre lärarinneseminariet vid stiftelsen Kjellbergska flickskolan. Från 1915 hade hon varit lärarinna vid Sigrig Rudebecks skola, innan hon 1945 blev skolans rektor. Då hon under de sista åren av rektor Ehrnbergs tjänstgöringstid biträtt rektor med skrivgöromål,

var hon väl insatt i arbetet med kommunaliseringen och kunde därför utan alltför stora svårigheter överta och avsluta detta arbete.

Vid stadsfullmäktiges sammanträde den 8 november 1945, då beslut fattades om de båda skolornas kommunalisering, väcktes av doktor Siri Wikander-Brunander m. fl. motion med anhållan om att frågan huruvida Göteborgs gymnasium för flickor skulle kunna bibehållas efter skolans kommunalisering måtte utredas. Det framhålls i motionen att gymnasiet fyllde ett verkligt behov. Visserligen fanns sedan början av 1900-talet för flickor tillgång till gymnasie-studier även vid Göteborgs Högre samskola, senare hade Högre Allmänna läroverket för flickor tillkommit och gymnasiet vid Högre Allmänna läroverket i Majorna öppnats för flickor, men trots detta hade tillströmningen av elever alltid varit stor. Motionen mynnar ut i hemställan om en snabb och förutsättningslös utredning om bibehållande av gymnasiet vid kommunaliseringen av Sigrid Rudebecks skola, antingen som kommunalt gymnasium "vilket skulle ge Göteborgs stad en hedersam och ovanlig position i landets undervisningsväsen", eller om detta inte låte sig göra, genom att staden garanterade undervisningsanstalten ett tillräckligt understöd, så att denna med goda lärarkrafter och tidsenliga lokaler skulle kunna fortsätta sin verksamhet i samma anda som den med framgång och till nytta för stadens studiebegåvade kvinnliga ungdom verkat i fyrtyotvå år. Förutom av Siri Wikander-Brunander var motionen undertecknad av följande kvinnliga ledamöter av Göteborgs stadsfullmäktige ur olika partier: Karin Kihlman, Hildur Ridderstad, Lisa Linderoth, Sigrid Engström, Anna Jönsson och Erna Pettersson.

Det stod utan vidare klart för skolans styrelse att gymnasiet existens genom flickskolans kommunalisering var allvarligt hotad, då gymnasiet i ekonomiskt avseende hittills varit sammankopplat med flickskolan och haft fördel av detta. Man hade räknat ut att om man inte höjde terminsavgifterna, förlusten för endast vårterminen 1946 skulle belöpa sig till 5.000 kronor. Man stod inför faktum att såvida gymnasiet inte kommunaliserades eller stadsfullmäktige beviljade tillräckliga anslag, det måste successivt avvecklas. Styrelsen tillsatte därför en beredning som fick till uppgift att undersöka möjligheterna för gymnasiet fortsatta tillvaro. Till medlemmar i beredningen utsågs ordföranden, rektor Walli, studierektor, fru Bergmann, och

styrelseledamoten advokat Folke Sjögren. Ordföranden fick även i uppdrag att efterhöra skolöverstyrelsens inställning till frågan.

I april 1946 kunde i styrelsen meddelas att stadsfullmäktige beviljat begärt anslag till gymnasiet med 10.670 kronor, och ordföranden föreslog nu att man i samråd med skolöverstyrelsen skulle ingå till Kungl. Maj:t med begäran om extra statsbidrag för 1947-1948 efter samma grunder som tillämpats vid de extra anslagen till de privata stockholmsgymnasierna. Ordföranden fick i uppdrag att utarbeta och till skolöverstyrelsen insända förslag till nytt reglemente för gymnasiet, då på grund av gymnasiet nya ställning reglementet måste omarbetas.

Det visade sig att såväl skolöverstyrelsen som stadens myndigheter ansåg att gymnasiet framtid borde tryggas. Skolöverstyrelsen stadfäste 1946 det nya reglementet, och drätselkammaren tillsatte en beredning, vilken 1949 framlade ett förslag som tillstyrktes av såväl drätselkammaren som stadskollegiet. Förslaget innebar att ett anslag på 18.500 kronor i mån av behov för år 1949-1950 skulle utgå till gymnasiet. Då styrelsen från staden erhöll såväl ett anslag för läsåret 1949-1950 som ett retroaktivt anslag för att täcka förlusten å driften för läsåret 1948-1949 och man kunde förutse att dessa anslag skulle förnyas, ansågs gymnasiet existens tryggad.

1944 års riksdag hade hos Kungl. Maj:t anhållit om utredning av privatläroverkens löne- och statsbidragsfrågor. I överensstämmelse härmed tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet fyra sakkunniga att verkställa denna utredning, och den 16 juni 1948 framlade 1944 års lönekommitté "Betänkande med utredning och förslag angående löne reglering för lärarna vid de statsunderstödda privatläroverken". Kommittén understryker att privatläroverken utgör en integrerande del av vårt lands undervisningsväsen och att så länge stat och kommun inte övertagit deras verksamhet, de är "oundgängligen behövliga". Det påpekas att de har samma bildningsmål som de högre allmänna läroverken och de kommunala skolorna och att de även är jämställda med statens och kommunens skolor i det avseendet att lärarna har samma utbildning som lärarna vid dessa skolor. Kommittén anser därför "att man bör genomföra full likställighet i lönehänseende mellan privatläroverkens lärare, å ena sidan, och lärarna vid de allmänna läroverken och de kommunala flickskolorna, å andra sidan". Kommittén föreslår också ökat statsbidrag till privatläro-

verken efter ett förenklat system. Till de högre kommunala skolorna utgick statsbidraget med en summa motsvarande 78 % av lärarlönerna. Kommittén ansåg dock, att när det gällde de privata skolorna statsbidraget måste bestämmas särskilt för varje skola, och föreslog därför att summan av statsbidragen till samtliga skolor skulle utgöra högst 78 procent av de sammanlagda lönekostnaderna vid dessa skolor. Som villkor för att privatskola skall erhålla statsbidrag föreslår kommittén bl. a. att tillskott ur andra medel utgår till lärarlönerna. Kommittén benämner detta utskott "icke-statligt bidrag". Kommitténs betänkande remitterades till bl. a. skolöverstyrelsen, som i huvudsak tillstyrkte det och föreslog att likställigheten med lärarna vid de statliga och kommunala skolorna borde utsträckas även till pensionsförmånerna.

Kommittéförslaget ligger till grund för beslut, som fattades av 1950 och 1951 års riksdagar och för den lönereglering som trädde i kraft den 1 juli 1951 samt för Kungl. Maj:ts stadga för privatläroverken av den 29 juni samma år. Löneregleringen gäller rektorer och lärare vid privatläroverk som av Kungl. Maj:t förklarats berättigade att erhålla understöd enligt de utfärdade bestämmelserna. Ett sådant läroverk kan vara "högre enskilt läroverk" eller "enskilt gymnasium". Till de enskilda gymnasier, på vilka ovannämnda bestämmelser förklarats tillämpliga, hör Sigrid Rudebecks gymnasium i Göteborg, vilket namn gymnasiet ansetts böra anta, då det inte längre är Göteborgs enda gymnasium för flickor, vilket det var när det upprättades.

Enligt Kungl. kungörelse den 8 februari 1952 maximerades statsbidraget till 75 % av samtliga skolors sammanlagda kostnader för löner och pensionsavgifter, men redan 1955 höjdes procenttalet till av lönekommittén föreslagna 78 %. Bestämmelsen innebär att bidragen kan anpassas efter skolornas behov. För en skola bidrag efter en lägre procentsats kan en annan få efter en högre. Sigrid Rudebecks gymnasium erhåller för närvarande ett statsbidrag beräknat efter 77 % av lärarnas löner och pensionsavgifter. Då staten lämnat så stort bidrag till lärarnas löner, har stadsfullmäktige årligen lämnat ett anslag som täckt behoven för gymnasiets fortsatta drift.

År 1950 uppnådde gymnasiets studierektor, fru Olga Bergmann, pensionsåldern, men på grund av svårigheter när det gällde att finna ny studierektor, lovade fru Bergmann att kvarstå ännu ett år. Från

Olga Bergmann och Gurli Sundblad studerar gamla papper under Sigrid Rudebecks porträtt.

början av läsåret 1951–1952 anställdes som studierektor för gymnasiet docenten vid Göteborgs högskola, lektorn vid Högre allmänna läroverket för flickor, fil. dr Gunnar Olinder. Enligt 1951 års stadga för de statsunderstödda privatläroverken bör skola som har kvinnliga elever och manlig rektor ha kvinnlig tillsynslärare. Som sådan anställdes 1952 adjunkten vid gymnasiet fru Hillevi Genell.

Då fru Bergmann vid slutet av läsåret 1950–1951 avgick som gymnasiets studierektor, hade hon innehaft denna befattning i 16 år. Hon avtackades i styrelsen med ett bokverk och en gratifikation. På styrelsens begäran åtog hon sig att kvarstå som dess sekreterare.

Docenten Olinder var gymnasiet rektor till 1960, då han efterträddes av fil. dr Harry Linde, som var anställd som lektor vid gymnasiet och under läsåret 1954–1955 tjänstgjorde som sekreterare på rektorsexpeditionen. Då den nya stadgan för privatläroverken av år 1951 trädde i kraft, fick man rätt att vid skolor på vilka denna stadga var tillämplig inrätta lektors- och adjunktstjänster, vilket givetvis var en stor fördel. Tidigare hade tjänsterna vid gymnasiet i allmänhet varit timlärartjänster.

Sedan 1953, då en allmän omorganisation av gymnasierna företogs, har man vid Sigrud Rudebecks gymnasium, liksom vid de allmänna läroverken, haft såväl allmän linje som latin- och reallinje. Såväl tillsättningen av de nya tjänsterna som omorganisationen ägde rum under docenten Olinde rektorstid. Rektor Linde påpekade också, då han övertog rektoratet, den värdefulla insats rektor Olinde gjort under en ganska besvärlig period i gymnasiet historia.

Lokaler för gymnasiet förhyrdes under den första tiden alltjämt i KFUM:s fastighet. Dessa lokaler räckte dock aldrig till för gymnasiet behov, utan man fick hyra såväl klassrum som specialsalar på olika håll. Enligt avtalet vid flickskolans kommunalisering skulle gymnasiet få rätt att använda visst utrymme i de av den kommunala flickskolan förhyrda fastigheterna vid Bellmansgatan, vilket man även begagnade sig av. KFUM:s fastighet kunde inrymma tre klassrum, rektorsexpedition, lärarrum, bibliotek och frukosttrum. Dessutom hyrdes åtta skolsalar och ett lärarrum i gamla Handelshögskolan, Magasinsgatan 23. För morgonsamlingar och skolskrivningar användes KFUM:s hörsal. Gymnastikundervisningen fick fördelas på olika platser: KFUM:s gymnastiksal, Valhallabadets motionshall och simbad samt Badmintonhallen. Institutioner för undervisningen i fy-

sik och kemi förhyrdes i Vasa Högre Allmänna läroverk, i Flickläroverket och i Göteborgs Högre samskola.

Under sommaren 1955 avled rektor Gustaf Walli. Han hade tillhört Sigrud Rudebecks skolas styrelse sedan 1930 och varit ordförande såväl i bolagsstyrelsen som skolstyrelsen sedan 1931. Vid skolans kommunalisering och gymnasiets omorganisation hade han nedlagt ett tidskrävande och intresserat arbete och genom sin sakkunskap, när det gällde skolfrågor, varit en ovärderlig tillgång för skolan. Professor Axel Lindqvist, som varit medlem av styrelsen sedan 1940 och vice ordförande sedan 1943, yttrade vid styrelsens första sammanträde hösten 1955 några minnesord, som härmed citeras: "Sedan bolagets styrelse sist var samlad, har AB Sigrud Rudebecks skola lidit en svår förlust. Dess ordförande, Gustaf Walli, har avlidit, stilla och fridsamt som han levat. Med sin ideella livssyn förenade Walli ett varmt hjärta för ungdomen, och under sin mångåriga verksamhet som skolman hade han vunnit djup insikt i vårt undervisningsväsen. I Wallis närhet erfor, tror jag, alla den upplyftande känsla, som omgänget med en ovärldslig människa väcker. Denna ovärldslighet hindrade inte, att Walli med största omsorg och samvetsgrannhet fullgjorde de uppdrag han åtog sig. Skolan och bolaget står i stor tack-samhetsskuld till honom för hans mångåriga trogna tjänst."

Professor Lindqvist utsågs nu till ordförande såväl i bolagsstyrelsen som skolstyrelsen. Till vice ordförande och sekreterare utsågs fil. lic., fru Olga Bergmann, som tillhört bolagsstyrelsen sedan 1937 och nu nyvaldes i skolstyrelsen efter rektor Walli.

Sedan 1947 har bolaget en verkställande direktör. 1944 års lag för aktiebolag föreskriver att sådan skall finnas. Advokat Folke Sjögren, som tillhört styrelsen sedan 1943, utsågs 1947 till verkställande direktör, men efterträddes 1960 av gymnasiet rektor, Harry Linde.

Styrelsens ordförande, professor Axel Lindqvist, avled 1959. Hans efterträdare blev nuvarande ordföranden, professor Torsten Dahlberg.

Sedan 1946 har bolagsstyrelsens befattning med flickskolan inskränkt sig till att den fungerat som hyresvärd för de för skolan upplåtna lokalerna i fastigheterna Bellmansgatan 6–10 samt förvaltat skolans donationsfonder. Till ordförande i den av stadsfullmäktige tillsatta styrelsen för den kommunala skolan utsågs, då interimisty-

relsen, där rektor Walli var ordförande, nedlade sitt mandat, folkskollärare Alrik Holgén. Vice ordförande blev fru Karin Kihlman.

De donationsfonder som även efter kommunaliseringen av flickskolan skulle förvaltas av bolagsstyrelsen är följande:

Sigrid Rudebecks pensionskassa, vid kommunaliseringen bokförd till kronor 12.006: 15, per den 31 december 1965 till 12.000 kronor. Genom testamentariskt förordnande skänkte fröken Rudebeck till skolan samtliga sina 120 aktier i aktiebolaget Sigrid Rudebecks skola till ett sammanlagt nominellt värde av 12.000 kronor. Utdelningen skulle användas till pensionering av lärarinnor som uppnått pensionsåldern eller eljest blivit ur stånd att försörja sig, med företräde för lärarinnor som var anställda vid skolan på fröken Rudebecks tid. Pension skulle samtidigt utgå till högst sex lärarinnor. Numera får två f. d. lärarinnor årligen 360 kronor vardera.

Stipendiefonden "En minnesgåva", vid kommunaliseringen kronor 8.438: 42, 1965 kronor 10.100: 21. I ett den 5 juni 1913 dagtecknat gåvobrev överlämnade förre lektorn vid Göteborgs realläroverk — även lärare vid Rudebecks gymnasium — Hilmer Svensson till skolan 2.000 kronor som minne av sin dotter Elins skolgång och ovannämnda dag avlagda studentexamen att under namn av "Elin Sigmers gåva" för stipendieändamål förvaltas. Genom upprepade tillskott ökade donator sedermera kapitalet. Enligt bestämmelserna i donationsbrevet skulle $\frac{3}{4}$ av den årliga räntan tilldelas en särskilt i de matematiska ämnena begåvad lärjunge i gymnasiet för att bereda henne lindring i terminsavgifterna. Enligt förnyad donationshandling av den 9 februari 1922 skall, sedan en fjärdedel av årsräntan tillagts kapitalet, avkastningen användas till att minska terminsavgiften "för behövande och välförtjänta lärjungar vid Göteborgs gymnasium för flickor". Dessutom stadgas, att om Sigrid Rudebecks skola skulle upphöra, fonden skall tillfalla Göteborgs stad och "användas till skolföretag eller eljest till spridande av bildning och kunskaper bland kvinnlig ungdom". Årligen utdelas ur fonden 350 kronor, vilken summa brukar fördelas på tre elever vid gymnasiet som bidrag till deras terminsavgifter.

Sigrid Rudebecks skolas pensionskassa, vid kommunaliseringen kronor 16.997: 54, 1965 kronor 26.412: 73. Redan då aktiebolaget 1904 bildades och styrelsen beslöt att aktieägarna aldrig skulle tillgodoskriva sig en utdelning som översteg 5 %, föreslogs att eventuellt

överskott skulle avsättas till en pensionsfond för lärarinnor och en stipendiefond för elever. Den 17 februari 1922 avsatte bolagsstämman 5.000 kronor till pensionsfonden. Enligt styrelseprotokoll den 31 maj 1924 beslöts att till nästa ordinarie bolagsstämma framlägga förslag till stadgar för "Sigrid Rudebecks skolas pensionskassa". Enligt dessa skulle avkastningen av till denna kassa avsatta medel användas för att bereda tilläggspension å högst 500 kronor åt lärarinnor som under längre tid med full tjänstgöring varit anställda vid skolan.

Stipendiefonden Sigrid Rudebecks minne, vid kommunaliseringen kronor 3.749: 71, 1965 kronor 4.417: 37. En av skolans lärarinnor, fru Susy Silfverbrand-Erikson, tog år 1921 initiativ till en insamling bland Sigrid Rudebecks forna elever för att på så sätt åstadkomma en stipendiefond. Denna fond överlämnades av fru Silfverbrand-Erikson till Sigrid Rudebeck på hennes 90-årsdag, den 7 september ovannämnda år. Den uppgick då till 2.600 kronor. Genom en den 25 april 1922 dagtecknad handling överlämnade fröken Rudebeck till skolan ovannämnda summa, som då belöpte sig till kronor 2.656: 18. De insamlade medlen skulle utgöra en stipendiefond, benämnd "Sigrid Rudebecks minne". Sedan en fjärdedel av avkastningen lagts till fonden, skulle återstoden användas till stipendier inom skolans högre klasser och gymnasiet, varvid sådana lärjungar särskilt borde komma i åtanke, som visat religiöst intresse, gärna i förening med missionsintresse. Ur denna fond har årligen 60 kronor utdelats till elev i gymnasiet och 60 kronor till elev i flickskolan.

Hulda Ehrnbergs premiefond, vid kommunaliseringen kronor 1.500: —, 1965 kronor 4.397: 02. I gåvobrev av den 7 juni 1945 överlämnade rektor Hulda Ehrnberg 1.000 kronor samt fem aktier i aktiebolaget Sigrid Rudebecks skola. Räntan och eventuell utdelning skulle årligen användas som premium "i form av pengar, böcker eller dylikt till en eller flera elever, som visat intresse och flit i läroämne eller övningsämne". I december 1955 donerade rektor Ehrnberg dessutom 1.500 kronor, och genom testamentarisk bestämmelse tillfördes fonden efter rektor Ehrnbergs död den 7 augusti 1961 ytterligare 1.000 kronor. Enligt bestämmelser i testamentet har årligen 140 kronor utdelats som premier till elever i flickskolan.

Frida Hjertbergs stipendiefond, vid kommunaliseringen kronor 10.329: 61, 1965 kronor 10.837: 10. Med anledning av fröken Hjertbergs 70-årsdag, den 5 februari 1936, insamlade forna elever vid Sig-

rid Rudebecks skola och Göteborgs gymnasium för flickor 4.400 kronor till en stipendiefond, vilken summa överlämnades till fröken Hjertberg, som då lovade donera en lika stor summa. Då fröken Hjertberg kort därefter avled, överlämnades från sterbhuset 44 aktier i AB Sigrig Rudebecks skola, då Frida Hjertberg uttalat önskan om att 4.400 kronor av hennes kvarlåtenskap skulle tillfalla fonden. Den årliga räntan skulle utdelas som premium till elever dels i skolan, dels på gymnasiet. Årligen har 620 kronor fördelats lika mellan de båda institutionerna.

Föreningen Gerds stipendiefond, vid kommunaliseringen kronor 1.159: 81, 1965 kronor 1.219: 67. Den litterära föreningen Gerd vid gymnasiet överlämnade år 1905 behållningen från sin första fest, kronor 156: 50, att utgöra grundplåten till en stipendiefond. Fonden har sedan under årens lopp ökat, och den årliga räntan har utdelats som premium till någon elev vid gymnasiet. Utdelningen är för närvarande 50 kronor.

Donationsfonden Harriets minne, vid kommunaliseringen kronor 170: 71, 1965 kronor 353: 88. Fonden har tillkommit genom en gåva. Någon utdelning sker inte för närvarande.

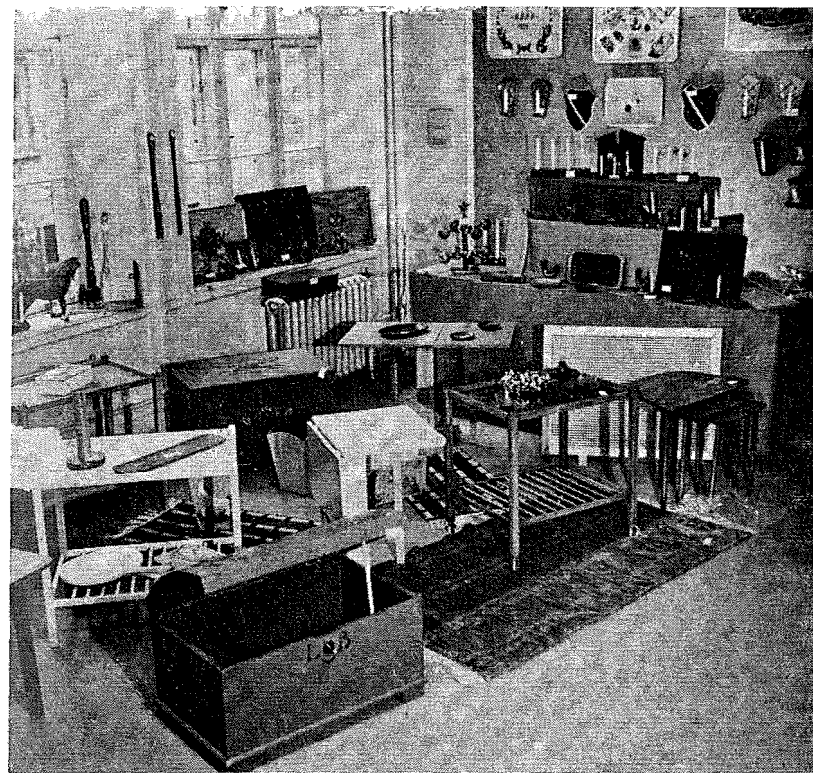
Stipendiefonden, vid kommunaliseringen kronor 16.327: 25, 1965 kronor 17.095: 17. Ur denna fond har årligen utdelats 450 kronor till elever vid flickskolan och 450 kronor till elever vid gymnasiet.

Sigrig Rudebecks skolas musikfond, vid kommunaliseringen kronor 1.249: 64, 1965 kronor 1.368: 31. Ur denna fond har utdelats premier till elever som sköter orgelspelningen vid flickskolans och gymnasiets morgonsamlingar, varvid 25 kronor brukat tilldelas elev i gymnasiet, och 40 kronor elev i flickskolan. Skillnaden beror på att gymnasiet inte liksom flickskolan haft dagliga morgonböner.

Den icke läraranställda personalens pensionskassa, vid kommunaliseringen kronor 2.192: 15, 1965 kronor 5.809: 89.

De tre sistnämnda fonderna har liksom Sigrig Rudebecks skolas pensionskassa tillkommit genom att bolaget under årens lopp till dem avsatt vinstmedel.

Till de donationsfonder som upprättats vid den privata skolan har efter kommunaliseringen tillkommit "*Anna Källanders minnesfond*". Denna fond utgör en gåva på 1.000 kronor, skänkt till skolan och överlämnad till rektor Sundblad av doktor Greta Brodin, som var elev vid skolan under den tid fröken Anna Källander tjänstgjorde

Träslöjdutställning 1955.

som lärarinna. Fonden skall enligt donators föreskrift "disponeras av person som utses av styrelsen för Sigrig Rudebecks skola, kommunal flickskola". Vidare citeras ur donationsbrevet: "Då det var Anna Källanders strävan att fostra sina elever till i bästa mening goda människor har jag framställt önskemål, att avkastningen i form av penninggåva eller minnesgåva måtte utdelas till en eller flera elever med god karaktär och god kamratanda. Eleverna själva bruka vara mest förtrogna med vem som uppfyller det sistnämnda kravet, varför jag anser det vara önskvärt, om lärarinnorna efter förslag av eleverna ville utse lämplig person." Denna fond förvaltas av Göteborgs allmänna skolstyrelse.

Även förtjänar att nämnas, att till årsavslutningarna under en tid

"Rudebeckarnas Stockholmsförening" sände en penninggåva att användas som premium till elev vid skolan eller gymnasiet, vilken under det gångna året visat prov på gott kamratskap, och att föreningen "Gamla Rudebeckare" i Göteborg på samma sätt årligen skänkte 200 kronor, varav hälften som premium för goda framsteg i läroämnena och hälften för goda framsteg i övningsämnena. Sistnämnda premier tilldelades elever i flickskolan.

Den kommunala flickskolan inspekterades i mars 1946 av undervisningsrådet C. E. Sjöstedt. Det påpekas i inspektionsprotokollet, att då lokalerna aldrig byggts för skoländamål, det är svårt att få dem fullt tillfredsställande. Lekplan saknas, en del klassrum är genomgångsrum, och institutionerna är bristfälliga. Dock kan, trots bristerna, lokalerna inte betecknas som undermåliga. I åtskilliga avseenden förklaras de vara tillfredsställande och trivsamma. Till sist uttalas dock den förhoppningen att skolan så småningom skall få nya lokaler. Den från början fastställda hyran för lokalerna såg bolaget sig, givetvis i samråd med hyresnämnden, snart nödsakat att höja.

I skrivelse till drätselkammaren 1949 anhåller den kommunala skolans styrelse om tomt för nybyggnad. Man påpekar att byggnaderna är mycket gamla och förslitna, och för att hålla de gamla lokalerna i användbart skick har man varit tvungen att nedlägga stora belopp för reparationsarbeten. Det påpekas att värmeanläggningen är otillfredsställande och att skolgården är liten och mörk och inte kan användas av eleverna under rasterna, än mindre lämpar den sig för utegymnastik. Genom fastighetskontoret fick styrelsen sig då anvisad en mycket lämplig tomt vid Lilla Torp. Emellertid befanns det att denna tomt av misstag anvisats såväl Kjellbergsska kommunala flickskolan som Sigrid Rudebecks skola, och fastighetskontoret lovade söka efter annan tomt för Rudebecks skola. Någon sådan kom dock aldrig att anvisas, då vid denna tid flickskolornas framtid började te sig alltmer osäker.

På grund av lokalbrist kunde man vid den kommunala flickskolan till att börja med inte anordna frukostservering för eleverna. Stadens myndigheter påtalade detta, och en undersökning visade att 25 procent av eleverna var från landsorten och 25 procent, som visserligen bodde inom stadens område, hade lång skolväg. Man fick då hyresnämndens tillstånd att för ändamålet ta i bruk en av de inom skolans fastigheter till privatperson uthyrda våningarna, vilken från början

Arbete i vävsalen.

avsetts till föreståndarinnebostad. Då annan bostad kunde anskaffas åt dåvarande hyresgäst och våningen, belägen mitt i skolan, ej gärna kunde hyras ut till vem som helst, fick den trots bostadsbrist och gällande hyreslag tas i bruk av skolan, och där inreddes under läsåret 1951—1952 lämpliga lokaler för elevernas skolfrukostar.

Liksom vid stadens övriga flickskolor nedlade inspektor och styrelse sina mandat i och med att den nya skolstyrelselagen trädde i kraft den 1 juli 1958. De avgående avtackas i redogörelsen för år 1957—1958. Kyrkoherde Anders Block hade från och med läsåret 1935—1936 varit skolans inspektor och med varmt intresse följt dess verksamhet under den långa följd av år hans inspektorat varat. ”För det förtroende och den vänlighet”, skriver skolans rektor, ”som vi ’Rudebeckare’, såväl lärare som elever, alltid rönt, och för den högtid, som tack vare kyrkoherde Block präglat skolans avslutningar, framföres till vår avgående inspektor ett varmt och värdsamt tack.”

Även till styrelsens ordförande alltsedan den kommunala flickskolan upprättades, folkskollärare Holgén, frambärs skolans tack för varmt intresse för skolans bästa och för oegennyttigt gagnande arbete i dess tjänst, liksom hela styrelsen får ett särskilt tack, speciellt för det arbete den nedlagt på att förbättra de lokala förhållandena och att anskaffa god undervisningsmateriel. Som i annat sammanhang nämnts, kvarstod kyrkoherde Block som inspektor för gymnasiet till 1959, då han frånträdde sin befattning som kyrkoherde i Haga församling. Hans efterträdare som gymnasiets inspektor är kyrkoherden i Oscar Fredriks församling, teol. dr Karl-Åke Henningson.

Sigrid Rudebecks skola hör till de kommunala flickskolor i Göteborg, som temporärt under läsåren 1957—1958 och 1958—1959 tog emot elever på fyraårig realskolelinje. Dessa elever avlade realexamen 1961 och 1962. Läsåret 1957—1958 påbörjades avvecklingen av flickskolans sjuåriga linje i och med att alla högre skolor skulle bygga på sexårig bottenkola. 1957 och 1958 togs elever in på sexårig linje och från och med 1959 endast på femårig. Vårterminen 1962 togs för sista gången elever in på den femåriga linjen, och år 1967 försvinner Sigrid Rudebecks skola, kommunal flickskola, med stadens övriga flickskolor.

Med utgången av läsåret 1958—1959 avgick rektor Sundblad på grund av uppnådd pensionsålder från sin befattning. Såsom den kommunala flickskolans första rektor hade Gurli Sundblad haft att överta

Julspel 1955.

och avsluta arbetet med skolans kommunalisering. I det tack som ägnas henne i den första årsredogörelsen efter hennes avgång framhålls, att hon med varm kärlek till skolans traditioner förenat en uppriktig vilja ”att utvinna det bästa ur de möjligheter den nya tidens reformer givit”. — ”Hennes personliga omsorg om allt och alla”, heter det till sist, ”har bidragit till att vidmakthålla den goda anda som varit rådande vid skolan.” Vid sin avgång blev rektor Sundblad ledamot av Nordstjärneorden.

Rektor vid den kommunala flickskolan blev 1959 ämneslärarinnan vid skolan Ruth Samuelsson. Rektor Samuelsson avlade studentexamen i Eksjö 1938, och efter ett års studier vid Lunds universitet genomgick hon Högre lärarinneseminarier i Stockholm, varifrån hon utexaminerades 1944. Under åren 1946—1951 undervisade hon i Empress Menen School och i Medhane Alem School i Addis Abbeba. Hon anställdes som ordinarie ämneslärarinna vid Sigrid Rudebecks skola, kommunal flickskola, år 1953.

I och med den kommunala flickskolans avveckling kunde gymna-

siets lokalfråga ordnas på ett mera tillfredsställande sätt, i det att man successivt kunde inflytta i bolagets egna av flickskolan utrymda lokaler vid Bellmansgatan. Dessa lokaler utrymdes helt vid början av läsåret 1966–1967, då flickskolans sista klass överflyttades till Kjellbergsska skolans fastighet. För gymnasiet, vilket från och med sagda läsår omfattar även fackskola, är lokalerna tillräckliga, med undantag av att fysik- och kemiinstitutioner måste förhyras på annat håll. Elevantalet vid gymnasiet, inklusive fackskolan, har under läsåret 1966–1967 varit 297.

Stiftarinnan av Sigrid Rudebecks skola var en människa rik på initiativ och med förmåga att sätta sina idéer i verket utan att ta hänsyn till den opposition som alltid möter nya tankar och åsikter, inte minst på det pedagogiska området. Den pionjäranda som kännetecknade henne gick igen hos dem som övertog arvet, Frida Hjertberg och Anders Holkers. I Göteborg fanns inte något flickgymnasium. Man upprättade ett. Inte något folkskoleseminarium för kvinnliga elever. Man skapade ett. Sedan myndigheterna ingripit och steg för steg övertagit ansvaret för den kvinnliga ungdomens uppfostran och utbildning, återstår av den en gång så mångskiftande verksamheten ännu gymnasiet, som bär Sigrid Rudebecks namn och som alljämt står under den privata skolstyrelsens ledning. Sigrid Rudebecks namn har väl inte så mycket att säga dem som nu får sin utbildning vid den skola hon grundat, men kanske kan det ändå betyda något i vår tid, som inte har så mycket till övers för traditionen, om namnet får leva kvar. Kanske kan det ge någon en impuls till att ta reda på något om en kvinna som i vår stad gjort en märklig insats inom uppfostrans och skolans område.

VASA FLICKSKOLA OCH DESS FÖREGÅNGARE

År 1884 grundades i Masthugget av bataljonspredikanten J. O. Spolén en flickskola under namn av *Masthuggets elementarläroverk för flickor*. Enligt redogörelse för läsåret 1886–1887 bestod denna skolas direktions av ”v. Pastorn Herr F. Elmgren, som tillika var skolans inspektor, Med. Doktorn Herr G. Bergendahl, Grosshandlaren Herr J. Berglund, Vågmästaren Herr G. Falck, Kammar skrivaren Herr R. Hagelberg och Folkskolläraren Herr G. Johnsson”. Antalet elever var 81 i två förberedande och fyra elementarklasser.

Denna skola övertogs redan år 1887 av fröken Hilda Berg, sedan 1886 anställd som lärarinna vid skolan. År 1894 uppges den ha tre förberedande klasser och sju klasser i elementarskolan. Följande år flyttade man från Andra Långgatan 18 till Sprängkullsgatan 5. Då skolan härmed lämnade Masthugget, ändrades namnet till *Privata elementarskolan för flickor*. Vanligen kallades den dock *Hilda Bergs skola*. Omkring sekelskiftet inköpte fröken Berg fastigheten Vasagatan 4, och där var skolan sedan inrymd så länge hon ägde och förestod den.

Från och med år 1903 åtnjöt Hilda Bergs skola liksom övriga flickskolor anslag från stat och kommun, och läsåret 1907–1908 blev den åttaklassig. Under något år gjordes försök med en barnträdgård för barn i fem–sexårsåldern, och en tid hade man en tre månaders hushållskurs. Då skolan blev åttaklassig, försvann emellertid hushållskursen, och undervisning i husliga sysslor gavs i stället i de tre högsta klasserna med en dag i veckan för varje klass.

Liksom åtskilliga äldre tiders föreståndarinnor hade Hilda Berg ingen direkt lärarinneutbildning. Hennes redogörelser vittnar dock inte blott om ett levande intresse för uppgiften utan även om god blick för vad som kunde vara till gagn för eleverna. Särskilt låg det henne om hjärtat att dessa skulle få praktisk utbildning för hemmet. I redogörelsen för läsåret 1902–1903 säger fröken Berg: ”Hela ele-

mentarskolan har under lördagen varit fri, en anordning som vidtagits efter föräldrarnas hörande och med deras medgifvande. Ändamålet med fridagen har dels varit att lämna eleverna möjligheter att något deltaga i hemmets arbete, dels att bereda tid för skriftliga hemuppgifter och slutligen att åt lärjungar, som af en eller annan anledning taga lektioner utöfver det dagliga skolarbetet, gifva tid för det samma." Här praktiserades alltså de nu aktuella fria lördagarna. Möjlighet härtill vanns genom att man tog bort alla andra tillfälliga lövdagar med undantag av den 6 november, då man hade lov halva dagen, samt förkortade jul- och påskferierna.

Inspektor för Hilda Bergs skola var från början folkskoleinspektören fil. kand. J. A. Hultqvist och från 1905 folkskoleinspektör fil. dr J. M. Ambrosius.

Elevantalet rörde sig vid sekelskiftet omkring 100. Vårterminerna 1907 och 1908 hade skolan 129 elever. I allmänhet ligger dock siffran mellan 110 och 120. Terminsavgiften var under läsåret 1911–1912 i de tre förberedande klasserna 30, 35 och 40 kronor, i elementarskolan 50 kronor i klass I, 60 kronor i II och III och 75 kronor i IV–VIII.

I redogörelsen för läsåret 1911–1912 förklarar Hilda Berg att hon nu avgår som föreståndarinna. Med de allra bästa förhoppningar överlämnar hon sin skola till de nya ägarna, kyrkoherdarna fil. dr Ivar D. Wallerius och C. H. Thöln. Tanken är att skolan skall ledas i specifikt kyrklig anda, och fröken Berg sammanfattar välönskningsarna för sin skolas framtid i följande ord: "Kyrka och skola ha i vårt land sedan gammalt samarbetat för att fostra det uppväxande släktet till goda kristna medborgare. Må det ock så hädanefter ske!"

Vasa flickskola

Skolans nya ägare förhyrde lokaler i fastigheten Engelbrektsgatan 13, vilken just då stod under uppförande. Där inreddes tio klassrum, bönsal, fysikrum, materielrum, lärarinnerum, mottagningsrum, lektrum, kök och matsal samt bostad för en städerska. Höstterminen 1912 inflyttade skolan i de nya lokalerna. Skolhuset hade ett utmärkt läge nära Vasaparken, vilken följaktligen kunde användas som lekplats för eleverna under rasterna.

Det ekonomiska ansvaret övertogs av ett aktiebolag, färdigbildat

Maria Ahlberg.

1914. En hel del intresserade personer inköpte aktier. Bland mera prominenta aktieägare kan nämnas – utom de båda kyrkoherdarna – bankdirektör Knut H:s son Natt och Dag, stadsaktuarie Eberhard Crona, överstinnan Anna Kjellman, byggmästare Leander Johansson, under många år bolagets kassaförvaltare, avdelningschefen i AB Svea Charles Dymling och köpman Birger Jansson, mångårig medlem av Göteborgs stadsfullmäktige.

Den nya skolan fick namnet Vasa flickskola. Som föreståndarinna anställdes fröken Maria Ahlberg, som genomgått Sofi Anderssons privata lärarinneseminarium i Stockholm. Liksom föregångaren, Hilda Bergs skola, omfattade Vasa flickskola åtta elementarklasser och tre förberedande klasser, i vilka även gossar togs emot. Rätt att utfärda avgångsbetyg medförande normalskolekompetens erhöll Vasa flickskola år 1913.

När Vasa flickskola började sin verksamhet höstterminen 1912, hade man 126 inskrivna elever, inklusive dem som övertagits från Hilda Bergs skola, och under det första årtiondet steg elevantalet kraftigt. Höstterminen 1914 hade skolan 225 elever, 1916 hade antalet stigit till 285, 1918 till 307 och 1919 till 315. Höstterminen 1924 når elevantalet för sista gången upp till över 300. Siffran är

Klass IV vårterminen 1931.

då 303. Därefter får denna skola liksom övriga flickskolor kännas vid ett sjunkande elevantal. Höstterminen 1925 har man ännu 300 elever, 1927 är antalet 253, och 1929 är det 187. Från och med läsåret 1931–1932 är den förberedande skolan fyraårig. Höstterminen detta läsår hade den egentliga flickskolan 166 elever och den förberedande skolan sammanlagt 63 elever i de fyra klasserna. Längre fram under 1930-talet sjönk elevantalet åter. Då Vasa flickskola 1938 uppgick i Vasa kommunala flickskola var antalet elever i de sju flickskoleklasserna 121. Terminsavgifterna vid Vasa flickskola hölls relativt låga. I början av 1930-talet var avgiften i de fyra förberedande klasserna 70, 80, 90 och 100 kronor i terminen. I elementarskolan betalade man en terminsavgift av i första klassen 100 kronor, i andra, tredje och fjärde klasserna 110 kronor och i femte t. o. m. åttonde klasserna 120 kronor.

Då elevantalet ökades, förhyrdes höstterminen 1917 lokaler för den förberedande skolan i närliggande fastighet, Engelbrektskatan 26. Denna lokal användes av skolan till och med läsåret 1927–1928. Un-

Klass VII A vårterminen 1934. Klassföreståndarinna Hedvig Rexius.

der läsåret 1924–1925, då elevantalet var 300, förbättrades de lokala förhållandena genom att tre rum i husets bottenvåning förhyrdes. I dessa inreddes skolkök och teckningssal. Det gamla skolköket förvandlades till klassrum. Man hade vid denna tid behov av tolv sådana. Dessutom inreddes ett handarbetsrum. Någon egen gymnastiksal hade aldrig Vasa flickskola, utan man använde det närlägnade KFUM:s gymnastiksal.

Med utgången av höstterminen 1929 avgick doktor Ambrosius som skolans inspektör. Fröken Ahlberg avtackar honom bl. a. med följande ord: ”Mera sällan torde en inspektör ha ägnat så mycket tid och kraft åt sitt inspektorat som doktor Ambrosius. Med pedagogens och ungdomsvännens intresse följde han år efter år skolans arbete in i detalj. Den eminenta pedagogiska erfarenhet han genom sin tidigare verksamhet förvärvat gjordes härunder fruktbar för skolan.” Från och med år 1930 var kyrkoherde Oscar Cullberg skolans inspektör.

Ordföranden i styrelsen för Vasa flickskola var sedan skolans tillkomst kyrkoherden fil. dr Ivar Wallerius, som avled den 3 april

1933. Doktor Wallerius var synnerligen intresserad av skolan och undervisade där i kristendom under åtskilliga år. Om honom säger fröken Ahlberg i en minnesruna att han för skolan var "ett ovärderligt stöd genom sin varma kärlek till den uppväxande ungdomen, sitt mångsidiga bildningsintresse och sin auktoritativa och gedigna personlighet. Med vördnad och tacksamhet kommer såväl skolans styrelse som dess lärarpersonal att minnas den hädangångne". Sedan ordförandeposten under en kort tid varit vakant, utsågs till styrelsens ordförande hösten 1933 föreståndaren för Göteborgs diakonissanstalt, komminister Axel Hellman.

Skolans rektor, Maria Ahlberg, avgick på grund av uppnådd pensionsålder från sin befattning 1937, och till rektor för skolan under det sista året av dess tillvaro utsågs fröken Hanna Tomtlund, som varit lärarinna vid Vasa flickskola sedan början av vårterminen 1918 och tidigare lärarinna vid Karlstads högre elementarläroverk för flickor.

Med den nedgång i elevantalet som förmärkts alltsedan mitten av 1920-talet hade man vid Vasa flickskola inga förhoppningar om att skolan skulle kunna existera i privat regi under någon längre tid. Läsåret 1935-1936 påbörjades därför den successiva avvecklingen av den förberedande avdelningen, i det att inga elever intogs i första förberedande klassen detta läsår. Följaktligen var den förberedande skolan helt avvecklad, när Vasa flickskola höstterminen 1938 tillsammans med stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskola, Mathilda Halls skola och Göteborgs Lyceum för flickor uppgick i Vasa kommunala flickskola. För de förberedande klassernas lärarinnor även vid denna skola ordnades tjänster vid folkskolans småskoleavdelning.

Trots att rektor Maria Ahlberg avgick från sin befattning ett år innan kommunaliseringen ägde rum, kan det med fog sägas att hon genom sin personlighet gav Vasa flickskola dess prägel under hela dess relativt korta historia. Maria Ahlberg var inte bara en god organisatör och ledare med synnerligen klar tankeförmåga. Hon var dessutom en alltigenom gedigen kristen karaktär, ödmjuk och anspråkslös, samvetsgrann, hänsynsfull, lugn och behärskad, för sina kamrater vid skolan ett gott stöd, och hon ägde ett levande intresse för de ungdomar som fick sin fostran vid hennes skola.

Då stadsfullmäktige i februari 1938 tillsatte interimsstyrelse för Vasa kommunala flickskola var det klart att man, utom de efter par-

tipolitiska linjer tillsatta ledamöterna i denna styrelse, behövde en sakkunnig representant för de skolor som skulle ingå i den nya kommunala skolan, och lika klart var det att skolorna inte kunde få någon bättre representant än Maria Ahlberg. Hon åtog sig också detta uppdrag och tjänstgjorde under den tid interimsstyrelsen fungerade som denna styrelsens sekreterare. Någon tid därefter bosatte hon sig i Falkenberg, där hon vid 85 års ålder avled den 1 september 1962.

VASA KOMMUNALA FLICKSKOLA

Den 24 februari 1938 utsåg Göteborgs stadsfullmäktige medlemmar i interimsstyrelsen för den kommunala flickskola som enligt fullmäktigebeslut av den 3 februari skulle upprättas genom sammanslagning av de fyra flickskolorna, stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskola, Mathilda Halls skola, Göteborgs Lyceum för flickor och Vasa flickskola. Till sammankallande i interimsstyrelsen utsågs förste hälsovårdstillsyningsman G. A. Hellers. Det första sammanträdet hölls den 3 mars, varvid herr Hellers utsågs till ordförande, professor Sven Hultin till vice ordförande och skolornas representant, rektor vid Vasa flickskola, Maria Ahlberg, till sekreterare.

Interimsstyrelsen ingick till Kungl. Maj:t med hemställan om tillstånd att upprätta den nya skolan samt uppgjorde förslag till reglemente. Skolans namn fastställdes till "Vasa kommunala flickskola" med hänsyn till att de fastigheter vid Karl Gustavsgatan och Chalmersgatan som skolan kunde få disponera var belägna i Vasastaden. För att erhålla sakkunnig hjälp vid det omfattande organisationsarbetet adjungerade interimsstyrelsen med sig rektor vid Mathilda Halls skola, Ebba Persson, som även utsågs till rektor för Vasa kommunala flickskola. Rektor vid Fruntimmersföreningens flickskola, Edit Hedin, förordnades till biträdande rektor med uppgift att allmänt förestå skolavdelningen vid Chalmersgatan.

Det beräknades att skolan under läsåret 1938-1939 skulle komma att omfatta 22 klassavdelningar och att 20 ämneslärare och 3 timlärare i läsåmnen skulle anställas. Dessutom kunde 5 övningslärare erhålla s. k. reglerad tjänst och ytterligare 7 övningslärare anställas. Styrelsen vidtog dock åtgärder varigenom tre av dessa sju övningslärartjänster inplacerades i reglerad beföringång. I februari 1939 ombildades sedan de åtta övningslärartjänsterna till ordinarie. När det gällde de ordinarie tjänsterna, hade styrelsen att ta hänsyn till de villkor för deltagandet i kommunaliseringen som uppställt av stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskola och låta denna skolas

Skolans rektor Ebba Persson.

lärarinnor erhålla förtursrätt till tjänsterna. De äldre lärarinnor från de övriga skolorna, för vilka tjänstgöring ej kunde ordnas vid Vasa kommunala flickskola, förtidspensionerades, och övriga lärarinnor hade att söka tjänst vid annan skola. Till inspektor för skolan förordnade skolöverstyrelsen på styrelsens förslag förutvarande inspektor för stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskola, professorn i nordiska språk vid Göteborgs högskola, Hjalmar Lindroth.

Då AB Mathilda Halls skolas fastigheter skulle inrymma såväl denna skola som f. d. Göteborgs Lyceum för flickor och Vasa flickskola, måste en del förändringar av dessa fastigheter företas. Förändringarna genomfördes under sommaren 1938 efter av drätselkammarens arkitektbyrå uppgjort förslag, och hyreskontrakt upprättades mellan Göteborgs stad och fastighetsägaren, AB Mathilda Halls skola.

Då uppenbara svårigheter var förenade med att en och samma skola måste inhysas i två på olika håll belägna lokaler och dessa lokaler dessutom trots ombyggnader och reparationer måste anses vara

allt annat än tidsenliga, var man från början inställd på att så snart som möjligt nybyggnad för skolan skulle uppföras, och redan i november 1938 fick interimsstyrelsen besked om att drätselkammaren upplåtit tomt vid Skånegatan för den nya skolan. Tomten gränsade intill den tomt som tidigare upplåtits för dåvarande Kommunala mellanskolan. Även för Praktiska mellanskolan var tomt reserverad vid Skånegatan, ej långt från ovannämnda skolor, men då läget ansågs centralt och därför lämpligt för stora skolor och de tre skolorna dessutom hade helt olika karaktär, ansågs det förhållandet att de kom att ligga i omedelbar närhet till varandra inte utgöra något hinder i fråga om deras placering.

I resolution av den 29 juli 1938 förklarade Kungl. Maj:t Vasa kommunala flickskola i Göteborg upprättad fr. o. m. den 1 juli samma år. Höstterminen 1938 började alltså den nya skolan sin verksamhet. Efter två dagars inträdes- och flyttningsprövningar hölls upprop i de båda skollokalerna den 26 augusti. Styrelsen fungerade som interimsstyrelse året ut. Från och med nyåret 1939 fick skolan ordinarie styrelse med huvudsakligen samma av stadsfullmäktige valda medlemmar som interimsstyrelsen. Den nya styrelsen utsåg liksom interimsstyrelsen herrarna Hellers och Hultin till ordförande resp. vice ordförande.

Emellertid avled herr Hellers redan den 22 januari 1940. Han hade under den korta period han ägnat Vasa kommunala flickskola sin tid och sitt intresse gjort sig varmt uppskattad genom sitt redbara lugna väsen, sin klokhet och sin välvilja. Rektor Persson ger också i skolans redogörelse uttryck för den tacksamhetsskuld skolan stod i till sin förste ordförande för den omsorg han nedlagt på dess angelägenheter under de två första åren av dess tillvaro. Till ordförande efter herr Hellers utsåg styrelsen överläraren i Redbergsdistriktet, Waldemar Jansson.

Redan från början ansåg Vasa kommunala flickskolas styrelse som en av sina viktigaste angelägenheter att verka för att nybyggnad för skolan snarast möjligt skulle komma till stånd. I augusti 1939 beslöts göra en framställning till stadsfullmäktige med anhållan om att en kommitté skulle tillsättas med uppdrag att vidtaga nödiga anordningar för uppförande av nybyggnad. En beredning tillsattes också, i vilken folkskolestyrelsens ordförande, direktör Viktor Wångfelt, kom att bli ordförande och den ledande kraften. I skrivelse från be-

redningen i december 1940 uppmanade denna skolans styrelse att undersöka "huruvida icke genom lämpliga förändringsarbeten vid de av skolan för närvarande disponerade fastigheterna skolans lokalfråga skulle kunna erhålla en tillfredsställande lösning för en längre tid framåt". Styrelsen uppmanas emellertid att, såvida en sådan lösning av lokalfrågan icke är tänkbar, inkomma till beredningen med uppgifter rörande lokalbehovet. Med anledning av skrivelsen uppgjorde styrelsen förslag till ändringsarbeten men påpekade att en lösning av lokalfrågan i den riktning som beredningen föreslagit endast kunde bli provisorisk. Skolöverstyrelsen, som hade tagit del av ritningarna över den blivande kommunala flickskolans lokaler vid Karl Gustavsgatan och Chalmersgatan, hade nämligen förklarat sig "endast för en tid av fem år" kunna godtaga dessa lokaler. Hyreskontraktet med Mathilda Halls skola gällde också endast för fem år. Aktiebolaget var visserligen villigt förlänga kontraktet, men i så fall under villkor att hyran höjdes från 5.000 till 11.000 kronor. I skrivelsen till beredningen påpekar styrelsen de speciella brister som vidlådde de använda lokalerna. Svårigheten med två lokaler på olika håll underströks. Gymnastiksalen på vinden i huset vid Chalmersgatan var egentligen helt oduglig och den i fastigheten vid Karl Gustavsgatan alldeles för liten, varför man var nödsakad att på olika håll hyra gymnastiksalar. Någon samlingsal som kunde rymma hela skolan fanns inte, såväl frukosttrum som kollegierum var otillfredsställande, lämplig lekplats för eleverna saknades, flera klassrum var för små för att rymma stadgat antal elever osv. Styrelsen påpekar också att till disposition när det gällde nybyggnad fanns att tillgå stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskolas fond, som vid denna tid uppgick till kronor 466.522:90. Under sammanträde mellan skolans styrelse och kollegium hade förslag beträffande lokalbehovet uppgjorts, och önskemål baserade på detta förslag, bifogades skrivelsen. Beredningen, som var inställd på att nedbringa kostnaderna till det minsta möjliga, undrade om man skulle kunna tänka sig att minska antalet klassrum genom att införa ämnesrumssystem, vilket förslag styrelsen avvisade. Man ville planera för en sjukklassig flickskola med tre parallellavdelningar i varje klass, varför man ansåg att antalet klassrum måste bli minst 21. Beredningen ansåg sig dock under förhandenvarande världsläge inte kunna vidta några åtgärder för nybyggnad utan tillrådde styrelsen att för ytterligare två år förhyra

Halls skolas fastigheter. Detta skedde också, men då kontrakt skrevs på två år från 1 juli 1943, hade aktiebolaget höjt hyran till 13.000 kronor.

Tanken på nybyggnad släpptes dock inte vare sig från stadens eller skolans sida, och i februari 1943 förelåg en skiss, uppgjord av drätselkammarens arkitektbyrå. Styrelsen remitterade denna skiss till kollegiet för studium. I januari 1944 begärde styrelsen att beredningen skulle utlysa arkitekttävlan eller uppdra åt någon arkitekt att utarbeta ritningar. Emellertid hade saken ej framskridit längre än att när hyreskontraktet med Mathilda Halls skola utlöpte 1945, detta måste förlängas på ytterligare två år till 1947. Först i januari 1945 fattade beredningen för nybyggnad åt Vasa kommunala flickskola beslut om att påbörja det förberedande arbetet för nybyggnaden. Direktör Waidele inköpte 1945 fastigheterna vid Karl Gustavsgatan, och hyreskontraktet överläts på honom. 1946 väcktes i stadsfullmäktige en motion om att Vasa kommunala flickskolas nybyggnad skulle förläggas till Lundby. Skolans styrelse, som fick förslaget på remiss från drätselkammaren, avvisade dock detsamma. Då hyreskontraktet vid utgången av år 1947 utlöpte, fanns ingen annan möjlighet än att ytterligare förnya detsamma, varvid styrelsen hade att erlægga en hyra som höjts till 21.000 kronor. Den största svårigheten ansåg man vara avsaknaden av lämpliga lokaler för gymnastik. Under det första läsåret fick man hyra Göteborgs exercishus för 26 lektioner, men i september 1939 rekvirerades Exercishuset för militära ändamål. Man lyckades då få hyra KFUM:s gymnastiksal för några få lektioner. 1941 stod emellertid Exercishuset åter till disposition, till att börja med för ett mindre antal lektioner, men från 1944 kunde det tas i bruk för något över 30 gymnastiktimmor. Dessutom förhyrdes alltså KFUM:s gymnastiksal. För övrigt var man nödsakad använda gymnastiksalen i skolhuset vid Karl Gustavsgatan. Vår och höst utbyttes gymnastiken så mycket som möjligt mot friluftsspel och idrott.

År 1945 fråntrodde professor Lindroth sitt uppdrag som skolans inspektor, då han blivit emeritus och avflyttat från Göteborg. Hans efterträdare blev f. d. ordföranden i Mathilda Halls skolas styrelse, professorn vid Göteborgs högskola Axel Lindqvist.

År 1948 uppnådde rektor Persson pensionsåldern och avgick från sin befattning som skolans rektor vid slutet av höstterminen. Ter-

Kollegiet.

minsavslutningen fick med anledning härav en särskilt högtidlig prägel och hölls i Göteborgs konserthus. Rektor Persson avtackades av representanter för skolans styrelse, föräldraförening och kollegium och fick genom skolans inspektor mottaga medaljen Illis quorum meruere labores.

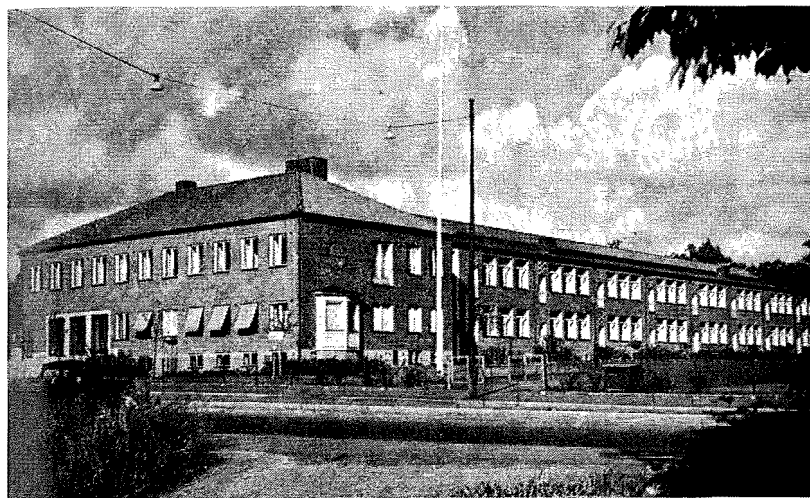
Då styrelsens ordförande, överlärare Waldemar Jansson, vid det sista styrelsesammanträdet under höstterminen avtackade rektor Persson, framhöll han att det vid kommunaliseringens genomförande var många stora och ofta synnerligen grannliga uppgifter som kom att åvila skolans rektor. Han yttrade vidare: "Det gällde ej minst att sammansvetsa den nya skolan till en levande enhet, där samhörighetskänsla och arbetsglädje kunde råda. Problemen av organisatorisk art voro betydande. Det otillräckliga och i övrigt otillfredsställande lokalbestånd skolan arbetar med har ökat och komplicerat rektors arbetsbörda. Kommittén för nybyggnad åt skolan har vid upprepade tillfällen ställt stora krav på rektors krafter. Krigstidens mångskiftande problem och den växlande socialpedagogiska verksamheten har också ökat belastningen. Med klokt omdöme och enastående pliktrohet har rektor Ebba Persson fullgjort sin ämbetsgärning. Arbetskamrater, målsmän och elever har hon bundit vid sig med starka band av respekt, vänskap och tillgivenhet. Som ledamot och sekre-

terare i skolans styrelse har hon ständigt på ett föredömligt sätt med sakkunskap, reda och noggrannhet handlagt alla ärenden, alltid med blanka vapen hävdad sin mening och genom sitt koncilianta sätt främjat det bästa samarbete. Skolan och dess styrelse står därför i stor tacksamhetsskuld till rektor Ebba Persson.”

I maj 1949 överlämnade rektor Persson till skolans styrelse en summa av kronor 2.050: – att utgöra en premiefond. I skrivelse av den 25 maj förklarar rektor Persson att summan huvudsakligen utgjorde de belopp som vid hennes avgång från skolan skänktes henne av forna och dåvarande elever vid Mathilda Halls skola och Vasa kommunala flickskola samt av föreningen Skola och Hem vid Vasa kommunala flickskola. Penningssumman skulle förvaltas av rektor, och vid varje årsavslutning skulle högst fyra femtedelar av föregående års ränta utdelas som premium. Återstoden av räntan skulle läggas till kapitalet. Premiet skulle ges åt lärjunge i femte eller sjätte klassen (eller de klasser som i framtiden komme att svara mot dessa), ”vilken icke blott varit redbar och pliktrogen utan som även, med för kamraterna inspirerande iver, deltagit i undervisningen och arbetat för en god anda i klassen”. Vidare stadgas: ”Premiet bör helst icke ges i form av penningar utan utgöra ett föremål av bestående värde, som allt efter elevens läggning kan vara henne till nytta eller nöje. Kollegiet utser den som premiet skall tillfalla.” Fonden skulle benämnas *Rektor Ebba Perssons premiefond*. Ett porträtt av rektor Persson, målat av konstnärinnan Saga Walli och skänkt till skolan av f. d. och dåvarande elever, överlämnades år 1953.

Till Ebba Perssons efterträdare som rektor vid Vasa kommunala flickskola utsåg styrelsen fil. mag. Daga Runge, född Olsson, som var lärarinna vid Karlskrona kommunala flickskola, där hon även tjänstgjort som rektors skrivbiträde samt under vårterminen 1948 varit vikarierande rektor.

Under läsåret 1949–1950 anordnade skolöverstyrelsen försök med utbyte av lärare mellan England och Sverige. Försöket gjordes vid två svenska skolor, varav den ena var Vasa kommunala flickskola i Göteborg. Under hela detta läsår undervisade Mr William C. Moore i textläsning och konversation i skolans samtliga klasser, medan skolans egna lärarinnor huvudsakligen fick ägna sig åt att undervisa i engelsk grammatik och rätta skrivningar. Samtidigt vistades en av skolans lärarinnor, fröken Margareta Ankarbåge, sedermera rektor

Skolbuset vid Skånegatan.

vid flickskolan i Halmstad, i England, där hon undervisade vid Whalley Range High School for Girls.

Att det dröjde med skolans nybygge berodde givetvis i hög grad på det andra världskriget. Detta krig satte i flera avseenden sin prägel på livet i våra skolor. Bläddrar man i en bok med tidningsurklipp, som ger glimtar ur livet vid Vasa kommunala flickskola under krigsåren, finner man där illustrerade artiklar med rubriker som ”Göteborgsk flickskoleungdom tar upp lantmännens rotfrukter”, – ”Stickning för Finland istället för idrottsdag”, – ”Vasa kommunalas flickor trivas med hemvärnsövningarna”, – ”Rabarbersoppa och nygräddat pinnbröd – efterrätt i ’evakueringsmiddag’ vid Rådasjön”, – ”Många norgevärdar i Vasa kommunala – Norgehjälpen har i dag fått 2.246 kronor från skolan”. Mest glädjande för skolan själv var kanske den kontakt som erhöles med fadderskolan i Åbo, Turun Tyytölyseo, en kontakt som ledde till att många vänskapsband knöts och efter krigsslutet åtskilliga besök utväxlades mellan de båda skolorna. I en artikel i Göteborgs-Posten i november 1946 läses följande: ”Vasa flickskola sände 2 ton livsmedel till Åbo. Vasa kommunala flickskola upprätthåller ju en livlig kontakt med finska flicklyseet i Åbo, och bl. a. brevväxlar 4–500 flickor. I går verkade det julafton på

Vasa, ty 250 flickor gjorde i ordning och skickade iväg lika många livsmedelspaket. Varje paket vägde omkring 7-8 kg, varför hela laddningen blev ungefär 2.000 kg livsmedel. Bravo Vasa!" Liknande ting skulle kunna berättas om övriga göteborgsskolor, inte minst flickskolorna.

Vid slutet av vårterminen 1949 beviljade regeringen byggnadstillstånd för huvudbyggnaden vid Skånegatan. Arkitekt Erik Ragndal hade gjort upp ritningarna, enligt vilka 22 klassrum och samtliga specialrum och institutioner skulle inrymmas i en tvåvånings huvudbyggnad med två flyglar, av vilka den östra skulle inrymma sex klassrum och den västra ha karaktär av administrationsbyggnad med rektorsexpedition, stort kollegierum, ett par mindre läraröfningar och ett litet frukosttrum för lärarekåren. Till den västra flygeln skulle anslutas aula och till den östra en frukostpaviljong. Dessutom skulle en fristående gymnastikbyggnad uppföras norr om skolhuset. Hela bygget hade kostnadsberäknats till 2.120.000 kronor och inredningen till 275.000 kronor. Härav skulle 662.000 kronor bestridas av Fruntimmersföreningens flickskolas fond, vilken helt och hållet skulle nedläggas i bygget.

Det byggnadstillstånd som gavs 1949 gällde emellertid endast huvudbyggnaden och inte ens hela denna. Beträffande den östra flygeln meddelades att byggnadstillstånd skulle ges på nyåret, och det gavs också i januari 1950. Däremot förklarades att varken aula, frukostpaviljong eller gymnastikbyggnad tills vidare skulle få uppföras. Den tillfredsställelse man kände över att äntligen ha fått byggnadstillstånd grumlades därför i hög grad genom att lokaler som man ansåg så nödvändiga som de ovan nämnda inte skulle få uppföras. Särskilt svårt kändes det att tänka sig en skola utan gymnastiksal. Som ett av de mest vägande skälen för en ny skolbyggnad hade man ju alltid framhållit de otillfredsställande förhållanden som rådde beträffande gymnastikundervisningen i de gamla skolhusen.

Emellertid sattes schaktningsarbetet igång redan hösten 1949, och under år 1950 uppfördes skolbyggnaden i Göteborgs folkskolestyrelsens regi. Byggnadsfirma Bentab var huvudentreprenör och utförde byggnadsarbetet. På nyåret 1951 kunde man ta de nya lokalerna i besittning. Brukbar inrednings- och undervisningsmateriel överfördes till det nya skolhuset, därav en del ömtåligare saker med elevernas hjälp. Först lördagen den 26 maj skedde dock själva invigningen. Då

Kollegierummet.

man ju inte hade någon aula, förlades den högtidliga invigningsakten till Göteborgs konserthus. Författarinnan Jeanna Oterdahl, som överflyttat sitt intresse från Mathilda Halls skola till efterträdaren, Vasa kommunala flickskola, där hon medverkade vid fester och skolavslutningar och höll otaliga morgonböner, inledde högtidligheten med att föredra en prolog, skriven av henne själv. Styrelsens ordförande, överlärare Waldemar Jansson, redogjorde därefter för skolbyggnadens tillkomst och framförde ett varmt tack till alla dem som medverkat till att drömmen om nya och vackra lokaler för Vasa kommunala flickskola kunnat förverkligas. Härvid nämndes först folkskolestyrelsens förre ordförande, framlidne direktör Viktor Wängfelt, samt dess dåvarande ordförande, herr Bertil Tholin. Sedan skolans f. d. elev Ann-Mari Fröier vid flygeln utfört en sonat av Mozart, hölls högtidstalet av skolöverstyrelsens representant, kanslirådet Gunnar Wejle, vilken lyckönskade Göteborg till den nya skolan och uttalade den förhoppningen att det inte skulle dröja alltför länge innan byggnadsplanerna kunde fullföljas. Efter högtidstalet sjöng skolans kör Stenhammars Sverige, och därefter överlämnades

gåvor av rektor Ebba Persson och från f. d. elever, från Turun Tytölyseo och från kollegiet. Konserthusfesten avslutades med att skolans kör sjöng den kantat som skrivits av Elisabeth Brehmer och som första gången framfördes vid Nya Elementarläroverkets 70-årsjubileum. Kantaten hade till ämne "Kvinnan genom tiderna". Liksom vid det första framförandet leddes kören av musikdirektör Greta Lundqvist, nu lärarinna vid Vasa kommunala flickskola, och kompositören, musikdirektör Gösta Lundborg, utförde ackompanjemanget vid flygeln. Festen fortsattes i skolans egna lokaler, där det bjöds på kaffe och eleverna på en för tillfället i det fria uppförd estrad gav gymnastikuppvisning och utförde folkdanser i det vackra solskenet.

I början av 1950-talet miste Vasa kommunala flickskola två av sina mest uppskattade styrelsemedlemmar. Professor Hultin lämnade styrelsen på grund av förändrade partiförhållanden i stadsfullmäktige med utgången av 1951 och avled kort därefter, den 28 januari 1952. Professor Hultin hade sedan 1934 tillhört Fruntimmersföreningens flickskolas styrelse och invaldes vid skolornas sammanslagning och kommunalisering i styrelsen för Vasa kommunala flickskola, där han från början utsågs till vice ordförande. Vid kommunaliseringen av stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskola ingick professor Hultin i den kommitté som styrelsen utsåg att föra förhandlingarna med staden och var under denna tid ett utomordentligt stöd för styrelsen och skolans rektor. Även för den kommunala skolans styrelse utgjorde professor Hultin en värdefull tillgång. Inte minst gällde detta då nybygget planerades. Vice ordförande efter professor Hultin i Vasa kommunala flickskolas styrelse blev fru Sonja Ohlon.

Den andra förlusten som drabbade skolans styrelse var att dess ordförande, överlärare Waldemar Jansson, den 11 augusti 1954 avled, endast 58 år gammal. Skolans rektor talar i sin minnesruna i årsredogörelsen för läsåret 1954-1955 om hans stora välvilja och varma intresse för skolan, och hon tillägger: "Kunnighet i administrativa och pedagogiska frågor jämte en föredömlig vilja till samarbete gjorde hans insats i styrelsen synnerligen värdefull. De som under tiden för hans ordförandeskap arbetade i denna skola kände att skolan i honom hade en verklig vän."

Efter överlärare Janssons bortgång utsågs vice ordföranden, fru Sonja Ohlon, till ordförande för återstoden av år 1954. I januari 1955 valdes emellertid trafikinspektör Sven Anzén till ordförande,

Biblioteket med bibliotekarien, Hillevi Mattsson, i bakgrunden.

och fru Ohlon återgick till posten som vice ordförande. Herr Anzén hade tillhört styrelsen sedan 1939. Emellertid fick skolan inte heller länge behålla sin tredje ordförande. Herr Anzén, som med stort allvar och intresse ingick i sin uppgift, avled redan hösten 1957. Ordförandeskapet återtog då av fru Ohlon, som skötte klubban till och med vårterminen 1958, varefter den nya skolstyrelselagen trädde i kraft och styrelsen upplöstes.

I redogörelsen för läsåret 1957-1958 avtackas såväl skolans inspektor, professor emeritus Axel Lindqvist, som den avgående styrelsen. Rektor avtackar professor Lindqvist med följande ord: "I och med att skolstyrelse-reformen träder i kraft den 1 juli 1958 lämnar professor emeritus fil. dr Axel Lindqvist sitt uppdrag som skolans inspektor, ett uppdrag han innehaft sedan år 1945. Professor Lindqvist har under hela denna tid varit ett ovärderligt stöd för skolan. Med varmt intresse har han tagit del av dess angelägenheter. Genom besök i skolan har han följt arbetet där och lärt känna kollegiet. Inom styrelsen har hans av klokhets, sakkunskap och omtanke om skolans bästa präglade inlägg i diskussionen varit en stor tillgång. Hans klara omdöme har många gånger blivit vägledande för styrelsens beslut. Skolan kommer att sakna sin avgående inspektor och

bringar honom härmed ett vördsamt tack för hans synnerligen värdefulla insats.”

Professor Lindqvist gav så länge han levde prov på sitt intresse för Vasa kommunala flickskola. Han avled den 27 september 1959.

Skolöverstyrelsens representant, kanslirådet Wejle, hade vid skolhusets invigning uttalat förhoppning om att det inte skulle dröja alltför länge innan byggnadsplanerna kunde fullföljas. Och den förhoppningen delades av skolans folk. Mitt i all glädjen över vad man fått kände man starkt saknaden av de välbehövliga lokaler som fattades. Aulan fick man ersätta med en stor lekhall som inretts i källarplanet. Denna hall var visserligen stor nog att nödtorftigt rymma skolans elever, men då höjden knappt motsvarade ett vanligt böningsrums, var det inte lätt att där hålla luften någorlunda frisk. Inte heller gick det att visa skioptikonbilder eller anordna teaterföreställningar annat än för mycket små grupper. Då det vid denna tid ansågs att skolorna skulle erbjuda eleverna frukostservering, anordnade man även sådan i allt annat än hygieniska lokaler, likaledes i källarplanet. För gymnastik inreddes en hall som avsågs som entréhall till den tillränkta aulan. Här kunde man dock inte inmontera för en gymnastiksal nödvändig inredningsmateriel utan man fick inskränka undervisningen till så gott som enbart fristående gymnastik. Vår och höst anordnades lek och gymnastik vid lämplig väderlek även på den stora och soliga skolgården. Då möjligheterna till gymnastik inom skolans område alltså var synnerligen begränsade, var man nödsakad att även hyra lokaler på annat håll. Härvid begagnade man sig av Göteborgs exercishus, KFUM:s gymnastiksal, Lisebergs rotunda, Burgårdens samrealskolas gymnastiksal, brandstationen vid Heden och Underåsskolans gymnastiksal samt Renströmska badanstalten och senare Valhallabadet, där några av skolans klasser kunde få sina gymnastiklektioner utbytta mot undervisning i simning.

Mot de otillfredsställande förhållandena, särskilt i fråga om gymnastikundervisningen och frukostserveringen, opponerade sig bl. a. skolans livskraftiga föräldraförening, som bildades under läsåret 1942–1943. Vid sammanträde med skolans styrelse i november 1953 föredrog rektor Runge utdrag ur ett protokoll från sammanträde inom föräldraföreningen, vari denna anhåller att skolans styrelse skall vidta åtgärder för att få frågan om gymnastiksal ordnad. Även framhålls vikten av lämpligare lokal för frukostserveringen. Styrelsen be-

slöt också att hos stadsfullmäktige göra sig underrättad om möjligheterna till en positiv lösning av byggnadsproblemen. Man kontaktade även skolöverstyrelsen, som visade sig vara inställd på att tillstyrka uppförande av såväl aula som frukostpaviljong och gymnastikbyggnad. Då Göteborgs folkskolestyrelsens byggnadskommitté stått bakom skolbygget, remitterades frågan till denna kommitté, som i sin tur beslöt att hos länsarbetsnämnden ansöka om byggnadstillstånd och att hos stadsfullmäktige hemställa om tilläggsanslag för ändamålet. Man hade alltså gott hopp om att saken skulle kunna ordnas. Styrelsen menade också, att med den storlek skolan fått, man var i stort behov av inte endast *en* utan *två* gymnastiksal. Höstterminen 1954 var elevantalet 752. I skrivelse i oktober detta år till folkskolestyrelsens byggnadskommitté hade styrelsen anhållit att kommittén om möjligt skulle utverka byggnadstillstånd för två gymnastiksal. Ritningar på två sådana utarbetades även och underställdes skolöverstyrelsen för granskning, varvid gymnastikkonsulenten rekommenderade *en* stor sal, som medelst vikvägg kunde uppdelas i två. Direktör Sigfrid Gustafsson, som under närmast föregående läsår varit ordförande i föräldraföreningen och nu invalts i skolans styrelse, fick i uppdrag att hos de centrala myndigheterna i Stockholm efterhöra möjligheten att erhålla byggnadstillstånd.

Vid besök i Stockholm hade direktör Gustafsson förhört sig i ecklesiastikdepartementet angående byggnadstillståndet utan att hans sonderingar givit något bestämt resultat, då från Göteborgs stad meddelades att en anslutningsväg till riksväg 2 (sedermera Europaväg 6) planerades över den för skolan upplåtna tomten. Vägen skulle dras över den del av tomten som avsetts för gymnastikbyggnaden. Skulle skolans styrelse vägra att avstå från denna del av tomten, skulle den planerade norska sjömanskyrkan inte kunna uppföras. Styrelsen förklarade att den inte kunde gå med på förslaget att tomten skulle beskäras, såvida inte betryggande garantier kunde erhållas för att uppförandet av gymnastikbyggnaden inte fördröjdes samt att styrelsen finge sig anvisad annan lämplig plats för densamma. Vid sammanträde med Göteborgs stads fastighetsnämnd den 8 januari 1957 beslöt nämnden ”att förklara sig villig att medverka till att den för Vasa kommunala flickskola planerade gymnastikbyggnaden erhöles annat läge inom eller i omedelbar närhet av flickskolans nuvarande tomt”. Emellertid hade under tidigare förhandlingar med staden framkom-

mit den åsikten att Vasa kommunala flickskola nog inte kunde räkna med byggnadstillstånd för gymnastiksalar inom överskådlig tid, då de träningshallar som staden planerade uppföra vid Valhallabadet och Ullevi borde kunna lösa skolans gymnastikfråga. Styrelsen kände därför en viss oro beträffande denna viktiga frågas lösning och tillsatte en kommitté, bestående av ordföranden, herr Anzén, vice ordföranden, fru Ohlon, direktör Gustafsson och rektor, med uppgift att arbeta på en tillfredsställande lösning av tomfrågan, att i ecklesiastikdepartementet efterhöra utsikterna till byggnadstillstånd samt att i övrigt noga följa utvecklingen i hithörande frågor.

På kommitténs uppdrag kontaktade direktör Gustafsson ånyo ecklesiastikdepartementet. Vad han där inhämtade var att de statliga myndigheterna var helt införstådda med att skolans byggnadsplaner skulle fullföljas, men att myndigheterna i Göteborg behandlat ärendet mycket kallsinnigt. Särskilt hade man ställt uppförandet av gymnastikbyggnaden på framtiden. Herr Gustafsson belyste i skolans styrelse stadens inställning genom citat ur Stadsfullmäktiges handlingar nr 4/1957. I ecklesiastikdepartementet kunde man inte föra ärendet vidare, då Göteborgs stad ännu ej insänt ansökan om statsbidrag för bygget, vilket måste ske i enlighet med kungl. förordning av den 1 juli 1956. Herr Gustafsson yrkade på att skolans styrelse kraftigt skulle påverka stadens myndigheter att vidta nödiga åtgärder. Han påpekade att det fanns elever som genomgått skolans sju klasser utan att ha haft tillgång till en med vederbörliga redskap försedd gymnastiksal. Beträffande måltidslokalerna fann direktör Gustafsson dem vara "under all kritik", och rektor meddelade att skolöverstyrelsens skolkökskonsulent vid inspektion i februari 1957 funnit dem "synnerligen olämpliga". Styrelsen beslöt att kommittén skulle fullfölja ärendet, och paragrafen med de skarpa uttalandena om stadens sätt att behandla frågan tillställdes genom protokollsutdrag stadskollegiet och Göteborgs allmänna skolstyrelse.

Emellertid var stadens myndigheter definitivt inställda på att skolans gymnastikfråga skulle ordnas på annat sätt än genom uppförande av den ifrågasatta gymnastikbyggnaden. Däremot tog Göteborgs allmänna skolstyrelse kontakt med ecklesiastikdepartementet för att få frågan om statsbidrag för byggande av aula och skolmåltidslokaler löst. För att skolan temporärt skulle få frågan om gymnastiksal ordnad, vände sig då direktör Gustafsson till Rockhammars

"Balettdans" vid påskmarknad 1948.

bruk, där man lovade utarbeta kostnadsförslag till en barackbyggnad, som skulle kunna användas för ändamålet. Ritning på barackbyggnad jämte kostnadsförslag anlände också och överlämnades till Göteborgs skolstyrelse men föranledde ingen åtgärd. Sedan hela flickskoleväsendets avveckling blivit aktuell, ansökte skolstyrelsen om statsbidrag till skolmåltidslokaler. Några andra åtgärder ansåg man sig ej böra företa, innan det blivit klart vartill skolhuset skulle användas efter flickskolans avveckling. Aktionen hade dock inte åsyftad verkan.

Skolans aktiva föräldraförening, "Skola och Hem vid Vasa kommunala flickskola", har tidigare nämnts. I samverkan med Ungdomens Röda Kors anordnade föreningen flera gånger basarer med för varje gång ökad nettobehållning. Vid en julmarknad år 1945 insamlades sålunda 8.666 kronor, och vid en påskmarknad 1948 12.285 kronor. En julmarknad 1952 inbragte 13.500 kronor, och en annan sådan 1957 gav ett netto på 18.500 kronor. Pengarna användes till URK:s hjälparbete, till premier åt eleverna, till olika gåvor till skolan m. m.

1954 beslöt föräldraföreningens styrelse att göra försök med hob-

Julmarknad 1952.

byverksamhet i skolan för eleverna på eftermiddagarna. Det visade sig att intresset för en sådan verksamhet var stort, och man kunde starta med klädsömnad för 63 elever, fördelade på fyra grupper, keramik för 40 i två grupper, en fotokurs för 12 och en teatergrupp för 14 elever. För de yngsta ordnades dessutom kurser i småslöjd. Senare under åren tillkom matlagning och batik på kursschemat. Föreningens damer ordnade verksamheten och fungerade som kursvärdinnor. Genom att ansluta kurserna till KFUK:s och KFUM:s studieförbund erhöll man statsanslag till avlöning av lärarna. Verksamheten pågick till 1960.

Bland de gåvor skolan fick mottaga från föreningen Skola och Hem vid Vasa kommunala flickskola bör särskilt nämnas en vacker vävnad, utförd av konstnärinnan Agda Österberg över ämnet "Sjöbodår". Till konstverk som kom från andra håll och som fick pryda det nya skolhuset hörde Anders Jönssons "Nalle", vilken hade blivit föremål för skadegörelse, när den stod utanför Oscar Fredriks kyrka. "Nalle" reparerades och placerades i Vasa kommunala flickskolas trappuppgång. Väggarna i trappuppgången pryddes utom av Agda

Julmarknad 1952.

Österbergs vävnad av en större oljemålning av Allan Andersson, inköpt för medel, huvudsakligen erhållna genom entréavgifter till en föreställning av Shakespeares "En midsommarnattsdröm", vilken uppfördes av elever hösten 1956 i skolans park under musikdirektör Greta Lundqvists kunniga ledning. I trappuppgången fick också en något mindre målning sin plats. Denna utfördes och skänktes till skolan av konstnärinnan Mona Johansson, som på duken fångat in något av stämningen från det gamla skolhuset vid Chalmersgatan, där hon själv tillbringat sin skoltid. Slutligen skänkte Göteborgs konstnärinna Vasa kommunala flickskola en vacker skulptur, "Flickor", utförd av skulpturisen Britta Nehrman. Skulpturen pryder trappan till vad som var ämnat vara skolans huvudentré, om den planerade aulan blivit verklighet. Skulpturen överlämnades till skolan vid en liten högtidlighet den 15 oktober 1954.

Under de första åren av Vasa kommunala flickskolas tillvaro fanns inom skolan två avdelningar av URK, en vid skolavdelningen vid Chalmersgatan och en vid Karl Gustavsgatan. Ordförande var under denna tid vid avdelningen vid Karl Gustavsgatan fröken Hillevi

Mattsson och vid avdelningen vid Chalmersgatan fröken Sigrid Afzelius, båda energiska lärarinnor med ett brinnande intresse för uppgiften i URK. Då skolan överflyttades till den nya byggnaden vid Skånegatan, slogs de båda avdelningarna av föreningen samman till en. Medel till verksamheten fick man förutom genom de i samverkan med föräldraföreningen anordnade basarerna, genom mindre, klassvis ordnade försäljningar och fester av olika slag, genom medlemsavgifter, försäljning av julkort, insamlingar m. m. En ivrig hjälpverksamhet bedrevs till förmån för flyktingar och barn i krigshärjade och av olyckor drabbade länder. Föreningen underhöll såväl finska som norska och danska fadderbarn och fadderbarn bland flyktingar i Hongkong. Då efter krigsslutet skolan fick besök från Turun Tyttölyseo, lämnade URK bidrag till resekostnaderna för de finska flickorna. I sådana insamlingar som Nationalinsamlingen för Finland, Norgehjälpen, Polenhjälpen, Europahjälpen, Efterkrigshjälpen, Hollandshjälpen och Flyktinghjälpen deltog föreningen. Gåvopaket med mat, kläder och leksaker sändes utom till Finland, till bl. a. Tjeckoslovakien, Tyskland, Österrike, Grekland, Jugoslavien, Ungern, Chile samt arabiska och algeriska flyktingläger. Julklappar sändes även till barn i Norrlands ödebygder. Dessutom anslogs sommarstipendier till elever vid den egna skolan, julkorgar utdelades till familjer i Göteborg efter anvisning av församlingsdiakonissor, och julfester för gamla anordnades årligen i skolan. För föreningens medlemmar och andra skolans elever hölls samaritkurser samt kurser i sjukvård och barnvård i föreningens regi. Som tidigare påpekats, har liknande verksamhet bedrivits vid övriga flickskolor i Göteborg.

Beträffande försöksverksamhet vid Vasa kommunala flickskola är att märka att skolan redan läsåret 1939–1940, enligt Kungl. skolöverstyrelsens beslut, införde engelska som begynnelsespråk i en av skolans tre avdelningar av första klassen. Beträffande andra språk rådde valfrihet mellan engelska och franska för de elever vilka hade tyska som första språk. Läsåret 1951–1952 blev engelska grundspråk i alla skolor. Andra språk blev då tyska eller franska. Av under 1950-talet anordnad försöksverksamhet kan nämnas att i alla klasser, utom den högsta, försök gjordes med att anordna skrivningarna i främmande språk och matematik huvudsakligen som övningskrivningar, förlagda till de för ifrågavarande ämnen på schemat anslagna timmarna i stället för till särskilt anordnade skrivdagar. Även gjordes försök

Britta Nehrman avtackas av skolans rektor, Daga Runge.

med läxfrihet i matematik – något år och i någon klass även i kristendoms-kunskap och historia – på skolans lägre stadium. Dessutom beviljades ur skolöverstyrelsens försöksanslag medel för undervisning i muntlig framställning i fjärde klassen, varvid klassens olika avdelningar vid modersmålsundervisningen uppdelades i mindre grupper under en timme i veckan.

Vid Vasa kommunala flickskolas årsavslutningar, vilka ägt rum i Burgårdens samrealskolas högtidssal, har utdelats stipendier ur stiftelsen Fruntimmersföreningens flickskolas stipendienämnds fonder. Förutom av Göteborgs stad anslagna medel till premier har därtill kommit Rektor Ebba Perssons premiefond, vilken den 30 juni 1966 uppgick till 2.406 kronor, samt *Mathilda Halls skolas Minnesfond*. Till den senare fonden har två f. d. lärarinnor vid Mathilda Halls skola, vilka önskade att på detta sätt den gamla skolans namn skulle bevaras, skänkt en grundplåt. Fonden ökades sedan genom gåvor av f. d. elever och lärarinnor vid Mathilda Halls skola. 1966 uppgick den till 1.730 kronor. Dessutom skänkte under åtskilliga år fru Fanny Johansson ett stipendium – de senare åren på 700 kronor – avsett att vid årsavslutningen tilldelas elev som ämnade bedriva studier vid Göteborgs Handelsinstitut. Som tidigare nämnts, skänkte även föräldraföreningen under flera år premier till ett värde av 500 à 600 kronor årligen.

Vasa kommunala flickskola i Göteborg hade sina rötter i de fyra flickskolor som år 1938 slogs samman och bildade den nya skolan, och man sökte bevara det bästa i traditionerna från de gamla skolorna. Då skolan skulle ersätta fyra nedlagda privata skolor, var det naturligt att den skulle bli stadens största kommunala flickskola. Elevantalet har också alltid varit stort. Hösten 1938 startades med 620 elever. I de gamla lokalerna kunde man aldrig ta emot fler än omkring 650. Tio år efter starten, 1948, var elevantalet 655. Sedan skolan inflyttat i det nya skolhuset kunde elevantalet ökas. 1952 hade skolan 746 elever, och 1956, då två klasser inte hade något eget klassrum, var elevantalet 843. I allmänhet tog man dock inte in mer än omkring 750 elever. Höstterminen 1962 var antalet 747.

1956 intogs för sista gången elever i första klassen av den sjuåriga linjen. 1957 och 1958 intogs endast elever från sexårig grundskola, dels på sexårig flickskolelinje, dels på fyraårig realskolelinje. Liksom vid så gott som alla flickskolor i Göteborg upprättades temporärt

Avgångsklassen 1958. Klassföreståndarinna Edit Hedin.

sådan realskolelinje vid Vasa kommunala flickskola under dessa år. Från och med höstterminen 1959 intogs endast elever på femårig flickskolelinje, och 1962 intogs för sista gången elever i första klass vid Vasa kommunala flickskola.

Av lärarekåren återfanns under skolans sista år endast en och annan som tillhört de gamla skolornas kollegier. Men Vasa kommunala flickskola var dock för alla dem som varit lärarinnor vid Fruntimmersföreningens flickskola, Mathilda Halls skola, Göteborgs Lyceum för flickor och Vasa flickskola den skola där den gamla skolans anda av arbetsglädje, av gemenskap och gott samarbete levde kvar.

Då Vasa kommunala flickskola upphör, övergår skolans rektor, Daga Runge, till en ny tjänst, i det att hon utsetts till biträdande skoldirektör i Göteborg. Vid sidan av sin rektorstjänst, vilken hon skött på ett föredömligt sätt, har Daga Runge haft flera förtroendeuppdrag. Så har hon tillhört länskolnämnden sedan dess tillkomst 1958, Göteborgs sjuksköterskeskolas styrelse sedan 1954 och Allmänna Hjälpföreningens styrelse sedan 1955. Dessutom har hon varit medlem i centralstyrelsen för Sveriges högre flickskolors lärarförbund. År 1966 tilldelades hon ledamotskapet av Nordstjärneorden.

SAMSKOLOR

Då under 1800-talet kravet på flickornas rätt till högre undervisning inte längre kunde låta sig avvisas, ledde detta till att flickskolor upprättades. En senare fråga blev om särskolor för de båda könen skulle förbli det enda riktiga eller om den högre undervisningen även skulle kunna tänkas ske i samskolor. På mindre orter blev man snart av ekonomiska skäl tvungen att upprätta samskolor, om flickorna överhuvudtaget skulle få någon högre bildning. Men det fanns även de som av principiella skäl förde fram samskoleidén. En föregångsman på detta område var *Karl Edvard Palmgren*, som 1876 upprättade en samskola i Stockholm och som lär ha varit den förste i hela Norden som förklarade samskoleformen vara den naturligaste och bästa inte endast för de små barnen utan även för den högre skolan. Palmgren kombinerade sin syn på samskolan med den uppfattningen att praktiskt arbete i form av alla slag av slöjd skulle omväxla med teoretisk undervisning såväl när det gällde pojknas som flickornas utbildning.

LUNDÉNSKA PRIVATSKOLAN

I Göteborg upprättades den första egentliga samskolan av bröderna Peter och Olaus Lundén år 1886, tio år efter Palmgrenska samskolans tillkomst. Skolan öppnades i en nyinredd lägenhet i fastigheten Norra Allégatan 1, varvid man övertog ”Josefina Lindholms privata elementarskola” med 29 lärjungar.

Om samskoleidén förklaras i skolans första redogörelse:

”Gossarna blifva visst icke, såsom vi hört påstås, genom samvaron med flickorna qvinliga, men de blifva mindre vilda och mer städade i väsen och uppförande, hvarförutom deras ambitionskänsla genom flickornas ordentlighet, särskildt med hemarbeten, plägar spurras; och flickorna blifva visst icke i samskolan oqvinliga och pojkkaktiga, såsom ock har sagts, men de blifva genom samvaron med gossarne mera hurtiga och mindre pjunkiga, än hvad eljest vår tids qvinnor stå i fara att blifva.

Hvarför skulle ock icke *inom skolan* samvaron i det allvarliga arbetet och under de af lärare och lärarinnor öfvervakade lekarna vara lämplig; då Gud sjelf så ordnat det *inom familjen*, att bröder och systrar växa upp vid varandras sida? Och manne icke, från sedlighetens synpunkt sett, vanan att vara tillsammans i skolan under både allvarligt arbete och oskyldig lek i betydlig mån minskar faran af det ofta okontrollerade sammanträffandet på skridskobanor, spatserurer, lekplatser och bjudningar?”

Skolan omfattade från början en lekklass, tre förberedande klasser och en klass av elementarskola. Den ursprungliga tanken var tydligen att förbereda eleverna för inträde i de allmänna läroverken. Liksom Palmgren och andra pedagoger vid denna tid ansåg bröderna Lundén att barnen behövde avkoppling med praktiskt arbete, och i det program som läggs upp i den första årsredogörelsen förklaras att varje barn dagligen bör få *en* lektion i handaslöjd – sömnad, stickning, virkning och broderi, lövsågning eller träsnideri och snickerislöjd – allt efter Nässystemet. Skolans ledning höll också intim kontakt med

Otto Salomon på Nääs, vars idéer man praktiserade. Salomon sägs också ha fungerat under åtskilliga år som skolans inspektor.

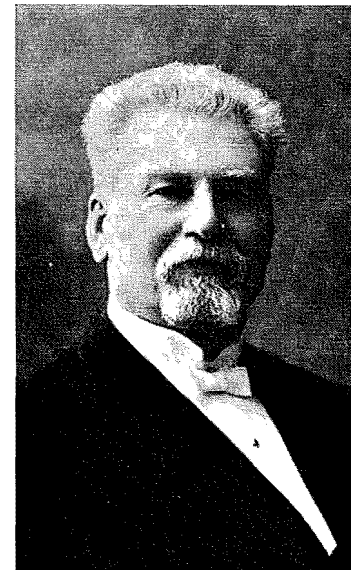
Om den ovannämnda lekklassen får vi veta att den tillkom först på vårterminen 1887, och då på föräldrarnas begäran. I en senare redogörelse säges om den att dess mål var att vara "ett hem under skolans form och en skola under hemmets". Den ville dels förbereda de små för den egentliga skolan, dels "genom omväxlande arbete och lek vänja dem vid ordning, noggrannhet, självständighet, uppmärksamhet och flit, men framför allt vid lydnad".

Till att börja med hade Lundénska skolan, som ovan sagts, endast en första klass av elementarskola, men under de närmast följande åren upprättades successivt en andra och en tredje elementarskoleklass. Om den 1888 upprättade tredje klassen säges att man avser den vara "en avslutningsklass för sådana elever, hvilka icke ämna i annan skola fortsätta sina studier. De svenska ämnen, som icke hunnit fullt genomgå i de två första elementarklasserna, hafva genomgått i denna, hvarvid dessutom undervisning i tyska språket meddelats".

Att man på allt sätt sökte anpassa undervisningen efter barnens behov och mognad framgår av årsredogörelser som bevarats. Efter ett par år upprättade man en "övergångsklass" vid sidan av klass 4 eller elementarskolans första klass. Man fann nämligen att alla barn som genomgått tredje förberedande klassen inte utan vidare kunde uppflyttas i elementarskolan. Somliga hade inte nått erforderlig ålder, andra var kroppsligt svaga eller intellektuellt omogna. För dessa upprättades övergångsklassen, där man dels repeterade de förberedande klassernas kurser, dels läste en del ämnen parallellt med fjärde klassen. Avsikten var, förklarar man, dels att förekomma överanstängning hos barnen, dels att "rädda dem från missödet att varda kvarsittare".

Vid det första läsårets slut uppgick elevantalet till 97, och den lilla lägenheten i Norra Allégatan 1 var naturligtvis otillräcklig för ett växande elevantal. Skolans ledare hade också redan nu inköpt Norra Allégatan 3, där hela fastigheten så småningom togs i bruk och där även bostad för föreståndaren inreddes. Elevantalet befann sig i stigande, och i början av 1890-talet hade skolan omkring 150 elever.

1893 utökades elementarskolan med en ny tvåårig klass. Denna klass skulle nu bli en för det praktiska livet avsedd avslutningsklass.

Rektor Olaus Lundén.

Till början av år 1896 leddes skolan av de båda bröderna Lundén. Detta år övertog Olaus Lundén ensam föreståndareskapet. Hans bror, Peter Lundén, blev kyrkoherde i Carl Johans församling och upptagen av församlingsarbetet där.

Genom sin organisation med avslutningsklass tidigare än läroverkens blev Lundénska privatskolan Göteborgs första skola av den typ som senare utformades som mellanskola. Det blev då helt naturligt att när genom 1904 års läroverksreform och 1905 års läroverksstadga realskolexamen infördes som slutexamen på mellannivå för läroverkens elever, Lundénska skolan anpassade sig efter läroverken och fastställde en kursplan i överensstämmelse med realskolornas. Detta innebar visserligen att mycket av den frihet man tidigare haft försvann. Men skolan kunde nu ställas under överinseende av den vid denna tid upprättade läroverksöverstyrelsen och hade utsikt att erhålla statsanslag. Elementarskolan gjordes 1907 sexårig och 1908 tillades en sjunde realskoleklass, efter vilken man avlade examen. De som inte önskade avlägga realskolexamen kunde erhålla avgångsbeleg från sjätte klassen. Den förberedande avdelningen bestod alltså av lekklass och tre förberedande klasser. Övergångsklassen är borttagen.

I en 1907 tryckt broschyr lämnar rektor Lundén meddelande om "Lundénska privatskolans avslutningskurs för realskolexamen". I prospektet meddelas att denna nya examen kommer att utgöra en praktisk avslutning för dem som ej ämna avlägga fullständig mogenhetsexamen. Dessutom lämnas upplysning om den kompetens realskolexamen medför, och man får veta att i realskoleklassen intas elever "icke blott från Lundénska privatskolans högsta klass utan ock från andra skolor samt privatister, hvilka äga ett kunskapsmått, som motsvarar anspråken för inträde i denna klass". 1909 avlades den första realskolexamen vid Latinläroverket. Den 10 mars 1911 erhöles Kungl. Maj:ts tillstånd för skolan att själv anordna realskolexamen. Från år 1913 erhöles Lundénska skolan i egenskap av "enskild mellan-skola" statsanslag och från och med 1916 även kommunalt anslag. För åren 1913–1915 hade enskilda donatorer garanterat den summa som staden senare tilldelade skolan som anslag. Då Lundénska skolan erhöles statsbidrag ur samma anslag som flickskolorna, gällde nämligen även för denna skola villkoret om lika stort bidrag från kommun eller enskilda donatorer.

Vid ombildandet av Lundénska privatskolan till realskola hade rektor Lundén ett gott stöd i fil. dr lektor N. A. Vinge, som från 1908 tjänstgjorde som studierektor och i denna egenskap erhöles rätten att anställa realskolexamen. Sitt uppdrag som studierektor fullföljde Vinge till sin död den 6 augusti 1920. Inspektör var under åren 1908–1910 kyrkoherden i Annedals församling, fil. lic. och teol. kand. Albin Holm. 1910 blev konsul C. A. Kjellberg skolans inspektör. Han efterträddes 1915 av fil. dr lektor N. Wimarson, vilken dock frånträdde sitt uppdrag redan 1917. Från detta år och till tidpunkten för skolans nedläggande var rektor vid Latinläroverket, fil. dr Gustaf Mellén, inspektör för skolan.

Lundénska privatskolan övertar Eva Rodhes skola

År 1914 inköpte Lundénska privatskolan Eva Rodhes skola, en småbarnsskola förlagd till Karl Gustavsgatan 1 B. Denna skola hade grundats år 1881 i förhyrd lokal, Viktoriagatan 7, av Eva Rodhe, tidigare föreståndarinna för flickskolan i Uddevalla. 1887 inflyttade Eva Rodhe med sin skola i fastigheten Karl Gustavsgatan 1 B, vilken

fröken Rodhe inköpt för att kunna placera sitt växande elevantal. Skolan var, liksom Lundénska skolan vid denna tid, en skola med lekclass, tre förberedande klasser och ett par klasser av elementarskola.

Fröken Rodhe hade uppmanats att upprätta en samskola för mindre barn av dåvarande föreståndarinna för Kjellbergska skolan, Therese Kamph. Tanken med en separat sådan skola var att de mindre barnen där kunde bli huvudpersonerna och att den förberedande skolan inte – som den lätt annars kunde bli – skulle vara ett bihang till den högre skolan. Eva Rodhe var synnerligen kapabel att leda en småskola, då hon studerat Kindergartensystemet i Frankrike, Tyskland, Belgien och Italien. Hennes reskamrat, som senare blev hennes medhjälpare i skolan, var fröken Maya Nymann, tidigare lärarinna vid flickskolan i Uddevalla.

Då Eva Rodhe var angelägen om att de små i hög grad skulle sysselsättas med praktiskt arbete, kallade hon till att börja med sin skola för Praktiska Arbetsskolan. Sin lekclass kallade hon för "handarbetsklassen". Det främmande ordet Kindergarten ville hon undvika. En speciell insats gjorde Eva Rodhe och Maya Nymann genom att anpassa slöjdmodeller och verktyg efter de minsta barnens förutsättningar. Den "småslöjd" som de så kom att införa blev populär, och de fick sända modeller och verktyg inte endast till svenska skolor utan även till främmande länder.

Samtidigt som Eva Rodhes skola flyttade in i fastigheten Karl Gustavsgatan 1 B, upplät stadens myndigheter på fröken Rodhes anhängan en lekplats mitt för skolan i Allén. Den nya skollokalen innehöll 11 klassrum, 2 slöjdrum och 4 lekrum – ett för varje våning – att användas när barnen vid dåligt väder inte kunde vistas ute.

I handarbetsklassen och de förberedande klasserna praktiserades samundervisning, i de två elementarklasserna undervisades gossar och flickor var för sig, då de skulle förberedas för inträde i läroverk, resp. flickskolor. I början av 1900-talet hade skolan över 200 elever.

År 1904 avgick Eva Rodhe och överlämnade sin skola till fil. kand. G. L. Forslind, som tidigare förestått en samskola. Forslind köpte huset och blev skolans rektor. Han ändrade namnet till Eva Rodhes skola. Forslind beundrade Eva Rodhe för hennes banbrytande verksamhet när det gällde småbarnsundervisningen och var tacksam över att hon under ett par år stod stödjande vid hans sida. Bi-

trädande föreståndarinna blev efter fröken Rodhes avgång en av skolans lärarinnor, Anna Rune. 1914 nedlades skolan och uppgick i Lundénska privatskolan.

Vid slutet av läsåret 1913–1914 hade Lundénska skolan 274 elever, 1914–1915, då Eva Rodhes skola övertagits och lokalutrymmet förbättrats, är lärjungeantalet 372. Högsta antal elever hade skolan 1921–1922, då siffran för höstterminen är 411. Terminsavgifterna hölls relativt låga. De anges för läsåret 1913–1914 i förberedande klasserna till 35–55 kronor, i elementarskolan till 60–100 kronor.

Lundénska privatskolan 1914–1931

Under några år framåt efter det att Eva Rodhes skola införlivats med Lundénska skolan begagnade sig denna skola av båda fastigheterna. Skolans lägre klasser placerades i Karl Gustavsgatan 1, och de högre fick fortfarande hålla till i Norra Allégatan 3. Denna anordning medförde givetvis åtskilliga nackdelar, och då det i skolans redogörelse för läsåret 1917–1918 anges vilka lokaler skolan förfogade över tycks alltsammans gälla *ett* hus, nämligen Karl Gustavsgatan 1. Där hade man nu 15 klassrum, 1 biologirum, 1 laboratorium, vilket även användes som teckningssal, 1 slöjdrum, 1 lekrum, 1 lärarinne- rum, 1 mottagningsrum och 9 tamburer. Fullt tillfredsställande var detta inte. Undervisningen i fysik, kemi och biologi i de båda högsta klasserna fick delvis förläggas till Latinläroverket. Gymnastiklokal förhyrdes i det närbelägna KFUM, och examensskrivningarna vid realskolexamen ägde även rum i KFUM:s hus. För avslutningar och större tillställningar begagnade man sig av KFUM:s högtidssal.

Den 12 mars 1918 hade man soaré i KFUM. Inkomsterna skulle användas till inköp av "ett s. k. radioptikon". Om teknikens framsteg under de sista femtio åren påminnes man vid läsningen om vad som i redogörelsen framhålls som fördelen med denna utomordentliga artikel. "Det har visat sig att denna apparat uppfyller även de största anspråk. Man kan med den på den vita duken visa alla slag av bilder, vykort, fotografier, bokillustrationer o. d. Bilderna bliva stora, klara och tydliga och framför allt, de behålla sina naturliga färger. Man kan således slippa de dyra och ofärgade skioptikonplåtarna och direkt förevisa vykort och andra bilder, vilka man på grund av det

Mimmi Lundén.

billiga priset kan anskaffa i nästan obegränsad mängd. Också ha både lärare och elever med odelad förtjusning mottagit detta nya förvärv, och man väntar sig därav den värdefullaste hjälp vid undervisningen, framför allt i geografi och biologi. Flera geografiska vykortsserier ha inköpts."

Den 25 augusti 1919 avled rektor Olaus Lundén, och hans dotter fil. mag. Mimmi Lundén, som sedan 1917 varit biträdande föreståndarinna, övertog ledningen. I skolans redogörelse skriver hon uppskattande om sin far, om hans varma intresse för ungdomen, vars etiska och religiösa fostran låg honom varmt om hjärtat och om hans förmåga att fånga de ungas uppmärksamhet och leda dem. För mången hade hans inflytande sträckt sig långt utöver skoltiden ut i livet.

Då elevantalet i skolan ökades, fick 1917 lekklassen dras in på grund av bristande utrymme. För elever som var inställda på realskolexamen inrättades en speciell mellanskolelinje, byggd på den dåvarande obligatoriska folkskolans högsta klass, den fjärde. Den fyra-åriga folkskolan i sin tur var byggd på småskolan, som väl vid denna tid i allmänhet var tvåårig. Från folkskolan kom eleverna in i en

parallellavdelning till Lundénska skolans fjärde elementarklass. Mel-lanskolan, vilken var den del av skolan för vilken statsanslag erhöles, var alltså fyraårig, och eleverna avlade realskolexamen efter en sam-manlagt tioårig skolgång.

Lundénska skolans studierektor, lektor Axel Vinge, avled, som ti-digare nämnts, 1920. Av hans eftermäle framgår att han inte endast betydde mycket för skolan vid dess omdaning till realskola utan även allt framgent som den klarsynte pedagogen och den rättrådige man-nen, som ställde höga krav såväl på sig själv som på andra. Någon ny studierektor anställdes ej efter rektor Vingens bortgång.

Då rektor Lundén ägde sin skola, övergick den efter hans död till sterbhuset. Arvingarna bildade ett aktiebolag som valde styrelse, vil-ken kom att bestå av medlemmar av familjen Lundén.

Lundénska skolan nedlades år 1931. Vid den tiden hade kommu-nala mellanskolor tagit upp konkurrensen med privata sådana. Lun-dénska skolan, som var den första skola i Göteborg av denna typ, fick nu besked om att den inte längre fyllde något behov och att den därför inte längre kunde påräkna anslag från staten. Samtidigt stod Mimmi Lundén färdig att ingå äktenskap med en dansk präst.

Mimmi Lundén — sedermera gift Martensen-Larsen — var en myc-cket charmfull person, musikaliskt begåvad, så att hon undervisade såväl i läsämnen som i sång och musik. Sin skola ledde hon på ett utomordentligt sätt. Mimmi Martensen-Larsen avled helt hastigt un-der ett besök i sin fädernestad år 1947.

GÖTEBORGS HÖGRE SAMSKOLA

Den enda fullständiga högre skola i Göteborg som alltjämt existe-rar i privat regi med understöd från stat och kommun är Göteborgs högre samskola. Denna skola grundades år 1901. Initiativtagare var bl. a. lektor P. G. Laurin, som författat ett upprop, vilket utsändes i februari detta år och i vilket inbjöds till tecknande av bidrag till en reformskola. Uppropet var undertecknat av 25 i Göteborgs intellektuella liv prominenta personer. Det var redan vid den tiden trångt om plats i läroverken, och detta faktum påpekas i uppropet. Vid början av höstterminen år 1900 hade 50 godkända inträdessökande måst avvisas. Man förutsåg visserligen att riksdagen skulle bevilja medel till ett nytt göteborgsläroverk, men då man menade att de allmänna läroverken var behäftade med åtskilliga brister, ansåg man att ett enskilt läroverk med full frihet att ordna sina egna förhållan-den vore mer av behovet påkallat.

I statsläroverken hade man redan vid denna tid maximerat elev-antalet per klass till 35 à 40, och man framhöll i uppropet att ett så stort elevantal gjorde det omöjligt för läraren att ta hänsyn till ele-vernans individuella förutsättningar. För de mer begåvade blev det slöseri med tiden, under det att de svagare lätt blev överansträngda, och varken den ena eller den andra parten fick den nytta av under-visningen som en mer rationell uppfostran skulle medfört. Man ansåg också att kurserna i de lägre klasserna var alldeles för dryga och att man ställde för stora fordringar på minnet och förståndet, medan man alls inte lät de sidor av de olika ämnena komma till sin rätt vilka kunde utveckla och stärka känslan, fantasin och viljan. För den kroppsliga uppfostran gav man sig inte heller tid att sörja.

Ur uppropet citeras följande beträffande den planerade skolans program: "Skolan skall ej blott undervisa utan även uppfostra. Med hänsyn till den senare uppgiften äro även de bästa gosskolor och de bästa flickskolor betänkligt ensidiga. Samskolan har här, enligt vad erfarenheten även visar, ett stort företräde framför särskolan. Under-

visningen bör meddelas av både lärare och lärarinnor. Av dessas vakna och hängivna intresse för undervisning och uppfostran beror framgången. Annu mer än andra skolor beror en skola av denna typ av sin lärarekårs personliga egenskaper. Det är därför ett livsvillkor för henne att kunna draga till sig riktigt goda och varmt intresserade lärare och binda dem vid sig genom förmånliga lönevillkor.

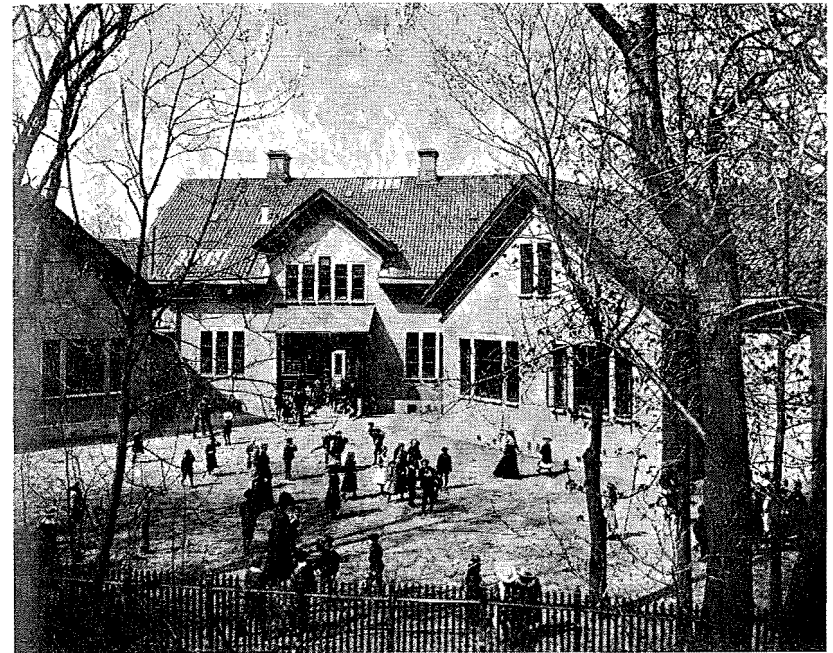
Ett dylikt läroverk för högre medborgerlig bildning bör bestå av *småskolan, mellanskolan, överskolan* och *gymnasiet*, de båda senare parallella."

Organisationen var utformad i överensstämmelse med det förslag till läroverkens omorganisation som förelåg och som förverkligades i 1904 års läroverksreform. Man tänkte sig en treårig småskola, en sexårig mellanskola och ett fyraårigt gymnasium, till vilket man skulle övergå från mellanskolans näst högsta klass. Överskolan var närmast avsedd för flickor, och man tänkte sig att den skulle få två eller tre klasser. Den skulle givetvis även stå öppen för pojkar, men den skulle ge en utbildning som närmast motsvarade den som gavs i flickskolan.

Med avseende på de särskilda läroämnena betonas i uppropet att i religionsundervisningen utanläsningen skulle inskränkas till det minsta möjliga och att det dogmatiska elementet skulle träda tillbaka för det etiska och religiösa. Såväl när det gällde modersmålsundervisningen som studiet av främmande språk skulle största vikt läggas vid litteraturläsningen, och barnen skulle också flitigt övas i konsten att uttrycka sina tankar i tal och skrift. Matematikundervisningen borde förenklas och undervisningen i historia, geografi och naturkunnsighet göras mer konkret och levande än som var vanligt i existerande skolformer.

Med uppropet följde listor, på vilka mottagaren inbjöds teckna antingen aktier à 100 kronor vardera eller ett årligt bidrag à 100 kronor för fyra år framåt. Man framhöll att man beräknade en garanti-summa på minst 50.000 kronor i aktier och gåvor för att våga starta den tilltänkta skolan.

Uppropet fick ett gynnsamt mottagande, och på kort tid hade på de utsända listorna tecknats en summa som översteg de 50.000 kronor som i uppropet anges som minimum, och redan i februari utsåg de som tecknat bidrag en interimstyrelse för den blivande skolan. Denna första styrelse bestod av handlanden Edvard Berg, professor Gus-

Skolbyggnaden.

taf Cederschiöld, ingenjör J. J. Gibson, lektor P. G. Laurin, v. häradshövding Otto Mannheimer, fru Gerda Ekman, född Gödecke, och fru Elisabeth Mellgren, född Winkrans. Den 24 april sammanträdde aktieägarna till bolagsstämma. Man valde då till bolagets styrelse samma personer som utgjort interimstyrelse. Suppleanter blev dessutom bankdirektör Johan Lilliehöök, lektor Hans Hedlund och fru Mary Leffler, född Wærn. Interimsstyrelsen hade anställt lärare, och den nya styrelsen utsåg fil. dr Artur Bendixon till skolans första rektor.

Den 16 september 1901 öppnades Göteborgs högre samskola med en enkel högtidlighet, och följande dag tog skolåret sin början för de inskrivna barnen. Stadsfullmäktige hade mot viss årlig hyra ställt lokal till förfogande. Denna lokal, med adressnummer Vasagatan 1, hade tidigare varit barnbördshus. Den bestod av flera sammanbyggda paviljonger. Tomten tillät utvidgning av lokalerna. Tillbyggnader

gjordes också så småningom. Den största förändringen ägde rum 1905, då en stor samlingsal uppfördes, centraluppvärmning anlades, och lokaler för skolkök inrättades i källarvåningen. Sommaren 1911 uppfördes åter en nybyggnad, dit skolköket flyttades, och två handarbetsrum samt salar för teckning och modellering inreddes. Det gamla skolköket ändrades till lokal för metallslöjd för pojkar. År 1926 inköptes en villa, Föreningsgatan 12, och dit flyttade samma år den förberedande avdelningen och skolköket. De ledigblivna lokalerna förvandlades till klassrum, och man vann där även ökat utrymme för de naturvetenskapliga ämnena.

De som grundade Samskolan tänkte sig att förhållandet mellan lärare och elever skulle vara präglad av förtroende och glädje, och rektor Bendixon tycks ha varit den idealiske rektorn för en sådan skola. Han stängde inte in sig på sin expedition utan var ständigt på vandring inom skolan för att lära känna eleverna. Tyvärr måste han dock redan år 1904 av hälsoskäl lämna sin befattning. I redogörelsen för läsåret 1904–1905 sägs det om honom att en rektor väl sällan mötts av större kärlek från både lärare och elever. ”Barnen kände, att rektor som ingen annan förstod deras svårigheter, gladdes åt deras framgångar och genom sin tro på deras goda vilja sökte hjälpa dem att övervinna felen.”

Då skolan öppnades år 1901 hade man upprättat tre förberedande klasser, en första, en andra och en femte klass samt en gymnasieklass. Senare under höstterminen tillkom en lek- och slöjdklass för barn i förskoleåldern. Elevantalet var den första terminen 86. År för år upprättades sedan nya klasser, och elevantalet ökades. Läsåret 1903–1904 ansågs skolan färdigbildad med en lek- och slöjdklass, tre förberedande klasser, sju elementar- eller mellanskoleklasser och två gymnasieklasser. Elevantalet var vid höstterminens början detta läsår 183, varav ungefär hälften gossar och hälften flickor. Dessutom hade man inrättat en s. k. arbetsstuga för pojkar och flickor från folkskolan. Barnen fick komma tre kvällar i veckan och undervisades då i handarbete, i borstbinderi och träslöjd samt fick lyssna till sagor och berättelser. Undervisningen gavs frivilligt av intresserade damer, bland vilka märks författarinnan Jeanna Oterdahl. Denna verksamhet pågick under åren 1903–1907.

Läsåret 1905–1906 utökades gymnasiet, vilket hade såväl latin- som reallinje, med en klass, så att det blev treårigt, och 1908 tillkom

”Lilla Samskolan.” Föreningsgatan 12.

för elementarskolans del en åttonde klass, parallell med gymnasiets första ring. Elevantalet hade nu stigit till 250. År 1928 gjordes åter en omorganisation, vilken innebar att den sjunde elementar- eller mellanskoleklassen förvandlades till gymnasiering, varigenom gymnasiet blev fyraårigt och mellanskolan sexårig, vilket ju varit stiftarnas ursprungliga tanke. På den sexåriga mellanskolan förlades även en tvåårig flick- eller normalskolelinje. År 1931 blev i överensstämmelse med 1927 års skolreform den förberedande skolan fyraårig. Mellanskolan blev då femårig. Hösten 1931 var antalet elever 392.

Under de första åren hade man, som redan nämnts, en lek- och slöjdklass för barn i förskoleåldern. Denna klass nedlades 1905 men återupptogs i ny form 1935, då en montessoriklass upprättades. En sådan klass finns alltjämt vid skolan. Höstterminen 1935 var elevantalet 440. Tio år senare, år 1945, hade det stigit till 500, 1955 var det 674 och höstterminen 1961 var det uppe i 832. Höstterminen 1966 hade skolan 821 elever.

Samskolan erhöll dimissionsrätt år 1905, och samma år avlades studentexamen för första gången vid skolan. De första abiturienterna

hade avlagt sin examen vid Latinläroverket. 1910 erhöles normal-skolekompetens för elever som genomgått åttonde klassen. Dessa elever var givetvis så gott som alltid flickor, då ju klassen motsvarade flickskolornas avgångsklass. Eleverna på normalskolelinjen följde delvis undervisningen i motsvarande gymnasieklass, men i stället för vissa gymnasieämnen, såsom latin och högre matematik eller fysik och kemi, undervisades de i huslig ekonomi, vävnad, teckning, bokhålleri samt konst- och kulturhistoria.

Då man vid Samskolan inte var någon vän av examina, dröjde det länge innan man införde realexamen. Första gången sådan examen avlades vid skolan var 1959. Vid denna tid hade nämligen tillströmningen av elever till gymnasiet blivit så livlig att man inte kunde bereda plats för alla som var godkända för intagning. För att dessa skulle få möjlighet att avlägga en examen på lägre nivå, hade man då upprättat en linje som ledde till realexamen.

I samband med att skolan fick dimissionsrätt ställdes den under inspektion av Kungl. Överstyrelsen för rikets allmänna läroverk och fick av läroverksöverstyrelsen utsedd inspektor. Till inspektor utsågs 1905 professorn vid Göteborgs Högskola Gustaf Cederschiöld. Professor Cederschiöld avsåg sig dock med utgången av 1910 av hälsoskäl detta uppdrag. Senare inspectores har varit borgmästare Peter Lamberg, 1911–1917, professor Abraham Langlet, 1917–1935, professor Axel Boëthius, 1935–1953, professor Torsten Dahlberg, 1953–1964, och professor Tord Ganelius från 1964.

Då den kanske viktigaste punkten på skolans program var de små klasserna, sattes elevantalet per klass från början så lågt som till 15. Givetvis utgjorde detta låga elevantal en stark påfrestning på skolans ekonomi, och trots höga terminsavgifter kunde man inte klara denna utan understöd från intresserade personer. Terminsavgifterna rörde sig från början mellan 60 och 80 kronor i de förberedande klasserna och mellan 90 och 200 kronor i mellanskolan och gymnasiet. Understöd har emellertid alltid generöst lämnats av Samskolans vänner och gynnare. Då under senare år tillströmningen av elever till de högre skolorna högst avsevärt ökats, har man sett sig nödsakad höja elevantalet i klasserna. Men då man alltså håller till i de från början upplåtta lokalerna med de för ett lågt elevantal beräknade klassrummen, har man aldrig kunnat placera mer än 20 à 25 elever i varje klass.

I en förberedande klass.

Skolan fick första gången statsanslag för kalenderåret 1908. Anslaget utgjorde då 3.800 kronor. Något bidrag från Göteborgs stad hade man inte till att börja med, då staten för anslaget till "högre goss- och samskolor", ur vilket detta statsbidrag utgick, inte satt samma villkor som gällde för flickskolorna, nämligen att kommun eller enskilda donatorer skulle bidra med ett anslag som i storlek motsvarade statsanslaget.

Då rektor Bendixon våren 1904 frånträdde sin befattning som skolans rektor, efterträddes han av docenten Sven Lönborg, som skötte rektoratet till 1912.

För Sven Lönborg var det en hjärtesak att man vid uppfostran skulle ta den största hänsyn till barnets rätt till fri utveckling. Enligt en äldre uppfattning inom pedagogiken skulle barnet låta sig formas efter uppfostrarens ideal. Det viktigaste i uppfostran var därför att lära barnet att lyda. Men Lönborg menade att det är farligt att fostra människor till att böja sig för en yttre auktoritet eller till att acceptera en färdigbildad livsåskådning. Uppfostrans mål är frihet, dock inte frihet att följa egna nycker, utan frihet under ansvar, frihet som innebär skyldighet för var och en att göra sitt bästa, frihet parad med takt och hänsynsfullhet. Skolan måste ställa som sitt mål att inte proppa eleverna fulla med kunskaper, göra dem till konversationslexikon, utan skapa starka, självständigt tänkande människor.

Vad som framför allt låg Sven Lönborg om hjärtat var att religionsundervisningen skulle vara historisk och att eleven inte av lära-

ren skulle påtvingas någon färdigbildad konfession. En sådan undervisning, menade Lönborg, innebär på intet sätt att läraren skall vara en ofärgad nolla. Tvärtom. Han får aldrig uttala något annat än sin personliga övertygelse, antingen den överensstämmer med den augsburgska bekännelsen eller inte. Han skall tränga in i den vetenskapliga forskningen och meddela vad han funnit sant eller sannolikt och varför. Men till grund för undervisningen skall läggas inte en auktoritativ utan en historisk synpunkt. Viktigt är dock att man undervisar i religion och inte i etik. Att ge barnen en abstrakt moralkodex är sämre än den gamla religionsundervisningen. Vad det gäller är att barnen får lära känna de stora religiösa personligheterna. I denna bekantskap med mänsklighetens ädlaste ligger religionsundervisningens stora etiska betydelse.

I likhet med åtskilliga andra av sekelskiftets teologer ansåg Lönborg att kyrkan tidigt förvandlat "Jesu enkla lära" till en religion om Jesus, som inte är identisk med Jesu religion. Denna förvanskning anser han framträder redan i Johannesevangeliet, varför Lönborg menar att det är de tre första evangelierna som ger oss kännedom om vad Jesus verkligen ville. Han hävdar att även om också här insmugit sig ohistoriska underberättelser dock tillräckligt material finns för att ge oss en klar bild av Jesu personlighet.

Liksom så mycket annat i Samskolans program överensstämmer de åsikter man från början haft om skolans morgonböner med önskemål som nu förs fram av moderna skolreformatorer. Ur skolans 10-års-skrift, som utgavs 1911, citeras: "Det är en nödvändig konsekvens av de principer, som skolan följt i fråga om religionsundervisningen och som på annat ställe närmare utvecklats, att någon morgonbön av kultisk karaktär icke kan förekomma. De ideella moment, som kunna ligga i att ett flertal klasser vid dagens början samlas till sång och eftertanke ifråga om något allvarligt ämne, har skolan sökt tillvarata genom 'samlingar'." I början hölls sådana samlingar två gånger i veckan, senare hölls samlingar av religiös art eller med helt profan karaktär mera i sammanhängande serier. Fram till 1966 har hållits morgonsamlingar två gånger i veckan, men på grund av de lokala förhållandena endast för halva skolan varje gång. Då den ena gruppen bestått av skolans högre klasser och den andra av de lägre har genom uppdelningen även den fördelen vunnits att talaren kunnat anpassa sig efter de olika åldrarna och därmed undgå den svårighet

Docenten Brisman håller riksdag i skolans bibliotek.

som ligger i att kunna samtidigt intressera såväl förstaklassisterna som gymnasiets elever. Man har alltid hållit på att samlingen inte skulle ha "kultisk karaktär", vilket innebär att bön och psalmsång inte förekommit. Däremot har betraktelsen gärna fått ha religiöst innehåll, men något dagsaktuellt ämne har också kunnat vara föremål för behandling. I stället för bön och psalmsång har förekommit musik och sång av annan karaktär, ofta enbart musik. Då från början av läsåret 1966–1967 det nya gymnasiet och fackskolan upprättats, har i överensstämmelse med central förordning morgonsamlingarna nu helt avskaffats. Dock håller man regelbundet samlingar av ungefär samma karaktär som hittills, men under annan tid på dagen.

För att kunna genomföra det program för skolans uppfostran och undervisning man ställt upp, har man varit angelägen om att få ta hand om barnen från skoltidens början, och man har ansett de förberedande klasserna vara skolans inte minst viktiga avdelning. Från början insåg man också vikten av att skola och hem samarbetade, och man ville skapa en skola som barnen kände som ett andra hem. Det var därför av vikt att övergången mellan hem och skola blev så smärtfri som möjligt. Det viktigaste i skolan för de små barnen fick

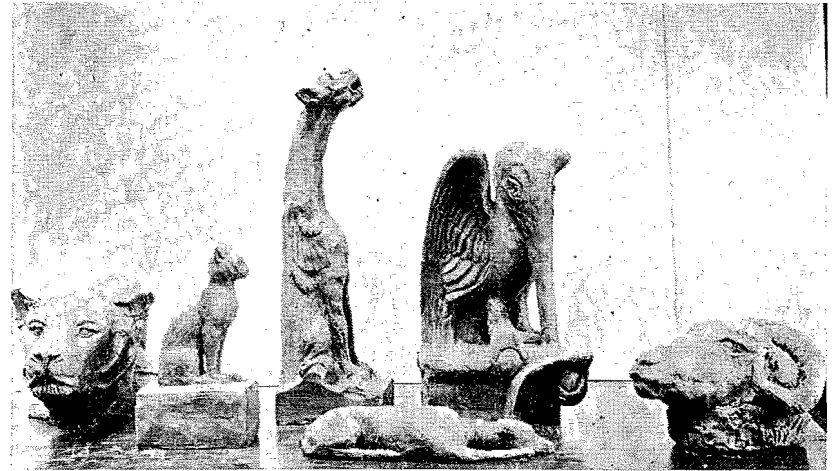

Keramiklektion.

inte bli den formella träningen i att läsa, skriva och räkna, utan det gällde att göra undervisningen saklig och ta vara på barnens naturliga lust att iaktta omgivningen och studera blommor, träd, fåglar och husdjur. Även barnens skapande fantasi borde komma till sin rätt och utvecklas. Bäst ansåg man sig kunna vinna barnens intresse om detta kunde koncentreras på en bestämd uppgift, t. ex. om man då och då kunde besöka en lantgård och följa livet där. Barnen skulle sedan i ord och bild kunna framställa vad de sett. Den formella sidan av uppfostran skulle på detta sätt komma i andra hand som en naturlig följd av den sakliga. En undervisning av detta slag är särskilt lämpad för de förberedande klasserna, där undervisningen i läsning, teckning, geografi, historia och naturkunnighet kan inriktas på ett och detsamma. Sedan gäller det att underhålla arbetsglädjen och forskningsintresset i de högre klasserna, vilket är svårare. Men även här har man så mycket som möjligt sökt praktisera koncentrationsläsning och försökt inskränka de obligatoriska hemuppgifterna till förmån för frivilligt och individuellt hemarbete.

Programmet är att all undervisning skall göras konkret. Historien blir intressant om den tid man läser om görs levande. "Bort således med allmänna resonemang, bort med abstrakta och schematiska framställningar!" Barnen skall se, njuta, dra slutsatser och fälla omdömen. Inte kunskap för kunskapens skull. Man skall se mening med den.

Tidigt försökte Samskolan sig också på något så modernt som nutidsorientering. Under några år av skolans tidigaste skede undervisade sedermera docenten och professorn Sven Brisman i historia

Utställning av keramikarbeten.

och statskunskap. Om sin undervisning i statskunskap berättar han i skolans redogörelse för läsåret 1908-1909, att han höstterminen 1905 fick sig tilldelat två "fria lektioner" på schemat för klass VII och första ringen på gymnasiet, vilka klasser i detta avseende skulle ha samläsning. Då han fick rätt att använda dessa lektioner efter sitt eget fria val, beslöt han ägna dem åt "att försöka bringa eleverna i kontakt med det levande livet i det samhälle, i vilket de är medlemmar". Efter några misslyckade försök i fråga om tillvägagångssättet beslöt han låta eleverna anordna fingerade riksdagar. Dessa förbereddes genom att eleverna bibringades kunskaper på samhällslivets olika områden och genom att man genomgick och diskuterade aktuella händelser i Sverige och utlandet. Eleverna ålades att noga följa med i tidningarna. Februari, mars och halva april användes till det fingerade riksdagsarbetet, vilket så mycket som möjligt anslöt sig till svenska riksdagens ordning. Dock måste en del undantag av praktiska skäl göras. Sålunda tillämpades enkammersystem, antalet medlemmar i utskotten begränsades till tre à fyra, läraren fungerade dels som regent, dels som talman i kammaren osv. "Lusten att väcka motioner har städse varit synnerligen stor", säger Brisman, "så att riksdagen aldrig behövt lida brist på arbete." Och han redogör för en del intressanta iakttagelser beträffande de reformer eleverna önskade

genomföra. Vid denna tid, då kvinnans politiska rösträtt ännu inte genomförts men saken var aktuell, kom frågan upp vid alla elevernas riksdagar och gav anledning till upprörda debatter. I allmänhet var flickorna för reformen och pojkarna mot. En annan fråga som kom igen och väckte stort intresse var egendomligt nog frågan om prygelstraffets införande. En riksdag yrkade med stor majoritet på att detta slag av straff skulle införas. I fråga om principen "lika lön för lika arbete" var pojkarna för denna princip medan flickornas majoritet ansåg att familjeförsörjaren skulle ha högre lön än den ensamma kvinnan. På det hela taget visade pojkarna mer intresse för riksdagsarbetet än flickorna. Somliga pojkar var mycket intresserade och blev verkligt skickliga debattörer.

En viktig punkt i Samskolans reformsträvande har varit att bereda stort rum för det praktiska arbetet, vilket man alltid menat vara ur uppfostringssynpunkt likvärdigt med det teoretiska. Man tänkte sig från början att ungefär en fjärdedel av skoltiden skulle ägnas åt praktiskt arbete, och i de lägre klasserna kom det att uppta ungefär hälften av tiden. På det praktiska arbetet anlade man inte blott de synpunkterna att det skapar omväxling och att man lär sig något som man kan ha nytta av i livet, utan man betonade särskilt dess möjlighet att skärpa förmågan att iaktta och förstå. Längre hade Samskolan en koloniträdgård i Landala, där eleverna hade möjlighet till naturstudium och fick lära sig trädgårdsskötsel. Skolköksarbete infördes från början inte bara för flickor utan också för pojkar, träslöjd har haft en framskjuten plats på skolans schema, och pojkarna har fått syssla med rent hantverksmässigt arbete, såsom typografi, bokbinderi och metallslöjd, medan flickorna ägnat sig åt kvinnligt handarbete, vävning och bokbinderi. Även borstbindning, korgmakeri och papparbete har tidvis förekommit på skolschemat. Denna syn på det praktiska arbetet gjorde att man under de första femton åren av skolans tillvaro i årsberättelserna placerade redogörelsen för undervisningen i dessa ämnen före redogörelsen för den teoretiska undervisningen.

1915 anställdes fröken Paula Müntzing vid skolan som lärarinna i sång och rytmisk gymnastik. I en liten uppsats i årsredogörelsen för 1915-1916 framlägger hon sina synpunkter på ämnet "Rytmisk gymnastik, en metod att utveckla sinnet för rytm, utgående från gymnastiken". Metoden har skapats av den schweiziske musikern och peda-

Arbete i koloniträdgården i Landala.

gogen Émile Jaques-Dalcroze. Den 1 februari 1967 avled Paula Müntzing vid 76 års ålder efter att en längre tid ha varit pensionerad, men undervisningen har fortsatt av hennes elever Birgitta Hedberg, Ola Nilsson och Ellen Pilström, vilken sistnämnda numera undervisar i gymnastik och rytmik.

Som föregångare till senare tiders idrottsdagar kan betecknas vad man i Samskolan kallade "utmarsch". Under skolans första tid hade klasserna 2-5 sådan utmarsch en dag i veckan, varvid man gav sig ut i naturen för att studera djur, växter eller själva landskapet ur topografisk synpunkt. Men utmarschen kunde även gälla besök i fabriker och museer eller historiska studier i staden och dess omgivning m. m.

En sak som man tyckte behövde reformeras var betygsättningen och hela synen på betygen. Man ansåg det ur karaktärsfostrans synpunkt nyttigast att eleverna inte jämförde sig med varandra, vilket ju betygsjakten leder till. I stället för betyg gav man därför "omdömen". I dessa framhölls om eleven gjort framsteg i sina studier

eller motsatsen. Eleven jämfördes på så sätt endast med sig själv. Och i den mån man gav utskrivna betyg delades de inte ut i skolan utan skickades hem till föräldrarna. Särskilt opponerade man sig mot flitbetyget, vilket sällan blir fullt rättvist, då det är svårt att bedöma vad som beror på flit och vad som beror på begåvning. Inte heller betyg i uppförande gillade man. Till grund för ett sådant betyg ligger ofta enstaka fel eller karaktärsbrister. Och man var angelägen om att sådana inte skulle inverka på slutomdömet. Detta måste vara gott. När skolan skils från eleven skall skilsmässan vara präglad av hjärtlighet och ömsesidig välvilja.

Visserligen har Samskolan under årens lopp måst anpassa sig efter gängse förhållanden och förordningar, både när det gäller betygsättningen och andra ting, men så långt det går söker man tillämpa sina gamla principer. Då numera betygsättningen inskränkts i grundskolans högre klasser, överensstämmer ju detta med Samskolans principer, och man har här lätt kunnat anpassa sig. Men för att föräldrarna skall kunna följa arbetets gång – vilket man alltjämt anser vara viktigt – ger man som förr i de lägre klasserna ”omdömen”. Och beträffande de betyg som utdelas gäller ännu att de inte lämnas till eleverna i skolan utan skickas till hemmen. Endast de officiella betygen i studentexamen, realexamen och i flickskolans avgångsklass har utdelats i skolan.

Redan från början trädde man i Samskolan i kontakt med föräldrarna. Flera av dem som tagit initiativet till skolan hade själva barn i skolåldern. Och med den hemkaraktär man ville att skolan skulle ha blev det naturligt att föräldrar och lärare trädde i kontakt med varandra. 1908 bildades en föräldraförening, den första i Göteborg. Stor roll i skolans historia har också ”Sams” spelat. Till denna sammanslutning hörde styrelsemedlemmar, föräldrar och lärare. Man träffades i makarna Otto och Charlotte Mannheimers hem. Dessa båda säges ha betytt mer när det gäller samskoleandan än några andra människor. Häradsbörge Otto Mannheimer var ordförande i skolans styrelse från år 1908, då han övertog ordförandeskapet efter lektor P. G. Laurin, som detta år lämnade Göteborg för att bli överdirektör för försäkringsinspektionen i Stockholm. Häradsbörge Mannheimer var sedan styrelsens ordförande till sin död 1924. Hans maka, konstnärinnan Charlotte Mannheimer, överlevde honom i tio år.

I skolköket.

Samskolans redogörelse för läsåret 1924–1925 inleds med ett vackert porträtt av Otto Mannheimer, tecknat av hans maka. Ur den minnesruna som sedan följer citeras: ”Genom häradsbörge Otto Mannheimers död har Samskolan förlorat en mycket kär vän. Redan då skolan bildades var Otto Mannheimer en av de ledande krafterna, och han blev för varje år alltmåra den som bar upp skolan. Han var dess kloka rådgivare och stöd i alla praktiska frågor. Så ofta som det behövdes ställde han sin tid till nästan obegränsat förfogande, och hans intresse visade sig också i de betydliga ekonomiska uppoffringar som han vid många olika tillfällen gjort för skolan.” Det framhålls att han inte var någon yrkespedagog, men något mera. Hans syn på uppfostran sammanfattas i den holländske pedagogen Jan Ligtharts ord: ”Hela uppfostran är en fråga om kärlek, tålmod och vishet. Och där den första finnes, där växa också de båda andra.”

Charlotte Mannheimer avled 1934. Egentligen hade Samskolan

kommit till på hennes initiativ. Fröet till skolan var nämligen en liten klass som hon bildat för sin äldsta dotter och hennes lekkamrater. När Samskolan sedan grundades, blev denna lilla klass andra förberedande i den nya skolan. Och helt naturligt följde fru Mannheimer arbetet i denna skola med varmaste intresse. Under några år undervisade hon i teckning och konsthistoria, och ofta ledde hon elevernas teaterföreställningar, av vilka hon var i högsta grad intresserad. Därvid var hon angelägen om att barnens egen initiativkraft skulle tillvaratas, och hon lät dem stundom själva skriva pjäserna. Helst skulle de också själva sy dräkterna och utföra dekorationerna. Klassiska pjäser översatte och bearbetade hon själv. För Samskolans folk kändes det tomt när det mannheimerska hemmet, Föreningsgatan 8, inte längre fanns. Sven Lönborg säger i en minnesruna över Charlotte Mannheimer att vid de samtal som där fördes skapades en känsla av gemensamhet i arbetet och i ansvaret, "en känsla", tillägger han, "som jag betraktar som något av det värdefullaste, som dessa år skänkte oss".

Otto Mannheimers efterträdare som styrelsens ordförande blev hans bror, doktor Carl Mannheimer, som skötte ordförandeposten till 1944, då han avgick ur styrelsen. Skolans rektor, docent Erik Holmberg, framgår i årsredogörelsen skolans tack till doktor Mannheimer och framhåller att hans avgång innebar att kontinuiteten i skolan för första gången bröts. Under de tjugo år doktor Mannheimer skött ordförandeskapet hade den allmänna utvecklingen medfört en allt starkare uniformering av skolväsendet, och Samskolan hade inte gått fri från denna tendens. Men doktor Mannheimer hade genom åren hållit skolans ursprungliga anda levande, en frimodig, human anda, där individens alla möjligheter tagits tillvara. "Styrelsens bästa tack till honom", säger rektor Holmberg, "är att försöka arbeta vidare i Otto och Carl Mannheimers anda."

Styrelsens ordförande under åren 1944–1958 var fil. dr Henning Söderhjelm, som efterträddes av chefredaktör Harald Wigforss. År 1966 blev direktör Bertil Thorburn ordförande i Samskolans styrelse.

Då man ansåg att en samskola borde ha såväl manlig som kvinnlig ledning, anställdes samtidigt med att docenten Lönborg år 1904 övertog rektoratet fröken Anna Widegren som föreståndarinna. Hon avgick redan 1906 och efterträddes då av fröken Clara Cavallin, som

Rytmsk gymnastik.

innehade posten som föreståndarinna till 1929, då hon avgick och efterträddes av fröken Signe Palmér, vilken anställdes som biträdande föreståndarinna, då det ansågs att den manlige rektorn skulle inneha chefsposten. Clara Cavallin kvarstod som handarbetslärarinna till 1935, då hon pensionerades. Fröken Cavallin avled den 4 juli 1961.

Clara Cavallin hade utbildats till handarbetslärarinna och hade, när hon 1906 anställdes som föreståndarinna vid Samskolan, varit handarbetslärarinna vid Kristianstads läroverk för flickor. Det är signifikativt för Samskolan att man anställde en handarbetslärarinna som föreståndarinna, så stor roll som handarbete och slöjd av alla slag spelade vid denna skola. Då Clara Cavallin avled sommaren 1961, tecknades hennes bild i *Handelstidningen* av två av hennes f. d. elever, Mona Roth, född Bratt, och Henrik Mannheimer. Henrik Mannheimer, son till Otto och Charlotte Mannheimer, framhåller att Clara Cavallin med sin praktiska läggning väl kompletterade skolans rektor, Sven Lönborg. "Men helt säkert betydde Clara Cavallin ännu mer för skolan genom sin personlighet än genom sin praktiska läggning", tillägger han. *Tidningen* har som rubrik över de båda minnesrunorna satt: "Clara Cavallins minne hyllas: Oförglömlig sam-

lande gestalt.” Och vad de båda skribenterna med all makt understryker, det är att Clara Cavallin älskade sina samskolebarn. Man tycker sig höra hennes vänliga skånska stämna och minns hennes lilla klapp på huvudet. Och Mona Roth säger att det inte var svårt att hålla de få förbud som rådde i Samskolan. Det behövdes bara: ”Tant Clara tycker inte om det”, och man gjorde det inte. Man var ju ”tant” med sina lärarinnor vid denna skola. Det sammanhängande väl med att lärarinnorna blev så goda vänner i familjerna. Henrik Mannheim avslutar sin artikel: ”Personligen har jag mist en god vän, en vän till hela vår familj.”

Då Sven Lönborg lämnade rektoratet år 1912 blev hans efterträdare docenten vid Lunds universitet, fil. dr Josua Mjöberg, som avgick 1918. Han efterträddes av läroverksadjunkten Oscar Cronholm. Senare rektorer har varit: fil. dr Mats Redin, 1925–1930, fil. dr Erik Martens, 1930–1934, fil. dr Torsten Sundelin, 1934–1941, och nuvarande rektor, docenten, fil. dr Erik Holmberg, vilken, då han anställdes som rektor, var adjunkt vid Hvitfeldtska läroverket men tidigare, under åren 1935–1940, varit lärare vid Samskolan.

Samtidigt med rektorsbytet 1941 lämnade Signe Palmér sin befattning som biträdande föreståndarinna på grund av uppnådd pensionsålder. Hon hade då tillhört Samskolan i 31 år, från 1910 som lärarinna och från 1928 som biträdande föreståndarinna. Hennes rektor under de sista åren, Torsten Sundelin, påpekar, när han avtackar henne, att hon under sin föreståndarinetid upplevt de pedagogiska förändringar en ny tidsanda föranlett i svenskt skolliv. ”Hon har härunder”, säger han, ”sökt vårda och bära vidare det för skolan säregna, och därmed har hon i icke ringa grad bidragit till skapandet av skolans traditioner, sådana vi i dag äga dem. Med sinnet öppet för sanning och rätt, med utpräglad känsla för eget ansvar och egen pliktuppfyllelse såväl som för andras och med en personlig sund humor har hon utfört sin dagliga gärning. Och den har blivit ett verk som främst fått sin prägel av kärleken till skolan, ett gott verk, som tagit hennes bästa krafter.”

Till ny biträdande föreståndarinna utsågs 1941 fil. mag. Brita Boström, som lämnade Samskolan 1952 för att tillträda en befattning som läroverksadjunkt i sin hemprovins Skåne. Rektor Holmberg framhåller i sina avskedsord till henne hur varmt fröken Boström

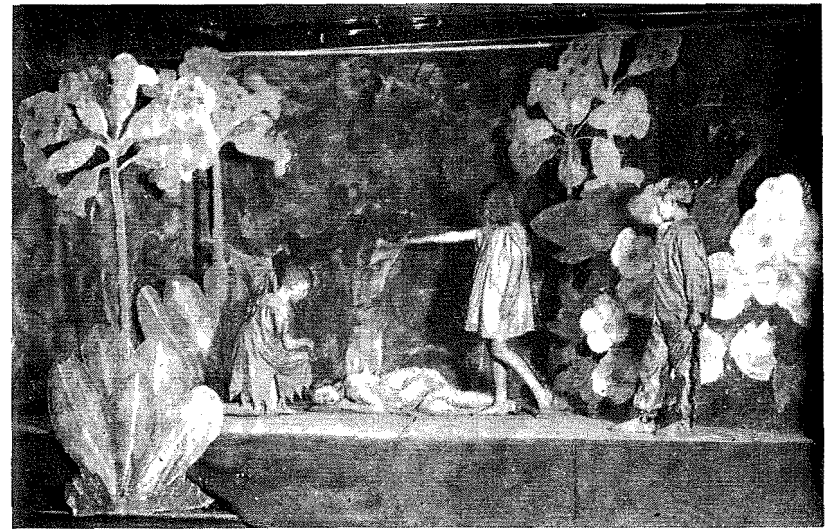
Antikt skådespel.

uppskattats vid den skola hon lämnade och hur hon i sin syssla som föreståndarinna aldrig sparat varken tid eller krafter.

Då under 1930- och 40-talen de flesta flickskolor kommunaliserades, blev lönefrågan aktuell även för sådana privata skolor som Samskolan. Flickskolorna hade sett kommunalisering som den enda möjligheten till att kunna höja lärarlönerna och därigenom åt skolorna rädda kvalificerad arbetskraft. Samskolan var genom sin organisation förhindrad att tänka sig kommunalisering, och det fanns också större förutsättningar för att skolan om den förblev privat läroverk skulle kunna behålla något av sin markanta särprägel, än om den gav upp den sista resten av sin frihet och inlemmades i det allmänna skolsystemet. Då flera skolor på andra platser befann sig i samma predikament som Göteborgs högre samskola, uppvaktades vid olika tillfällen statsmakterna av representanter för ”De enskilda läroverkens förbund” med anhållan om att åtgärder måtte vidtagas i syfte att ge skolornas lönefråga en tillfredsställande lösning. Som redan nämnts i samband med Sigrud Rudebecks gymnasium, togs privatläroverkens löne- och statsbidragsfrågor upp av 1944 års riksdag. Den utredning som riksdagen begärde utfördes av 1944 års lönekom-

mitté, och de förslag kommittén år 1948 framlade i sitt betänkande låg till grund för 1951 års löneroglering och för den stadga för privatläroverken som även utfärdades år 1951. De båda göteborgsskolor på vilka 1951 års stadga äger tillämpning är Göteborgs högre samskola och Sigrid Rudebecks gymnasium. Ett villkor för att Samskolan skulle komma i åtnjutande av de fördelar som 1951 års löneroglering medförde var att skolan omorganiserades till "högre enskilt läroverk", vilket innebar att organisationen anpassades efter det allmänna skolsystemet. Då 1956 års riksdag beslöt att såväl realskola som flickskola skulle bygga på sexårig bottenskola, medförde detta att från och med den 1 juli 1957, på de platser där 1951 års stadga tillämpades, statsbidrag inte utgick till någon privatskola för klasser motsvarande de sex första årskurserna av den obligatoriska skolan. Samskolan, som vid denna tid hade såväl sexårig som femårig realskolelinje, byggd på fyraårig förberedande skola, måste lägga realskolans två lägsta klasser till den förberedande avdelningen, varigenom från 1957 realskolan blev dels fyraårig, dels treårig. Från realskolans näst högsta klass kunde man övergå till den tvååriga flickskolelinjen eller till det fyraåriga gymnasiet. Från och med höstterminen 1963 har dock såväl flickskolelinjen som realskolelinjen avvecklats.

Från staten erhåller Samskolan för närvarande ett årligt anslag motsvarande 81 procent av kostnaderna för lärarnas löner och pensionsavgifter. Då enligt nuvarande bestämmelser ett av villkoren för att privatskola skall erhålla statsanslag är att även icke-statligt bidrag skall utgå, ansökte Samskolan hos Göteborgs stadsfullmäktige om ett årligt anslag, och den 18 december 1952 beslöt stadsfullmäktige bevilja skolan ett sådant anslag, motsvarande 10 procent av det av staten fastställda underlaget för statsbidraget, nämligen löne- och pensioneringskostnaderna. Staden understöder dessutom skolan genom att begära en mycket rimlig hyra för de av staden upplåtta lokalerna. I övrigt är skolan beroende av elevernas terminsavgifter, vilka i synnerhet för den icke statsunderstödda delen av skolan måste hållas relativt höga. I de sex första klasserna är för närvarande den lägsta terminsavgiften 700 kronor och den högsta 775 kronor. Grundskolans elever i klasserna 7-9 betalar 345 kronor i terminen och gymnasiet elever 395 kronor. Dock beviljas nedsättning i avgiften i vissa fall, och friplatser finns.

Midsommarnattsdrömmen.

Då med de ökade krav som i våra dagar ställs på skollokaler och deras inredning de gamla lokalerna tedde sig alltmer bristfälliga, ställde man sin förhoppning till att bättre förhållanden skulle kunna beredas i det i skolans grannskap belägna Stadsbibliotekets byggnad i samband med att biblioteket överflyttades till nybyggda lokaler. Samskolans styrelse anhöll därför i skrivelse till stadsfullmäktige i oktober 1952 om att få disponera vissa lokaler i bibliotekets gamla byggnad i Hagaparken. Samskolans skrivelse upptogs som egen motion av stadsfullmäktiges ordförande, överlärare Ernst Jungen, samt herrarna Bertil Thorburn och Adolf Borén. Samskolan var inte ensam spekulant på ifrågavarande lokaler, men fastighetskontoret tillstyrkte Samskolans framställning och motiverade detta med att skolan var absolut beroende av förbättrade lokala förhållanden. Finge skolan ej existensmöjligheter, kunde den söka förstatligande, och i så fall bleve staden skyldig ställa erforderliga lokaler till förfogande. I samråd med rektor Holmberg hade byggnadstekniska byrån gjort upp kostnadsförslag, belöpande sig till 370.000 kronor för iordningställande av lokalerna och 63.000 kronor för deras inredning. Genom stadsfullmäktigebeslut i oktober 1953 och mars 1954 uppläts för

Samskolan i det gamla stadsbibliotekets byggnad källarvåningen, bottenvåningen och entresolvåningen, och stadsfullmäktige förband sig att iordningställa dessa lokaler för skolbruk.

Den 17 augusti 1954 förstördes genom eldsvåda skolans gymnastikflygel och den byggnad som inrymde den praktiska avdelningen. Gymnastikflygeln återuppfördes under påföljande vinter, men den byggnad som inrymde lokaler för de praktiska ämnena hade blivit så eldhärjad att den inte kunde återuppbyggas. I gamla stadsbiblioteket inrättades då lokaler för träslöjd, bokbinderi, geografi och biologi samt fysik- och kemiinstitutioner. Dessutom inreddes här frukost- rum samt gymnastiksal med omklädnings- och lärarrum, mottagningsrum för läkare och sjuksköterska m. m. I den återupbyggda gymnastikflygeln inrymdes två klassrum, sångsal, teckningssal, handarbetsrum och ett lärarrum.

År 1957 inköptes för "Lilla Samskolan", som den sexåriga förberedande skolan nu kallas, en villa, Föreningsgatan 11. Här placerades i tre rum i bottenvåningen de två lägsta förberedande klasserna och lekklagen. I det över jord belägna källarplanet inreddes lokaler för övningsämnen. I den 1926 inköpta villan, Föreningsgatan 12, inrymdes förutom skolköket Lilla Samskolans övriga klasser. För att finansiera Lilla Samskolan bildade skolans vänner "Stödföreningen för Lilla Samskolan", vilken genast rönste stor anslutning. Årsavgiften för föreningens medlemmar sattes till lägst 25 kronor. Enligt redogörelsen för läsåret 1957-1958 räknade stödföreningen detta år 375 medlemmar i Sverige, Norge, England, Belgien, Holland, Polen, Island, Australien och USA. År 1966 har medlemsantalet stigit till 394.

Bland skolans elever har alltid föreningsintresset varit stort. År 1925 bildades *Samskolans kamratklubb*. Avsikten var att göra umgänget och meningsutbytet mellan eleverna i de högsta klasserna livligare. Man anordnar föreningsaftnar, dit stundom f. d. elever vid Samskolan inbjuds och ibland även lärare. Vid en sådan afton förekommer föredrag och diskussioner, sång och musik. Även danstillställningar har ordnats av kamratklubben.

1934 bildades *Samskolans idrottsförening*. Syftet angav föreningens förste ordförande, Olof Ahrenberg, vara att "rycka upp vår gamla skola ur dess idrottsliga försöfnings". Ganska snart härefter kom en särskild idrottsförening för flickor till stånd.

En del föreningar har varit av mer temporär natur, såsom *Natur-*

Skidfärd.

vetenskapliga föreningen A.D., vilken 1936 bildades av några elever i R II med uppgift att i populär form ge medlemmarna någon inblick i naturvetenskapliga problem, och den under läsåret 1943-1944 bildade *Samskolans akvarieförening*.

Sedan läsåret 1945-1946 har Samskolan ett *elevråd*. Under detta lyder en mycket verksam *teaterklubb*. Under läsåret 1950-1951 bildades en *musikförening*, vilken dock numera är nedlagd, och 1953-1954 bildades konstföreningen *Eidos*. Sistnämnda förening, som under läsåret 1961-1962 hade 295 medlemmar, har till syfte att väcka och stärka intresset för god konst. Föreningen verkar för sitt syfte bl. a. genom att inköpa och lotta ut tavlor och stöder på detta sätt även unga konstnärer. Sedan 1956 finns även en *fotoklubb* och sedan läsåret 1958-1959 en *skytteförening*.

Hösten 1957 bildade klasserna på Föreningsgatan 12 *Lilla Samskolans klubb*. Enligt stadgarna skall medlemmarna "försöka arbeta för att alla i skolan skall vara goda kamrater och ha det trevligt tillsammans".

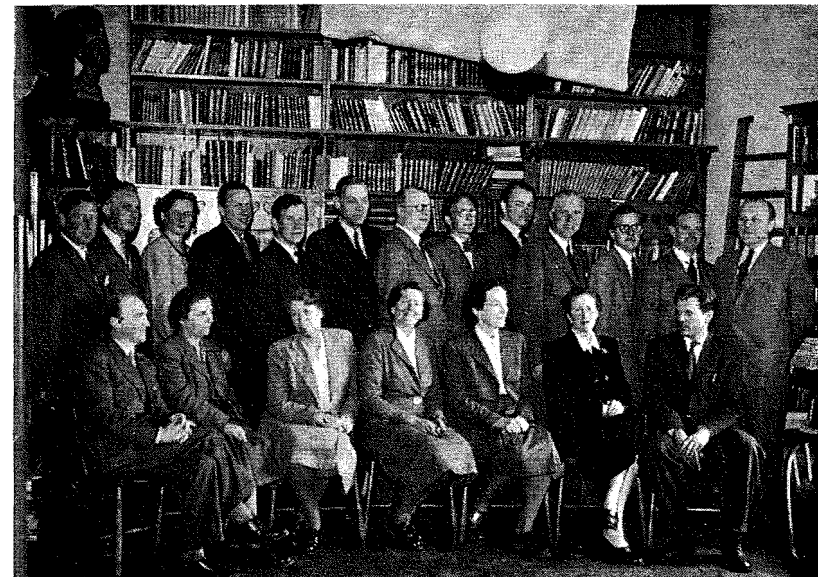
Enligt 1951 års stadga för privatläroverken bör vid skola som har manlig rektor och kvinnliga elever även finnas kvinnlig tillsynslärare. Då fil. mag. Brita Boström år 1952 lämnade sin befattning som biträdande föreståndarinna vid Samskolan, anställdes fru Maja Bendz, född Hedlund, som tillsynslärare. Under åren 1920-1926 hade fru

Benz varit lärarinna med full tjänstgöring vid skolan. Hon hade återkommit 1948 men anställdes då med halv tjänstgöring. Som tillsynslärare verkade hon från 1952 till 1960. Hennes huvudsakliga uppgift var då att hjälpa eleverna tillrätta, att ta hand om unga nykomna lärare och att ordna skolans fester, uppgifter som hon fyllde på ett föredömligt sätt. Tillsynslärare efter fru Benz är teckningslärarinnan vid skolan fröken Elna Lidén.

Efter den omorganisation av gymnasierna som ägde rum 1953 organiserades Samskolans fyraåriga gymnasium med såväl latin- och reallinje som allmän linje. Den allmänna linjen tog sin början först i tredje ringen, detta enligt förordning som gällde för mindre gymnasier. I och med läsåret 1966–1967 är den nya gymnasieordningen införd, och liksom övriga gymnasieskolor får Samskolan härefter treårigt gymnasium och tvåårig fackskola. Av fackskolan har införts endast social linje. Gymnasiet och fackskolan bygger på den nioåriga grundskolan, vars sex första klasser inom skolan utgör den helt privata Lilla Samskolan. Alltjämt utgår statsunderstöd endast för klasserna 7–9, gymnasiet och den under avveckling stadda flickskolan. Skolans ledning har flera gånger anhållit om statsunderstöd för den privatägda avdelningen, men hittills har något sådant understöd ej beviljats.

Förutom tidigare nämnda statliga och kommunala bidrag har Samskolan även anslag för att kunna bereda eleverna samma sociala förmåner som under senare år beviljats elever vid statliga och kommunala skolor. Så har alla elever som vill begagna sig härav fria frukostar. Till dessa utgår anslag från såväl stat som kommun. Stadsfullmäktige har beviljat fria läroböcker och fri skolmateriel till alla skolans elever utom gymnasiet, och fri tandvård för alla elever som så önskar. Sistnämnda förmåner gäller alla som är skrivna i Göteborg. Fria spårvägskort ges åt i Göteborg hemmahörande elever till och med det läsår då de fyller 16 år, om de har mer än 2 km gångväg mellan bostaden och skolan. Elever som är över 16 år får under samma villkor kort till 50 % rabatt.

Då Samskolan alltid sett som en av sina viktigaste uppgifter att vara reformskola har man ställt sig mycket positiv till av skolöverstyrelsen föreslagen försöksverksamhet. Sålunda anordnades under läsåret 1946–1947 försök med friare arbetsformer på gymnasiet. Försöken anordnades i samråd med 1946 års skolkommission. En form

Kollegiet 1952.

Övre raden från vänster: Nils Gyllenberg, Artur Jönsson, Karin Bergstrand, Okänd, Per Lindvall, Erik Holmberg, Tore Levring, Vilhelm Ekman, Ragnar Jacobsson, Elof Benktander, Okänd, Alvar Erikson, Ilmar Melin.

Sittande: Tord Andersson, Maja Benz, Karin Nyqvist, Brita Boström, Elna Lidén, Ann-Margret Leman, Lars Bergh.

av försök gick ut på att ersätta det dagliga läxförhöret med förhör efter en tids genomgång av mer sammanhängande partier. En annan form innebar att i en del ämnen under halva undervisningstiden klassavdelningarna uppdelades i grupper på cirka tio elever i varje grupp. Eleverna fick sedan dela upp sig själva i små grupper på två à tre, som hade att ägna sig åt någon gemensam arbetsuppgift. En tredje form av försök gällde skrivningarna, vilkas antal man skulle inskränka till två per termin och ämne. Dessa försök innebar egentligen intet nytt. Såväl i Samskolan som vid andra skolor hade försök i samma riktning gjorts. Det nya var endast att hela skolan skulle vara inställd på att genomföra alla dessa försök samtidigt. Givetvis fann man att metoder som lämpar sig för ett ämne inte alltid är lika bra för ett annat. Undervisning av ovannämnda art kräver också mer av såväl lärare som elever. Mera självständigt arbete lämpar sig också

bra för goda samt för medelgoda och ambitiösa elever, men mindre bra för de sämre och lata eleverna. Att ha alltför få skrivningar fann man i det hela mindre lämpligt. Träningen blev mindre, spänningen större och resultatet sämre.

Vad beträffar försöksverksamhet under de senaste åren har från Samskolan följande upplysningar lämnats:

”Under hela 1960-talet har en ganska omfattande försöksverksamhet bedrivits. Sålunda har man under ett läsår undervisat i gymnasiet i norska och danska med infödda lärare under en halv veckotimme i vart och ett av dessa ämnen. Olika – delvis omfattande – försök med betingsläsning, företrädesvis i historia, har pågått sedan 1958. I detta ämne har eleverna också haft möjlighet att välja helt individuella kurser. Samverkan mellan olika ämnen har prövats, t. ex. mellan svenska, historia och engelska. Mycket tidigt gjordes försök med poängsättning av matematik- och fysikskrivningar. Veckoläxor i språk har likaledes utprovats. I årskurs 1 av det nya gymnasiet bedrivs under år 1966–1967 försök med s. k. PSSC-fysik, och i årskurs 7 i grundskolan prövas blockundervisning i fysik, kemi och matematik under längre arbetspass. Uppförandebetygen avskaffades 1962, varefter alla uppförandefrågor överfördes från kollegiet till en särskild disciplinnämnd.

I Lilla Samskolan tillämpas i årskurs 1–3 en konsekvent Montessorimetodik med en så långt driven individualisering, att varje elev arbetar i sin egen takt och själv väljer sin verksamhet inom vissa gränser. Denna verksamhet vid Lilla Samskolan studeras vetenskapligt av den pedagogiska institutionen vid Göteborgs universitet. Det pedagogiska arbetet följes även av ett stort antal auskultanter från Göteborgs lärarhögskola, Guldhedens folkskoleseminarium och Göteborgs förskoleseminarium. Sålunda följdes undervisningen 1965/1966 av 92 lärarkandidater från dessa institutioner. Även från det allmänna skolväsendet har ett stort antal lärare visat intresse (52 lärare besökte försöksklasserna 1965/1966). Vidare kan påpekas att klasserna 2 och 3 samläses enligt Montessoris principer om utvidgade klassgränser.”

Vid Samskolan har funnits jämförelsevis få premiefonder, då man av princip försökt motverka strebermentalitet och konkurrensanda. En del fonder har dock skolan ägt, av vilka några förbrukats. Den största premiefonden ”Elsa Schmidts Minnesfond” har skänkts till minne av en av skolans styrelsemedlemmar och vänner.

Under läsåret 1944–1945 överlämnade civilingenjör Carl S:son Schmidt 5.000 kronor till skolan. Denna summa skulle tillsammans med av okänd givare överlämnade kronor 1.500: – bilda en stipendiefond, benämnd ”Elsa Schmidts Minnesfond”. Ur avkastningen av denna fond skall vid varje läsårs avslutning utdelas stipendium till en eller flera elever som avslutar sin skolgång i någon av avgångsklasserna och som utmärkt sig för kunskaper, flit och gott uppförande i förening samt visat sig äga god karaktär.

Ett annat premium, som ännu utdelas men som kommer att försvinna då kapitalet förbrukats, är *Elisabeth Mellgrens premium*, vilket tillkommit genom att vid fru Elisabeth Mellgrens bortgång hennes vänner till skolan skänkte en penningssumma i stället för blommor vid hennes bår. Av denna summa utdelas årligen ett premium på 200 kronor till någon elev på gymnasiet.

Gymnasiet har dessutom årligen tilldelats medel ur ”*Adlerbertska stipendiefonden*” och *H. M. Konung Gustaf Adolfs 70-årsfond för svensk kultur*. Ur förstnämnda fond erhåller två elever i varje gymnasiering premium. Ur kungafonden har vartannat år utdelats resestipendium till elev i gymnasiet och vartannat år två premier på 75 kronor, för vilken summa eleven själv får inköpa fritt vald humanistisk litteratur.

Skolan äger även ”*Louise Magnus' fond*”, vilken dock inte är en premiefond utan vars avkastning användes att utöka och underhålla skolans bibliotek.

Att Göteborgs Högre Samskola är en mycket populär skola visar sig på olika sätt. Trots de höga terminsavgifterna och de ganska förslitna lokalerna är skolans klasser väl fyllda, och antalet inträdesökande har under senare år varit ungefär tre gånger så stort som det antal elever man kunnat ta in i skolan. En orsak till detta är väl att det blivit tradition inom vissa familjer att sätta sina barn i denna skola, där man själv varit elev. En annan orsak är helt säkert att man ser det som en fördel att få tillhöra samma skola från lekklasse eller första förberedande till studentexamen. Men säkert spelar här också vad av skolans folk kallas ”samskoleandan” en roll. Genom att skolan kunnat behålla de små klasserna, medan de stora läroverken varit tvungna att ha klasser på 35 à 40 elever, har man också bättre kunnat bevara den personliga prägel som man från början var angelägen om skulle vara denna skolas signum.

PERSONFÖRTECKNING

- Adamson, Ellen, skolföreståndarinna, 68, 143
 Afzelius, Sigrid, ämneslärarinna, 65, 294
 Agardh, Mimmi, lärarinna, 143
 Ahlberg, Maria, skolföreståndarinna, 271, 273—276
 Ahrenberg, Olof, 328
 Airth, W., 191
 von Aken, F. U., brukspatron, 50
 Allander Maja Lisa, teol. kand., rektor, 173—175
 Almgren, M. A., läroverkslärare, 151
 Almqvist, Helge, professor, 167, 183
 Ambrosius, J. M., folkskoleinspektör, 270, 273
 Andersin, Bengt, skolföreståndare, 177
 Andersson, Allan, konstnär, 293
 Andersson, Berta, lärarinna, 143
 Andersson, Einar, förste verkmästare, 131
 Andersson, N., byggmästare, 110, 197
 Andersson, Signe, lärarinna, 143
 Andersson, Sofi, skolföreståndarinna, 112
 Andersson, Tord, lärare, 331
 Ankarbåge, Margareta, rektor, 282
 Andreasson, Anders K., tillsynslärare, 170
 Andreason, Valter, folkskollärare, 170
 Andréen, Valborg, fru, 210
 Anzén, Sven, trafikinspektör, 286, 287, 290
 Arndt, Johan, teolog, 84
 Atterbom, Hedvig, lärarinna, 141
 Bagge, Gösta, ecklesiastikminister, 15, 127
 Barclay, G., grosshandlare, 58
 Barclay, John, grosshandlare, 74
 Barclay Martina, fru, 74
 Belfrage, F., med. dr., 158, 160, 164
 Bendixon, Artur, rektor, 309, 310, 313
 Bendz, Maja, f. Hedlund, tillsynslärare, 329—330, 331
 Benktander, Elof, 331
 Benzer, O. F., kyrkoherde, 151, 152, 158
 Berg, Britta, skolkökslärarinna, 143
 Berg, Edvard, handlande, 308
 Berg, Fridtjuv, riksdagsman, 11
 Berg, Gerda, f. Winkrans, 163
 Berg, Hilda, skolföreståndarinna, 269, 270
 Bergh, Lars, lärare, 331
 Bergendahl, O., affärsman, 166
 Bergendahl, G., med. dr., 269
 Berglund, J., grosshandlare, 269
 Bergmann, Olga, fru, fil. lic., 249, 254, 256—259
 Bergqvist, Bengt J-son, generaldirektör, 116, 243
 Bergstrand, Karin, lärarinna, 331
 Berner, Marie, skolföreståndarinna, 54, 57
 Bernström, Thure, bankdirektör, 62, 68
 Björck, G. D., biskop, 50, 103
 Björck, Wilhelm, undervisningsråd, 242, 243
 Block, Anders, kyrkoherde, 239, 266
 Block, C. E. D., biskop, 119, 120, 126, 131, 132
 Blomsterwall, J. D., juvelerare, 87, 118
 Bodén, Georg, advokat, 70, 72
 Bodman, Gösta, professor, 142
 Boëthius, Axel, professor, 312

Bolander, Sophie, musiklärarinna, 98
 Boman, Gustaf, grosshandlare, 142
 Borén, Adolf, bankkamrer, 327
 Borgström, Anna, sem.föreståndarinna, 241—243
 Boström, Brita, fil. mag., 324, 329, 331
 Brehmer, Elisabeth, teckningslärarinna 213, 286
 Brisman, Sven, professor, 316, 317
 Brobeck, Hildur, lärarinna, 229
 Broberg, Carl, grosshandlare, 66
 Broberg, Fanny, f. Grén, 66, 67
 Brodin, Greta, läkare, 262—263
 Bruhn, A. T., expeditionsekr., 54
 Bruhn, Harriet, biskopinna, 53, 66
 Brusewitz, Marianne, ämneslärarinna, 205
 Butsch, J. A., läroverksadjunkt, 182
 Båth, Rohl, kanslichef, 72
 Bökman, Erik, fil. dr., 235

Caravello, Th., språklärare, 98
 Carlander, Axel, grosshandlare, 141
 Carlberg, Augusta, skolföreståndarinna, 154—155
 Carlsson, John, spårvagnsförare, 155, 170
 Carlsson, J., byggmästare, 154
 Carlsson, Ernst, professor, 58
 Cavallin, Clara, skolföreståndarinna, 322—324
 Cavallin, Maria, ämneslärarinna, 143, 145, 147
 Cederschiöld, Gustaf, professor, 108, 109, 193, 195, 197, 214, 309, 312
 Celander, Hilding, professor, 183
 Centerwall, E., landskamrer, 211
 Chalmers, William, köpman, 85
 Colliander, A., affärsman, 166
 Colliander, F. M., justitieborgmästare, 197, 198, 202
 Conricus, R. W., komminister, 159
 Crona, Eberhard, stadsaktuarie, 271
 Croneborg, Madelaine, f. Kuylenstierna, 143
 Cronholm, Oscar, rektor, 324

Cullberg, Lotten, gift Ljungman, lärarinna, 143
 Cullberg, Oscar, kyrkoherde, 273

Dahlberg, Torsten, professor, 259, 312
 Dahr, Elisabeth, rektor, 14
 Dalcroze, Jaques-Emile, pedagog, 319
 Dickson, Charles, med. dr., 188, 191
 Dickson, Edward, grosshandlare, 96, 98, 102
 Dickson, Eleonore, f. Bagge, 50
 Dickson, Eleonore, f. Willerding, 56
 Dickson, James J., grosshandlare, 191
 Dickson, Oscar, grosshandlare, 191
 Dickson, Robert, grosshandlare, 103, 191
 Donneaud, språklärare, 90
 Dubb, Pehr, med. dr., 45, 51, 85
 Duff, Elisabeth, fröken, 75
 Duff, Mary, fröken, 75
 Dymling, Charles, avdelningschef, 271

Eberhard, Anna Maria, lärarinna, 6
 Edenman, Ragnar, ecklesiastikminister, 25, 34
 Edqvist, Märta, f. Borgenstierna, 117
 Ehrensvärd, Albert, landhövding, 187
 Ehrnberg, Hulda, rektor, 249, 250, 253, 261
 Ekberg, Ruth, teckningslärarinna, 175
 Eklund, Ida, lärarinna, 229
 Eklund, Lotten, lärarinna, 229
 Ekman, Anna, f. Sondén, 61
 Ekman, Carl, konsul, 202, 206
 Ekman, Gerda, f. Gödecke, 309
 Ekman, Gustaf, fil. dr, 184
 Ekman, Johan, konsul, 202, 206
 Ekman, Oscar, konsul, 188, 191, 198, 200—202, 206
 Ekman, Signhild, gymnastikdirektör, 181, 182
 Ekman, Vilhelm, lärare, 331
 Eldrup, Helena, f. Mollén, skolföreståndarinna, 87—90, 97, 98, 102—104, 106
 Elliot, Hulda, fru, 58

Elmgren, John, professor, 172
 Elmgren, S., pastor, 269
 Engberg, Arthur, ecklesiastikminister, 120, 122
 Engström, Sigrid, fru, stadsfullmäktig, 254
 Eriksson, Alvar, lärare, 331
 Erlander, Tage, statsminister, 19

Fahlström, C., arkitekt, 57, 158
 Falck, Aug., läroverksråd, 69
 Falck, G. E., vägmästare, 26, 158, 159, 269
 Falk, Ida, lärarinna, 229
 Falkenberg, Louise, f. Ekman, 61, 206, 208, 217, 218
 Fjellstedt, Peter, teol. dr, 136, 228
 Fjetterström, Kerstin, skolföreståndarinna, 117
 Fleetwood, H., baron, 69
 Florén, Johannes, lektor, 204, 206—209
 Flygare, J. P., superkargör, 83
 Foght, Hilda, fru, lärarinna, 246
 Forsberg, Uno, överdirektör, 183
 Forssblad, Tora, lärarinna, 143
 Forslind, G. L., fil. kand., 303
 Fredberg, C. R. A., 84
 Fredén, Gustaf, lektor, 220
 Friedlander, A. E., lektor, 167
 v. Friesen, Märtha, skolföreståndarinna, 109, 111, 112, 116, 117
 Friman, Ernst, civiling., 215
 Friman, Ragnhild, f. Lagergren, 215, 221, 222
 Frisell, Henning, grosshandlare, 188, 197, 198
 Fryxell, Anders, 87
 Fryxell, Cecilia, skolföreståndarinna, 227, 228
 Fröding, Maria, rektor, 214, 215, 224, 225
 Fröier, Ann-Mari, pianist, 285
 Fürstenberg, Pontus, 198
 Fähræus, Olof Immanuel, statsråd, landshövding, 52, 53

Ganelius, Tord, professor, 312
 Gasslander, frkn, skoldirektris, 177
 Geijer, Cathrine Charlotte, fru, 56, 66
 Genell, Hillevi, fru, läroverksadjunkt, 258
 Gibson, J. J., ingenjör, 309
 Gibson, Martina, fru, 66, 107
 Gillblad, Gerda, ämneslärarinna, 65
 Granberg, Per Adolf, skriftställare, 42
 Grén, Jeanna, f. Santesson, 66
 Grauers, Aina, lärarinna, 143
 Grauers, Helena, lärarinna, 65
 Grundberg, Charlotte, f. Blomsterwall, 118
 Grönvall, Martha, rektor, 14
 Gustafson, Alfred, fastighetsägare, 174
 Gustafsson, Sigfrid, direktör, 289, 290
 Gyberg, J., hamningspektör, 149
 Gyllenberg, Nils, lärare, 331
 Gödecke, Hillevi, rektor, 117, 120, 122, 125, 127, 129, 130

Hagelberg, R., kammarskrivare, 269
 Hall, Anna, lärarinna, 136, 138
 Hall, Josephine, lärarinna, 136, 138, 139
 Hall, Martina, lärarinna, 136
 Hall, Mary, gift Billqvist, lärarinna, 137
 Hall, Mathilda, skolföreståndarinna, 134—138, 140, 147
 Hall, Barbro, lärarinna, 65
 Hall, Nelly, lärarinna, 102, 103
 Hallgren, Erik, rektor, 183
 Hammarberg, P., affärsman, 191
 Harakerensis, Laurentius Erici, 5
 Harström, J. F., målarmästare, 165
 Heckscher, Ebba, 107
 Hedberg, Birgitta, rytmiklärarinna, 319
 Hedelius, Emil, fil. dr, 183
 Hedin, Edit, rektor, 65, 69, 70, 205, 276, 297
 Hedin, Greta, docent, 248—249
 Hedlund, Hans, lektor, 309
 Hedlund, S. A., chefredaktör, 92—94
 Hedström, Ernst, lektor, 69

Heilborn, J., fru, 48
 Hellander, Ida, skolföreståndarinna, 156, 165, 166
 Hellberg, Arvid, assurancesdirektör, 202, 215, 220
 Hellers, G. A., hälsovårdstillsyningsman, 276, 278
 Hellman, Axel, kyrkoherde, 274
 Henningson, Karl Åke, teol. dr, kyrkoherde, 266
 Heurlin, A. O., rektor, 142, 188, 198, 231
 Hiort af Ornäs, C. S., med. dr, 235
 Hjärne, Maria, handarbetslärarinna, 203
 Hjertberg, Frida, skolföreståndarinna, 112, 229, 236—240, 247, 249, 250, 261, 262, 268
 Holgén, Alrik, folkskollärare, 260, 266
 Hollbeck, Lars, grosshandlare, 83
 Holkers, Anders, pastor, 112, 236—240, 246—248, 268
 Holm, Albin, kyrkoherde, 302
 Holm, Holmfrid, ämneslärarinna, 65
 Holm, Rurik, fil. dr., 51, 116
 Holmberg, Erik, rektor, 322, 324, 327, 331
 Holmdahl, Otto, generaldirektör, 120, 127
 Holmer, Gertrud, lärarinna, 229
 Holmlin, Hans, fil. kand., skolföreståndare, 178—180
 von Holten, J. D., possessionat, 197, 198
 Hult, Maria, skolföreståndarinna, 194, 195
 Hult, Signe, ämneslärarinna, 143
 Hultin, Sven, professor, 68, 70, 131, 276, 278, 286
 Hultqvist, J. A., folkskoleinspektör, 270
 Hummel, D. M., domprost, 87, 89
 Huss, Anna, lärarinna, 143
 Höglund, Anna, lärarinna, 203
 Höglund jr, C. T., handlande, 149
 Invenius, Dita, lärarinna, 129, 130
 Jacobson, Gunnar, överingenjör, 222
 Jacobson, Brita, gift Gregell, 222
 Jacobson, Malte, landshövding, 120, 168
 Jacobson, Ragnar, lärare, 331
 Jansson, Birger, köpman, 271
 Jansson, Hervor, gymnastikdirektör, 205
 Jansson, Waldemar, överlärare, 278, 281, 285, 286
 Johannisson, Ture, professor, 132
 Johansson, Erik, rektor, 166
 Johansson, Fanny, fru, 296
 Johansson, Joh. Ol., kyrkoherde, 96, 100
 Johansson, Leander, byggmästare, 271
 Johansson, Mona, konstnärinna, 293
 Johansson, N. A., fil. dr, rektor, 187, 192, 196—198, 204
 Jonsson, Conrad, riksdagsman, 14
 Johnson, G., folkskollärare, 269
 Jungen, Ernst, överlärare, 120, 170, 327
 Jönsson, Anna, fru, stadsfullmäktig, 254
 Jönsson, Anders, skulptör, 292
 Jönsson, Artur, lärare, 331
 Kamph, Therese, skolföreståndarinna, 104—108, 128, 139, 303
 Karlsson, Lilly, ämneslärarinna, 174
 Kennedy, D., varvsdisponent, 156, 159
 Kihlman, Karin, fil. mag., stadsfullmäktig, 254, 260
 Kjellberg, Jonas Svensson, kronolänsman, 81
 Kjellberg, Elsa Ebba, f. Méllin, 81
 Kjellberg, Jonas, d. ä., grosshandlare, 77—87, 120, 124, 129
 Kjellberg, Maria Elisabeth, f. Flygare, 83, 85, 87
 Kjellberg, Aron, grosshandlare, 83
 Kjellberg, Sven Roland, 81, 87
 Kjellberg, J. A., grosshandlare, 87, 100—102, 104

Kjellberg, C. F., grosshandlare, 106
 Kjellberg, Charlotte, f. Krook, 105, 106
 Kjellberg, Jonas H. R., grosshandlare, 56, 65, 102—105, 114
 Kjellberg, Harriet, f. Sinclair, 56, 60, 65, 66
 Kjellberg, Carl August, konsul, 112, 302
 Kjellberg, Carl O., grosshandlare, 191
 Kjellberg, Carl Ossian, konsul, 61, 66, 76, 120, 127
 Kjellberg, Lilly, f. Swedenborg, 76
 Kjellberg, Birgitta, 122
 Kjellberg, W. G., direktör, 124
 Kjellberg, Adine, fru, 124
 Kjellberg, Jonas C-son, bankdirektör, 124
 Kjellén, Rudolf, professor, 214
 Kjellman, Anna, överstinna, 271
 Kjellman, Hilding, professor, landshövding, 120, 214
 Kleberg, Helma, skolföreståndarinna, 180, 181
 Klingstedt, M. E., kyrkoherde, 232
 Kobb, Hilda, fru, 66
 Kock, Axel, professor, 167
 Kockum, Anna, fröken, 57, 66, 75
 Krook, Carl, 105
 Krook, Nelly, fröken, 105
 Krüger, Ernst, arkitekt, 112, 165
 Krüger, August, arkitekt, 191, 192
 Kröger, Dora, lärarinna, 164, 165, 169, 174
 Kullberg, löjtnant, 154
 Kullgren, Mattis, f. Kolmodin, 61, 66, 75
 Kullgren, Willgodt, stadsmäklare, 61, 75
 Kullgren, Thyra, rektor, 111, 112, 116, 117—120, 122
 Kuylenstierna, Isa, lärarinna, 143
 Källander, Anna, ämneslärarinna, 229, 262, 263
 Kärre, Karl, undervisningsråd, 17
 Lagergren, Anders, kyrkoherde, riksdagsman, 7
 Lagerhjelm, Johanna, ämneslärarinna, 203
 Lamberg, Gullan, ämneslärarinna, 205
 Lamberg, Jan, kommerseråd, 48, 49
 Lamberg, Louise, fru, 44, 45
 Lamberg, Marie, fru, 44, 45, 47, 49, 64, 66
 Lamberg, Miss, lärarinna, 229
 Lamberg, Peter, handels- och politieborgmästare, 202, 206, 312
 Langenskiöld, Alba, f. Ekman, 206, 217, 218
 Langlet, Abraham, professor, 312
 Larsson, Anna, lärarinna, 111
 Larsson, Carl, konstnär, 198
 Larsson, Ingrid, fil. mag., rektor, 166, 167, 172, 173
 Larsson, Suzanne, 198
 Larsson, Tordis, 174
 Laurin, P. G., lektor, 307, 309, 320
 Leatz, Hulda, lärarinna, 59, 65
 Leffler, Maria, lärarinna, 203
 Leffler, Mary, f. Wærn, 309
 Leman, Ann-Margret, lärarinna, 331
 Levan Wilhelm, läroverkslärare, 156, 158, 166
 Levgren, A. G., brukspatron, grosshandlare, 49
 Levgren, Eliza, fru, 66
 Levring, Tore, lärare, 331
 Lidén, Elna, tillsynslärare, 330, 331
 Lidström, Richard, skeppsklarerare, 200—202, 217, 218
 Ligthart, Jan, holländsk pedagog, 320
 Liljedahl, Vera-Lisa, lärarinna, 143
 Lilliehöök, Johan, bankdirektör, 309
 Liljequist, A., grosshandlare, 157, 158
 Lindahl, Hanna, lärarinna, 203
 Lindberg, Bernhard, borgmästare, 202
 Lindberg, O. E., professor, 164, 229
 Lindborg, Lotten, skolföreståndarinna, 68, 73
 Linde, Harry, fil. dr, rektor, 258, 259

- Lindgren, A. F., Läroverksadjunkt, 102
 Linderöth-Olson, Lisa, stadsfullmäktig, 254
 Lindgren, H., konstnärinna, 163
 Lindroth, Hjalmar, professor, 69, 277, 280
 Lindskog, Claes S., teol. dr, kontraktsprost, 102, 149, 152, 154, 155, 159, 160, 168, 169, 174
 Lindström, E., grosshandlare, 54
 Lindström, Hanna, lärarinna, 109
 Lindström, Svante J., professor, 167, 170, 172
 Lindvall, Daga, ämneslärarinna, 174, 175
 Lindvall, Per, lektor, 174, 331
 Lindqvist, Axel, professor, 142, 146, 259, 280, 287, 288
 Linhult, Sven, köpman, 38
 Ljunggren, Gustaf, biskop, 120, 126, 142, 239
 Ljungkvist, F. G., läroverksadjunkt, 164
 Ljungstedt, Ester, f. Crona, 144
 Luhr, R., apotekare, 158
 Lundahl, Filip, kyrkoherde, 238, 239, 247
 Lundberg, Hilda, fru, 149
 Lundén-Martensen-Larsen, Mimmi, fil. mag., skolföreståndarinna, 305, 306
 Lundén, Olaus, rektor, 299—302, 305, 306
 Lundén, Peter, kyrkoherde, 299, 301
 Lundborg, Gösta, musikdirektör, 213, 286
 Lundgren, Amalia, skolföreståndarinna, 107, 111
 Lundgren, Edit, lärarinna, 143
 Lundgren, Ester, ämneslärarinna, 205
 Lundgren, Johanna, skolföreståndarinna, 57, 68
 Lundqvist, Greta, musikdirektör, 122, 205, 213, 286, 293
 Lundqvist, Werner, skeppsredare, 182, 183
 Lundström, Vilhelm, professor, 69
 Lysell, Carolina, skolföreståndarinna, 50—54
 Lysell, Trina, skolföreståndarinna, 47, 48, 50, 52, 53, 66
 Löwegren, Georg, boktryckare, 85
 Lönborg, Sven, rektor, 313, 314, 321—324
 Magnus, Edvard, affärsman, 191
 Malm, Cornelia Maria, f. Damm, kommerserådinnna, 45
 Malmeström, Elis, biskop, 132
 Mann, Tor, dirigent, 120
 Mannheimer, Carl, med. dr, 322
 Mannheimer, Otto, häradshövding, 309, 320, 321—323
 Mannheimer, Charlotte, konstnär, 320—323
 Mannheimer, Henrik, 323
 Martens, Erik, rektor, 324
 von Matern, Gustafva, lärarinna, 90
 Mattsson, Hillevi, ämneslärarinna, 184, 287, 293, 294
 Mebius, C. A., lektor, 69
 Melin, Ilmar, lärare
 Mellander, Mía, bitr. skolföreståndarinna, 117
 Mellén, Gustaf, fil. dr, rektor, 214, 302
 Mellgren, Elisabeth, f. Winkrans, 163, 309, 333
 Mellville, Elin, f. Levgren, 62
 Michaneck, Maria, lärarinna, 203
 Mjöberg, Josua, rektor, 324
 Moore, W. C., lärare, 282
 Mraz, Axeline, musiklärarinna, 111, 114
 Müller, Sophie, fröken, 66
 Münzing, Paula, rytmiklärarinna, 318, 319
 Natt och Dag, Knut H-son, bankdirektör, 271
 Nehrman, Brita, skulpttris, 293
 Neumark, fru, språklärarinna, 152
 Nilsson, Birgit, fru, fil. mag., 220
 Nilsson, Edla, lärarinna, 203, 205

- Nilsson, Elsa, f. Winzell, rektor, 129—131
 Nilsson, Ola, rytmiklärare, 319
 Nordenskiöld, Erland, professor, 183
 Nordenskiöld, N. O. G., professor, 241, 243
 Nordenskiöld, Otto, professor, 142
 Nordmark, Anna, lärarinna, 229
 Norberg, Sam, boktryckare, 39
 Norin, Agda, lärarinna, 143
 Nyblom, Olga, konstnärinna, 120
 Nygren, Samuel, seminarierector, 69
 Nyman, Ebba, ämneslärarinna, 143
 Nyman, Maya, lärarinna, 303
 Nyqvist, Karin, lärarinna, 331
 Nyström-Stoopendal, Jenny, konstnärinna, 104
 Ohlon, Sonja, läroverksadjunkt, 286, 287, 290
 Ohlon, Sven, rektor, 68, 168
 Olinder, Gunnar, rektor, 258
 Osterman, Edvard, kyrkoherde, 234, 239
 Oterdahl, Jeanna, 143, 147, 285, 310
 Oterdahl, L., fru, 45
 Pallin, Frida, skolföreståndarinna, 139, 144, 146
 Pallin, Per, med. dr, 146
 Palm, Olga, lärarinna, 169
 Palmér, Signe, skolföreståndarinna, 323, 324
 Palmgren, Hilda, lärarinna, 229
 Palmgren, Karl Edvard, rektor, 298
 Parelus, Karin, lärarinna, 143
 Paterson, Helma, lärarinna, 143
 Paulson, J., professor, 232, 239
 Persson, Ebba, rektor, 146, 148, 276—278, 280—282, 286, 296
 Persson, Måns, läroverkslärare, 166
 Persson, Nathan, byggmästare, 250
 Pehrsson, Per, teol. dr, kontraktsprost, 164
 Peterson, F. O., byggmästare, 56, 57, 158, 207
 Petersson, L., fru, 45
 Peterson, Adrian, arkitekt, 110, 197
 Petterson, Axel, folkskollärare, 220
 Petterson, Erna, fru, stadsfullmäktig, 254
 Petterson, Josephine, lärarinna, 203
 Pilström, Ellen, rytmiklärarinna, 319
 von Proschwitz, Charlotte, lärarinna, 111
 Psilander, Fredrique, skoldirektris, 177
 Quensel, Isa, f. Schulz, operasångerska, 208
 Ragndal, Erik, arkitekt, 284
 Redin, Mats, fil. dr, rektor, 324
 von Reis, Gustaf, grosshandlare, 239
 Renard, Elisabeth, ämneslärarinna, 205
 Rexius, Hedvig, ämneslärarinna, 273
 Ridderstad, Hildur, f. Brusewitz, 70, 254, 272
 Rodhe, Birgit, rektor, 28
 Rodhe, E. H., biskop, 116, 198, 238, 243
 Rodhe, Elisabeth, biskopinna, 58, 66, 67
 Rodhe, Eva, skolföreståndarinna, 58, 302—304
 Roempke, fröken, teckningslärarinna, 152
 Rosell, Anton, domprost, 57, 199, 203, 204, 214
 Rosell, Torsten, fil. lic., 166
 Rosén, Augusta, lärarinna, 203, 205
 Rosén, Axel, överlärare, 152
 von Rosen, Johanna, f. Ribbing af Koberg, generalska, 45
 Rosenblad, Mattias, statssekreterare, 84
 Roth, Mona, f. Bratt, 323, 324
 Rudbeckius, Johannes, 5
 Rudebeck, Sigrid, skolföreståndarinna, 151, 154, 155, 226—239, 244, 246, 260, 261
 Rune, Anna, lärarinna, 304
 Rundgren, V. E., biskop, 239
 Runge, Daga, f. Olsson, fil. mag., rektor, 282, 288, 297

- Rusén, Hildur, skolföreståndarinna, 236
 Rydén, Värner, ecklesiastikminister, 11
 Rydholm, Kerstin, ämneslärarinna, 65
 Rydholm, P., kontraktsprost, 232
 Rådman, Robert, rektor, 164
 Röding, Rudolf, rektor, 131, 139, 141, 142, 202, 207, 208, 210, 211
 Röhss, A., kommunalman, 192
 Röhss, W., bankdirektör, grosshandlare, 192
- Salomon, Otto, pedagog, 300
 Samuelsson, Ruth, rektor, 267
 Sandborg, Petter, kronolänsman, 81
 Sandelin, Hilma, lärarinna, 169
 Sandström, Anna, skolföreståndarinna, 112, 232
 Santesson, Gustaf B., grosshandlare, 83
 Schartau, Henric, prost, 228
 von Schéele, Astrid, rektor, 131
 von Schéele, Charlotte, musiklektör, 57, 75, 111, 114, 116, 229
 von Schéele, Robert, rektor, 131
 Schiller, A. L., rektor, 188
 Scott, Betty, fru, 44, 45
 Schmidt, Carl S-son, civilingenjör, 333
 Schubert, Brita, f. Pallin, 146
 Schultz, Tekla, teckningslärarinna, 203
 Seaton, Maria, född Kjellberg, 61
 Sigmer, Elin, 260
 Sieurin, Elsa, teckningslärarinna, 65
 Silfverbrand-Eriksson, Susy, fru, lärarinna, 261
 Sivard, Anna, skolföreståndarinna, 166
 Sjögren, Anna, lärarinna, 229
 Sjögren, Ester, lärarinna, 165
 Sjögren, Folke, advokat, 146, 255, 259
 Sjöqvist, Birgitta, fil. mag., riksdagsledamot, 31
 Sjöstedt, C. E., undervisningsråd, 264
 Sjösten, Hedda, skolföreståndarinna, 154
 Jöststrand, Anna, lärarinna, 111
 Spolén, J. O., bataljonspredikant, 269
 Sprimchorn, Carola, ämneslärarinna, 205
- Stravenow, Ludvig, professor, 142
 Stangenett, J. A., grosshandlare, 83
 Stenberg, Ellen, musikdirektör, 65
 Stendahl, Gerdt, arkitekt, 128
 Stern, Ingrid, lärarinna, 143
 Stiberg, Tage, handlande, 182
 Strandell, Edit, ämneslärarinna, 167
 Strandberg, Gertrud, fil. mag., rektor, 144—146
 Strömberg, Gertrud, ämneslärarinna, 182
 Strömberg, J. A., skeppsredare, 158
 Strömberg, Sigrid, gift Alm, lärarinna, 143
 Strömberg, Tora, rektor, 180, 182, 183, 186
 Ståhlgren, Ellen, ämneslärarinna, 65
 Sundblad, Gurli, rektor, 253, 257, 266, 267
 Sundelin, Torsten, rektor, 324
 Sundin, Kerstin, skolföreståndarinna, 195, 196, 202, 203, 209, 210, 221
 Svensson, Brita Cajs, trotjänarinna, 110
 Svensson, Hilmer, lektor, 260
 Svensson, Hjalmar, riksdagsman, 14
 Swensson, R. O., arkitekt, 171
 von Sydow, F. E., med. dr, 198
 von Sydow, Mary, f. Wijk, 76
 Söderberg, Edvin, posttjänsteman, 131
 Södergren, Eva, ämneslärarinna, 65
 Söderhjelm, Henning, fil. dr, 322
- Tauson, Brita, lärarinna, 229
 Tegnér, Alice, kompositör, 122
 Tengström, Anna, lärarinna, 229
 Tham, Ebba, ämneslärarinna, 205
 Tholin, Bertil, direktör, 285
 Thomander, J. H., domprost, 100
 Tomtlund, Hanna, ämneslärarinna, 274
 Thomsen, Maria, lärarinna, 143
 Thorburn, Bertil, direktör, 322, 327
 Torstensson, Karin, lärarinna, 183
 Traneus, L., med. dr, 149, 153
 Thölen, C. H., kontraktsprost, 270

- Ullman, Astrid, gift Wieselgren, lärarinna, 143
 Ullman, Udde L., biskop, 100, 136, 159
 Utfall, överstinna, 45
 Uddgren, C. A., pastor, folkskoleinspektör, 188, 193
- Wærn, C. Fr., grosshandlare, 188
 Wadstein, N. E., professor, 214
 Wahlström, Hulda, lärarinna, 205
 Waidele, F. H., direktör, 280
 Wallerius, Ivar D., kontraktsprost, 270, 273, 274
 Walli, Gustaf, teol. lic., rektor, 69, 250, 254, 259, 260
 Walli, Saga, konstnärinna, 282
 Wallin, Evald, fil. lic., 182, 183
 Wallin, Harald, undervisningsråd, 120
 Wallin, J., folkskoleinspektör, kyrkoherde, 54, 188
 Wallin, Joh. Olof, skald, 87
 Wedenmark, Sven, arkitekt, 62
 Weijne, Josef, ecklesiastikminister, 19
 Wejle, Gunnar, kansliråd, 285, 288
 Wendel, Ebba, lärarinna, 205
 Wennerberg, Dagmar, lärarinna, 111, 114
 Wennerberg, Jeanna, fru, 206—207, 209, 210
 Werner (Svensson), Ida, rektor, 203—214, 220
 Westlien, Karin, lärarinna, 143
 Westfeldt, Ida, lärarinna, 111
 Wetterqvist, Gunhild, handarbetslärarinna, 65, 69
 Widegren, Anna, skolföreståndarinna, 322
 Widegren, Märta, lärarinna, 203
 Wieselgren, Einar, kyrkoherde, 144
 Wieselgren, Magnus, prost, 229, 239
 Wieselgren, Peter, domprost, 91, 136, 228
 Wigert, Gunilda, skolföreståndarinna, 180, 181, 182
 Wigforss, Harald, chefredaktör, 322
 Wijk, Bertil, skoldirektör, 174, 224
- Wijk, Caroline, f. Dickson, 61
 Wijk, Emily, f. Dickson, 76
 Wijkander, Anna, skolföreståndarinna, 67, 192—196
 Wikander-Brunander, Siri, skolläkare, 254
 Willin, Johannes, pastor, 82, 83
 Wilson, J. W., skeppsredare, 191
 Wiman, Georgina, fru, 149
 Wimarson, N., lektor, 239, 302
 Vinberg, Hilda, Lärarinna, 143
 Vinge, Karl Axel, advokat, 211, 215
 Vinge, N. A., lektor, 302, 306
 af Wingård, Carl Fredrik, biskop, 45, 47, 50—52, 87, 88
 af Wingård, Fredrique, biskopinna, 46
 Wingård, Johan, biskop, 83, 84
 Winkrans, C. F., rektor, 149, 152, 154, 157, 159, 160, 162, 163, 169, 174
 Virgin, Anna, konstnärinna, 147
 Virgin, Jacqueline, skoldirektis, 187, 193, 194
 Vising, Johan, professor, 167
 Wistrand, Ebba, lärarinna, 205
 Wockatz, Aina, gift Bråkenhielm, 75
 Wockatz, Emil, major, 75
 Wolff, Morits W., rabbin, 188
 Volkert, Augusta, fru, 158
 Wretling, E. W., med. dr, 229
 Wällgren, Gun, skådespelerska, 224
 Wångfelt, Viktor, direktör, 278, 285
- Yhlen, Alma, ämneslärarinna, 205
 Ysander, Torsten, biskop, 213
- von Zinzendorf, N. L., greve, 38
- Ågren, Axel, grosshandlare, 206, 209
 Ågren, Louise, fru, 209, 221
 Ågren, Karin, gift Schéele, 209, 221, 222
 Åhmansson, Ch., fabrikör, 149
- Åhlström, Betzy, teckningslärarinna, 203, 205
- Öberg, Alma, skolkökslärarinna, 61
 Österberg, Agda, konstnärinna, 292

De som ingått som medlemmar i *Föreningen för svensk undervisningshistoria* (adress: Drottninggatan 108, Stockholm; postgiro 58001) med en årsavgift av 15:— kr erhåller utan kostnad Föreningens årsböcker — bokbandelspris per år uppgår ofta till mångdubbelt detta belopp.

Här lämnas en förteckning på de senaste årgångarna:

Årg. XXXIX (1959)	vol. 99—100	<i>Albin Warne</i> , Läroverksfrågan i vårt land under 1840-talet	Kr 25:—
Årg. XL (1960)	„ 101	<i>Einar Ekman</i> , Diakonala insatser i svensk socialpedagogik åren 1852—1904 i belysning av den allmänna utvecklingen på området	Kr 20:—
	„ 102	<i>Hugo Tenerz</i> , Folkupplysningsarbetet i Norrbottens finnbygd från äldsta tid till sekelskiftet 1900	Kr 20:—
Årg. XLI (1961)	„ 103	<i>Albin Warne</i> , Om tillkomsten av vår första folkskolestadga	Kr 10:—
	„ 104	<i>Sven Grauers</i> , Anna Sandström 1854—1931. En svensk reformpedagog	Kr 25:—
	„ 105	<i>S. A. Kinbergs</i> Dagbok. Anteckningar från seminarie- och lärarår i Göteborg 1864—1868, redigerade och kommenterade av <i>Olof Em. Olsson</i>	Kr 20:—
Årg. XLII (1962)	„ 106	<i>Gösta Cavonius</i> , <i>Wilhelm Sjöstrand</i> och <i>Albert Wiberg</i> , Esaias Tegnér och Erik Gustaf Geijers inställning till folkskola och folkupplysning ..	Kr 30:—
	„ 107	<i>Hjalmar Torell</i> och <i>Johan Arvid Arnberg</i> . Hågkomster från skola och undervisning XI.	Kr 15:—
	„ 108	<i>Eric Jonas Almquist</i> och <i>Carl Gustaf Nordin</i> . Ur deras pedagogiska tankevärld	Kr 15:—
Årg. XLIII (1963)	„ 109	<i>Erik Melander</i> , Etisk fostran i svensk obligatorisk skola från 1842	Kr 28:—
	„ 110	<i>Axel Bromander</i> , En skolman berättar	Kr 25:—
Årg. XLIV (1964)	„ 111	<i>Ivar Andrén</i> , Folkundervisning och folkbildning i Västmanlands län med stöd av länets landsting	Kr 20:—
	„ 112	<i>Klas Bröms</i> , Fridtjuv Bergs pedagogik med tyngdpunkt på tiden före hans första statsrådstid	Kr 35:—
Årg. XLV (1965)	„ 113	<i>Albin Warne</i> , Striden om de s. k. småläroverken	Kr 20:—
	„ 114	<i>Gustaf Sivgård</i> , Vandrande Scholares. Den gamla djäknegångsseden	Kr 20:—
Årg. XLVI (1966)	„ 115	<i>Sam Rönnegård</i> , <i>Uno Lundberg</i> , Folkundervisningen i Leksand och Forshem i äldre tid	Kr 20:—
	„ 116	<i>Gustaf Kaleen</i> , Sveriges första folkskolläraryörening	Kr 30:—